

PRIRUČNIK

Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu

Izdanje iz 2022.

COUNCIL OF EUROPE

Rukopis je dovršen u veljači 2022.

Umnožavanje je dopušteno uz uvjet navođenja izvora.

Fotografije (naslovnica i u ostatku publikacije): © iStockphoto

© Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2026.

Za svaku uporabu ili umnožavanje elemenata koji nisu u vlasništvu Agencije Europske unije za temeljna prava/Vijeća Europske unije možda će biti potrebno zatražiti dopuštenje izravno od odgovarajućih nositelja prava.

Ni Agencija Europske unije za temeljna prava/Vijeće Europske unije ni osobe koje djeluju u njihovo ime ne odgovaraju za uporabu podataka iz ove publikacije.

Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2026.

Vijeće Europe: ISBN 978-92-871-9753-5

FRA — print: ISBN 978-92-9489-327-7 doi:10.2811/394530 TK-09-21-398-HR-C

FRA — PDF: ISBN 978-92-9489-343-7 doi:10.2811/817700 TK-09-21-398-HR-N

Printed by Imprimerie Bietlot in Belgium

PRINTED ON ELEMENTAL CHLORINE-FREE BLEACHED PAPER (ECF)

Ovaj je priručnik sastavljen na engleskom jeziku. Vijeće Europe (VE) i Europski sud za ljudska prava (ESLJP) nisu odgovorni za kvalitetu prijevoda na druge jezike. Stajališta izražena u ovom priručniku nisu obvezujuća za Vijeće Europe i ESLJP. Priručnik sadržava reference na odabrane komentare i priručnike. Vijeće Europe i ESLJP nisu odgovorni za njihov sadržaj, a njihovo uključivanje u ovaj popis ne predstavlja obvezu na temelju tih publikacija. Druge publikacije navedene su na internetskim stranicama knjižnice ESLJP-a na: echr.coe.int. Više materijala dostupno je na: coe.int/children.

Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu

Izdanje iz 2022.

Predgovor

Ovo drugo izdanje *priručnika o pravima djeteta u europskom pravu* zajednički su pripremili Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) i Vijeće Europe (Odjel za prava djeteta, Odjel za europsku socijalnu povelju i Tajništvo Europskog suda za ljudska prava). To je peti u nizu priručnika o europskom pravu koje su zajednički pripremile naše organizacije. Prethodni priručnici bavili su se europskim antidiskriminacijskim pravom, europskim pravom u području azila, zaštite granica i useljavanja, europskim zakonodavstvom o zaštiti podataka i europskim pravom u području pristupa pravosuđu.

Od objave prvog izdanja 2015. došlo je do niza zakonodavnih promjena, a stvorena je i važna sudska praksa o pravima djeteta. Na primjer, EU je prvi put donio propise o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima. Sud EU-a pojasnio je pravna pitanja koja se među ostalim odnose na vraćanje djece državljana zemalja izvan EU-a. Europski sud za ljudska prava (ESLJP) donio je niz važnih presuda, posebno u području nasilja nad djecom i zadržavanja djece migranata.

Djeca su punopravni nositelji ljudskih prava, a cilj je ovog Priručnika proširiti znanje o pravnim normama u Europi kojima se ta prava štite i promiču. Ugovorom o Europskoj uniji utvrđuje se obveza EU-a da promiče zaštitu prava djeteta. Povelja Europske unije o temeljnim pravima, njezine uredbe i direktive kao i sudska praksa Suda EU-a pridonijeli su daljnjem utvrđivanju zaštite tih prava.

U Vijeću Europe brojne su konvencije i tijela koja ih provode usmjereni na posebne aspekte zaštite prava djeteta, uključujući zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, kiberkriminala, trgovine ljudima, rodno uvjetovanog nasilja i zaštitu podataka. Tim se konvencijama doprinosi poboljšanju zaštite djece u skladu s Europskom konvencijom o ljudskim pravima i Europskom socijalnom poveljom, među ostalim sudskom praksom ESLJP-a i odlukama Europskog odbora za socijalna prava.

Ovaj je priručnik namijenjen pravnim stručnjacima, sudcima, javnim tužiteljima, tijelima za zaštitu djece te drugim stručnjacima i organizacijama odgovornima za osiguravanje pravne zaštite prava djeteta. Vjerujemo da će im ovaj priručnik pružiti znanje potrebno za uključivanje perspektive prava djeteta u sve njihove odluke i u svim situacijama.

Snežana Samardžić-Marković

Ravnateljica Glavne uprave
za demokraciju Vijeće Europe

Sirpa Rautio

Direktorica Agencije Europske
unije za temeljna prava

Sadržaj

PREDGOVOR	3
POKRATE	11
KAKO SE KORISTITI OVIM PRIRUČNIKOM	13
1 UVOD U PRAVO DJETETA U EUROPSKOM PRAVU: KONTEKST I KLJUČNA NAČELA	15
1.1. Ključni koncepti	19
Ključne točke	19
1.1.1. Područje primjene europskog prava povezanog s pravima djeteta	19
1.1.2. Dijete kao nositelj prava	19
1.2. Kontekst prava djeteta u Europi	21
Ključne točke	21
1.2.1. Europska unija: razvoj prava djeteta i obuhvaćena područja zaštite	22
1.2.2. Vijeće Europe: razvoj prava djeteta i obuhvaćena područja zaštite	25
1.3. Prava djeteta u europskom pravu i Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta	28
Ključna točka	28
1.4. Uloga europskih sudova u tumačenju i izvršavanju prava djeteta ...	31
Ključne točke	31
1.4.1. Sud Europske unije	31
1.4.2. Europski sud za ljudska prava	32
1.5. Europski odbor za socijalna prava	33
Ključna točka	33
2 GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE	35
2.1. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi	37
Ključne točke	37
2.2. Prava roditelja i sloboda vjeroispovijedi njihove djece	39
Ključne točke	39
2.3. Sloboda izražavanja i informiranja	42
Ključna točka	42

2.4.	Pravo na saslušanje	44
	Ključne točke	44
2.5.	Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja	49
	Ključne točke	49
3	RAVNOPRAVNOST I NEDISKRIMINACIJA	51
3.1.	Europsko antidiskriminacijsko pravo	54
	Ključne točke	54
3.2.	Nediskriminacija na temelju rasnog ili etničkog podrijetla	58
	Ključne točke	58
3.3.	Nediskriminacija na temelju državljanstva i imigrantskog statusa	62
	Ključne točke	62
3.4.	Nediskriminacija na temelju invaliditeta	64
	Ključne točke	64
3.5.	Nediskriminacija na temelju drugih zaštićenih osnova	68
	Ključne točke	68
4	PITANJA OSOBNOG IDENTITETA	73
4.1.	Upis rođenja i pravo na ime	75
	Ključna točka	75
4.2.	Pravo na informacije o vlastitom podrijetlu	77
	Ključne točke	77
	4.2.1. Utvrđivanje očinstva	78
	4.2.2. Utvrđivanje vlastitog podrijetla: posvojenje	82
4.3.	Državljanstvo	83
	Ključne točke	83
5	OBITELJSKI ŽIVOT	87
5.1.	Pravo na poštovanje obiteljskog života	89
	Ključne točke	89
5.2.	Pravo djeteta na roditeljsku skrb	91
	Ključne točke	91
5.3.	Pravo na održavanje kontakta	94
	Ključne točke	94
5.4.	Nepropisno odvođenje djeteta preko granice – otmica djeteta	103
	Ključne točke	103

6	ALTERNATIVA OBITELJSKOJ SKRBI I POSVAJANJE	111
6.1.	Alternativna skrb: opća načela	113
	Ključne točke	113
6.2.	Smještanje djece u alternativnu skrb	117
	Ključne točke	117
6.3.	Posvojenje	122
	Ključne točke	122
7	ZAŠTITA DJECE OD NASILJA I ISKORIŠTAVANJA	131
7.1.	Nasilje kod kuće, u školama na internetu ili u drugim okruženjima ...	135
	Ključne točke	135
	7.1.1. Područje primjene odgovornosti države	136
	7.1.2. Zlostavljanje u školi	140
	7.1.3. Seksualno zlostavljanje	141
	7.1.4. Nasilje u obitelji i zanemarivanje djece	148
7.2.	Iskorištavanje djece	151
	Ključna točka	151
	7.2.1. Prisilni rad	151
	7.2.2. Trgovina djecom	154
	7.2.3. Seksualno iskorištavanje	159
7.3.	Visokorizične skupine	162
	Ključna točka	162
7.4.	Nestala djeca	165
	Ključna točka	165
8	GOSPODARSKA, SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA TE ODGOVARAJUĆI ŽIVOTNI STANDARD	167
8.1.	Pristupi gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima	171
	Ključne točke	171
8.2.	Pravo na obrazovanje	172
	Ključne točke	172
	8.2.1. Pravo djece migranata na obrazovanje	176
8.3.	Pravo na zdravlje	180
	Ključne točke	180
8.4.	Pravo na smještaj	186
	Ključne točke	186

8.5. Pravo na odgovarajući životni standard i pravo na socijalno osiguranje	191
Ključne točke	191
9 MIGRACIJE I AZIL	197
9.1. Ulazak u zemlju i boravak	201
Ključne točke	201
9.2. Procjena dobi	205
Ključne točke	205
9.3. Spajanje razdvojene djece s obitelji	208
Ključne točke	208
9.4. Zadržavanje	212
Ključne točke	212
9.5. Protjerivanje	217
Ključne točke	217
9.6. Pristup pravosuđu	222
Ključna točka	222
10 ZAŠTITA OSOBNIH PODATAKA I POTROŠAČA	225
10.1. Djeca i zaštita osobnih podataka	227
Ključne točke	227
10.1.1. Europsko zakonodavstvo o zaštiti podataka	227
10.2. Zaštita djece kao potrošača	234
Ključne točke	234
10.2.1. Prava potrošača	234
10.2.2. Nepoštena poslovna praksa kojom se ciljaju djeca	236
10.2.3. Sigurnost proizvoda	236
10.2.4. Klinička ispitivanja koja uključuju djecu	237
10.2.5. Hrana namijenjena dojenčadi i maloj djeci	238
10.2.6. Sigurnost igračaka	239
10.2.7. Djeca i oglašavanje	239
11 PRAVA DJECE U KAZNENOPRAVNIM I ALTERNATIVNIM (NEPRAVOSUDNIM) POSTUPCIMA	241
11.1. Jamstva poštenog suđenja	243
Ključne točke	243
11.1.1. Djelotvorno sudjelovanje	248
11.1.2. Pristup odvjetniku	250

11.2. Prava maloljetnih prijestupnika u pogledu pritvora	252
Ključne točke	252
11.2.1. Oblici pritvora (materijalna i postupovna jamstva)	253
11.2.2. Uvjeti pritvora	257
11.2.3. Zaštita od zlostavljanja i lošeg postupanja	259
11.3. Zaštita djece žrtava i svjedoka	259
Ključna točka	259
DODATNA LITERATURA	269
SUDSKA PRAKSA	281
KAKO PRONAĆI SUDSKU PRAKSU EUROPSKIH SUDOVA	293
CITIRANI PRAVNI INSTRUMENTI	299
Pravni instrumenti Ujedinjenih naroda	299
Pravni instrumenti Vijeća Europe	299
Pravni instrumenti Europske unije	301

Pokrate

CDENF	Upravljački odbor za prava djeteta Vijeća Europe
CRC	Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta
CRD	Direktiva o pravima potrošača
CRPD	Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom
ECJ	Sud Europske unije
ECSR	Europski odbor za socijalna prava
EDPB	Europski odbor za zaštitu podataka
EGP	Europski gospodarski prostor
EKLJP	Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (poznata kao Europska konvencija o ljudskim pravima)
ESC	Europska socijalna povelja
ESLJP	Europski sud za ljudska prava
EU	Europska unija
FCNM	Okvirna konvencija Vijeća Europe za zaštitu nacionalnih manjina
FRA	Agencija Europske unije za temeljna prava
GRETA	Stručna skupina za suzbijanje trgovine ljudima
ILO	Međunarodna organizacija rada
LGBTIQ	Lezbijke, homoseksualci, biseksualne, transrodne, interseksualne i <i>queer</i> osobe
NVO	Nevladine organizacije
OUZP	Opća uredba o zaštiti podataka
Sud EU-a	Sud Europske unije (do prosinca 2009. Europski sud (ECJ))
UEU	Ugovor o Europskoj uniji
UFEU	Ugovor o funkcioniranju Europske unije
UN	Ujedinjeni narodi

VE Vijeće Europe

VV Veliko vijeće (Europskog suda za ljudska prava)

Kako se koristiti ovim priručnikom

Ovim se priručnikom pruža pregled temeljnih prava djeteta u Europskoj uniji (EU) i državama članicama Vijeća Europe. Njegovo je područje primjene široko te se njime aktualizira [prvo izdanje](#) objavljeno 2015. Prava djeteta predstavljaju područje prava koje obuhvaća više sektora. U Priručniku se potvrđuje da su djeca nositelji svih ljudskih/temeljnih prava te osobe za koje vrijede posebni propisi u pogledu njihovih specifičnih osobina. Usmjeren je na područja prava koja su posebno važna za djecu.

Priručnik je osmišljen kako bi pomogao pravnim stručnjacima koji možda nisu specijalizirani u području prava djeteta, uključujući odvjetnike, sudce, tužitelje, socijalne radnike i druge osobe koje rade s nacionalnim tijelima, kao i nevladine organizacije (NVO) i druga tijela koja se mogu susresti s povezanim pravnim pitanjima. Priručnik predstavlja referentni materijal za pravo EU-a i Vijeća Europe povezano s njegovim tematskim područjima te je u njemu objašnjeno na koji je način pojedino pitanje regulirano pravom EU-a, odnosno Europskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP), Europskom socijalnom poveljom i drugim instrumentima Vijeća Europe. Na početku svakog poglavlja nalazi se tablica s popisom primjenjivih propisa u sklopu tih dvaju zasebnih europskih pravnih sustava, koji se zatim predstavljaju u odnosu na svaku obrađenu temu kako bi čitatelj mogao saznati po čemu su ta dva pravna sustava slična, a po čemu se razlikuju. Gdje je to primjenjivo, upućuje se i na Konvenciju Ujedinjenih naroda (UN) o pravima djeteta i druge međunarodne instrumente.

Stručnjaci iz država koje nisu članice EU-a, ali su članice Vijeća Europe, a time i stranke EKLJP-a, mogu doći do informacija relevantnih za svoju državu izravno u odjeljcima koji se odnose na Vijeće Europe. Stručnjaci iz država članica EU-a morat će proučiti oba odjeljka jer su te države obvezane obama pravnim poretcima. Čitatelji koji trebaju više informacija o određenom pitanju mogu u odjeljku „Dodatna literatura” pronaći referentni popis specijaliziranih materijala

Primjena prava EKLJP-a predstavljena je s pomoću kratkih upućivanja na odabrane predmete Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) povezane s temom koja se obrađuje. Odabrani su iz postojećih presuda i odluka ESLJP-a na temu prava djeteta. Ta sudska praksa dopunjena je upućivanjima na druge relevantne instrumente i standarde Vijeća Europe.

Pravo EU-a predstavljeno je u donesenim zakonskim mjerama, odgovarajućim odredbama ugovorâ te posebice u Povelji Europske unije o temeljnim pravima kako se tumači u sudskoj praksi Suda Europske unije, do prosinca 2009. g. poznatog kao Europski sud.

Sudska praksa koja se u ovom priručniku opisuje ili citira sadržava primjere iz važne cjeline sudske prakse ESLJP-a i Suda EU-a. Koliko je to moguće s obzirom na njegovo ograničeno područje primjene i uvodnu narav, ovaj priručnik obuhvaća zakonodavne promjene uvedene do rujna 2021.

Priručnik počinje uvodnim poglavljem u kojemu se ukratko objašnjava uloga dvaju pravnih sustava koji su utvrđeni pravom Vijeća Europe i EU-a te 10 samostalnih poglavlja kojima se obuhvaćaju sljedeća pitanja:

- građanska prava i slobode;
- ravnopravnost i nediskriminacija;
- pitanja osobnog identiteta;
- obiteljski život;
- alternativna skrb i posvajanje;
- zaštita djece od nasilja i iskorištavanja;
- gospodarska, socijalna i kulturna prava;
- migracije i azil;
- zaštita osobnih podataka i potrošača;
- prava djeteta u kaznenim i alternativnim postupcima.

Svako poglavlje sadrži upućivanja na druge teme i poglavlja, što omogućuje potpunije razumijevanje primjenjivog pravnog okvira. Ključne točke navedene su na početku svakog odjeljka.

1

Uvod u pravo djeteta u europskom pravu: kontekst i ključna načela

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članci 24. i 32. Ugovor o Europskoj uniji, članak 3. stavak 3.	Dijete kao nositelj prava	Konvencija o suzbijanju trgova- nja ljudima, članak 4. točka (d) Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Kon- vencija iz Lanzarotea), članak 3. točka (a)
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. stavak 2. Sud EU-a, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG</i>, 2008. Sud EU-a, C-112/20, <i>M. A. protiv État belge</i>, 11. ožujka 2021.	Najbolji interes djeteta	Konvencija iz Lanzarotea, čla- nak 30. stavak 1. ECSR, <i>International Commission of Jurists (ICJ)</i> i <i>ECRE (European Council for Refugees and Exiles)</i> protiv Grčke, br. 173/2018, 2021.
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. stavak 1.	Prava djeteta na sudjelovanje i da ga se sasluša	Konvencija iz Lanzarotea, članak 9. Konvencija o zaštiti ljudskih pra- va i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljud- skim pravima i biomedicini (Kon- vencija iz Ovieda), članak 6.
Direktiva o suzbijanju seksual- nog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (2011/93/EU)	Zaštita od nasilja i/ili seksualnog nasilja	EKLJP, članci 2. (pravo na život), 3. (mučenje, nečovječno i poni- žavajuće postupanje) i 8. (fizički integritet) Konvencija iz Lanzarotea

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 14. stavak 2. (pravo na obrazovanje)	Pravo na besplatno obvezno obrazovanje	Europska socijalna povelja (revidirana), članak 17. stavak 2. (pravo na odgovarajuću socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu) Protokol 1. uz EKLJP, članak 2.
Povelja o temeljnim pravima, članak 21. (nediskriminacija)	Zabrana diskriminacije na temelju dobi	EKLJP, članak 14. (zabrana diskriminacije) Protokol 12. uz EKLJP, članak 1.
Povelja o temeljnim pravima, članak 7. (poštovanje privatnog i obiteljskog života) i članak 24. stavak 3. (kontakt s roditeljima)	Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Konvencija o pravnom položaju djece rođene izvan braka Konvencija o posvojenju djece (revidirana) Konvencija o kontaktima s djecom Konvencija o ostvarivanju prava djeteta ESLJP, <i>Maslov protiv Austrije</i> [VV], br. 1638/03, 2008. (deportacija podnositelja zahtjeva osuđenog za počinjenje kaznenog djela kao djeteta)

U ovom uvodnom poglavlju objašnjeni su razvoj prava o pravima djeteta na europskoj razini, ključna načela koja utječu na njegovu primjenu te ključni aspekti prava djeteta na koje se odnose europski zakoni. Njime se određuje kontekst za analizu pojedinačnih tema u sljedećim poglavljima.

Vijeće Europe osnovano je nakon Drugog svjetskog rata i okuplja europske države s ciljem poštovanja ljudskih prava, demokracije i vladavine prava u Europi. Danas se Vijeće Europe sastoji od 47 država članica, uključujući sve države članice EU-a. Vijeće Europe donijelo je 1950. [Europsku konvenciju o ljudskim pravima \(EKLJP\)](#)¹. Bio je to prvi instrument kojim su se prava utvrđena u [Općoj deklaraciji o ljudskim pravima](#) konkretizirala i učinila obvezujućima. EKLJP se jednako primjenjuje na odrasle osobe i djecu. Njime se utvrđuju apsolutna prava koja države ne smiju prekršiti, kao što su pravo na život ili zabrana mučenja, te se

1 Vijeće Europe (1995.), [Europska konvencija o ljudskim pravima](#), donesena je 4. studenoga 1950. i stupila na snagu 3. rujna 1953.

štite određena prava i slobode koji se zakonom mogu ograničiti samo kad je to potrebno u demokratskom društvu, na primjer pravo na slobodu i sigurnost ili pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života.

Člankom 19. EKLJP-a uspostavljen je Europski sud za ljudska prava (ESLJP) kao pravosudni mehanizam kojim se osigurava da države poštuju svoje obveze na temelju EKLJP-a.

ESLJP razmatra pritužbe pojedinaca, skupina pojedinaca ili pravnih osoba koje navode da je došlo do povreda EKLJP-a. ESLJP može razmatrati i međudržavne predmete koje je jedna država članica Vijeća Europe (ili više njih) podnijela protiv druge države članice. Osim toga, od stupanja na snagu [Protokola 16. uz EKLJP](#) 1. kolovoza 2018., najviši sudovi država stranaka Konvencije ESLJP-u mogu uputiti zahtjev za savjetodavna mišljenja o načelnim pitanjima koja se odnose na tumačenje ili primjenu prava i sloboda sadržanih u EKLJP-u ili njegovim protokolima.

Države imaju međunarodnu obvezu osigurati da se njihovi službenici pridržavaju EKLJP-a. Sve države članice Vijeća Europe ugradile su EKLJP u svoje nacionalno pravo ili ga u okviru njega primjenjuju, što njihove sudce i službenike obvezuje da djeluju u skladu s odredbama EKLJP-a.

[Europska socijalna povelja](#)² (revidirana 1996.³) još je jedan važan ugovor Vijeća Europe o ljudskim pravima za zaštitu socijalnih prava, s posebnim odredbama o pravima djece. Države stranke u ispunjavanju obveza iz Povelje nadzire Europski odbor za socijalna prava (ECSR), koji bira Odbor ministara Vijeća Europe u svrhu praćenja usklađenosti s Poveljom u okviru dvaju komplementarnih mehanizama: kolektivnih pritužbi socijalnih partnera i nevladinih organizacija te nacionalnih izvješća koja sastavljaju države ugovornice. Države moraju poštovati odluke i zaključke ECSR-a čak i ako nisu izravno izvršive u nacionalnim pravnim sustavima.

EU se razvio iz triju europskih organizacija osnovanih pedesetih godina 20. stoljeća. Izvorni ugovori Europskih zajednica nisu sadržavali odredbe o ljudskim pravima ni o njihovoj zaštiti. Međutim, pred Europskim sudom (sada poznatim kao Sud EU-a) počeli su se voditi postupci zbog navodnih povreda ljudskih

2 Vijeće Europe (1961.), [Europska socijalna povelja](#), CETS br. 35, 18. listopada 1961.

3 Vijeće Europe (1996.), [Europska socijalna povelja \(revidirana\)](#), CETS br. 163, 3. svibnja 1996.

prava uzrokovanih pravom Zajednice, zbog čega je Sud EU-a krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća uspostavio korpus sudske prakse, koji je poznat kao „opća načela” prava Zajednice. Prema mišljenju Suda EU-a ta opća načela trebala bi biti odraz toga kako su ljudska prava zaštićena u nacionalnim ustavima i ugovorima o ljudskim pravima, osobito EKLJP-u, dok bi on osiguravao usklađenost prava Zajednice s tim načelima.

Sustav EU-a za zaštitu ljudskih prava razvio se iz sudske prakse Suda EU-a i doveo do izmjena Ugovorâ kako bi se potvrdila zaštita temeljnih prava u EU-u. Ugovor iz Maastrichta upućivao je na EKLJP i zajedničke ustavne tradicije država članica kao opća načela prava EU-a, dok je Ugovorom iz Amsterdama potvrđeno da se EU temelji na tim načelima (u Ugovoru iz Lisabona navedena su kao „vrijednosti” u članku 2. Ugovora o Europskoj uniji (UEU)).

Poveljom Europske unije o temeljnim pravima donesenom 2000. zaštićena su brojna građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna prava. Stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona 2009. Povelja je stekla jednaku pravnu vrijednost kao Ugovori, što znači da su je institucije EU-a dužne poštovati. Države članice EU-a moraju poštovati Povelju pri provedbi prava EU-a. Ako se ta upućivanja usporede s tekstom odgovarajućih odredbi u nacionalnim ustavima, očito je da Povelja iznimno detaljno obrađuje prava djeteta.⁴

Sve države članice EU-a i države članice Vijeća Europe stranke su [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) (CRC)⁵. Vodeća načela Konvencije UN-a o pravima djeteta, kao što je načelo najboljeg interesa djeteta, zabrana diskriminacije, pravo na preživljenje, život i razvoj te pravo djeteta da ga se sasluša, uključena su u pravne instrumente EU-a i Vijeća Europe.

4 Vidjeti Toggenburg, G. N., „Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtecharaktera”, *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, kolovoz 2019., str. 263.–265.

5 Ujedinjeni narodi, [Konvencija o pravima djeteta](#), donesena i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Opće skupštine 44/25 od 20. studenoga 1989., stupila na snagu 2. rujna 1990., u skladu s člankom 49.

1.1. Ključni koncepti

Ključne točke

- Djetetom se smatra svaka osoba mlađa od 18 godina.
- Djeca su nositelji prava, a ne samo korisnici zaštite.

1.1.1. Područje primjene europskog prava povezanog s pravima djeteta

Ovaj odjeljak bavi se pravno obvezujućim instrumentima koje su donijeli Vijeće Europe i EU, kao i sudskom praksom ESLJP-a, Suda EU-a i drugih relevantnih nadzornih tijela. Gdje je to primjenjivo, upućuje se na druge europske izvore koji utječu na razvoj europskog prava o pravima djeteta, uključujući ključne dokumente o politici, smjernice ili druge instrumente neobvezujućeg/mekog zakonodavstva.

Djeca su nositelji svih ljudskih/temeljnih prava te osobe za koje vrijede posebni propisi s obzirom na njihove specifične osobine i potrebe. Velik dio europske sudske prakse proizlazi iz parničnih postupaka koje su pokrenuli roditelji ili drugi zakonski zastupnici djece zbog ograničene pravne sposobnosti djece. Cilj je ovim priručnikom prikazati na koji je način zakonodavstvom predviđena zaštita posebnih prava djeteta, ali i važnost roditelja/skrbnika ili drugih zakonskih zastupnika te se, gdje je to primjenjivo, upućuje na slučajeve u kojima su prava i odgovornosti posebno povjereni skrbnicima djeteta. U takvim slučajevima primjenjuje se pristup [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#), odnosno pristup prema kojem se dužnosti roditelja moraju obavljati u najboljem interesu djeteta te na način prilagođen razvojnim sposobnostima djeteta.

1.1.2. Dijete kao nositelj prava

U skladu s međunarodnim pravom, člankom 1. Konvencije UN-a o pravima djeteta određeno je da je „dijete svako ljudsko biće mlađe od 18 godina“. To je pravni parametar koji se trenutačno koristi i u Europi kako bi se odredilo tko je dijete.

Prema pravu EU-a ne postoji jedinstvena, službena definicija „djeteta“ utvrđena ugovorima, njihovim podzakonskim aktima ili sudskom praksom. U većini pravnih instrumenata EU-a upotrebljava se definicija djeteta kao osobe mlađe od 18 godina. Međutim, u nekim drugima upotrebljava se šira definicija. Na primjer, prema europskom pravu kojim se reguliraju prava slobodnog kretanja građana EU-a i članova njihovih obitelji, „djeca“ se definiraju kao „izravni potomci koji nisu navršili 21. godinu ili su uzdržavani“⁶, čime se podržava biološka i gospodarska definicija, a ne ona koja se temelji na maloljetnosti.

Nekim se zakonima EU-a djeci dodjeljuju različita prava shodno njihovoj dobi. Na primjer, u [Direktivi 94/33/EZ o zaštiti mladih ljudi na radu](#) (Direktiva o mladim radnicima)⁷, kojom se regulira pristup djece službenom zaposlenju i uvjeti zaposlenja u državama članicama EU-a, razlikuju se „mlade osobe“ (zajednički naziv za sve osobe mlađe od 18 godina), „mladeži“ (sve mlade osobe u dobi od najmanje 15 godina, ali najviše 18 godina, koje više nisu na obveznom redovitom školovanju) te „djeca“ (definirana kao osobe mlađe od 15 godina kojima se većim dijelom zabranjuje službeno zaposlenje).

Druga područja prava EU-a, posebno područja u kojima djelovanje EU-a dopunjuje djelovanje država članica (poput socijalnog osiguranja, useljavanja i obrazovanja), definiciju djeteta prepuštaju nacionalnom pravu. U tim se kontekstima većinom prihvaća definicija Konvencije UN-a o pravima djeteta.

Prema pravu Vijeća Europe većina instrumenata povezana s djecom prihvaća definiciju djeteta koja se navodi u Konvenciji UN-a o pravima djeteta. Primjeri uključuju članak 4. točku (d) [Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima](#)⁸ ili članak 3. točku (a) [Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja](#) (Konvencija iz Lanzarotea)⁹.

EKLJP ne sadržava definiciju djeteta, ali njegov članak 1. obvezuje države na osiguravanje prava iz Konvencije „svakoj osobi“ unutar njihove nadležnosti.

6 [Direktiva 2004/38/EZ](#) Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavlja ju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ, SL L 158, 30. travnja 2004. i SL L 158, 29. travnja 2004., čl. 2. st. 2. t. (c).

7 [Direktiva 94/33/EZ](#) od 22. lipnja 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu, SL 1994 L 216/12, čl. 3.

8 Vijeće Europe, [Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima](#), CETS br. 197, 16. svibnja 2005.

9 Vijeće Europe, [Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja](#), CETS br. 201, 25. listopada 2007.

Člankom 14. EKLJP-a jamči se ostvarivanje prava utvrđenih Konvencijom „bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi“, uključujući i dob.¹⁰ ESLJP je već prihvatao zahtjeve koje su podnijela djeca i zahtjeve koji su podneseni u njihovo ime, bez obzira na njihovu dob.¹¹ U svojoj je pravnoj doktrini usvojio definiciju djeteta iz Konvencije UN-a o pravima djeteta,¹² podržavajući tako ideju da je dijete osoba „mlađa od 18 godina“.

Ista definicija postoji u [Europskoj socijalnoj povelji](#) i ECSR je na isti način tumači.¹³

1.2. Kontekst prava djeteta u Europi

Ključne točke

- Pravom EU-a štite se prava djeteta primarnim i sekundarnim pravom u različitim područjima, kao što su zaštita potrošača, azil i migracije, suradnja u građanskim i kaznenim stvarima te zaštita podataka.
- Pravo Vijeća Europe temelji se na nekoliko konvencija usmjerenih na prava djeteta i na neobvezujućim zakonskim instrumentima, kao što su preporuke Odbora ministara.

EU i Vijeće Europe donijeli su propise u nekoliko područja relevantnih za prava djeteta, a njihova međuinstitucijska suradnja posebno je snažna. Razvoj europskog prava temelji se i na važnim instrumentima koje su donijele međunarodne institucije, kao što je Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu.¹⁴

10 ESLJP, *Schwizgebel protiv Švicarske*, br. 25762/07, 10. lipnja 2010. Vidjeti i FRA i ESLJP (2018.), *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, Luxembourg, Ured za publikacije, 21. ožujka 2018., str. 103.

11 Vidjeti, na primjer, ESLJ, *Marckx protiv Belgije*, br. 6833/74, 13. lipnja 1979., predmet u kojemu je dijete koje je podnijelo zahtjev imalo šest godina kad je ESLJP donio presudu. Vidjeti i ESLJP, *C protiv Hrvatske*, br. 80117/17, 8. listopada 2020.

12 Vidjeti, na primjer, ESLJP, *Güveç protiv Turske*, br. 70337/01, 20. siječnja 2009.; ESLJP, *Çoşelav protiv Turske*, br. 1413/07, 9. listopada 2012.

13 ECSR, *Defence for Children International (DCI) protiv Nizozemske*, pritužba br. 47/2008, 20. listopada 2009., t. 25.

14 Vidjeti, na primjer, [poglavlje 5.](#), u kojem je prikazano kako obiteljsko zakonodavstvo EU-a kojim se regulira prekogranična otmica djece funkcionira u kombinaciji s Konvencijom od 25. listopada 1980. o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece (Haška konvencija o otmici djece). U skladu sa svojim [nadležnostima \(2020.–2021.\)](#), Upravljački odbor za prava djeteta (CDENF) zadužen je za osiguravanje suradnje i sinergija s EU-om.

1.2.1. Europska unija: razvoj prava djeteta i obuhvaćena područja zaštite

U prošlosti su prava djeteta u europskom pravu uglavnom bila usmjerena na specifične aspekte širih gospodarskih i političkih pitanja koji se tiču djece, na primjer u području zaštite potrošača¹⁵ i slobodnog kretanja osoba¹⁶. Uvođenje [Povelje Europske unije o temeljnim pravima](#) 2000., stupanje na snagu [Ugovora iz Lisabona](#) 2009.¹⁷ i strateški razvoj politika, kao što je donošenje strategije EU-a o pravima djeteta za razdoblje 2021.–2024., doprinijeli su jačanju prava djeteta u EU-u.

Od stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona 1. prosinca 2009. Povelja o temeljnim pravima ima istu pravnu snagu kao i Ugovori EU-a (članak 6. UEU-a). Njome se institucije EU-a u svim svojim djelovanjima i države članice pri provedbi prava EU-a obvezuju na zaštitu prava koja su u njoj utvrđena. Povelja sadržava prva detaljna upućivanja na prava djeteta na ustavnoj razini EU-a, uključujući priznavanje prava djetetu na besplatno obvezno obrazovanje (članak 14. stavak 2.), zabranu diskriminacije na temelju dobi (članak 21.) te zabranu iskorištavanja djece i mladih osoba za rad (članak 32.). Sadržava i posebnu odredbu o pravima djece (članak 24.) kojom se artikuliraju ključni elementi prava djeteta: pravo na zaštitu i brigu koja je potrebna za njihovu dobrobit (članak 24. stavak 1.); pravo na slobodno izražavanje mišljenja koje se uzima u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelošću (članak 24. stavak 1.); pravo da zaštita interesa djeteta bude primarni cilj u svim radnjama koje se odnose na njih (članak 24. stavak 2.); pravo na održavanje redovitog osobnog odnosa i izravnog kontakta s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim interesima (članak 24. stavak 3.); te pravo na privatni i obiteljski život (članak 7.). Ako se ta upućivanja usporede s tekstom odgovarajućih odredbi u nacionalnim ustavima, očito je da Povelja iznimno detaljno obrađuje prava djeteta.¹⁸

15 Na primjer, [Direktiva 2009/48/EZ](#) Europskog parlamenta i Vijeća od 18. lipnja 2009. o sigurnosti igračaka, SL 2009 L 170, kojom se provode mjere sigurnosti za dječje igračke.

16 Na primjer, [Direktiva 2004/38/EZ](#) Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavlja ju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ.

17 Članak 3., [Ugovor iz Lisabona kojim se izmjenjuje Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o osnivanju Europske zajednice](#), potpisan u Lisabonu 13. prosinca 2007., SL 2007 C 306, str. 1.–271.

18 Vidjeti Toggenburg, G. N., „Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtecharta“, *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, kolovoz 2019., str. 263.–265.

U članku 51. stavku 2. Povelje i članku 6. stavku 1. UEU-a utvrđeno je da se Poveljom ne mogu proširiti nadležnosti EU-a niti izmijeniti ili uspostaviti nove ovlasti ili zadaće za EU.

Ugovorom iz Lisabona povećan je potencijal EU-a za unaprjeđivanje prava djeteta, među ostalim prepoznavanjem „zaštite prava djeteta” kao općeg cilja EU-a (članak 3. stavak 3. UEU-a) i važnog aspekta vanjskopolitičkih odnosa EU-a (članak 3. stavak 5. UEU-a). Detaljnija upućivanja na djecu uključena su i u [Ugovor o funkcioniranju Europske unije \(UFEU\)](#)¹⁹, čime se EU-u omogućuje provođenje zakonskih mjera usmjerenih na suzbijanje seksualnog iskorištavanja i trgovine ljudima (članak 79. stavak 2. točka (d) i članak 83. stavak 1.).

To je dovelo do donošenja [Direktive o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece, seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije](#)²⁰ te [Direktive o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava](#)²¹, koje sadržavaju i odredbe koje se odnose na posebne potrebe maloljetnih žrtava. [Direktiva o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela](#) također sadržava nekoliko odredbi posvećenih djeci.²² Osim toga, nedavno donesenom direktivom utvrđuju se [postupovna jamstva za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima](#)²³.

Usporedno s razvojem zakonodavstva pojavili su se važni instrumenti politike o pravima djeteta, najprije u kontekstu programa vanjske suradnje EU-a, a zatim u vezi s unutarnjim pitanjima. Tako je 2021. donesena [Strategija EU-a o pravima djeteta](#)²⁴, ali i posebne mjere za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti djece u okviru [europskog jamstva za djecu](#). U Strategiji EU-a o pravima djeteta Komisija se bavi postojećim i novim izazovima te predlaže konkretne prioritetne mjere u šest ključnih područja, kako slijedi:

- sudjelovanje djece u političkom i demokratskom životu;

¹⁹ Vidjeti pročišćene verzije [Ugovora o funkcioniranju Europske unije \(UFEU\)](#), SL 2012 C 326.

²⁰ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/93/EU](#), SL 2011 L 335, str. 1.

²¹ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/36/EU](#), SL 2011 L 101, str. 1.

²² EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), [Direktiva 2012/29/EU](#), SL 2012 L 315, str. 57.

²³ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), [Direktiva 2016/800/EU](#), SL 2016 L 132/1.

²⁴ EU, Europska komisija (2021.), [Strategija EU-a o pravima djeteta za razdoblje 2021.–2024.](#)

- društveno-ekonomska uključenost, zdravlje i obrazovanje;
- borba protiv nasilja nad djecom i osiguravanje zaštite djece;
- pravosuđe prilagođeno djeci;
- digitalno i informacijsko društvo;
- globalna dimenzija.

Siguran, zaštićen i pouzdan digitalni prostor temelj je europskog digitalnog društva. Posebno bi djeca trebala moći iskoristiti dosad nezabilježene mogućnosti digitalnog doba kako bi postala samopouzdana, kompetentni i aktivni digitalni građani. Ažuriranjem [Europske strategije za bolji internet za djecu](#)²⁵ (BIK+) 2022. osigurat će se da digitalna prava postanu sastavni dio krovne strategije o pravima djeteta.

Jamstvom za djecu rješava se problem siromaštva i socijalne isključenosti djece mjerama u ranom i predškolskom odgoju i skrbi, obrazovanju, zdravstvenoj skrbi, prehrani i smještaju.²⁶

EU može donositi propise samo u područjima u kojima ima nadležnost u skladu s Ugovorima (članci od 2. do 4. UFEU-a). S obzirom na to da su prava djeteta područje koje obuhvaća više sektora, nadležnost EU-a mora se utvrditi za svaki pojedini slučaj. Područja povezana s pravima djeteta za koja je EU do danas donio velik broj propisa jesu sljedeća:

- zaštita potrošača;
- azil i migracije;
- suradnja u građanskim i kaznenim pitanjima;
- zaštita podataka.

25 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-strategy-better-internet-children>

26 Vijeće Europske unije (2021.), *Preporuka (EU) 2021/1004 od 14. lipnja 2021. o uspostavi europskog jamstva za djecu*, ST/9106/2021/INIT, SL 2021 L 223, 22. lipnja 2021., str. 14.-23.

1.2.2. Vijeće Europe: razvoj prava djeteta i obuhvaćena područja zaštite

Vijeće Europe od svojeg osnutka ima jasnu ovlast zaštite i promicanja ljudskih prava. Njegov primarni ugovor o ljudskim pravima, koji su ratificirale sve države članice Vijeća Europe, Konvencija je za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ili **EKLJP** i njegovi dodatni protokoli, koji sadržavaju posebna upućivanja na djecu. Glavna od njih su sljedeća: člankom 5. stavkom 1. točkom (d) propisuje se zakonito zadržavanje djeteta u svrhu obrazovnog nadzora; člankom 6. stavkom 1. ograničava se pravo na javnu raspravu kad je to u interesu maloljetnika; člankom 2. Protokola br. 1 propisuje se pravo na obrazovanje, a države su dužne poštovati vjerska i druga uvjerenja roditelja u obrazovanju djece. Nadalje, sve ostale opće odredbe EKLJP-a važeće su za sve, uključujući i djecu. Neke su se pokazale posebno važnima za djecu, na primjer članak 8., kojim se jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, te članak 3., kojim se zabranjuje mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje. Primjenom interpretativnih pristupa usmjerenih na obvezu djelovanja sadržane u odredbama EKLJP-a, ESLJP je razvio opsežan korpus sudske prakse koja se odnosi na prava djeteta, uključujući česta upućivanja na Konvenciju UN-a o pravima djeteta. Ipak, ESLJP analizira primjenu u svakom pojedinom slučaju te stoga ne pruža sveobuhvatan pregled prava djeteta prema EKLJP-u.

Drugi važan ugovor Vijeća Europe o ljudskim pravima, **Europska socijalna povelja** (revidirana 1996.), omogućuje zaštitu socijalnih prava, uz posebne odredbe za povezana prava djeteta. Ona sadržava dvije posebno važne odredbe za prava djeteta. Na temelju članka 7. utvrđena je obveza zaštite djece od gospodarskog iskorištavanja. Na temelju članka 17. države su dužne poduzeti sve prikladne i potrebne mjere kojima će osigurati da sva djeca prime skrb, pomoć, obrazovanje i obuku koja im je potrebna (uključujući besplatno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje), da se djeca i mlade osobe zaštitite od zanemariivanja, nasilja ili iskorištavanja i da se pruži zaštita djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Provedbu Europske socijalne povelje nadzire ECSR, koji se sastoji od 15 neovisnih stručnjaka koje bira Odbor ministara Vijeća Europe. ECSR nadzire usklađenost nacionalnog prava i prakse s Europskom socijalnom poveljom.

Uz to, Vijeće Europe usvojilo je niz konvencija koje se odnose na širok raspon posebnih pitanja povezanih s pravima djece. To su među ostalim:

- Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Konvencija iz Lanzarotea);
- Konvencija o ostvarivanju prava djeteta;²⁷
- Konvencija o pravnom položaju djece rođene izvan braka;²⁸
- Konvencija o posvojenju djece, revidirana 2008.;²⁹
- Konvencija o kontaktima s djecom;³⁰
- Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)³¹.

Na razini politika Vijeće Europe od 2006. provodi program „Izgradnja Europe za djecu i s djecom“, transverzalni plan djelovanja koji uključuje nacionalne vlade, civilno društvo, EU te druge međunarodne organizacije i dionike. Upravljački odbor za prava djeteta (CDENF), osnovan 2020. kao sljednik prethodnog *ad hoc* Odbora za prava djeteta (2016.–2019.), usmjerava međuvladin rad u tom području. Programom se promiče holistički i integrirani pristup pravima djeteta kojim se prava djeteta uključuju u sva relevantna područja politike Vijeća Europe.³²

U okviru tog programa Odbor ministara Vijeća Europe donio je nekoliko neobvezujućih pravnih instrumenata kojima se pružaju praktične smjernice kao dopuna obvezujućim europskim pravnim mjerama relevantnima za djecu, uključujući:

27 Vijeće Europe (1996.), [Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta](#), CETS br. 160, 25. siječnja 1996.

28 Vijeće Europe (1975.), [Europska konvencija o pravnom položaju djece rođene izvan braka](#), CETS br. 85, 15. listopada 1975.

29 Vijeće Europe (2008.), [Konvencija o posvojenju djece \(revidirana\)](#), CETS br. 202, 27. studenoga 2008.

30 Vijeće Europe (2003.), [Konvencija o kontaktima s djecom](#), CETS br. 192, 15. svibnja 2003.

31 Vijeće Europe (2011.), [Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji](#), CETS br. 210, 11. svibnja 2011.

32 Vijeće Europe, [mrežno mjesto o pravima djeteta](#).

- Preporuku o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja;³³
- *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*;³⁴
- Smjernice o zdravstvenoj skrbi prilagođenoj djeci;³⁵
- Preporuku o pravima djece i socijalnim uslugama prilagođenima djeci i obiteljima;³⁶
- Preporuku o sudjelovanju djece i mladih mladih od 18 godina;³⁷
- Preporuku o djeci s roditeljima u zatvoru;³⁸
- Preporuku o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i djecu razdvojenu od roditelja u kontekstu migracija;³⁹
- Preporuku o Smjernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju⁴⁰.

Međuvladin rad Vijeća Europe u području prava djeteta vodi se uzastopnim strategijama za prava djeteta. Strategija Vijeća Europe za prava djeteta provodi se u sinergiji s prioritetima i mjerama predloženima u drugim strategijama i akcijskim planovima Vijeća Europe, kao što su *Strategija za osobe s invaliditetom*

33 Vijeće Europe, Odbor ministara (2009.), *Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara državama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja*, 18. studenoga 2009.

34 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.

35 Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), *Guidelines on child-friendly health care* (Smjernice o zdravstvenoj skrbi prilagođenoj djeci), 21. rujna 2011.

36 Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), *Preporuka Rec (2011)12 o pravima djece i socijalnim uslugama prilagođenima djeci i obiteljima*, 16. studenoga 2011.

37 Vijeće Europe, Odbor ministara (2012.), *Preporuka Rec(2012)2 o sudjelovanju djece i mladih mladih od 18 godina*, 28. ožujka 2012.

38 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Preporuka Rec(2018)5 o djeci s roditeljima u zatvoru*, prosinac 2018.

39 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Preporuka Rec(2019)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i djecu razdvojenu od roditelja u kontekstu migracija*, 11. prosinca 2019.

40 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Preporuka Rec(2018)7 o Smjernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju*, 4. srpnja 2018.

(2017.–2023.), Strategija za borbu protiv terorizma (2018.–2022.), Strategija za rodnu ravnopravnost (2018.–2023.), Strateški akcijski plan za uključivanje Roma i romske skupine Travellers (2020.–2025.), Strateški akcijski plan za ljudska prava i tehnologije u biomedicini (2020.–2025.), Strategija za sektor mladih 2030. i Akcijski plan za zaštitu ranjivih osoba u kontekstu migracija i azila u Europi (2021.–2025.).⁴¹

Nova strategija za prava djeteta (2022.–2027.) obuhvaća šest ključnih prioriteta: slobodu od nasilja; jednake mogućnosti i socijalnu uključenost; pristup tehnologijama i sigurno korištenje njima za svu djecu; pravosuđe prilagođeno djeci; davanje glasa svakom djetetu; te prava djeteta u kriznim i izvanrednim situacijama.

1.3. Prava djeteta u europskom pravu i Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta

Ključna točka

- Prava djeteta u europskom pravu uglavnom se temelje na Konvenciji UN-a o pravima djeteta.

Konvencija UN-a o pravima djeteta ima važan položaj na europskoj razini jer su sve države članice Vijeća Europe stranke Konvencije. Njome se utvrđuju zajedničke pravne obveze za države članice i uvjetuje način na koji europske institucije razvijaju i primjenjuju prava djeteta.

⁴¹ Vijeće Europe, [Strategija za osobe s invaliditetom 2017.–2023.](#), 30. studenoga 2016.; Vijeće Europe, [Strategija za borbu protiv terorizma 2018.–2022.](#), CM(2018)86, 4. srpnja 2018.; Vijeće Europe, [Strategija za rodnu ravnopravnost 2018.–2023.](#), 7. ožujka 2018.; Vijeće Europe, Odbor za bioetiku (DH-BIO), [Strateški akcijski plan za ljudska prava i tehnologije u biomedicini \(2020.–2025.\)](#), CM(2019)198, 18. prosinca 2019.; Vijeće Europe, Odbor ministara, [Strategija za sektor mladih 2030.](#), CM/Res(2020)2, 22. siječnja 2020.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2020.), [Strateški akcijski plan Vijeća Europe za uključivanje Roma i romske skupine Travellers \(2020.–2025.\)](#), CM(2019)161-final, 22. siječnja 2020.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2021.), [Akcijski plan za zaštitu ranjivih osoba u kontekstu migracija i azila u Europi \(2021.–2025.\)](#), CM(2021)67, 5. svibnja 2021.

Time je Konvencija UN-a o pravima djeteta postala mjerilo za razvoj prava djeteta u europskom pravu te se stoga Vijeće Europe i EU sve više na nju oslanjaju. Uključivanje načela i odredbi Konvencije UN-a o pravima djeteta u obvezujuće instrumente i sudsku praksu na europskoj razini otvara učinkovitije kanale za njezinu provedbu za one koji se žele pozvati na prava djeteta u Europi. **Odbor UN-a za prava djeteta**, koji nadzire provedbu Konvencije UN-a o pravima djeteta i njezinih fakultativnih protokola te pruža smjernice za njezino tumačenje putem svojih općih napomena, od velike je važnosti za EU i Vijeće Europe. U ovom su priručniku navedena posebna upućivanja na najvažnije dokumente Odbora UN-a.

EU ne može postati stranka Konvencije UN-a o pravima djeteta jer se ugovorom ne predviđa pristupanje subjekata koji nisu države. Međutim, EU se oslanja na „opća načela prava EU-a“ (pisana i nepisana načela koja proizlaze iz zajedničkih, ustavnih tradicija država članica) kao izvore prava EU-a uz Ugovore EU-a. Presude Suda Europske unije potvrđuju da bilo koja obveza koja proizlazi iz članstva u EU-u ne smije biti u sukobu s obvezama država članica izvedenih iz njihovih ustava i međunarodnih obveza koje se odnose na ljudska prava.⁴² Slijedom toga i s obzirom na to da su sve države članice EU-a ratificirale Konvenciju UN-a o pravima djeteta, EU je dužan pridržavati se njezinih načela i odredbi, barem u pogledu pitanja koja se nalaze unutar područja nadležnosti EU-a.

Ta obveza još je veća ako se uzmu u obzir drugi Ugovori EU-a, posebno **Povelja EU-a o temeljnim pravima**. Članak 24. Povelje pod izravnim je utjecajem odredbi Konvencije UN-a o pravima djeteta, uključujući dva „Opća načela Konvencije UN-a o pravima djeteta“⁴³, posebno načelo najboljeg interesa djeteta (članak 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta) i načelo sudjelovanja djeteta (članak 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta).⁴⁴ Na razini EU-a, pravni instrumenti povezani s djecom gotovo bez iznimke uključuju izričita upućivanja na članke ili načela Konvencije UN-a o pravima djeteta, kao što su „najbolji interesi“, pravo djeteta na sudjelovanje u odlukama koje na njega utječu ili pravo na zaštitu od

42 Na primjer, Sud EU-a, C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung protiv Komisije Europskih zajednica*, 14. svibnja 1974.

43 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta, *Opća napomena br. 5 (2003.)*, *Opće mjere provedbe Konvencije o pravima djeteta* (čl. 4., čl. 42. i čl. 44. st. 6.), CRC/GC/2003/5, 27. studenoga 2003., stavak 12.

44 EU, Europski parlament, Vijeće Europske unije, Europska komisija (2007.), *Objašnjenja koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima*, SL 2007 C 303/17, 14. prosinca 2007.

diskriminacije. Sud EU-a često se pozivao i na vezu između Ugovorâ EU-a i Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁴⁵

Konvencija UN-a o pravima djeteta, odnosno njezini fakultativni protokoli,⁴⁶ nisu obvezujući za Vijeće Europe, iako su sve države članice Vijeća stranke te konvencije. Budući da se EKLJP treba tumačiti u skladu s općim načelima međunarodnog prava, treba uzeti u obzir odgovarajuća pravila međunarodnog prava primjenjiva na odnose između država stranaka EKLJP-a. Konkretno, obveze koje su EKLJP-om propisane državama strankama u području prava djeteta moraju se tumačiti na temelju Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁴⁷ ECSR je u svojim odlukama također izričito upućivao na Konvenciju UN-a o pravima djeteta.⁴⁸ Osim toga, u aktivnostima Vijeća Europe kojima se utvrđuju norme i sklapaju ugovori uzimaju se u obzir načela i odredbe Konvencije UN-a o pravima djeteta. Na primjer, *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci* izravno se temelje na odredbama Konvencije UN-a o pravima djeteta, ali i pratećih općih napomena Odbora UN-a za prava djeteta.⁴⁹

45 Vidjeti, na primjer, Sud EU-a, C-112/20, *M. A. protiv État belge*, 11. ožujka 2021., t. 37.

46 Ujedinjeni narodi (2000.), *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o sudjelovanju djece u oružanim sukobima*, Rezolucija Opće skupštine A/RES/54/263 od 25. svibnja 2000.; Ujedinjeni narodi (2011.), *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku komunikacije*, Rezolucija Opće skupštine A/RES/66/138 od 19. prosinca 2011.; Ujedinjeni narodi (2000.), *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*, Rezolucija Opće skupštine A/RES/54/263 od 25. svibnja 2000.

47 ESLJP, *Harroudj protiv Francuske*, br. 43631/09, 4. listopada 2012., t. 42.

48 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) i ECRE (European Council for Refugees and Exiles) protiv Grčke*, pritužba br. 173/2018, 21. siječnja 2021., t. 158.; ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) protiv Irske*, pritužba br. 18/2003, 7. prosinca 2004., t. 61–63; ECSR, *Defence for Children International (DCI) protiv Nizozemske*, pritužba br. 47/2008; 20. listopada 2009.; ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) protiv Francuske*, pritužba br. 14/2003, 8. studenoga 2004.

49 Vidjeti UN, Odbor za prava djeteta (2007.), *Opća napomena br. 10 (2007.): Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/C/GC/10, 25. travnja 2007.; UN, Odbor za prava djeteta (2009.), *Opća napomena br. 12 (2009.): Pravo djeteta da ga se sasluša*, CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.; UN, Odbor za prava djeteta (2013.), *Opća napomena br. 14 (2013.) o pravu djeteta da se prvenstveno uzme u obzir njegov najbolji interes* (čl. 3. st. 1.), CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013.; UN, Odbor za prava djeteta (2021.), *Opća napomena br. 25 (2021.) o pravima djeteta u okviru digitalnog okruženja*, CRC/C/GC/25, 24. ožujka 2021.; UN, Odbor za prava djeteta (2019.), *Opća napomena br. 24 (2019.): Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/C/GC/24, 18. rujna 2019.

1.4. Uloga europskih sudova u tumačenju i izvršavanju prava djeteta

Ključne točke

- Sud Europske unije, koji se često oslanja na Konvenciju UN-a o pravima djeteta, donosi presude povezane s pravima djeteta u područjima kao što su migracije, slobodno kretanje, uobičajeno boravište i nediskriminacija.
- ESLJP ima opsežnu sudsku praksu o pravima djeteta. Većina tih predmeta obuhvaćena je člankom 8. EKLJP-a, kojim se jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života.

1.4.1. Sud Europske unije

U predmetima koji se odnose na prava djeteta Sud EU-a dosad je uglavnom preispitivao takozvane zahtjeve za prethodnu odluku (članak 267. UFEU-a). To su postupci u kojima nacionalni sud od Suda EU-a zatraži tumačenje primarnog zakonodavstva EU-a (npr. ugovora) ili sekundarnog zakonodavstva EU-a (npr. odluka i akata) koje je relevantno za predmet u tijeku.

Sud EU-a donosi sve više presuda o pravima djeteta u različitim područjima, kao što su sloboda kretanja, građanstvo EU-a, migracije, udomiteljska skrb, uobičajeno boravište, obiteljski život i nediskriminacija.

Kako bi utvrdio kako bi se pravo EU-a trebalo tumačiti u odnosu na djecu, Sud EU-a se oslonio na [Konvenciju o pravima djeteta](#), na primjer u predmetu *Dynamic Medien GmbH protiv Avides Media AG*⁵⁰, u kojem se pozvao na članak 17. Konvencije UN-a o pravima djeteta, kojim se države potpisnice potiče na razvoj odgovarajućih smjernica za zaštitu djece od informacija i materijala iz medija koji ugrožavaju njihovu dobrobit.⁵¹ U predmetu *M. A. protiv État belge* Sud EU-a pozvao se i na članak 3. stavak 1. Konvencije UN-a o pravima djeteta,

50 Sud EU-a, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG*, 14. veljače 2008.

51 Sud EU-a, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG*, 14. veljače 2008., st. 42. i 52.

koji govori o interesima djeteta, te na povezani članak 24. Povelje o temeljnim pravima⁵².

U drugim je predmetima Sud EU-a za oblikovanje svojih presuda aludirao na opća načela prava djeteta koja su također sadržana u odredbama Konvencije UN-a o pravima djeteta (kao što su najbolji interesi djeteta i pravo da ga se sasluša), posebno u kontekstu predmeta prekogranične otmice djece.⁵³

Ako se to zanemari, EU je tradicionalno bio oprezan u pripisivanju odlučujuće snage Konvenciji UN-a o pravima djeteta, posebno u politički osjetljivijim područjima, kao što je kontrola useljavanja⁵⁴, iako se to mijenja u novijoj sudskoj praksi, kao što je vidljivo u poglavljima koja slijede. Od donošenja Povelje EU-a o temeljnim pravima, upućivanja Suda EU-a na članke Povelje koji se odnose na prava djeteta često su usklađena s upućivanjima na Konvenciju UN-a o pravima djeteta zbog sličnosti njihovih odredbi.

1.4.2. Europski sud za ljudska prava

ESLJP uglavnom odlučuje o pojedinačnim zahtjevima podnesenima u skladu s člancima 34. i 35. [EKLJP-a](#). Nadležnost ESLJP-a obuhvaća sva pitanja koja se tiču tumačenja i primjene EKLJP-a i njegovih Protokola (članak 32. EKLJP-a). [Protokol br. 16 uz EKLJP](#), koji je stupio na snagu 2018., omogućuje najvišim sudovima država članica koje su ratificirale tekst da od ESLJP-a zatraže savjetodavna mišljenja o načelnim pitanjima koja se odnose na tumačenje ili primjenu prava i sloboda sadržanih u EKLJP-u ili njegovim protokolima.

ESLJP ima opsežnu sudsku praksu o pravima djeteta i posebno je ispitao mnoge slučajeve u okviru članka 8. EKLJP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života). Ostali predmeti povezani s pravima djeteta ispitani su na temelju niza jamstava ljudskih prava zaštićenih EKLJP-om, kao što su zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja (članak 3. EKLJP-a) ili pravo na pošteno suđenje (članak 6. EKLJP-a).

52 Sud EU-a, C-112/20, [M. A. protiv État belge](#), 11. ožujka 2021., t. 37.

53 Sud EU-a, C-491/10 PPU, [Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz](#), 22. prosinca 2010. Za dodatne informacije vidjeti [poglavlje 5](#).

54 Sud EU-a, C-540/03, [Europski parlament protiv Vijeća Europske unije](#) [VV], 27. lipnja 2006.

ESLJP se redovito poziva na Konvenciju UN-a o pravima djeteta pri rješavanju zahtjeva koje podnose djeca ili koji su podneseni u njihovo ime. U nekim su predmetima načela prava djeteta utvrđena Konvencijom UN-a o pravima djeteta imala značajan utjecaj na mišljenje ESLJP-a, posebno u pogledu tumačenja članka 6. EKLJP-a (pravo na pošteno suđenje) u odnosu na postupanje s djecom u sukobu sa zakonom (vidjeti [poglavlje 11.](#)).

Primjer: predmet *Maslov protiv Austrije*⁵⁵ odnosi se na deportaciju podnosi-telja zahtjeva, koji je kao dijete bio osuđen za brojna kaznena djela. Stajalište ESLJP-a bilo je da u slučajevima mjera protjerivanja maloljetnih prijestupnika obveza uzimanja najboljih interesa djeteta u obzir uključuje i obvezu olakšavanja ponovne integracije djeteta u skladu s člankom 40. Konvencije UN-a o pravima djeteta. Prema mišljenju ESLJP-a ponovna integracija ne bi se postigla prekidanjem obiteljskih ili društvenih veza djeteta protjerivanjem.⁵⁶ Konvencija UN-a o pravima djeteta stoga je jedan od temelja zahvaljujući kojem je presuđeno da je protjerivanje predstavljalo nerazmjerno zadiranje u prava podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. EKLJP-a (poštovanje obiteljskog života).

1.5. Europski odbor za socijalna prava

Ključna točka

- ECSR je izdao mišljenja nakon kolektivnih pritužbi u nekoliko područja prava djeteta, među ostalim o slučajevima povezanim s iskorištavanjem, migracijom ili djecom u sukobu sa zakonom.

ECSR odlučuje o usklađenosti nacionalnog prava i prakse s [Europskom socijalnom poveljom](#) putem postupka za kolektivne pritužbe ili nacionalnog postupka izvješćivanja.⁵⁷ Odabrane nacionalne i međunarodne organizacije mogu uložiti kolektivne pritužbe protiv država koje su stranke Europske socijalne povelje i koje su usvojile postupak pritužbe. Dosad su se u pritužbama razmatrala

⁵⁵ ESLJP, *Maslov protiv Austrije* [VV], br. 1638/0323, 23. lipnja 2008.

⁵⁶ *Ibid.*, t. 83.

⁵⁷ ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) i ECRE (European Council for Refugees and Exiles) protiv Grčke*, 26. siječnja 2021.

pitanja povezana s gospodarskim iskorištavanjem djece⁵⁸, fizičkim integritetom djece⁵⁹, zdravstvenim pravima djece migranata⁶⁰, pristupom obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju⁶¹, djecom u sukobu sa zakonom⁶² i pravima djece bez pratnje⁶³.

Primjer: u predmetu *International Commission of Jurists (ICJ) i ECRE (European Council for Refugees and Exiles) protiv Grčke*⁶⁴, ICJ i ECRE tvrdili su da Grčka nije osigurala zaštitu djece migranata bez pratnje u Grčkoj i djece migranata u pratnji na sjeveroistočnim egejskim otocima jer su, između ostalog, prihvatni objekti bili prenapučeni. ECSR je utvrdio povrede Europske socijalne povelje na temelju nedostatka odgovarajućeg i primjerenog smještaja za djecu izbjeglice i djecu tražitelje azila na otocima, nedostatka dovoljnog dugoročnog smještaja i skloništa za djecu izbjeglice bez pratnje i djecu tražitelje azila na kopnu, nedostatka učinkovitog sustava skrbiništva za djecu migrante bez pratnje i djecu migrante odvojene od roditelja, zadržavanja djece migranata bez pratnje u okviru programa „preventivne zaštite“, nedostatka pristupa obrazovanju i nedovoljnog pružanja zdravstvene skrbi djeci migrantima s pratnjom i bez pratnje na otocima.

- 58 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) protiv Portugala*, pritužba br. 1/1998, 9. rujna 1999.
- 59 ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) protiv Grčke*, pritužba br. 17/2003, 7. prosinca 2004.; ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd protiv Irske*, pritužba br. 93/2013, 4. veljače 2013.
- 60 ECSR, *Defence for Children International (DCI) protiv Belgije*, pritužba br. 69/2011, 23. listopada 2012.
- 61 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske*, pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008., t. 35.
- 62 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) protiv Češke*, pritužba br. 148/2017, 20. ožujka 2017.
- 63 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) i Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) protiv Češke*, pritužba br. 157/2017, 17. lipnja 2020.
- 64 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) i ECRE (European Council for Refugees and Exiles) protiv Grčke*, pritužba br. 173/2018, 26. siječnja 2021.

2

Građanska prava i slobode

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članci 10. (sloboda vjeroispovijedi) i 14. (pravo na obrazovanje)	Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi	EKLJP, članci 9. (sloboda vjeroispovijedi) i 14. (zabrana diskriminacije) Članak 2. Protokola br. 1 (pravo roditelja da osiguraju obrazovanje svoje djece u skladu sa svojim uvjerenjima) ESLJP, <i>Dogru protiv Francuske</i>, br. 27058/05, 2008. (nošenje muslimanske marame na glavi u državnoj srednjoj školi) ESLJP, <i>Kervanci protiv Francuske</i>, br. 31645/04, 2008. (nošenje muslimanske marame na glavi u državnoj srednjoj školi) ESLJP, <i>Grzelak protiv Poljske</i>, br. 7710/02, 2010. (alternative vjerskom obrazovanju u osnovnim i srednjim školama) ESLJP, <i>Lautsi i drugi protiv Italije</i> [VV], br. 30814/06, 2011. (postavljanje križeva u školama) ESLJP, <i>Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švicarske</i>, br. 29086/12, 2017. (izuzeće od obveznih miješanih tečajeva plivanja) ESLJP, <i>Stavropoulos i drugi protiv Grčke</i>, br. 52484/18, 2020. (pravo na neiskazivanje vlastitih uvjerenja)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 11. (sloboda izražavanja)	Sloboda izražavanja i informiranja	EKLJP, članak 10. (sloboda izražavanja) ESLJP, <i>Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 5493/72, 1976. (zabrana knjige za djecu) ESLJP, <i>Gaskin protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 10454/83, 1989. (pristup spisu predmeta koji je vođen u djetinjstvu)
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. (prava djeteta) Uredba Bruxelles II.a (preinaka) (2019/1111/EU) Direktiva o postupovnim jamstvima (2016/800/EU) Direktiva o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece (2011/93/EU) Sud EU-a, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz</i> , 2010. (pravo djeteta da ga se sasluša, međunarodna otmica djeteta)	Pravo djeteta na saslušanje	EKLJP, članak 6. (pošteno suđenje) Europska konvencija o ostvarenju prava djeteta, članci 3., 4., 6. i 7. Konvencija iz Lanzarotea, članci 9. i 14. ESLJP, <i>M. i M. protiv Hrvatske</i> , br. 10161/13, 3. rujna 2015. (pravo djeteta da ga se sasluša u predmetima skrbništva) ESLJP, <i>Sahin protiv Njemačke</i> [VV], br. 30943/96, 2003. (saslušanje djeteta tijekom sudskih postupaka za ostvarivanje prava na kontakt)
Povelja o temeljnim pravima, članak 12. (sloboda okupljanja i udruživanja)	Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja	EKLJP, članak 11. (sloboda mirnog okupljanja i udruživanja) ESLJP, <i>Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije</i> , br. 28793/02, 2006. (sudjelovanje u okupljanjima na javnim površinama)

Sve osobe, uključujući djecu, imaju građanska prava i slobode utvrđene različitim instrumentima, prvenstveno [Poveljom EU-a o temeljnim pravima](#) i [EKLJP-om](#), kako ih tumači ESLJP. Ovo poglavlje sadržava pregled prava i sloboda koji utječu na prava djeteta. U njemu se analizira pravo djeteta na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi ([odjeljak 2.1.](#)), slobodu izražavanja i informiranja ([odjeljak 2.3.](#)), pravo na saslušanje ([odjeljak 2.4.](#)) te pravo na slobodu okupljanja i udruživanja ([odjeljak 2.5.](#)).

2.1. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi

Ključne točke

- EKLJP-om i Poveljom EU-a o temeljnim pravima jamči se sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, uključujući pravo na promjenu vjeroispovijedi ili uvjerenja i slobodu iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja bogoslužjem, podukom, praksom i obredima.

Prema pravu EU-a člankom 10. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) jamči se sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi. To pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijedi ili uvjerenja te slobodu iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja bogoslužjem, podukom, praksom i obredima, samostalno ili u zajednici, u javnosti ili privatno. Pravo na prigovor savjesti priznaje se u skladu s nacionalnim zakonima (članak 10. stavak 2. Povelje).

Prema pravu Vijeća Europe člankom 9. [EKLJP-a](#) osigurava se pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi. Iz sudske prakse ESLJP-a proizašle su tri dimenzije prava na slobodu vjeroispovijedi: unutarnja dimenzija; sloboda promjene vjeroispovijedi ili uvjerenja; te sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja. Prve su dvije dimenzije apsolutne te ih države ne smiju ograničiti ni pod kojim okolnostima.⁶⁵ Sloboda iskazivanja vjeroispovijedi ili uvjerenja smije se ograničiti ako su takva ograničenja propisana zakonom, imaju legitiman razlog te su neophodna u demokratskom društvu (članak 9. stavak 2. EKLJP-a).

U svojoj se sudskoj praksi ESLJP bavio slobodom mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi na koju imaju pravo djeca, uglavnom u vezi s pravom na obrazovanje i državni školski sustav.

Primjer: predmeti *Dogru protiv Francuske* i *Kervanci protiv Francuske*⁶⁶ odnose se na isključivanje dviju djevojčica u dobi od 11 i 12 godina iz prvog razreda jedne državne srednje škole u Francuskoj jer su odbile skinuti marame s glave tijekom nastave tjelesnog odgoja. ESLJP je utvrdio da

⁶⁵ ESLJP, *Darby protiv Švedske*, br. 11581/85, 23. listopada 1990.

⁶⁶ ESLJP, *Dogru protiv Francuske*, br. 27058/05, 4. prosinca 2008.; ESLJP, *Kervanci protiv Francuske*, br. 31645/04, 4. prosinca 2008. (dostupno na francuskom).

je razlog ograničenja prava podnositelja zahtjeva na iskazivanje vjerskih uvjerenja ispunjavanje uvjeta sekularizma u državnim školama. Nadležna su tijela smatrala da nošenje vela poput muslimanske marame nije bilo u skladu sa sportskim nastavnim sadržajima iz razloga zdravlja i sigurnosti. ESLJP to je proglasio razumnim jer je škola razmotrila vjerska uvjerenja podnositelja zahtjeva u odnosu na zahtjeve zaštite prava i sloboda drugih te očuvanja javnog reda. Shodno tome, zaključio je da je zadiranje u prava učenika na iskazivanje vjeroispovijedi bilo opravdano i razmjerno cilju koji se nastojao postići. Stoga je utvrdio da nije došlo do povrede članka 9. EKLJP-a.

Primjer: predmet *Grzelak protiv Poljske*⁶⁷ odnosi se na slučaj u kojemu učeniku koji ne pohađa nastavu vjeronauka nije osigurana nastava etike i s njom povezane ocjene. Tijekom cjelokupnog osnovnoškolskog i srednjoškolskog školovanja (u dobi od sedam do 18 godina), podnositelj zahtjeva nije pohađao vjeronauk u skladu sa željama roditelja, deklariranih agnostika. S obzirom na to da je premalo učenika bilo zainteresirano za nastavu iz etike, ona nikada nije organizirana te je on dobivao svjedodžbe i potvrde na kojima je umjesto ocjene za „vjeronauk/etiku” stajala ravna crta. Prema mišljenju ESLJP-a nedostatak ocjene za „vjeronauk/etiku” na dječakovim svjedodžbama ulazi u opseg negativnog aspekta slobode mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi jer bi svjedodžbe mogle ukazivati na njegovu vjersku neopredijeljenost. Stoga predstavlja oblik neželjene stigmatizacije. Razlika u postupanju s djecom koja su htjela pohađati nastavu etike i učenicima koji su pohađali vjeronauk time nije bila objektivno i razumno opravdana niti je postojao razuman odnos razmjernosti između primijenjenih sredstava i cilja koji se nastojao postići. U tom je pitanju margina procjene države premašena jer je prekršena suština podnositeljeva prava na neiskazivanje vjeroispovijedi ili uvjerenja, a time i članak 14. EKLJP-a kad se uzme u obzir u vezi s člankom 9. EKLJP-a.

67 ESLJP, *Grzelak protiv Poljske*, br. 7710/02, 15. lipnja 2010.

2.2. Prava roditelja i sloboda vjeroispovijedi njihove djece

Ključne točke

- Roditelji imaju pravo osigurati obrazovanje ili poduku svoje djece u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima.
- Roditelji imaju pravo i dužnost uputiti svoju djecu na ostvarivanje njihova prava na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi na način prilagođen razvojnim sposobnostima djeteta.

Prava roditelja u kontekstu slobode vjeroispovijedi njihove djece drugačije se tretiraju prema europskom zakonodavstvu i [Konvenciji o pravima djeteta](#).

Prema pravu EU-a dužno poštovanje mora se iskazati prema pravu roditelja na osiguravanje obrazovanja ili poduke svoje djece u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima (članak 14. stavak 3. [Povelje o temeljnim pravima](#)).

Prema pravu Vijeća Europe, posebno članku 2. [Protokola br. 1 uz EKLJP](#), države moraju uzeti u obzir (vjerska) uvjerenja roditelja u obrazovanju i poučavanju. Prema mišljenju ESLJP-a ta je dužnost široka jer se odnosi ne samo na sadržaj i provedbu školskih kurikuluma, nego i na izvršavanje svih funkcija koje država preuzima.⁶⁸ Ona uključuje organizaciju i financiranje javnog školstva, određivanje i planiranje kurikuluma, prenošenje informacija ili znanja sadržanog u kurikulumu na objektivan, kritički i pluralistički način (čime bi se državi zabranilo ostvarivanje cilja indoktrinacije kojom se ne poštuju vjerska i filozofska uvjerenja roditelja) kao i uređenje školskog okruženja, uključujući prisutnost vjerskih simbola, kao što su križevi, u državnim školama. ESLJP je razmatrao i slučajeve u kojima bi interesi djeteta mogli doći u sukob s vjerskim interesima njegovih roditelja u kontekstu obrazovanja.

⁶⁸ Vidjeti relevantnu sudsku praksu ESLJP-a: ESLJP, *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, br. 5095/71, 5920/72 i 5926/72, 7. prosinca 1976.; ESLJP, *Valsamis protiv Grčke*, br. 21787/93, 18. prosinca 1996.; ESLJP, *Folgerø i drugi protiv Norveške* [VV], br. 15472/02, 29. lipnja 2007.; ESLJP, *Hasan i Eylem Zengin protiv Turske*, br. 1448/04, 9. listopada 2007.; ESLJP, *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], br. 30814/06, 18. ožujka 2011.

Primjer: predmet *Lautsi i drugi protiv Italije*⁶⁹ odnosi se na postavljanje križeva u učionicama državnih škola. Majka se požalila da prisutnost križeva u učionicama državnih škola koju pohađaju njezina djeca krši načelo sekularizma u skladu s kojim je nastojala obrazovati svoju djecu. Veliko vijeće ESLJP-a utvrdilo je da je dužnost države da u okviru svojih funkcija u području obrazovanja i poduke odluči trebaju li križevi biti prisutni u učionicama državnih škola te da to spada u područje primjene druge rečenice članka 2. Protokola br. 1 uz EKLJP. ESLJP je utvrdio da se u načelu ova odluka nalazi unutar margine procjene tužene zemlje te da ne postoji europski konsenzus o prisutnosti vjerskih simbola u državnim školama. Činjenica je da se prisutnošću križeva u učionicama državnih škola – znak koji nedvojbeno označava kršćanstvo – jasno ističe većinsku vjeru države u školskom okruženju. Međutim, samo to nije dovoljno da bi označavalo da tužena zemlja provodi proces indoktrinacije. Prema mišljenju ESLJP-a križ na zidu zapravo je pasivan simbol za koji se ne može smatrati da utječe na učenike na način na koji to može govor ili sudjelovanje u vjerskim aktivnostima. Shodno tome, Veliko vijeće zaključilo je da su odlukom o zadržavanju križeva u učionicama državnih škola koje pohađaju djeca podnositelja zahtjeva nadležna tijela djelovala unutar granica margine procjene te stoga i poštovala pravo roditelja da osiguraju obrazovanje i poduku u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

Primjer: predmet *Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švicarske*⁷⁰ odnosi se na roditelje islamske vjeroispovijedi koji su kažnjeni jer su odbili dopustiti svojim kćerima da sudjeluju u obveznoj mješovitoj nastavi plivanja u osnovnoj školi. Podnositelji zahtjeva žalili su se da je time prekršeno njihovo pravo na iskazivanje vjeroispovijedi u skladu s člankom 9. (Švicarska nije ratificirala Protokol br. 1 uz EKLJP). ESLJP je uzeo u obzir činjenicu da su nadležna tijela ponudila vrlo fleksibilne mogućnosti kako bi se smanjio učinak sudjelovanja djece zbog vjerskih uvjerenja njihovih roditelja. Među ostalim, kćerima je dopušteno nošenje burkinija te su se mogle presvlačiti i tuširati bez prisutnosti dječaka. Novčane kazne, kojima su prethodila upozorenja, nisu se činile neproporcionalnima, a bio je dostupan i postupak za ispitivanje osnovanosti njihova zahtjeva za izuzeće. Stoga je donesen zaključak da

69 ESLJP, *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], br. 30814/06, 18. ožujka 2011.

70 ESLJP, *Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švicarske*, br. 29086/12, 10. siječnja 2017.

nadležna tijela nisu prekoračila znatnu marginu procjene koja im je dana u tom predmetu.⁷¹

Primjer: u predmetu *Stavropoulos i drugi protiv Grčke*⁷² roditelji kao podnositelji zahtjeva i njihova kći tvrdili su da upis djeteta u maticu rođenih predstavlja povredu njihova prava na slobodu vjeroispovijedi. Rukom pisana napomena (s riječju „davanje imena“) umetnuta je pokraj djetetova imena u dokument, a dio koji se odnosi na krštenje ostavljen je prazan. ESLJP se složio s podnositeljima zahtjeva da je bilješka sadržavala određenu konotaciju, naime, da kći nije krštena. Uključivanje takvih informacija u rodni list, javnu ispravu koja se često koristi, izložilo je nositelja riziku od diskriminirajućih situacija u odnosima s upravnim tijelima. Osim toga, u predmetnom slučaju upisivanje napomene nije bilo propisano zakonom te stoga nije bilo potrebno ispitati je li zadiranje u pravo imalo legitiman cilj i je li bilo „nužno u demokratskom društvu“ kako bi se utvrdila povreda članka 9. EKLP-a.

Prema međunarodnom pravu člankom 14. stavkom 2. Konvencije UN-a o pravima djeteta države potpisnice dužne su poštovati prava i dužnosti roditelja u upućivanju djeteta na ostvarivanje njegova prava na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi na način prilagođen razvojnim sposobnostima djeteta. Formulacija članka 14. stavka 2. Konvencije UN-a o pravima djeteta u skladu je s njezinom općom predodžbom o odgovornostima roditelja prema kojoj se odgovornosti roditelja moraju ispunjavati u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta (članak 5. Konvencije UN-a o pravima djeteta) i na temelju najboljeg interesa djeteta (članak 18. stavak 1. Konvencije UN-a o pravima djeteta). Člankom 14. stavkom 3. Povelje o temeljnim pravima priznaje se i pravo roditeljima da osiguraju obrazovanje i poduku svoje djece u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima.

71 Vidjeti i ESLJP, *Papageorgiou i drugi protiv Grčke*, br. 4762/18 i 6140/18, 31. listopada 2019.; ESLJP, *Perovy protiv Rusije*, br. 47429/09, 20. listopada 2020.

72 ESLJP, *Stavropoulos i drugi protiv Grčke*, br. 52484/18, 25. lipnja 2020.

2.3. Sloboda izražavanja i informiranja

Ključna točka

- Poveljom EU-a o temeljnim pravima i EKLJP-om jamči se pravo na slobodu izražavanja, što uključuje slobodu mišljenja te primanja i širenja informacija i ideja bez uplitanja nadležnih tijela.

Prema pravu EU-a pravo na slobodu izražavanja uključuje slobodu mišljenja te primanja i širenja informacija i ideja bez uplitanja nadležnih tijela i bez obzira na državne granice (članak 11. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#)).

Prema pravu Vijeća Europe sloboda izražavanja zajamčena je člankom 10. [EKLJP-a](#) te se smije ograničiti samo ako je to propisano zakonom, ako ima legitiman razlog koji je naveden u članku 10. stavku 2. te je neophodno u demokratskom društvu.

U svojoj je sudskoj praksi ESLJP istaknuo da „[s]loboda izražavanja predstavlja jedan od ključnih temelja [demokratskog] društva, jedan od osnovnih uvjeta njegova napretka i razvoja svakog čovjeka [...] ona vrijedi ne samo za ‚informacije‘ ili ‚ideje‘ koje se lako prihvaćaju ili smatraju neuvredljivima ili nebitnima, nego i za one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju državu ili bilo koji dio stanovništva”.⁷³

Primjer: u predmetu *Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine*⁷⁴, ESLJP je presudio da je zabrana knjige pod nazivom *Little Red School Book* (Crvena školska knjižica) koju su nametnula nadležna tijela u skladu s iznimkom utvrđenom u članku 10. stavku 2. EKLJP-a koja se odnosi na zaštitu morala. Predmet se odnosi na pravo na primanje informacija koje su prikladne za dob i zrelost djeteta, što je aspekt prava na slobodu izražavanja koji je posebno važan za djecu. Ta je knjiga, prevedena s danskog, napisana za djecu školske dobi te preispituje niz društvenih normi, uključujući seksualnost i droge. Mlade osobe mogle bi u kritičnoj fazi svojeg razvoja određene

⁷³ Vidjeti, na primjer, ESLJP, *Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 5493/72, 7. prosinca 1976., t. 49.

⁷⁴ *Ibid.*

odlomke knjige protumačiti kao poticaj za sudjelovanje u aktivnostima za koje nisu dovoljno zrele i koje bi za njih mogle biti štetne ili ih čak navesti da počinu određena kaznena djela. Stoga je ESLJP zaključio da su nadležni engleski sudci „kad su se koristili svojim diskrecijskim pravom, imali pravo u to vrijeme smatrati da knjiga može imati štetne posljedice na moral mnoge djece i mladeži koja je čita”.

Drugi slučajevi s djecom u kojima se navodi članak 10. EKLJP-a odnose se na pravo nezbrinute djece na pristup informacijama.

Primjer: predmet *Gaskin protiv Ujedinjene Kraljevine*⁷⁵ odnosi se na osobu koja je veći dio djetinjstva provela u domu za nezbrinutu djecu, tijekom čega su nadležna tijela vodila evidenciju koja je bila povjerljiva. Ona je uključivala razna izvješća zdravstvenih djelatnika, nastavnika, policijskih službenika i socijalnih radnika za uvjetno puštene osobe, socijalnih radnika, patronažnih sestara/tehničara, udomitelja i školskog osoblja u ustanovi u koju je dijete smješteno. Kad je podnositelj zahtjeva zatražio pristup toj evidenciji u svrhu tužbe protiv lokalnih vlasti zbog ozljeda, on mu je uskraćen. Povjerljivost takve evidencije bila je opravdana javnim interesom za pravilan rad službe za skrb o djeci, koji bi bio ugrožen jer bi osobe koje unose informacije u evidenciju u budućnosti izbjegavale izražavanje svojih iskrenih stavova. ESLJP je uvažio argumentaciju da osobe o kojima država skrbi u djetinjstvu imaju životno važni interes u „primanju informacija koje su im potrebne za shvaćanje i razumijevanje vlastitog djetinjstva i ranog razvoja”.⁷⁶ Iako je potrebno zajamčiti povjerljivost javne evidencije, sustav poput britanskog, u kojemu pristup evidenciji ovisi o pristanku njezina autora, u načelu bi mogao biti kompatibilan s člankom 8. EKLJP-a ako su interesi pojedinca koji zatraži pristup ostvareni kad autor nije dostupan ili kad mu je pristanak nepropisno uskraćen. U takvom bi slučaju neovisno tijelo trebalo odmah odlučiti hoće li se pristup dopustiti. Takav postupak nije bio omogućen podnositelju zahtjeva u ovom predmetu te je ESLJP utvrdio da je došlo do kršenja njegovih prava na temelju članka 8. EKLJP-a. Međutim, ESLJP je zaključio da nisu prekršene odredbe članka 10. EKLJP-a, ponovivši da se pravom na slobodu primanja informacija vladi zabranjuje uskraćivanje informacija koje drugi žele ili su voljni prenijeti pojedincu, ali državu ne obvezuje na prenošenje tih informacija pojedincu.

⁷⁵ ESLJP, *Gaskin protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 10454/83, 7. srpnja 1989.

⁷⁶ *Ibid.*, t. 49.

U skladu s člankom 13. stavkom 1. Konvencije o pravima djeteta priznaje se pravo djeteta na slobodu izražavanja, što uključuje slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, bez obzira na granice, usmeno, pismeno ili tiskom, u obliku umjetnosti ili bilo kojim drugim sredstvom po izboru djeteta.

2.4. Pravo na saslušanje

Ključne točke

- Jedno od općih načela Konvencije UN-a o pravima djeteta pravo je djeteta na slobodno izražavanje mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose.
- U skladu s Poveljom EU-a o temeljnim pravima, djeca imaju pravo slobodno izraziti svoja mišljenja i pravo da se njihova mišljenja o pitanjima koja se na njih odnose uzmu u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelosti.
- Pitanje mora li nacionalni sud saslušati dijete procjenjuje se na temelju EKLJP-a prema pojedinačnim okolnostima svakog slučaja i ovisi o dobi i zrelosti djeteta.

Prema pravu EU-a člankom 24. stavkom 1. **Povelje EU-a o temeljnim pravima** propisuje se da djeca smiju slobodno izražavati svoja mišljenja te da se ta mišljenja moraju uzimati u obzir u pitanjima koja se na njih odnose, u skladu s njihovom dobi i zrelosti. Ta je odredba općenito primjenjiva te nije ograničena na određene postupke. Značenje ove odredbe Sud EU-a često je tumačio u vezi s **Uredbom Bruxelles II.a**.

Primjer: predmet *Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz*⁷⁷ odnosi se na odvođenje maloljetnog djeteta iz Španjolske u Njemačku u suprotnosti s odlukama o dodjeli skrbništva. Od Suda EU-a zatraženo je mišljenje o tome može li njemački sud (tj. sud države u koju je dijete odvedeno) osporiti nalog za izvršenje španjolskog suda (matična država) na osnovi toga što dijete nije saslušano, čime su prekršene odredbe članka 42. stavka 2. točke (a) Uredbe br. 2201/2003 (Bruxelles II.a) i članka 24. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Djevojčica se protivila vraćanju kad je izrazila svoje mišljenje tijekom postupka pred njemačkim sudom. Sud EU-a utvrdio je da

⁷⁷ Sud EU-a, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz*, 22. prosinca 2010.; vidjeti i **odjeljak 5.4.** u kojem se navode dodatni detalji ove presude i utjecaj preinake Uredbe Bruxelles II.a.

saslušanje djeteta nije apsolutno pravo, ali i da ako sud odluči da je ono potrebno, djetetu mora pružiti stvarnu i djelotvornu mogućnost da izrazi svoje mišljenje. Utvrdio je i da pravo djeteta da ga se sasluša, osigurano Poveljom i Uredbom Bruxelles II.a, zahtijeva pravne postupke i uvjete koji će djeci omogućiti slobodno izražavanje mišljenja, a sudu prikupljanje tih mišljenja. Sud treba poduzeti i sve odgovarajuće mjere za organiziranje tih saslušanja, uzimajući u obzir najbolje interese djeteta i okolnosti svakog pojedinog slučaja. Ako dijete ima boravište u drugoj državi članici, saslušanje djeteta može se, kako je navedeno u uvodnoj izjavi 20. Uredbe Bruxelles II.a, obaviti u skladu s rješenjima propisanim u Uredbi Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima. Međutim, prema presudi Suda EU-a nadležna tijela zemlje u koju je dijete odvedeno (Njemačka) ne mogu se protiviti povratku djeteta na temelju kršenja prava djeteta na saslušanje u matičnoj državi (Španjolskoj).

Pravo djeteta na saslušanje odražava se u raznim zakonodavnim aktima. U skladu s člankom 21. preinake Uredbe Bruxelles II.a, djeca koja su u stanju oblikovati svoja mišljenja imaju pravo na stvarnu i učinkovitu mogućnost da izraze svoja mišljenja, izravno odnosno preko zastupnika ili odgovarajućeg tijela.⁷⁸ Njihova se mišljenja uzimaju u obzir u skladu s njihovom dobi i zrelosti. To se pravo ne primjenjuje samo u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, nego i u postupcima vraćanja u skladu s [Haškom konvencijom](#) o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980.⁷⁹

U skladu s [Direktivom EU-a o postupovnim jamstvima](#) države članice moraju osigurati da djeca imaju pravo nazočiti svojem suđenju i moraju poduzeti sve potrebne mjere kako bi im omogućile učinkovito sudjelovanje u suđenju, uključujući mogućnost da ih se sasluša i da izraze svoja stajališta.⁸⁰ [Direktivom EU-a o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece](#) utvrđuje se i niz

78 EU, Vijeće Europske unije, Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (preinaka), SL 2019 L 178/1.

79 Vidjeti i čl. 26. Uredbe Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (preinaka), SL 2019 L 178/1.

80 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), Direktiva (EU) 2016/800 od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima, SL 2016 L 132/1, članak 16.

postupovnih jamstava kako bi se osigurala zaštita djeteta žrtve tijekom razgovora u kaznenom postupku.⁸¹

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP ne tumači pravo na poštovanje obiteljskog i privatnog života (članak 8. **EKLJP-a**) tako da on uvijek uvjetuje saslušanje djeteta na sudu.⁸² Opće je pravilo da nacionalni sudovi procjenjuju dokaze koji im se predoče, uključujući i sredstva za utvrđivanje važnih činjenica. Nacionalni sudovi nisu dužni uvijek saslušati dijete o pitanju kontakta s roditeljem koji nema pravo skrbništva. To se pitanje mora razmotriti uzimajući u obzir posebne okolnosti svakog slučaja, uzimajući u obzir dob i zrelost djeteta o kojemu je riječ. Nadalje, u skladu s postupovnim dijelom članka 8. ESLJP često osigurava da nadležna tijela poduzimaju odgovarajuće korake koji njihovim odlukama daju potrebna postupovna jamstva.

Primjer: predmet *M. i M. protiv Hrvatske*⁸³ odnosi se na spor o skrbništvu, uključujući optužbe protiv oca o zlostavljanju djece. ESLJP je bio posebno iznenađen činjenicom da dijete, u relevantnom trenutku u dobi od 13 i pol godina, još uvijek nije bilo saslušano u postupku skrbništva, koji je do tada trajao više od četiri godine, te mu stoga nije pružena prilika da se očituje pred sudovima o tome s kojim roditeljem želi živjeti. Ne može se reći da su djeca koja su u stanju oblikovati svoja mišljenja bila dovoljno uključena u postupak odlučivanja ako im nije pružena prilika da ih se sasluša i tako izraze svoja mišljenja. Ograničena autonomija u slučajevima djece, koja se postupno povećava s razvojem njihove zrelosti, ostvaruje se njihovim pravom na savjetovanje i saslušanje. U posebnim okolnostima slučaja nepoštovanjem volje prve podnositeljice zahtjeva u pogledu roditelja s kojim je htjela živjeti prekršeno je njezino pravo na privatni i obiteljski život u skladu s člankom 8.

81 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva (EU) 2011/93/EU od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP*, SL 2011 L 335/1, članak 20.

82 Vidjeti i ESLJP, *N. Ts. protiv Gruzije*, br. 71776/12, 2. veljače 2016.; ESLJP, *Iglesias Casarrubios i Cantalapiedra Iglesias protiv Španjolske*, br. 23298/12, 11. listopada 2016.; ESLJP, *C protiv Hrvatske*, br. 80117/17, 8. listopada 2020.; ESLJP, *M. N. i drugi protiv Belgije*, br. 3599/18, 5. ožujka 2020.; ESLJP, *Petrov i X. protiv Rusije*, br. 23608/16, 23. listopada 2018.

83 ESLJP, *M. i M. protiv Hrvatske*, br. 10161/13, 3. rujna 2015.

Primjer: u predmetu *Sahin protiv Njemačke*,⁸⁴ majka je podnositelju zahtjeva zabranila kontakt s njegovom četverogodišnjom kćeri. Regionalni sud u Njemačkoj odlučio je da bi dodjela prava posjećivanja kćeri njezinom ocu bila štetna za dijete zbog napetih odnosa roditelja. Sud je odluku donio bez saslušanja djeteta i saznavanja želi li ona i dalje viđati oca. U pogledu saslušanja djeteta na sudu, ESLJP se pozvao na objašnjenje stručnjaka saslušanog pred regionalnim sudom u Njemačkoj. Nakon nekoliko susreta s djetetom, majkom i podnositeljem zahtjeva, stručnjak je zaključio da bi postupak ispitivanja djevojčice predstavljao rizik za nju koji se ne bi mogao izbjeći posebnom organizacijom na sudu. ESLJP je utvrdio da u takvim okolnostima postupovni uvjeti koji proizlaze iz članka 8. EKLP-a – saslušanje djeteta na sudu – ne obvezuju na izravno ispitivanje djeteta o odnosu s ocem.

Niz obvezujućih i neobvezujućih instrumenata Vijeća Europe sadržava odredbe koje se odnose na pravo djeteta na saslušanje u različitim kontekstima. [Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta](#) bavi se pravom djeteta na slobodno izražavanje mišljenja.⁸⁵ Njome se djeci dodjeljuju posebna postupovna prava u sudskim postupcima povezanim s obitelji pred sudbenim tijelom, posebno u postupcima koji uključuju ispunjavanje roditeljskih dužnosti, kao što je boravište i kontakt s djetetom. Člankom 3. Konvencije djeci se kao postupovno pravo dodjeljuje pravo na informacije i izražavanje mišljenja u postupcima. Člankom 4. djetetu se dodjeljuje pravo na podnošenje zahtjeva za imenovanje posebnog zastupnika u postupcima pred sudbenim tijelima koji vode njegov predmet. U skladu s člankom 6. nadležna tijela moraju osigurati da je dijete dobilo sve potrebne informacije, razgovarati s njim uživo, ako je to prikladno, i omogućiti mu da izrazi svoje mišljenje. Nadalje, u [Smjernicama Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci](#) stavlja se naglasak na poštovanje prava djeteta da ga se sasluša u svim postupcima u koje je uključeno ili koji na njih utječu.⁸⁶

U članku 9. [Konvencije iz Lanzarotea](#) razmatra se sudjelovanje djece u razvoju i provedbi državnih politika, programa ili drugih inicijativa koje se odnose na

84 ESLJP, *Sahin protiv Njemačke* [VV], br. 30943/96, 8. srpnja 2003., t. 73. Za poseban aspekt dužnosti nacionalnih sudova da procijene dokaze koje zaprimе te relevantnost dokaza koje tuženici nastoje pružiti vidjeti i ESLJP, *Vidal protiv Belgije*, br. 12351/86, 22. travnja 1992., t. 33.

85 Vijeće Europe (1996.), [Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta](#), CETS br. 160, 1996.

86 Vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara Vijeća Europe (2010.), [Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci](#), 17. studenoga 2010.

borbu protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Članom 14. stavkom 1. iste konvencije predviđa se da se pri pružanju pomoći žrtvama moraju uzeti u obzir djetetova mišljenja, potrebe i interesi.⁸⁷

Preporuka Vijeća Europe o sudjelovanju djece i mladih mlađih od 18 godina odnosi se na njihovo pravo da ih se sasluša u svim okruženjima, među ostalim u školama, zajednicama i obitelji te na nacionalnoj i europskoj razini.⁸⁸ Sadržava i smjernice za države članice pri provedbi preporuke, kao što su zaštita prava djeteta i mladih na sudjelovanje, promicanje sudjelovanja i informiranja djece i mladih te stvaranje prostora za sudjelovanje. **Alat Vijeća Europe za procjenu sudjelovanja djece** pruža konkretne i mjerljive pokazatelje za mjerenje napretka u provedbi te preporuke.⁸⁹

Prema međunarodnom pravu člankom 12. stavkom 1. **Konvencije UN-a o pravima djeteta** potvrđuje se da dijete koje je sposobno oblikovati vlastita mišljenja ima pravo slobodno ih izraziti u svim pitanjima koja ga se tiču. Mišljenjima djeteta treba se pridati odgovarajuća težina u skladu s njegovom dobi i zrelosti. Člankom 12. stavkom 2. Konvencije UN-a o pravima djeteta dalje se propisuje da se djetetu izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajućeg tijela, mora osigurati da ga se sasluša u svakom sudskom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, na način koji je usklađen s postupovnim pravilima nacionalnog prava.

87 Vijeće Europe (2007.), **Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja**, CETS br. 201, 25. listopada 2007.

88 Vijeće Europe, Odbor ministara (2012.), **Preporuka Rec(2012)2 o sudjelovanju djece i mladih mlađih od 18 godina**, 28. ožujka 2012.

89 Vijeće Europe, Odjel za prava djeteta i Odjel za mlade (2016.), **Alat za procjenu sudjelovanja djece**, ožujak 2016.

2.5. Pravo na slobodu okupljanja i udruživanja

Ključne točke

- I Poveljom EU-a o temeljnim pravima i EKLP-om jamči se sloboda mirnog okupljanja i udruživanja.
- ESLJP je izričito naveo pravo djece na sudjelovanje u javnim okupljanjima.

Prema pravu EU-a člankom 12. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) određeno je da svatko ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja na svim razinama, posebno u političkim, sindikalnim i građanskim pitanjima. To podrazumijeva pravo svake osobe na osnivanje sindikata i pristupanje njima radi zaštite svojih interesa.

Prema pravu Vijeća Europe člankom 11. stavkom 1. [EKLP-a](#) jamči se pravo na slobodu okupljanja i udruživanja na koju se primjenjuju ograničenja članka 11. stavka 2.

ESLJP izričito je potvrdio pravo djece na sudjelovanje u okupljanjima na javnim površinama. Kao što je napomenuo u predmetu *Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije*⁹⁰, sprječavanje roditelja i djece da sudjeluju u događanjima, posebno u prosvjedima protiv vladine politike o školstvu, u suprotnosti je s njihovim pravom na slobodu okupljanja.

Prema međunarodnom pravu djeca kao pojedinci i organizacije djece mogu se pozvati na zaštitu koja im je pružena člankom 15. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#), koji sadrži pravo na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja. Na temelju te odredbe različitim udrugama u koje su uključena djeca odobrena je međunarodna zaštita.

⁹⁰ ESLJP, *Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije*, br. 28793/02, 14. veljače 2006.

3

Ravnopravnost i nediskriminacija

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, glava III. (Jednakost), uključujući članke 20. (jednakost pred zakonom), 21. (nediskriminacija) i 23. (ravnopravnost žena i muškaraca) UFEU, članak 19. Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ) Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ) Direktiva 2006/54/EZ (preinaka) o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada Direktiva Vijeća 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga	Ravnopravnost i nediskriminacija	EKLJP, članak 14. Protokol br. 12 uz EKLJP, članak 1. (nediskriminacija) Europska socijalna povelja (revidirana), članak E (nediskriminacija) Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (FCNM), članak 4. Konvencija iz Lanzarotea, članak 2.
Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ)	Nediskriminacija na temelju rasnog i etničkog podrijetla	EKLJP, članak 14., zajedno s članom 2. Protokola br. 1 uz EKLJP Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, članci 4. i 12. ESLJP, <i>D.H. i drugi protiv Češke</i> [VV], br. 57325/00, 2007. (smještanje romske djece u posebne škole)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
		ESLJP, <i>Oršuš i drugi protiv Hrvatske</i>, br. 15766/03, 2010. (posebni razredi za romsku djecu u osnovnim školama) ESLJP, <i>Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije</i>, br. 43370/04, 2012. (politika separatističkih vlasti) ESLJP, <i>Ádám i drugi protiv Rumunjske</i>, br. 81114/17 i drugi, 13. listopada 2020. (dodatni ispiti za etničku skupinu) ESCR, <i>Europski centar za prava Roma (ERRC) protiv Irske</i>, br. 100/2013., 1. prosinca 2015.
Povelja o temeljnim pravima, članak 21. UFEU, članak 45. Direktiva o građanstvu (2004/38/EZ) Direktiva o dugotrajnom boravištu (2003/109/EZ) Direktiva o spajanju obitelji (2003/86/EZ) Direktiva o jedinstvenoj dozvoli (2011/98/EU) Sud EU-a, C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu i Man Lavette Chen protiv Secretary of State for the Home Department</i>, 2004. (pravo boravka roditelja državljanina treće zemlje)	Nediskriminacija na temelju državljanstva i imigrantskog statusa	EKLJP, članak 14., zajedno s članom 2. Protokola br. 1 uz EKLJP Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, članci 4. i 12. ESLJP, <i>Ponomaryovi protiv Bugarske</i>, br. 5335/05, 2011. (školarine za osobe s pravom privremenog boravka)
Povelja o temeljnim pravima, članak 21. Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ) Sud EU-a, C-303/06, <i>S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law [VV]</i>, 2008.	Nediskriminacija na temelju invaliditeta	EKLJP, članak 14.; Protokol br. 12 uz EKLJP, članak 1. (nediskriminacija) Europska socijalna povelja, članak 17. stavak 2. ESLJP, <i>Çam protiv Turske</i>, br. 51500/08, 23. veljače 2016. (uskraćivanje pristupa glazbenoj školi zbog oštećenja vida) ESLJP, <i>G. L. protiv Italije</i>, br. 59751/15, 10. rujna 2020. (nepružanje specijalizirane podrške u nastavi autističnom učeniku)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 21. Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU) Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ) Sud EU-a, C-303/06, <i>S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law [VV]</i>, 2008.	Nediskriminacija na temelju drugih zaštićenih osnova	Konvencija iz Lanzarotea, članak 2. EKLJP, članak 14. Protokol br. 12 uz EKLJP, članak 1. (nediskriminacija) ESLJP, <i>Bayev i drugi protiv Rusije</i>, br. 67667/09, 20. lipnja 2017. (proizvoljno zakonodavstvo protiv homoseksualnosti) ESLJP, <i>P. V. protiv Španjolske</i>, br. 35159/09, 30. studenoga 2010. (ograničenje kontakta zbog emocionalne nestabilnosti koja je posljedica prilagodbe spola) ESLJP, <i>D. G. protiv Irske</i>, br. 39474/98, 16. svibnja 2002. (neosiguravanje dobnog primjerene ustanove za zadržavanje za mladog prijestupnika) ESLJP, <i>Bouamar protiv Belgije</i>, br. 9106/80, 29. veljače 1988. (nepružanje dobnog primjerene ustanove za zadržavanje za mladog prijestupnika) ESLJP, <i>Fabris protiv Francuske [VV]</i>, br. 16574/08, 2013. (pravo nasljeđivanja za djecu rođenu izvan braka) ESLJP, <i>Mazurek protiv Francuske</i>, br. 34406/97, 1. veljače 2000. (pravo nasljeđivanja za djecu rođenu izvan braka)

Zabrana diskriminacije temeljno je načelo svakog demokratskog društva. Institucije EU-a donijele su niz direktiva za borbu protiv diskriminacije, koje se odnose i na djecu. ESLJP je razvio opsežan korpus sudske prakse o zabrani diskriminacije na temelju članka 14. EKLJP-a u vezi s drugim člancima Konvencije i u manjoj mjeri na temelju članka 1. Protokola br. 12.

ECSR smatra da je funkcija članka E [Europske socijalne povelje](#) o nediskriminaciji slična onoj iz članka 14. EKLJP-a. Ona ne postoji neovisno i mora se kombinirati s jednom od temeljnih odredbi Europske socijalne povelje.⁹¹

⁹¹ ECSR, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) protiv Francuske*, pritužba br. 26/2004, 15. lipnja 2005., t. 34.

U ovom se poglavlju obrađuju načela ravnopravnosti i nediskriminacije, usmjerena na osnove na kojima je razvijena sudska praksa koja se posebno odnosi na djecu. Započinje općim informacijama o europskom antidiskriminacijskom pravu (odjeljak 3.1.), a zatim se usmjerava na ravnopravnost i nediskriminaciju djece na temelju etničkog podrijetla (odjeljak 3.2.), državljanstva i useljeničkog statusa (odjeljak 3.3.), invaliditeta (odjeljak 3.4.) i drugih zaštićenih osnova, uključujući rod, rodni identitet i seksualnu orijentaciju, jezik i osobni identitet (odjeljak 3.5.).

3.1. Europsko antidiskriminacijsko pravo

Ključne točke

- Diskriminacija na osnovi spola, rase, boje kože, etničkog ili socijalnog podrijetla, genetskih osobina, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili bilo kakvog drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja, invaliditeta, dobi ili seksualne orijentacije općenito je zabranjena u Europi.⁹²
- Poveljom o temeljnim pravima u EU-u se zabranjuje svaka diskriminacija na bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, etničko ili socijalno podrijetlo, genetske osobine, jezik, vjera ili uvjerenje, političko ili bilo kakvo drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, invaliditet, dob ili seksualna orijentacija. Unutar područja primjene Ugovorâ i ne dovodeći u pitanje bilo koju njihovu posebnu odredbu, zabranjena je i svaka diskriminacija na temelju državljanstva.
- Sekundarno pravo EU-a zabranjuje diskriminaciju na temelju spola (direktive o rodnoj ravnopravnosti), na temelju etničkog ili rasnog podrijetla u nekoliko područja života (Direktiva o rasnoj jednakosti) te pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja na temelju dobi, invaliditeta, seksualne orijentacije, vjere ili uvjerenja (Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju).
- Člankom 14. EKLP-a zabranjuje se diskriminacija u vezi s ostvarivanjem nekog drugog prava koje se jamči Konvencijom. U Protokolu br. 12 zabrana diskriminacije postala je samostalno pravo.
- U nizu instrumenata Vijeća Europe ističe se potreba za osiguravanjem nediskriminacije u odnosu na posebne okolnosti i skupine.

92 Za pregled europskog antidiskriminacijskog prava, koje obuhvaća direktive EU-a o nediskriminaciji te čl. 14. i Protokol br. 12 uz EKLP, vidjeti: FRA i ESJP (2018.), [Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu](#), veljača 2018.

Prema pravu EU-a zabrana diskriminacije u članku 21. **Povelje EU-a o temeljnim pravima** samostalno je načelo koje se primjenjuje i na slučajeve koji nisu obuhvaćeni drugim odredbama Povelje. Osnove po kojima je diskriminacija izričito zabranjena u ovoj odredbi uključuju spol, rasu, boju kože, etničko ili društveno podrijetlo, genetske osobine, jezik, vjeru ili uvjerenje, političko ili drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, rođenje, invaliditet, dob ili seksualnu orijentaciju. U članku 2. UEU-a navodi se da su nediskriminacija, ravnopravnost, ljudsko dostojanstvo, pravda i tolerancija između muškaraca i žena zajedničke vrijednosti svih država članica. Članak 19. **UFEU-a** odnosi se na osnove spola, rase ili etničkog podrijetla, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, dobi i seksualne orijentacije. Nediskriminacija je samostalno načelo koje se primjenjuje i na situacije koje nisu obuhvaćene nijednom drugom odredbom Povelje. Osnove po kojima je diskriminacija izričito zabranjena u ovoj odredbi uključuju spol, rasu, boju kože, etničko ili društveno podrijetlo, genetske osobine, jezik, vjeru ili uvjerenje, političko ili drugo mišljenje, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, rođenje, invaliditet, dob ili seksualnu orijentaciju. Članak 19. **UFEU-a** odnosi se na osnove spola, rase ili etničkog podrijetla, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, dobi i seksualne orijentacije.

S nekoliko se direktiva EU-a zabranjuje diskriminacija u područjima zapošljavanja, sustava socijalne skrbi te pristupa robi i uslugama, od kojih sva mogu biti povezana s djecom. **Direktivom Vijeća 2000/78/EZ**, kojom se uspostavlja opći okvir jednakog postupanja pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja (Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju)⁹³, zabranjuje se diskriminacija na temelju vjere ili uvjerenja, invaliditeta, dobi i seksualne orijentacije. **Direktivom Vijeća 2000/43/EZ**, kojom se provodi načelo jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo (Direktiva o rasnoj jednakosti), zabranjuje se diskriminacija na temelju rase ili etničkog podrijetla ne samo u kontekstu zapošljavanja i pristupa proizvodima i uslugama, već i u odnosu na sustav socijalne skrbi (uključujući socijalnu zaštitu, socijalno osiguranje i zdravstvenu zaštitu) i obrazovanje.⁹⁴ Drugim direktivama provodi se načelo jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i obavljanja

93 EU, Vijeće Europske unije (2000.), **Direktiva Vijeća 2000/78/EZ** od 27. studenoga 2000. o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja, SL 2000 L 303, 2. prosinca 2000.

94 EU, Vijeće Europske unije (2000.), **Direktiva Vijeća 2000/43/EZ** od 29. lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo, SL 2000 L 180, 29. lipnja 2000.

zanimanja ili samozapošljavanja (direktive 2006/54/EZ⁹⁵ i 2010/41/EU⁹⁶) te pristupa i nabave proizvoda, odnosno pružanja usluga (Direktiva o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga)⁹⁷. Direktiva Vijeća 79/7/EEZ o postupnoj provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama primjenjuje se u pitanjima socijalnog osiguranja.⁹⁸ Cilj je Direktive o jednakom postupanju koju je Komisija predložila 2008. dopuniti zakonodavstvo o ravnopravnosti.⁹⁹

Člankom 14. **EKLJP-a** jamči se ravnopravnost u „ostvarivanju prava i sloboda”. Stoga je ESLJP nadležan samo za ispitivanje pritužbi o diskriminaciji koje se odnose na neko od prava zaštićenih EKLJP-om. Protokolom br. 12 (koji je dosad ratificiralo 20 država članica) zabranjuje se diskriminacija „ostvarivanja svih prava propisanih zakonodavstvom” i diskriminacija „koju provode javna tijela”, što znači da ima šire područje primjene od članka 14., koji se odnosi samo na prava zajamčena Konvencijom.

Odredbe propisane u oba instrumenta uključuju nepotpun popis osnova prema kojima se zabranjuje diskriminacija: spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovinski status, rođenje ili drugi status. Ako ESLJP utvrdi da se s osobama na sličnom položaju drugačije postupa, istražiti će postoji li za to objektivno i razumno opravdanje.¹⁰⁰

Članak E **Europske socijalne povelje** uključuje i nepotpun popis osnova prema kojima se zabranjuje diskriminacija: rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed,

95 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2006.), *Direktiva 2006/54/EZ od 5. srpnja 2006. o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (preinaka)*, SL 2006 L 204, 26. srpnja 2006.

96 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2010.), *Direktiva 2010/41/EU od 7. srpnja 2010. o primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji su samozaposleni i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 86/613/EEZ*, SL 2010 L 180, 15. srpnja 2010.

97 EU, Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva Vijeća 2004/113/EZ od 13. prosinca 2004. o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga*, SL 2004 L 373, str. 37.

98 EU, Vijeće Europske unije (1978.), *Direktiva 79/7/EEZ od 19. prosinca 1978. o postupnoj provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima socijalne sigurnosti*, SL 1979 L 6, 10. siječnja 1979.

99 EU, Vijeće Europske unije (2008.), *Prijedlog direktive Vijeća o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovu vjeru ili uvjerenje, invaliditet, dob ili seksualnu orijentaciju* {SEC(2008) 2180} {SEC(2008) 2181}, COM(2008) 426, 2. srpnja 2008.

100 Za pregled sudske prakse ESLJP-a vidjeti FRA i ESLJP (2018.), *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, veljača 2018.

političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, zdravlje, pripadnost nacionalnoj manjini ili rođenje. U dodatku Europskoj socijalnoj povelji, relevantnom za ovaj članak, pojašnjava se da različito postupanje koje se temelji na objektivnom i razumnom opravdanju podrazumijeva određenu dob ili sposobnost za pristup nekim oblicima obrazovanja.¹⁰¹

Na temelju članka 4. [Okvirne konvencija za zaštitu nacionalnih manjina](#)¹⁰², države članice osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama jamče ravnopravnost pred zakonom i jednaku pravnu zaštitu te zabranjuju diskriminaciju na temelju pripadnosti nacionalnoj manjini. Gdje je to potrebno, dužne su donijeti odgovarajuće mjere za promicanje potpune i stvarne ravnopravnosti osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama i osoba većinskog stanovništva u svim područjima gospodarskog, društvenog, političkog i kulturnog života.

Europska komisija protiv rasizma i netolerancije jedinstveno je tijelo za praćenje ljudskih prava specijalizirano za pitanja povezana s borbom protiv rasizma, diskriminacije, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije u Europi.¹⁰³ U okviru svojih aktivnosti praćenja zemalja, Komisija ispituje situaciju u pogledu manifestacija rasizma i netolerancije u svakoj od država članica Vijeća Europe.

Člankom 2. [Konvencije iz Lanzarotea](#) jamči se da će provedba njezinih odredbi, osobito provedba mjera za zaštitu prava žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, biti osigurana bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

Suzdržavanje od diskriminirajućeg postupanja katkad nije dovoljno za postizanje jednakog postupanja. U nekim se situacijama mogu poduzeti mjere kako bi se nadoknadila postojeća i kontinuirana neravnopravnost. U kontekstu UN-a te se mjere nazivaju „posebnim mjerama“, dok se u pravu EU-a upotrebljavaju nazivi „konkretna mjera“ ili „pozitivno djelovanje“. ESLJP takvu obvezu djelovanja naziva „pozitivnim obvezama“. Poduzimanjem takvih posebnih mjera vlade mogu osigurati „stvarnu ravnopravnost“, odnosno jednak pristup svim pravima dostupnima u društvu, a ne samo „formalnu ravnopravnost“. Ne uvide li vlade, poslodavci i pružatelji usluga prikladnost poduzimanja posebnih mjera, povećavaju rizik da njihova pravila i praksa postanu izvorom neizravne diskriminacije.

¹⁰¹ Vijeće Europe (1996.), Europska socijalna povelja (revidirana), [Izvešće s obrazloženjem](#), st. 136.

¹⁰² Vijeće Europe (1995.), [Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina](#) (FCNM), CETS br. 157, 1995.

¹⁰³ Više informacija dostupno je na internetskoj stranici [Europske komisije protiv rasizma i netolerancije](#).

U sljedećim se odjeljcima analiziraju posebne osnove diskriminacije koje su se pokazale posebno važnima za djecu.

3.2. Nediskriminacija na temelju rasnog ili etničkog podrijetla

Ključne točke

- Rasa i etničko podrijetlo predstavljaju osnove prema kojima je zabranjena diskriminacija u Europi.
- EU ima poseban pravni instrument (Direktivu o rasnoj jednakosti) kojim se zabranjuje izravna i neizravna diskriminacija, kao i uznemiravanje, u svim područjima života.

Prema pravu EU-a [Direktivom o rasnoj jednakosti](#) zabranjuje se diskriminacija na temelju rase ili etničke pripadnosti, ne samo u kontekstu zapošljavanja, nego i u kontekstu ponude proizvoda i usluga, sustavu socijalne skrbi, obrazovanju i socijalnog osiguranja. Romi, kao posebno velika i ugrožena etnička skupina, izravno spadaju u područje primjene te direktive. Ključni element nastojanja da se suzbije diskriminacija Roma bilo je donošenje posebnog okvira EU-a za nacionalne strategije integracije Roma 2011.¹⁰⁴ Nakon toga je 2020. uslijedio drugi [strateški okvir EU-a za ravnopravnost, uključivanje i sudjelovanje Roma za razdoblje 2020.–2030.](#)¹⁰⁵ Romska djeca posebno su pogođena izravnom i neizravnom diskriminacijom, kao i uznemiravanjem, u obrazovanju, pristupu zapošljavanju i smještaju, zdravstvenoj skrbi, informiranosti i pristupu pravosuđu. Postizanje potpune ravnopravnosti u praksi u nekim slučajevima može opravdati obvezu djelovanja usmjerenu na Rome, posebno u sljedeća četiri ključna područja.¹⁰⁶

104 EU, Europska komisija (2011.), [Okvir EU-a za nacionalne strategije integracije Roma do 2020.](#), COM(2011) 173 final, Bruxelles, 5. travnja 2011.

105 EU, Europska komisija (2020.), [Unija ravnopravnosti: strateški okvir EU-a za ravnopravnost, uključivanje i sudjelovanje Roma](#), COM(2020) 620 final, 10. listopada 2020.

106 EU, Europska komisija (2014.), [Zajedničko izvješće o primjeni Direktive Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. o primjeni načela ravnopravnosti osoba bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo i Direktive Vijeća 2000/78/EZ od 27. studenoga 2000. o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja](#), Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću, COM(2014) 2 final, Bruxelles, 17. siječnja 2014.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je donio presude u nekoliko ključnih predmeta o različitom postupanju prema romskoj djeci u obrazovnom sustavu. Ti su slučajevi analizirani u skladu s člankom 14. i člankom 2. [Protokola br. 1 uz EKLJP](#). ESLJP je utvrdio da se prevelika zastupljenost ili segregacija romske djece u posebnim školama ili razredima može objektivno opravdati samo ako se uspostave odgovarajuća postupovna jamstva za smještanje djece u te škole ili razrede, kao što su testovi posebno osmišljeni i usmjereni na potrebe romske djece, zatim odgovarajuća procjena i praćenje napretka kako bi integracija u obične razrede mogla započeti čim se isprave poteškoće s učenjem te pozitivne mjere za rješavanje poteškoća s učenjem. Ako izostanu učinkovite mjere suzbijanja segregacije, daljnja segregacija romske djece u obrazovnom sustavu, u redovnim školama sa standardnim programom, stoga ne bi bila opravdana.¹⁰⁷ Osim toga, Odbor ministara Vijeća Europe preporučuje da se povijest Roma i romske skupine *Travellers* uključi u školske programe i nastavne materijale.¹⁰⁸

Primjer: U predmetu *D.H. i drugi protiv Češke*¹⁰⁹ ESLJP je utvrdio da je nerazmjeran broj romske djece bez opravdanja smješten u posebne škole za djecu s poteškoćama u učenju. ESLJP je izrazio zabrinutost zbog pojednostavljenog kurikulumu u tim školama te segregacije koju je takav sustav uzrokovao. Romski su djeca tako stekla obrazovanje koje je dodatno pogoršalo njihove teškoće i ugrozilo njihov kasniji osobni razvoj umjesto da im pomogne u integraciji u opći obrazovni sustav i razvoju vještina koje bi im olakšale život u zajedništvu s većinskim stanovništvom. Stoga je ESLJP zaključio da je došlo do povrede članka 14. EKLJP-a u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 uz EKLJP.

Primjer: u predmetu *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*¹¹⁰ ESLJP je istražio postojanje posebnih razreda samo za romsku djecu u redovnim osnovnim školama. Privremeno smještanje djece u posebne razrede na temelju nedovoljnog poznavanja jezika na kojem se održava nastava u načelu nije diskriminirajuće. To se može smatrati prilagođavanjem obrazovnog sustava posebnim potrebama djece s jezičnim poteškoćama. Međutim, čim takav

107 ESLJP, *Lavida i drugi protiv Grčke*, br. 7973/10, 30. svibnja 2013. (dostupno na francuskom jeziku).

108 Vijeće Europe, Odbor ministara (2020.), *Preporuka CM/Rec(2020)2 državama članicama o uključivanju povijesti Roma i/ili [romske skupine Travellers] u školske programe i nastavne materijale*, 1. srpnja 2020.

109 ESLJP, *D.H. i drugi protiv Češke* [VV], br. 57325/00, 13. studenoga 2007., t. 206.–210.

110 ESLJP, *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 15766/03, 16. ožujka 2010., t. 157.

postupak nerazmjerno ili isključivo utječe na pripadnike određene etničke skupine, potrebno je uspostaviti postupovna jamstva. Za prvobitno smještanje u odvojene razrede ESLJP je napomenuo da to ne spada u standardnu praksu rješavanja problema djece s nedovoljnim jezičnim sposobnostima te da među djecom nije provedeno posebno testiranje poznavanja jezika. Nekoj djeci nije ponuđen nikakav poseban program (tj. posebna nastava jezika) kako bi usvojila potrebne jezične vještine u najkraćem mogućem roku. Nije postojao ni postupak premještanja ni praćenja kako bi se osigurao automatski premještaj u miješane razrede čim romska djeca postignu zadovoljavajuću razinu jezičnih vještina. Stoga je ESLJP zaključio da je to u suprotnosti s člankom 14. EKLJP-a u vezi s člankom 2. Protokola br. 1.

ESLJP je donio presude i u drugim predmetima koji se odnose na diskriminaciju djece u školskom okruženju.

Primjer: u predmetu *Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije*¹¹¹ ESLJP je istražio jezičnu politiku koju su separatističke vlasti uvele u školama u Pridnjestrovlju. Nakon prisilnog zatvaranja i premještanja škola na moldavskom jeziku (i latinici), roditelji su morali odabrati hoće li djecu poslati u škole u kojima je nastava na umjetnoj mješavini moldavskog jezika i ćirilice te na temelju materijala iz sovjetskog doba ili u škole koje su slabije opremljene i udaljene, na putu do kojih su djeca bila izložena uznemiravanju i zastrašivanju. Prisilno zatvaranje škola i naknadno uznemiravanje smatrani su neopravdanim zadiranjem u prava djeteta na obrazovanje te stoga i povredom članka 2. Protokola br. 1 uz EKLJP.¹¹²

Primjer: u predmetu *Ádám i drugi protiv Rumunjske*¹¹³ učenici mađarskog podrijetla, koji su pohađali školu na svojem materinjem jeziku u Rumunjskoj, žalili su se da su morali polagati dva dodatna ispita na svojem materinjem jeziku u istom, prilično kratkom razdoblju za polaganje mature diljem zemlje. ESLJP je na početku naglasio da u relevantnim instrumentima Vijeća Europe izričito stoji da zaštita i poticanje manjinskih jezika ne bi trebali biti na štetu službenih jezika i potrebe za njihovim učenjem. Osim toga, dva dodatna ispita koja su podnositelji zahtjeva morali polagati bili su izravna

111 ESLJP, *Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06, 19. listopada 2012.

112 *Ibid.*, t. 141.–144.

113 ESLJP, *Ádám i drugi protiv Rumunjske*, br. 81114/17, 13. listopada 2020.

i neizbježna posljedica njihova svjesnog i dobrovoljnog izbora studiranja na drugom jeziku i toga što im je država ponudila takvu mogućnost. ESLJP je smatrao da se podnositelji zahtjeva nisu nalazili u drugačijoj situaciji koja je dovoljno značajna za potrebe članka 1. Protokola br. 12. Nije utvrđena povreda Konvencije.

ECSR smatra da, čak i ako obrazovne politike za romsku djecu prate fleksibilne strukture prilagođene različitosti te skupine i ako te politike uzimaju u obzir činjenicu da neke skupine imaju nomadski ili polunomadski stil života, ne bi smjele postojati odvojene škole za romsku djecu.¹¹⁴

Primjer: predmet *Europski centar za prava Roma (ERRC) protiv Irske*¹¹⁵ odnosi se na usklađenost Irske s Europskom socijalnom poveljom u pogledu smještaja romske skupine *Travellers*, posebno u pogledu uvjeta smještaja i deložacija pripadnika te skupine te, kad je riječ o djeci te skupine, također u pogledu socijalne, pravne i ekonomske zaštite. ERRC je tvrdio da je vlada prekršila članak 17. time što je djeci romske skupine *Travellers* uskratila pravo na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu, posebno u pogledu školovanja.

Na temelju članka 4. stavaka 2. i 3. **Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina** posebne mjere za promicanje stvarne ravnopravnosti osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama ne smatraju se diskriminirajućima. U skladu s člankom 12. stavkom 3. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, države potpisnice obvezuju se i na promicanje jednakih mogućnosti pristupa obrazovanju na svim razinama za osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama. Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina redovito je ispitivao jednak pristup obrazovanju romske djece u skladu s ovom odredbom.¹¹⁶

¹¹⁴ ECSR, *Zaključci 2003. – Bugarska – čl. 17. st. 2.*, 2003/def/BGR/17/2/EN, 30. lipnja 2003.

¹¹⁵ ECSR, *Europski centar za prava Roma (ERRC) protiv Irske*, br. 100/2013, 1. prosinca 2015.

¹¹⁶ Vidjeti Vijeće Europe, Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, *Komentar o obrazovanju u okviru Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (2006.)*, ACFC/25DOC(2006)002.

3.3. Nediskriminacija na temelju državljanstva i imigrantskog statusa

Ključne točke

- Europskim pravom zabranjuje se diskriminacija na temelju državljanstva.
- Prema pravu EU-a diskriminacija na temelju državljanstva zabranjena je u kontekstu slobodnog kretanja osoba u skladu s člankom 45. UFEU-a (sloboda kretanja i boravka). Unutar područja primjene prava EU-a svaka diskriminacija na temelju državljanstva zabranjena je člankom 21. stavkom 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima. EKLP-om se svim osobama jamči ostvarivanje prava unutar nadležnosti države članice.

Prema pravu EU-a diskriminacija na temelju državljanstva zabranjena je u okviru područja primjene Ugovorâ (članak 18. UFEU-a; članak 21. stavak 2. Povelje o temeljnim pravima). Ti su članci relevantni za sve građane EU-a u vezi s odredbom o europskom građanstvu i za osobe s dugotrajnim boravištem koje nisu državljani države članice EU-a. Nadalje, pravom EU-a zabranjuje se diskriminacija na temelju državljanstva, posebno u kontekstu slobodnog kretanja osoba (Direktiva o građanstvu¹¹⁷; članak 45. UFEU-a).¹¹⁸ Državljeni trećih zemalja, tj. osobe koje su državljani države koja nije članica EU-a, u pravilu ostvaruju pravo na jednako postupanje istim područjima kao i u direktivama o nediskriminaciji ako ispunjavaju uvjete za stjecanje statusa osobe s dugotrajnim boravištem. Da bi stekli status osobe s dugotrajnim boravištem, u **Direktivi o državljanima trećih zemalja** propisuje se, među ostalim, razdoblje zakonitog boravka od pet godina.¹¹⁹ Osim toga, Direktivom 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji (**Direktiva o spajanju obitelji**)¹²⁰ omogućuje se da se pod određenim uvjetima državljanima zemalja izvan EU-a koji zakonito borave u državi članici pridruže

117 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva 2004/38/EZ od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice*, SL 2004 L 158.

118 Agencija za temeljna prava (2018.), *Making EU Citizens' Rights a Reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights* (Ostvarivanje prava građana EU-a u praksi: kako nacionalni sudovi osiguravaju slobodu kretanja i povezana prava), Luxembourg, Ured za publikacije Europske unije (Ured za publikacije).

119 EU, Vijeće Europske unije (2003.), *Direktiva 2003/109/EZ od 23. siječnja 2004. o statusu državljanima trećih zemalja s dugotrajnim boravištem*, SL 2004 L 16, str. 44.

120 EU, Vijeće Europske unije (2003.), *Direktiva 2003/86/EZ od 3. listopada 2003. o pravu na spajanje obitelji*, SL 2003 L 251, str. 12.

članovi obitelji (vidjeti i [odjeljak 9.5.](#)).¹²¹ Nadalje, [Direktivom o jedinstvenoj dozvoli](#) osigurava se pravo na jednako postupanje prema državljanima zemalja izvan EU-a pod određenim uvjetima.¹²²

Primjer: predmet *Chen*¹²³ odnosi se na pitanje je li dijete državljanina zemlje izvan EU-a imalo pravo na boravak u jednoj od država članica EU-a iako je rođeno u drugoj državi članici, čije državljanstvo posjeduje. Djetetova majka, koja ga je uzdržavala, bila je državljanka zemlje izvan EU-a. Sud EU-a utvrdio je da, kad jedna država članica odredi uvjete pojedincima koji traže državljanstvo i oni se ispune, druga država članica ne može osporiti to pravo kad majka i dijete podnesu zahtjev za boravište. Sud EU-a potvrdio je da država članica ne može uskratiti pravo boravišta roditelju skrbniku djeteta koje je državljanin EU-a jer djetetovo pravo na boravište time ne bi imalo nikakav stvaran učinak.

Prema pravu Vijeća Europe EKLJP-om se svima koji žive unutar nadležnosti neke države članice jamči ostvarivanje prava, bez obzira na to jesu li državljani ili nisu, uključujući osobe koje žive izvan samog državnog područja, ali na područjima pod stvarnom kontrolom države članice. U pogledu obrazovanja ESLJP smatra da različito postupanje na temelju državljanstva i imigrantskog statusa može predstavljati diskriminaciju.

Primjer: predmet *Ponomaryovi protiv Bugarske*¹²⁴ odnosi se na pitanje stranih državljana koji nemaju dozvolu trajnog boravka i stoga moraju plaćati školarine za srednjoškolsko obrazovanje. Uglavnom široka margina procjene u slučajevima općih mjera gospodarske ili socijalne strategije u načelu se trebala utvrditi u području obrazovanja iz dva razloga: (a) pravo na obrazovanje izravno je zaštićeno u skladu s EKLJP-om; i (b) obrazovanje

121 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktivom 2011/98/EU](#) (Direktiva o jedinstvenoj dozvoli) uspostavljeno je pravo državljana trećih zemalja na jedinstveni postupak obrade zahtjeva za boravak i rad u EU-u te je uspostavljen zajednički skup prava za državljane trećih zemalja, SL 2011 L 343/1.

122 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktivom 2011/98/EU](#) (Direktiva o jedinstvenoj dozvoli) uspostavljeno je pravo državljana trećih zemalja na jedinstveni postupak obrade zahtjeva za boravak i rad u EU-u te je uspostavljen zajednički skup prava za državljane trećih zemalja, SL 2011 L 343/1, čl. 12.

123 Sud EU-a, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu i Man Lavette Chen protiv Secretary of State for the Home Department*, 19. listopada 2004.

124 ESLJP, *Ponomaryovi protiv Bugarske*, br. 5335/05, 21. lipnja 2011., t. 60.

je vrlo specifična vrsta javne usluge koja služi širokim društvenim funkcijama. Prema mišljenju ESLJP-a margina procjene povećava se s razinom obrazovanja. Stoga, iako je teško opravdati (više) školarine za osnovnoškolsko obrazovanje za strane državljane, one mogu biti posve opravdane na sveučilišnoj razini. S obzirom na važnost srednjoškolskog obrazovanja za osobni razvoj te društvenu i profesionalnu integraciju, primjenjuje se strože preispitivanje proporcionalnosti različitog postupanja na toj razini obrazovanja. ESLJP je pojasnio da nije zauzeo stav o tome ima li država pravo uskratiti svim nezakonitim migrantima obrazovne mogućnosti koje pruža državljanima i određenim ograničenim kategorijama stranih državljana. U procjeni posebnih okolnosti slučaja, zaključio je da se u tom slučaju ne primjenjuju „pitanja povezana s potrebom zaustavljanja ili preokretanja toka ilegalne imigracije”. Podnositelji zahtjeva nisu pokušali zloupotrijebiti bugarski obrazovni sustav jer su u Bugarsku došli u vrlo ranoj dobi, nakon što se njihova majka udala za Bugarina, stoga nisu imali drugoga izbora nego krenuti u bugarsku školu. Stoga je došlo do kršenja članka 14. EKLJP-a u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 uz EKLJP.

3.4. Nediskriminacija na temelju invaliditeta

Ključne točke

- Svaka diskriminacija na temelju invaliditeta zabranjena je europskim pravom (članak 21. Povelje o temeljnim pravima; članak 14. EKLJP-a; članak 1. Protokola br. 12 uz EKLJP).
- Diskriminacija na temelju invaliditeta u okviru prava EU-a i Vijeća Europe uključuje i slučajeve „diskriminacije na temelju povezanosti” (na primjer, ako je dijete diskriminirano zbog toga što njegovi roditelji imaju neki oblik invaliditeta).

Invaliditet je jedna od osnova za diskriminaciju koja je izričito zabranjena člankom 21. Povelje EU-a o temeljnim pravima. EU je ratificirao [Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom](#) (CRPD)¹²⁵ i razvio [Strategiju o pravima osoba](#)

¹²⁵ Ovo je prvi put u povijesti da je EU postao stranka međunarodnog ugovora o ljudskim pravima. Ujedinjeni narodi, [Konvencija o pravima osoba s invaliditetom](#) (CRPD), 13. prosinca 2006.

s invaliditetom za razdoblje 2021.–2030.¹²⁶ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom postala je referentni dokument za tumačenje prava EU-a koje se odnosi na diskriminaciju na temelju invaliditeta.¹²⁷ Prema pravu EU-a utvrđeno je da su države dužne osigurati razumnu prilagodbu kako bi osobama s invaliditetom omogućile da potpuno ostvare svoja prava.¹²⁸

U pogledu invaliditeta i drugih osnova, Sud EU-a smatra da se pravom EU-a štiti i od „diskriminacije na temelju povezanosti”, tj. diskriminacije osobe koja je povezana s drugom osobom koja treba zaštitu, kao što je majka djeteta s invaliditetom, ili diskriminacije osobe zbog invaliditeta njezina djeteta.¹²⁹

Primjer: u predmetu *S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law*¹³⁰, Sud EU-a napomenuo je da Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju sadržava određene odredbe namijenjene posebno ispunjavanju potreba osoba s invaliditetom. Međutim, to ne navodi na zaključak da se načelo jednakog postupanja sadržano u direktivi mora strogo tumačiti kao zabrana samo izravne diskriminacije na temelju invaliditeta, koja je povezana isključivo s osobama s invaliditetom. Prema mišljenju Suda EU-a Direktiva se ne primjenjuje ni na jednu posebnu kategoriju osoba, nego na samu prirodu diskriminacije. Tumačenje koje njezinu primjenu ograničava na osobe s invaliditetom Direktivi bi oduzelo važan element učinkovitosti te umanjilo zaštitu koju ona treba jamčiti. Sud EU-a zaključio je da se Direktiva mora tumačiti na način da zabrana izravne diskriminacije koja se njome utvrđuje nije ograničena na osobe s invaliditetom. Prema tome, kad se poslodavac prema jednom zaposleniku koji nema neki oblik invaliditeta odnosi manje blagonaklono nego prema drugom zaposleniku u usporedivoj situaciji na temelju invaliditeta djeteta prvog zaposlenika koji je prvenstveno skrbi za

126 EU, Europska komisija (2021.), *Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.–2030.*, COM(2021) 101 final.

127 Sud EU-a, C-312/11, *Europska Komisija protiv Italije*, 4. srpnja 2013.; Sud EU-a, C-363/12, *Z. protiv A Government department i The Board of management of a community school* [VV], 18. ožujka 2014.; Sud EU-a, C-356/12, *Wolfgang Glatzel protiv Freistaat Bayern*, 22. svibnja 2014.; Sud EU-a, C-395/15, *Mohamed Daouidi protiv Bootes Plus SL i drugi*, 1. prosinca 2016.; Sud EU-a, C-406/15, *Petya Milkova protiv Izpalnitelen direktor na Agencijata za privatizacija i sledprivatizacionen kontrol*, 9. ožujka 2017.

128 Vidjeti, na primjer, EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), *Direktiva 2012/29/EU od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela* (Direktiva o pravima žrtava), SL 2012 L 315/57, 14. studenoga 2012., čl. 3. i 22.

129 Sud EU-a, C-303/06, *S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law* [VV], 17. srpnja 2008.

130 Sud EU-a, C-303/06, *S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law* [VV], 17. srpnja 2008.

to dijete, takvo je postupanje u suprotnosti sa zabranom izravne diskriminacije utvrđene Direktivom.

Na temelju EKLJP-a postoji sve veća sudska praksa koja se bavi slučajevima diskriminacije djece s invaliditetom u pristupu obrazovanju.¹³¹ U svojoj ranijoj sudskoj praksi o tom pitanju, tijela Konvencije naglasila su potrebu za obrazovanjem djece s invaliditetom, kad god je to moguće, zajedno s drugom djecom njihove dobi.¹³² ESLJP je u novijim predmetima naglasio važnost razumne prilagodbe u obrazovanju.

Primjer: u predmetu *Çam protiv Turske*¹³³, glazbena akademija odbila je upisati studenticu koja je ispunila uvjete za upis zbog oštećenja vida. ESLJP je napomenuo da diskriminacija na temelju invaliditeta obuhvaća i odbijanje razumne prilagodbe kako bi se osobama s invaliditetom olakšao pristup obrazovanju (na primjer, prilagodba nastave kako bi se omogućio pristup slijepim studentima).¹³⁴ U ovom predmetu nadležna nacionalna tijela nisu utvrdila potrebe podnositeljice zahtjeva i nisu obrazložila na koji bi ju način sljepoća mogla onemogućiti u pristupu glazbenom obrazovanju. Stoga je podnositeljici zahtjeva bez objektivnog i razumnog opravdanja uskraćeno obrazovanje na glazbenoj akademiji samo zbog njezina oštećenja vida, čime je prekršen članak 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1.

U predmetu *G. L. protiv Italije*¹³⁵ autističnoj učenici uskraćena je zakonski propisana specijalizirana podrška u učenju tijekom prve dvije godine osnovne škole. Nadležna tijela nisu pokušala utvrditi njezine stvarne potrebe ili pružiti prilagođenu podršku kako bi joj omogućila nastavak osnovnoškolskog obrazovanja u uvjetima koji bi, koliko je to moguće, bili jednaki onima u kojima su druga djeca pohađala istu školu. ESLJP je nadalje napomenuo da je diskriminacija koju je pretrpjela podnositeljica zahtjeva tim ozbiljnija jer se dogodila u kontekstu osnovnoškolskog obrazovanja, koje je temelj obrazovanja i društvene integracije djece, pružajući im prvo

131 Vijeće Europe, ESLJP (2021.), *Vodič kroz članak 2. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima – Pravo na obrazovanje*, 31. kolovoza 2021.

132 ESLJP, *Klerks protiv Nizozemske*, br. 25212/94, 4. srpnja 1995.; ESLJP, *McIntyre protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 29046/95, 21. listopada 1998.

133 ESLJP, *Çam protiv Turske*, br. 51500/08, 23. veljače 2016.

134 Za pravo autistične djece na obrazovanje vidjeti ESLJP, *Dupin protiv Francuske*, br. 2282/17, 18. prosinca 2018.

135 ESLJP, *G. L. protiv Italije*, br. 59751/15, 10. rujna 2020.

iskustvo zajedničkog života u zajednici. ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 2. Protokola br. 1.

ESLJP je ispitao i slučajeve u kojima je invaliditet roditelja utjecao na njihova roditeljska prava ili kontakte s djecom¹³⁶ te u kojima je roditelj bio diskriminiran na temelju povezanosti, zbog invaliditeta djeteta¹³⁷.

Prema mišljenju ECSR-a pri primjeni članka 17. stavka 2. **Europske socijalne povelje** dopušteno je razlikovati djecu s invaliditetom i bez njega. Međutim, integracija djece s invaliditetom u redovne škole trebala bi biti norma. U tim bi se školama trebala provoditi posebna organizacija radi ispunjavanja njihovih posebnih potreba, a specijalizirane bi škole trebale biti iznimka.¹³⁸ Osim toga, djeci koja pohađaju škole za djecu s posebnim potrebama koje su u skladu s člankom 17. stavkom 2. Europske socijalne povelje mora se osigurati odgovarajuće obrazovanje i obuku kako bi proporcionalno ekvivalentan broj djece u školama za djecu s posebnim potrebama i redovnim školama završio obrazovanje.¹³⁹ Države moraju uložiti dovoljno napora za promicanje uključivanja djece s psihičkim teškoćama u redovno osnovno i srednjoškolsko obrazovanje.¹⁴⁰

U Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom ponavljaju se neka načela **Konvencije UN-a o pravima djeteta**, kao što su najbolji interesi djeteta kao najvažnije pitanje i pravo djeteta na saslušanje (članak 7. stavci 2. i 3.). Njome se države stranke obvezuju osigurati „sve potrebne mjere kako bi zajamčile djeci s teškoćama u razvoju puno ostvarenje ljudskih prava i temeljnih sloboda ravnopravno s drugom djecom” (članak 7. stavak 1.). Odbor UN-a za prava djeteta smatra da je ostvarivanje punog i dostojanstvenog života u uvjetima kojima se osigurava dostojanstvo, promiče samodostatnost i olakšava aktivno sudjelovanje u zajednici vodeće načelo provedbe Konvencije UN-a o pravima djeteta u pogledu djece s invaliditetom.¹⁴¹

136 Vidjeti ESLJP, *Cinta protiv Rumunjske*, br. 3891/19, 18. veljače 2020.; ESLJP, *Kočerov i Sergejeva protiv Rusije*, br. 16899/13, 29. ožujka 2016.

137 ESLJP, *Guberina protiv Hrvatske*, br. 23682/13, 22. ožujka 2016.

138 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) protiv Francuske*, pritužba br. 13/2002, 4. studenoga 2003.

139 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske*, pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008.

140 ECSR, *International Federation for Human Rights (FIDH) i Inclusion Europe protiv Belgije*, pritužba br. 141/2017, 9. listopada 2020.; vidjeti i ECSR, *MDAC protiv Belgije*, pritužba br. 109/2014, 4. srpnja 2018.

141 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2006.), *Opća napomena br. 9 – Prava djeteta s invaliditetom*, CRC/C/GC/9, 27. veljače 2007., st. 11.

3.5. Nediskriminacija na temelju drugih zaštićenih osnova

Ključne točke

- Na temelju europskog prava zabranjena je diskriminacija na temelju seksualne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih obilježja. Diskriminacija na temelju seksualne orijentacije također je izričito zabranjena u svim novijim konvencijama i standardima Vijeća Europe kojima se štite prava djeteta.
- U skladu sa zakonodavstvom EU-a o nediskriminaciji, zaštita od diskriminacije na temelju dobi ograničena je.
- ESLJP je razmatrao dob kao osnovu za diskriminaciju te se bavio i drugim osnovama za diskriminaciju, kao što su jezik, pripadnost ili diskriminacija djece rođene izvan braka.

Člankom 21. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) zabranjuje se diskriminacija na drugim osnovama koje su posebno relevantne za djecu, kao što su dob, spol, genetska obilježja, jezik ili seksualna orijentacija.

Prema pravu EU-a zaštita od diskriminacije lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i *queer* osoba (LGBTIQ) obuhvaćena je različitim pravnim okvirima ovisno o tome radi li se o diskriminaciji na temelju seksualne orijentacije, za koju je relevantan pravni okvir za borbu protiv diskriminacije, ili spola, uključujući prilagodbu spola, za koju je relevantan pravni okvir za rodnu ravnopravnost. Seksualna orijentacija, rodni identitet / rodno izražavanje i spolna obilježja zabranjene su osnove za diskriminaciju. Europski sud presudio je da zabrana diskriminacije na temelju spola može uključivati i slučajeve prilagodbe spola.¹⁴²

Djeca se mogu identificirati kao lezbijke, homoseksualci, biseksualne, transrodne, nebinarne, interseksualne ili *queer* osobe¹⁴³ ili pripadati „duginim obiteljima“, čiji su članovi LGBTIQ roditelji. EU je donio [Strategiju](#)

142 Vidjeti, na primjer, Sud EU-a, C-13/94, *P protiv S i Cornwall County Council*, 30. travnja 1996., Sud EU-a, C-117/01, *K. B. protiv National Health Service Pensions Agency i Secretary of State for Health*, 7. siječnja 2004.

143 EU, Europska komisija (2020.), *Unija ravnopravnosti: Strategija o ravnopravnosti LGBTIQ osoba 2020.–2025.*, COM(2020) 698 final, 12. studenoga 2020.

o ravnopravnosti LGBTIQ osoba, u kojoj se prepoznaje diskriminacija s kojom se suočavaju LGBTIQ djeca ili djeca u duginim obiteljima.¹⁴⁴ Zbog razlika u nacionalnom pravu među državama članicama, obiteljski status možda neće uvijek biti priznat u drugoj državi članici.¹⁴⁵ Od rane dobi LGBTIQ djeca, mladi i dugini obitelji mogu biti izloženi stigmatizaciji i diskriminaciji. To utječe na njihove obrazovne rezultate i izgleda za zapošljavanje, kao i na njihov svakodnevni život, dobrobit i psihičko zdravlje.¹⁴⁶

Direktivom EU-a o pravima žrtava propisuje se da žrtve zločina iz mržnje, uključujući LGBTIQ djecu, trebaju dobiti odgovarajuće informacije, podršku i zaštitu te da mogu sudjelovati u kaznenim postupcima.¹⁴⁷ Njome se predviđa da bi se žrtve kaznenih djela trebalo prepoznati i da bi se prema njima trebalo postupati s poštovanjem, na osjećajan i profesionalan način bez diskriminacije na temelju, između ostalog, seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja.

Diskriminacija na temelju seksualne orijentacije zabranjena je konvencijama i standardima Vijeća Europe kojima se štite prava djeteta. Na primjer, u članku 2. *Konvencije iz Lanzarotea* izričito se navodi da sve žrtve seksualnog nasilja uživaju zaštitu osiguranu Konvencijom, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, uključujući seksualnu orijentaciju. U *Smjernicama o pravosuđu prilagođenom djeci* također se kao temeljno načelo navodi da se prava djeteta osiguravaju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je, između ostalog, spol, seksualna orijentacija i rodni identitet.

Iako to nije izričito navedeno u EKLJP-u, seksualna orijentacija i rodni identitet zaštićene su značajke koje su obuhvaćene „drugim statusom“ u skladu s relevantnim odredbama EKLJP-a.¹⁴⁸ ESLJP je prepoznao i ulogu koju škole i obrazovna tijela mogu imati u zaštiti djece od homofobije.¹⁴⁹

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ EU, Europski parlament (2021.), *Obstacles to the free movement of rainbow families in the EU* (Prepreke slobodnom kretanju duginih obitelji u EU-u), PE 671.505, ožujak 2021.

¹⁴⁶ Vidjeti i EU, Agencija za temeljna prava (2020.), *A long way to go for LGBTI equality* (Dug put do ravnopravnosti LGBTI osoba), 14. svibnja 2020.

¹⁴⁷ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), *Direktiva 2012/29/EU od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP*, SL 2012 L 315/57, članak 22.

¹⁴⁸ Vidjeti, na primjer, ESLJP, *X i drugi protiv Austrije* [VV], br. 19010/07, 19. veljače 2013.

¹⁴⁹ ESLJP, *Bayev i drugi protiv Rusije*, br. 67667/09, 20. lipnja 2017., t. 82.; Vidjeti i ESLJP, *Vejdeland i drugi protiv Švedske*, br. 1813/07, 9. veljače 2012.

Primjer: U predmetu *Bayev i drugi protiv Rusije*¹⁵⁰ tri aktivista za prava homoseksualaca podnijela su pritužbu na rusko zakonodavstvo kojim se zabranjuje „promicanje homoseksualnosti među maloljetnicima“, poznato i kao „zakon o homoseksualnoj propagandi“. U nizu zakonodavnih akata „promicanje netradicionalnih seksualnih veza“ među djecom postalo je kazneno djelo koje se kažnjava novčanom kaznom. ESLJP je utvrdio da, iako je primarni cilj predmetnih zakona zaštita djece, granice tih zakona nisu bile jasno definirane i njihova je primjena bila proizvoljna. Osim toga, sama svrha zakona i način na koji su oni formulirani i primijenjeni u slučaju podnositelja zahtjeva bili su diskriminirajući i općenito nisu služili legitimnom javnom interesu. Naime, donošenjem takvih zakona nadležna su tijela pojačala stigmatizaciju i predrasude te potaknule homofobiju, što nije u skladu s vrijednostima demokratskog društva.¹⁵¹

Primjer: predmet *A.M. i drugi protiv Rusije*¹⁵² odnosio se na ograničavanje roditeljskih prava podnositeljice zahtjeva i uskraćivanje kontakta s njezinom djecom bez potrebnog nadzora jer je u to vrijeme bila u postupku prilagodbe spola. ESLJP nije pronašao dokaze o mogućoj šteti koju bi djeca mogla pretrpjeti zbog prilagodbe spola te je smatrao da nacionalni sudovi nisu dovoljno ispitali posebne okolnosti obitelji. Osim toga, odluka se očito temeljila na rodnom identitetu podnositeljice zahtjeva te je stoga bila diskriminirajuća, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a zasebno i zajedno s članom 14. EKLJP-a.

Diskriminacija na temelju dobi još je jedna vrsta diskriminacije s kojom se djeca mogu suočiti. U skladu s postojećim zakonodavstvom EU-a o nediskriminaciji ograničena je zaštita od diskriminacije na temelju dobi. Dob je trenutačno zaštićena samo u kontekstu pristupa zapošljavanju i obavljanju zanimanja.

Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju primjenjuje se na djecu koja imaju zakonsko pravo na rad. Iako se **konvencijom Međunarodne organizacije rada koja se odnosi na najnižu dob za zapošljavanje**¹⁵³, koju su ratificirale sve države članice EU-a, utvrđuje minimalna dob od 15 godina, i dalje su prisutne razlike

¹⁵⁰ ESLJP, *Bayev i drugi protiv Rusije*, br. 67667/09, 20. lipnja 2017.

¹⁵¹ Vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na temelju seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*, CM/Rec(2010)5.

¹⁵² ESLJP, *A.M. i drugi protiv Rusije*, br. 47220/19, 6. srpnja 2021.

¹⁵³ Međunarodna organizacija rada (ILO) (1973.), *Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje*, br. 138.

u najnižoj dobnoj granici među državama članicama EU-a.¹⁵⁴ Člankom 6. Direktive o jednakosti pri zapošljavanju državama članicama dopušta se da opravdaju različito postupanje na temelju dobi. Te razlike ne predstavljaju diskriminaciju ako se mogu objektivno i razumno opravdati legitimnim ciljem te ako su sredstva za postizanje tog cilja primjerena i potrebna. Kad je riječ o djeci i mladima, takve razlike u postupanju mogu, primjerice, uključivati utvrđivanje posebnih uvjeta za pristup strukovnom osposobljavanju, zapošljavanju i obavljanju zanimanja kako bi se promicala njihova strukovna integracija ili osigurala njihova zaštita.

U članku 14. EKLJP-a i članku 1. Protokola 12 uz EKLJP ne spominje se izričito „dob” na popisu osnova prema kojima se zabranjuje diskriminacija. Međutim, ESLJP je razmotrio pitanje dobne diskriminacije u odnosu na različita prava zaštićena EKLJP-om i time zapravo dob obuhvatio kategorijom „drugog statusa”. Na primjer, u predmetima *D. G. protiv Irske*¹⁵⁵ i *Bouamar protiv Belgije*,¹⁵⁶ ESLJP je utvrdio da je u pravosudnim sustavima tih dviju zemalja postojala razlika u postupanju prema odraslima i prema djeci u pogledu zadržavanja, koja je povezana s primjenom EKLJP-a. Ta je razlika u postupanju proizašla iz kaznene svrhe zadržavanja u pogledu odraslih te preventivne svrhe u pogledu djece. Stoga je ESLJP prihvatio „dob” kao objektivno i razumno opravdanje za svaku razliku u postupanju.

ESLJP razmatrao je slučajeve diskriminacije djece i u različitim drugim situacijama osim već navedenih, kao što je diskriminacija na temelju jezika¹⁵⁷ ili diskriminacija djece rođene izvan braka¹⁵⁸.

154 Europska mreža pravnih stručnjaka u području borbe protiv diskriminacije, O’Dempsey, D. i Beale, A. (2011.), *Age and employment* (Dob i zapošljavanje), Europska komisija, Glavna uprava za pravosuđe, Luxembourg, Ured za publikacije.

155 ESLJP, *D. G. protiv Irske*, br. 39474/98, 16. svibnja 2002.

156 ESLJP, *Bouamar protiv Belgije*, br. 9106/80, 29. veljače 1988.

157 ESLJP, *Predmet „povezan s određenim aspektima zakona o upotrebi jezika u belgijskom obrazovanju” protiv Belgije*, br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 i 2126/64, 23. srpnja 1968.

158 ESLJP, *Fabris protiv Francuske [VV]*, br. 16574/08, 7. veljače 2013.; ESLJP, *Wolter i Safret protiv Njemačke*, br. 59752/13 i 66277/13, 14. prosinca 2017.; ESLJP, *Mazurek protiv Francuske*, br. 34406/97, 1. veljače 2000.

Primjer: u predmetu *Fabris protiv Francuske*¹⁵⁹ podnositelj zahtjeva požalio se na nemogućnost ostvarivanja prava iz zakona uvedenog 2001. kojim su djeci „rođenoj u preljubu” dodijeljena jednaka prava nasljeđivanja kao i zakonitoj djeci, koji je usvojen nakon presude ESLJP-a u slučaju *Mazurek protiv Francuske*¹⁶⁰ 2000. ESLJP je zaključio da legitimni cilj zaštite prava nasljedstva podnositeljeva polubrata i polusestre nije prevagnuo nad njegovim zahtjevom za udio u majčinom imetku. U tom je slučaju razlika u postupanju bila diskriminirajuća jer nije postojalo objektivno i razumno opravdanje. Stoga je ESLJP zaključio da je došlo do povrede članka 14. EKLJP-a u vezi s člankom 1. Protokola br. 1 uz EKLJP.¹⁶¹

Člankom 2. **Konvencije UN-a o pravima djeteta**, koji sadrži nepotpun popis osnova, zabranjuje se diskriminacija djece, gdje se posebno navodi „rođenje” kao jedna od njih. U članku 2. određuje se sljedeće:

1. Države stranke poštovat će i osigurati svakom djetetu na svom području prava navedena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim skrbnicima glede njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnoga, etničkoga ili socijalnog podrijetla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskog podrijetla ili kakve druge okolnosti.

2. Države stranke poduzet će sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji.

159 ESLJP, *Mazurek protiv Francuske*, br. 34406/97, 1. veljače 2000.; ESLJP, *Fabris protiv Francuske* [VV], br. 16574/08, 7. veljače 2013.

160 ESLJP, *Mazurek protiv Francuske*, br. 34406/97, 1. veljače 2000.

161 ESLJP, *Fabris protiv Francuske* [VV], br. 16574/08, 7. veljače 2013.

4

Pitanja osobnog identiteta

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 7. (pravo na poštovanje obiteljskog života)	Upis rođenja i pravo na ime	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, članak 11. (pravo na uporabu prezimena na izvornom jeziku) Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana), članak 11. stavak 3. (zadržavanje izvornog imena posvojenog djeteta) ESLJP, <i>Johansson protiv Finske</i>, br. 10163/02, 2007. (odbijanje prijave imena koje je ranije dodeljeno drugim osobama)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 7. (pravo na poštovanje obiteljskog života)	Pravo na osobni identitet	EKLJP, članak 6. (pravedno suđenje) i 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana), članak 22. stavak 3. ESLJP, <i>Mikulić protiv Hrvatske</i> , br. 53176/99, 7. veljače 2002. ESLJP, <i>Mizzi protiv Malte</i> , br. 26111/02, 2006. (nemogućnost osporavanja očinstva) ESLJP, <i>Mennesson protiv Francuske</i> , br. 65192/11, 2014. (surogatstvo s biološkim ocem kao namjeravanim ocem) ESLJP, <i>Valdis Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda</i> , br. 71552/17, 18. svibnja 2021.
UEU, članak 9. UFEU, članak 20. Sud EU-a, C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano protiv Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , 2011. (pravo boravka državljanina trećih zemalja s maloljetnom djecom državljanima EU-a) Sud EU-a, C-221/17, <i>Tjebbes i drugi protiv Minister van Buitenlandse Zaken</i> , 2019. Sud EU-a, C-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín protiv Administración del Estado</i> , 2016. Direktiva o slobodnom kretanju (2004/38/EZ)	Državljanstvo	EKLJP, članak 8. Europska konvencija o državljanstvu Konvencija o izbjegavanju apatridnosti u vezi s državnim sukcesijom Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana), članak 12. ESLJP, <i>Genovese protiv Malte</i> , br. 53124/09, 2011. (proizvoljno uskraćivanje državljanstva djeci rođenoj izvan braka)

Pitanja osobnog identiteta uglavnom se ne rješavaju na razini EU-a zbog ograničene nadležnosti EU-a u tom području. Međutim, Sud EU-a donio je presudu o pravu da se ime koje je priznato u jednoj državi članici EU-a prizna i u drugim državama članicama EU-a iz perspektive načela slobode kretanja. Donesene su i presude o aspektima državljanstva i boravišta uzimajući u obzir članak 20. UFEU-a. Vijeće Europe tumačilo je i razvilo primjenu nekoliko temeljnih prava u područjima osobnog identiteta, posebno putem sudske prakse ESLJP-a. Sljedeći odjeljci usmjereni su stoga na pravo Vijeća Europe.

Ovo se poglavlje ne odnosi na posebno temeljno pravo. Ono zapravo pruža presjek pitanja temeljnih prava povezanih s identitetom, kao što je upis djeteta u matricu rođenih i pravo na ime ([odjeljak 4.1.](#)); pravo na poznavanje vlastitog podrijetla ([odjeljak 4.2.](#)); i pravo na državljanstvo ([odjeljak 4.3.](#)). Nekoliko je povezanih pitanja obrađeno u drugim poglavljima, posebno pitanje seksualnog zlostavljanja ([poglavlje 7.1.3.](#)) ili zaštite podataka ([poglavlje 10.](#)). Neka od tih prava, kao što je pravo na ime, uglavnom su proglašena roditeljskim pravima, ali se taj pristup jednostavno može prenijeti i na djecu zbog utjecaja na njihova vlastita prava.

4.1. Upis rođenja i pravo na ime

Ključna točka

- Odbijanje prijave imena jer je neprikladno za dijete, iako ga je obitelj prihvatila, može predstavljati kršenje članka 8. EKLP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života).

Za razliku od ugovora UN-a (npr. članka 24. stavka 2. [Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima](#)¹⁶², članka 7. stavka 1. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) i članka 18. [Konvencije o pravima osoba s invaliditetom](#)), europskim instrumentima za ljudska prava nije izričito predviđeno pravo na upis u matricu rođenih odmah nakon rođenja ili pravo na ime od rođenja.

Prema pravu EU-a člankom 7. [Povelje o temeljnim pravima](#) utvrđuje se pravo na privatni i obiteljski život. Prema obrazloženju Povelje „prava zajamčena člankom 7. odgovaraju onima zajamčenima člankom 8. EKLP-a“. Sud EU-a razmatrao je pravo na ime iz perspektive slobode kretanja. Sud EU-a smatra da pravom na slobodu kretanja državama članicama EU-a nije dopušteno odbijanje priznavanja prezimena djeteta registriranog u drugoj državi članici čiji je dijete državljanin ili u kojoj je dijete rođeno i prebivalo.¹⁶³

162 Ujedinjeni narodi (1996.), [Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima](#), donesen i otvoren za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Opće skupštine 2200A (XXI) od 16. prosinca 1966., koji je stupio na snagu 23. ožujka 1976., u skladu s člankom 49.

163 Vidjeti Sud EU-a, C-148/02, [Carlos García Avello protiv Belgije](#), 2. listopada 2003.; Sud EU-a, C-353/06, [Stefan Grunkin i Dorothee Regina Paul \[VV\]](#), 14. listopada 2008.

Prema pravu Vijeća Europe odbijanje upisa djeteta u maticu rođenih može predstavljati kršenje članka 8. EKLJP-a. ESLJP je zaključio da je ime kao „način identificiranja osoba unutar obitelji i zajednice” obuhvaćeno područjem primjene prava na poštovanje privatnog i obiteljskog života kako je utvrđen člankom 8. EKLJP-a.¹⁶⁴ Odluka roditelja o imenu¹⁶⁵ i prezimenu¹⁶⁶ njihova djeteta dio je njihova privatnog života. ESLJP je smatrao da se odbijanjem evidentiranja odabranog imena u registar na temelju vjerojatnosti štete ili predrasuda koje to ime može donijeti djetetu ne krši članak 8. EKLJP-a.¹⁶⁷ Međutim, odbijanje prijave imena koje nije neprikladno za dijete i koje je već prihvaćeno moglo bi biti u suprotnosti s člankom 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Johansson protiv Finske*¹⁶⁸ nadležna su tijela odbila registrirati ime „Axl Mick” jer način pisanja nije usklađen s finskom praksom davanja imena. ESLJP je prihvatio činjenicu da je potrebno poštovati djetetove najbolje interese te da je očuvanje nacionalne prakse davanja imena javni interes. Međutim, zaključio je da je to ime službeno evidentirano u drugim slučajevima te da se stoga ne može smatrati neprikladnim za dijete. S obzirom na to da je ime već široko prihvaćeno u Finskoj te da nije utvrđeno da je ime negativno utjecalo na kulturni i lingvistički identitet države, ESLJP je zaključio da pitanje javnog interesa nije važnije od interesa upisivanja djeteta pod odabranim imenom. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.

ESLJP je zaključio i da pravilo prema kojemu se muževljevo prezime daje zakonskoj djeci u trenutku upisa u maticu rođenih samo po sebi nije u suprotnosti s EKLJP-om. Međutim, nemogućnost odstupanja od ovog općeg pravila proglašena je prestrogom i ujedno diskriminacijskom za žene, i samim time u suprotnosti s člankom 14 u vezi s člankom 8. EKLJP-a.¹⁶⁹

Člankom 11. **Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina** utvrđuje se da svaka osoba koja pripada nacionalnoj manjini ima pravo na uporabu svojeg

¹⁶⁴ ESLJP, *Guillot protiv Francuske*, br. 22500/93, 24. listopada 1993., t. 21.

¹⁶⁵ ESLJP, *Johansson protiv Finske*, br. 10163/02, 6. rujna 2007., t. 28.; ESLJP, *Guillot protiv Francuske*, br. 22500/93, 24. listopada 1993., t. 22.

¹⁶⁶ ESLJP, *Cusan i Fazzo protiv Italije*, br. 77/07, 7. siječnja 2014., t. 56.

¹⁶⁷ ESLJP, *Guillot protiv Francuske*, br. 22500/93, 24. listopada 1993., t. 27.

¹⁶⁸ ESLJP, *Johansson protiv Finske*, br. 10163/02, 6. rujna 2007.

¹⁶⁹ ESLJP, *Cusan i Fazzo protiv Italije*, br. 77/07, 7. siječnja 2014., t. 67.

prezimana (patronima) i imena na svojem manjinskom jeziku, kao i pravo da ga se službeno prizna, ali i da podliježe modalitetima pravnog sustava.

Člankom 11. stavkom 3. [revidirane Europske konvencije o posvojenju](#) (Konvencija o posvojenju djece) državama strankama dozvoljava se da posvojenom djetetu omoguće da zadrži svoje izvorno prezime¹⁷⁰, što je iznimka od općeg načela prekidanja pravnog odnosa posvojenog djeteta i izvorne obitelji.

4.2. Pravo na informacije o vlastitom podrijetlu

Ključne točke

- Pravo na informacije o vlastitom podrijetlu dio je privatnog života djeteta.
- Utvrđivanje očinstva zahtijeva pažljivo uspoređivanje djetetova interesa za poznavanje vlastitog podrijetla s interesom pretpostavljenog ili navodnog oca te s općim interesom.
- Posvojeno dijete ima pravo pristupa informacijama koje se odnose na njegovo podrijetlo. Biološkim roditeljima može se dodijeliti zakonsko pravo neotkrivanja svojeg identiteta, ali to se ne može strogo primjenjivati bez iznimke.

Prema pravu Vijeća Europe i ESLJP-u članak 8. [EKLJP-a](#) uključuje pravo na identitet i osobni razvoj. Detalji o identitetu pojedinca i interes „za saznavanje informacija potrebnih za utvrđivanje istine o važnim aspektima vlastitog identiteta, kao što je identitet roditelja”¹⁷¹ smatraju se važnima za osobni razvoj. Rođenje i okolnosti rođenja predstavljaju dio djetetova privatnog života. „[I]nformacije o vrlo osobnim aspektima [vlastitog] djetinjstva, razvoja i prošlosti” mogu predstavljati „primarni izvor informacija o [vlastitoj] prošlosti i formativnim godinama”¹⁷², zbog čega uskraćivanje pristupa tim informacijama djetetu predstavlja kršenje odredbi članka 8. EKLJP-a.

¹⁷⁰ Vijeće Europe (2008.), [Europska konvencija o posvojenju djece \(revidirana\)](#), CETS br. 202, 2008.

¹⁷¹ ESLJP, [Odièvre protiv Francuske \[VV\]](#), br. 42326/98, 13. veljače 2003., t. 29.

¹⁷² ESLJP, [Gaskin protiv Ujedinjene Kraljevine](#), br. 10454/83, 7. srpnja 1989., t. 36.

Prema međunarodnom pravu člankom 8. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) osigurava se visoka i detaljna razina zaštite prava na očuvanje identiteta djeteta. Njime se štiti od nezakonitog zadiranja u očuvanje identiteta, uključujući državljanstvo, ime i obiteljske odnose, na način na koji su priznati zakonom. Njime se jamči i „odgovarajuća pomoć i zaštita” s ciljem brzog ponovnog utvrđivanja identiteta kad je djetetu protuzakonito uskraćen dio ili svi elementi njegova identiteta.

4.2.1. Utvrđivanje očinstva

Prema pravu Vijeća Europe djeca su podnosila žalbe ESLJP-u u vezi s nemoogućnošću utvrđivanja identiteta svojih bioloških očeva. ESLJP je smatrao da utvrđivanje zakonskog odnosa između djeteta i pretpostavljenog biološkog oca spada u sferu privatnog života (članak 8. EKLJP-a). Poznavanje identiteta roditelja temeljni je aspekt identiteta pojedinca.¹⁷³ Međutim, djetetov interes u utvrđivanju očinstva mora se usporediti s interesima pretpostavljenog oca te općim interesom. Naime, djetetov interes za pravnu sigurnost o srodstvu s ocem nije važniji od očeva interesa za dovođenje pravnih pretpostavki o očinstvu u pitanje.

Primjer: u predmetu *Mikulić protiv Hrvatske*¹⁷⁴ podnositeljica zahtjeva bila je rođena izvan braka te je pokrenula postupak za utvrđivanje očinstva protiv pretpostavljenog oca. Tuženik se nekoliko puta odbio pojaviti radi DNK testiranja koje je naložio sud, što je dovelo do nepotrebnog produljenja postupka utvrđivanja očinstva za otprilike pet godina. ESLJP je zaključio da, ako se prema nacionalnom pravu pretpostavljene očeve ne može prisiliti na medicinsko testiranje, države moraju osigurati alternativni način brze identifikacije bioloških očeva putem neovisnih tijela. Zaključio je da je u slučaju podnositeljice zahtjeva došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.

Ako se pretpostavljeni otac odbije podvrgnuti genetskom testiranju, nacionalni sudovi mogu, u okviru svoje margine procjene, utvrditi očinstvo na temelju drugih dokaza i čimbenika, dajući prednost pravu djeteta na poštovanje privatnog života i njegovu pravu na poznavanje vlastitog podrijetla.¹⁷⁵ U slučaju u kojem se adolescent odbio podvrgnuti genetskom testiranju jer je htio zadržati

¹⁷³ ESLJP, *Mennesson protiv Francuske*, br. 65192/11, 26. lipnja 2014., t. 96.

¹⁷⁴ ESLJP, *Mikulić protiv Hrvatske*, br. 53176/99, 7. veljače 2002., t. 64.–65.

¹⁷⁵ ESLJP, *Canonne protiv Francuske*, br. 22037/13, 2. lipnja 2015.

prezime majčina supruga, nacionalni sudovi ipak su priznali očinstvo u korist biološkog oca, utvrdivši da je najbolji interes djeteta prije svega poznavanje istine o podrijetlu. ESLJP je stoga utvrdio da nacionalni sudovi nisu prekoračili svoju marginu procjene time što su priznali biološkog oca i zanemarili legitimizaciju djeteta kao sina supruga njegove majke. Stoga nije došlo do povrede članka 8.¹⁷⁶

Primjer: u predmetu *Mizzi protiv Malte*¹⁷⁷ pretpostavljeni otac nije uspio osporiti očinstvo nad djetetom koje je rodila njegova supruga jer je isteklo zakonom propisano šestomjesečno vremensko ograničenje. ESLJP je istražio slučaj u skladu s člankom 6. (pravo na pošteno suđenje) i člankom 8. (poštovanje privatnog i obiteljskog života) EKLJP-a. Napomenuo je da se uvođenjem vremenskog ograničenja unutar kojega se pretpostavljeni otac mora odreći djeteta namjerava osigurati pravna sigurnost i zaštititi interes djeteta u otkrivanju vlastitog identiteta. Međutim, ti ciljevi nemaju prednost nad pravom oca na mogućnost osporavanja očinstva. Nemogućnošću praktičnog osporavanja očinstva od rođenja u ovom je slučaju stavljen prevelik teret na pretpostavljenog oca, čime je došlo do kršenja njegova prava pristupa sudu i pravednom suđenju utvrđenog člankom 6. EKLJP-a. Došlo je i do nerazmjernog zadiranja u njegova prava na temelju članka 8. EKLJP-a.¹⁷⁸

Interesi djeteta koje nastoji utvrditi očinstvo i interesi biološkog oca u nekim su slučajevima u suprotnosti. U jednom od takvih slučajeva otac zbog nedostatka pravne sposobnosti nije mogao pokrenuti postupak za utvrđivanje srodstva sa svojim djetetom na nacionalnoj razini. ESLJP je utvrdio da nije u najboljem interesu izvanbračnog djeteta da njegov otac ne može pokrenuti postupak utvrđivanja očinstva te da dijete stoga potpuno ovisi o volji nadležnih tijela za utvrđivanje srodstva.¹⁷⁹

Nacionalna tijela mogu imati obvezu djelovanja u postupcima utvrđivanja očinstva u najboljem interesu djeteta ako zakonski zastupnik (u ovom slučaju

¹⁷⁶ ESLJP, *Mandet protiv Francuske*, br. 30955/12, 14. siječnja 2016.

¹⁷⁷ ESLJP, *Mizzi protiv Malte*, br. 26111/02, 12. siječnja 2006.

¹⁷⁸ *Ibid.*, t. 112.–114.

¹⁷⁹ ESLJP, *Krušković protiv Hrvatske*, br. 46185/08, 21. lipnja 2011., t. 38.–41.

majka) djeteta ne može na zadovoljavajući način predstavljati dijete, na primjer zbog teškog invaliditeta.¹⁸⁰

U posebnom slučaju priznavanja srodstva namjeravanih roditelja i djece rođene putem surrogatstva, ESLJP je u načelu prihvatio da države imaju široku marginu procjene jer ne postoji europski konsenzus za dopuštanje ili priznavanje srodstva u dogovorima o surrogatstvu. Međutim, činjenica da je srodstvo temeljni aspekt djetetova identiteta umanjuje tu marginu procjene.

Primjer: predmet *Mennesson protiv Francuske*¹⁸¹ odnosi se na odbijanje francuskih nadležnih tijela da djecu rođenu putem surrogatstva u SAD-u upišu u francuske matice rođenih na osnovi javne politike. ESLJP je utvrdio da nije došlo do kršenja prava podnositeljâ zahtjeva na poštovanje obiteljskog života, zaključivši da im ni na koji način nije uskraćena mogućnost uživanja u obiteljskom životu u Francuskoj te da administrativne prepreke s kojima su možda bili suočeni nisu bile nepremostive. U pogledu prava na poštovanje privatnog života djece, ESLJP je veliku važnost pridao njihovim najboljim interesima. Posebno je naglasio da je muškarac koji je predviđen za upis u rodni list kao otac djece također njihov biološki otac. Osporavanje zakonskog srodstva kad se utvrdi biološko srodstvo te kad roditelj o kojemu je riječ zatraži puno priznavanje ne može se smatrati usklađenim s najboljim interesima djece. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do kršenja članka 8. EKLJP-a u pogledu pritužbe djece na „privatni život”.¹⁸²

Nakon presude u predmetu *Mennesson* izmijenjen je francuski zakon, čime je djeci rođenoj na temelju dogovora o surrogatstvu u inozemstvu omogućeno ishođenje rodnog lista u kojem je navedeno ime namjeravanog oca ako je on i biološki otac.¹⁸³ U veljači 2018. francuski sud za preispitivanje presuda u građanskim stvarima prihvatio je zahtjev za preispitivanje žalbe supružnika *Mennesson*, što je dovelo do novog niza postupaka pred kasacijskim sudom.¹⁸⁴

180 ESLJP, *A. M. M. protiv Rumunjske*, br. 2151/10, 14. veljače 2012., t. 58.–65.

181 ESLJP, *Mennesson protiv Francuske*, br. 65192/11, 26. lipnja 2014.

182 ESLJP, *Mennesson protiv Francuske*, br. 65192/11, 26. lipnja 2014., t. 100; vidjeti i ESLJP, *Labassee protiv Francuske*, br. 65941/11, 26. lipnja 2014., t. 79.; ESLJP, *C i E protiv Francuske*, br. 1462/18 i 17348/18, 12. prosinca 2019.

183 ESLJP, *Mennesson protiv Francuske*, br. 65192/11, 26. lipnja 2014.

184 ESLJP (2019.), *Savjetodavno mišljenje o priznavanju u nacionalnom pravu pravnog odnosa roditelja i djeteta između djeteta rođenog na temelju dogovora o surrogatstvu u inozemstvu i surogat-majke koje je zatražio francuski kasacijski sud*, br. P16-2018-001, 10. travnja 2019.

Tijekom tog postupka kasacijski sud uputio je ESLJP-u prvi zahtjev za savjetodavno mišljenje na temelju Protokola 16. uz EKLP. ESLJP je u svojem savjetodavnom mišljenju smatrao da pravo na poštovanje privatnog života djeteta rođenog na temelju surogatstva ne zahtijeva priznavanje pravnog odnosa roditelja i djeteta s namjeravanom majkom u obliku upisa podataka iz rodnog lista koji je zakonito izdan u inozemstvu u maticu rođenja, vjenčanja i smrti. Drugo sredstvo, kao što je posvojenje djeteta na temelju zahtjeva namjeravane majke, može se upotrijebiti pod uvjetom da se postupkom predviđenim nacionalnim pravom osigurava njegova brza i učinkovita provedba, u skladu s najboljim interesima djeteta.¹⁸⁵

Primjer: u predmetu *Valdis Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda*¹⁸⁶, prvi i drugi podnositelj zahtjeva, istospolni bračni par, bili su namjeravani roditelji trećeg podnositelja zahtjeva, djeteta koje je rodila surogat-majka u Sjedinjenim Američkim Državama koje s njima nije bilo biološki povezano. Islandska tijela prvotno su odbila upisati dijete u nacionalni registar i preuzela zakonsko skrbništvo nad njim prije nego što su ga prvim dvama podnositeljima zahtjeva dali na udomljavanje. Nakon stupanja na snagu novog zakonodavstva, treći podnositelj zahtjeva upisan je u nacionalni registar, ali prva dva podnositelja zahtjeva nisu bila upisana kao njegovi roditelji. Uviđajući da je zahvaljujući njihovoj neprekinutoj skrbi o djetetu među podnositeljima zahtjeva postojao obiteljski život, ESLJP je zaključio da je država djelovala u okviru svoje margine procjene. Konkretno, stvarni obiteljski život triju podnositelja zahtjeva nije bio prekinut. Naprotiv, država je poduzela mjere kako bi osigurala nastavak obiteljskog života u udomiteljskoj skrbi i dodjelu državljanstva trećem podnositelju zahtjeva. Osim toga, jedan od prvih dvaju podnositelja zahtjeva mogao je podnijeti zahtjev za posvojenje trećeg podnositelja zahtjeva. Nepriznavanjem formalne roditeljske veze stoga je postignuta pravedna ravnoteža između prava podnositelja zahtjeva na poštovanje obiteljskog života i općih interesa koje je država nastojala zaštititi zabranom surogatstva.

ESLJP je smatrao i da se državama ne može nametnuti obveza da djeci koju je rodila surogat-majka dopuste ulazak na svoje državno područje, a da

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ ESLJP, *Valdis Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda*, br. 71552/17, 18. svibnja 2021.

nacionalna tijela prethodno nemaju mogućnost provedbe određenih pravnih provjera.¹⁸⁷

4.2.2. Utvrđivanje vlastitog podrijetla: posvojenje

Djetetovo pravo na poznavanje vlastitog podrijetla postalo je važno u kontekstu posvojenja. Temeljna jamstva povezana s posvojenjem, osim prava na informacije o vlastitom podrijetlu, obrađena su u [odjeljku 6.3.](#)

Prema pravu Vijeća Europe člankom 22. stavkom 3. [revidirane Europske konvencije o posvojenju](#) posvojenom djetetu osigurava se pravo na pristup informacijama o vlastitom podrijetlu kojima raspolažu nadležna tijela. Njime se državama strankama omogućuje i da biološkim roditeljima dodijele zakonsko pravo neotkrivanja svojeg identiteta, dok god ono ne prerasta u apsolutan veto. Nadležno tijelo mora biti u mogućnosti utvrditi nadilazi li pravo djeteta pravo izvornih roditelja te smije otkriti informacije koje omogućuju identifikaciju na temelju okolnosti i prava o kojima je riječ. U slučaju punog posvojenja, posvojeno dijete mora barem imati mogućnost pristupa dokumentu kojim se dokazuje datum i mjesto njegova rođenja.¹⁸⁸

Prema međunarodnom pravu [Haškom konvencijom o međudržavnom posvojenju](#) omogućuje se da posvojeno dijete pristupi informacijama o identitetu svojih roditelja „pod odgovarajućim vodstvom“, ali svakoj državi stranci prepušta se odluka o tome hoće li to omogućiti.¹⁸⁹

187 ESLJP, *D protiv Francuske*, br. 11288/18, 16. srpnja 2020.; ESLJP, *Paradiso i Campanelli protiv Italije*, br. 25358/12, 27. siječnja 2015.

188 Vijeće Europe (2008.), *Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana)*, CETS br. 202, 2008., čl. 22.

189 Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu (1993.), *Konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem*, 29. svibnja 1993., čl. 30. st. 2.

4.3. Državljanstvo

Ključne točke

- Pravu djece državljana EU-a na boravak unutar EU-a ne smije se umanjiti koristan učinak uskraćivanjem prava boravka njihovom roditelju (ili roditeljima).
- EKLJP-om se ne jamči pravo na državljanstvo, ali proizvoljno uskraćivanje državljanstva može biti obuhvaćeno člankom 8. EKLJP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) zbog posljedica na privatni život pojedinca.

Prema pravu EU-a člankom 9. **UEU-a** i člankom 20. **UFEU-a** svakoj osobi koja ima državljanstvo države članice dodjeljuje se status građanina EU-a. Sud EU-a donio je odluku o učinkovitosti prava boravka djece koja imaju građanstvo EU-a, ali ne i državljanstvo države članice EU-a u kojoj borave. Upitno je bilo uskraćivanje prava boravka u EU-u roditelju skrbniku djeteta koje je imalo status građanina EU-a. Sud EU-a smatrao je da uskraćivanje prava boravka roditelju koji je primarni skrbnik djeteta umanjuje koristan učinak djetetova prava boravka. Stoga roditelj koji je primarni skrbnik djeteta ima pravo boravka s djetetom u zemlji domaćinu.¹⁹⁰ Status građanstva EU-a podrazumijeva određena prava koja su također uključena u sekundarno zakonodavstvo, kao što je **Direktiva EU-a o slobodnom kretanju**¹⁹¹, u pogledu ostvarivanja temeljnih prava na slobodno kretanje građana EU-a i njihovih obitelji, prava sekundarnih korisnika kao što su uzdržavana maloljetna djeca i prava na spajanje obitelji. Ti se aspekti detaljnije obrađuju u [odjeljku 9.5](#).

Primjer: predmet *Zambrano*¹⁹² odnosi se na dvoje djece rođene tijekom postupka azila (prije nego što im je odbijen zahtjev za azil) roditelja u Belgiji, pri čemu su djeca stekla belgijsko državljanstvo. Roditelji su zatražili boravišnu dozvolu na temelju Direktive EU-a o slobodnom kretanju kao

¹⁹⁰ Sud EU-a, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu i Man Lavette Chen protiv Secretary of State for the Home Department*, 19. listopada 2004., t. 45.–46.

¹⁹¹ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva 2004/38/EZ od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice*, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ, SL 2004 L 158.

¹⁹² Sud EU-a, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano protiv Office national de l'emploi (ONEm)*, 8. ožujka 2011.

rodbina u uzlaznoj liniji o kojoj djeca ovise. Njihov je zahtjev odbijen. Sud EU-a presudio je da, ako su uzdržavana maloljetna djeca državljanina zemlje izvan EU-a građani EU-a, države članice nemaju pravo tom državljaninu zemlje izvan EU-a odbiti radnu dozvolu i pravo boravka u državi članici u kojoj ta djeca imaju boravište i državljanstvo ako se takvim odlukama toj djeci uskraćuje stvarno ostvarivanje bitnog sadržaja prava povezanih sa statusom građanina EU-a.

Primjer: u predmetu *Tjebbes i drugi*¹⁹³ Sud EU-a utvrdio je da gubitak državljanstva države članice i posljedično, gubitak građanstva EU-a, nije u suprotnosti s pravom EU-a ako je stvarna veza između dotične osobe i te države članice trajno prekinuta. Taj se predmet odnosio na nizozemski zakon kojim se predviđa automatski gubitak državljanstva za nizozemske državljane koji deset ili više godina borave izvan Nizozemske. Na temelju tog pravila o deset godina nizozemsko državljanstvo gubila bi i djeca pojedinaca kojima je oduzeto državljanstvo. Nakon predmeta *Rottman*¹⁹⁴ Sud EU-a utvrdio je da odluka o oduzimanju državljanstva mora biti u skladu s načelom proporcionalnosti. Zaključio je da bi nacionalna tijela trebala obaviti pojedinačno razmatranje kako bi utvrdila mogu li posljedice gubitka državljanstva određene države članice EU-a, što uključuje i gubitak građanstva EU-a, neproporcionalno utjecati na normalan obiteljski i profesionalni život dotične osobe. Osim toga, potrebno je osigurati pravni lijek za ponovno stjecanje državljanstva u slučaju da se utvrdi da je mjera bila neproporcionalna.

Primjer: predmet *Alfredo Rendón Marín protiv Administración del Estado*¹⁹⁵ odnosi se na dva državljana zemalja izvan EU-a kojima je odbijena boravišna dozvola i kojima su tijela države članice domaćina na temelju kaznene evidencije izdala nalog za protjerivanje. To je bila država čije su državljanstvo imala maloljetna djeca s građanstvom EU-a, nad kojom su navedeni državljani zemalja izvan EU-a imali isključivo skrbništvo. Sud EU-a presudio je da se članak 20. UFEU-a mora tumačiti na način da je u suprotnosti s nacionalnim zakonodavstvom kojim se propisuje automatsko odbijanje izdavanja boravišne dozvole državljaninu zemlje izvan EU-a koji je roditelj maloljetne djece koja su građani EU-a pod njegovom isključivom skrbi samo

193 Sud EU-a, C-221/17, *Tjebbes i drugi protiv Minister van Buitenlandse Zaken*, 12. ožujka 2019.

194 Sud EU-a, C-135/08, *Janko Rottmann protiv Freistaat Bayern*, 2. ožujka 2010.

195 Sud EU-a, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín protiv Administración del Estado*, 13. rujna 2016.

zbog kaznene evidencije predmetnog državljanina zemlje izvan EU-a, ako se zbog tog odbijanja od djece traži da napuste područje EU-a.¹⁹⁶

Prema pravu Vijeća Europe EKLJP-om se ne jamči pravo na državljanstvo.¹⁹⁷ Međutim, proizvoljno uskraćivanje državljanstva može biti obuhvaćeno članom 8. EKLJP-a zbog posljedica na privatni život pojedinca, koji obuhvaća aspekte djetetova društvenog identiteta.¹⁹⁸

Primjer: u predmetu *Genovese protiv Malte* malteško je državljanstvo uskraćeno izvanbračnom djetetu rođenom izvan Malte, s majkom koja nije Maltežanka i zakonski priznatim ocem Maltežaninom. Uskraćivanje državljanstva samo po sebi ne predstavlja kršenje članka 8. EKLJP-a. Međutim, proizvoljno uskraćivanje državljanstva na temelju rođenja izvan braka povlači pitanje diskriminacije. Proizvoljno različito postupanje na toj osnovi zahtijeva važne razloge kao opravdanje. U nedostatku takvih razloga zaključeno je da je došlo do kršenja članka 8. u spoju s člankom 14. EKLJP-a.¹⁹⁹

Ključno pitanje u odredbama ugovora koje se odnose na pravo stjecanja državljanstva izbjegavanje je apatridnosti. **Europska konvencija o državljanstvu** sadržava detaljne odredbe o zakonitom stjecanju državljanstva djece i ograničava mogućnosti djece da izgube državljanstvo.²⁰⁰ **Konvencija Vijeća Europe o izbjegavanju apatridnosti u vezi s državnom sukcesijom** sadržava obvezu izbjegavanja apatridnosti pri rođenju (članak 10.) i predviđa pravo na državljanstvo države sljednice u slučaju apatridnosti (članak 2.).²⁰¹ I u članku 12. **revidirane Europske konvencije o posvojenju** odražava se potreba za izbjegavanjem apatridnosti. Države moraju olakšati stjecanje državljanstva djetetu koje je posvojio jedan od njihovih državljana, a gubitak državljanstva kao posljedica posvojenja uvjetovan je posjedovanjem ili stjecanjem drugog državljanstva.

196 Vidjeti i Sud EU-a, C-304/14, *Secretary of State for the Home Department protiv CS*, 13. rujna 2016.; Sud EU-a, C-133/15, *H. C. Chavez-Vilchez i drugi protiv Raad van bestuur van de Sociale Verzekeringsbank i drugi*, 10. svibnja 2017.; vidjeti i Sud EU-a, C-82/16, *K. A. i drugi protiv Belgije*, 8. svibnja 2018.

197 ESLJP, *Slivenko protiv Latvije [VV]*, br. 48321/99, 9. listopada 2003., t. 77.

198 ESLJP, *Genovese protiv Malte*, br. 53124/09, 11. listopada 2011., t. 33.

199 *Ibid.*, t. 43.–49.

200 Vijeće Europe, **Europska konvencija o državljanstvu**, CETS br. 166, 1997., čl. 6. i 7.

201 Vijeće Europe, **Konvencija o izbjegavanju apatridnosti u vezi s državnom sukcesijom**, CETS br. 200, 2006.

Prema međunarodnom pravu člankom 7. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) jamči se pravo na stjecanje državljanstva, kao i člankom 24. stavkom 3. [Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima](#).

5

Obiteljski život

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 7. (pravo na poštovanje obiteljskog života)	Pravo na poštovanje obiteljskog života	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje obiteljskog života) ESLJP, <i>V.D. i drugi protiv Rusije</i> , br. 72931/10, 9. travnja 2019.
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. (prava djeteta) Uredba o uzdržavanju (4/2009) Direktiva o ravnoteži između poslovnog i privatnog života (2019/1158) Sud EU-a, C-129/18, <i>SM protiv Entry Clearance Officer, UK Visa Section</i> , 2019. (dijete u sustavu alžirske kafale)	Pravo na roditeljsku skrb	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje obiteljskog života) ESLJP, <i>Petrov i X. protiv Rusije</i> , br. 23608/16, 23. listopada 2018. ESLJP, <i>Wunderlich protiv Njemačke</i> , br. 18925/15, 10. siječnja 2019.
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. stavak 3. (pravo na održavanje kontakta s oba roditelja) Direktiva o postupovnim jamstvima (2016/800) Preinaka Uredbe Bruxelles II.a (2019/1111) Direktiva o mirenju (2008/52/EZ) Sud EU-a, C-436/13, <i>E. protiv B.</i> , 2014. (pristup oca djetetu) Sud EU-a, C-497/10 PPU, <i>Barbara Mercredi protiv Richard Chaffe</i> , 2010. (uobičajeno boravište dojenčeta)	Pravo na održavanje kontakta	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje obiteljskog života) Konvencija o kontaktima s djetecom, članak 1. Europska konvencija o ostvarenju prava djeteta, članak 6. ESLJP, <i>Schneider protiv Njemačke</i> , br. 17080/07, 2011. (kontakt djeteta s biološkim ocem koji nije zakonski priznat) ESLJP, <i>Levin protiv Švedske</i> , br. 35141/06, 2012. (ograničavanje prava na kontakt) ESLJP, <i>A. I. protiv Italije</i> , br. 70896/17, 1. travnja 2021.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Sud EU-a, C-335/17, <i>Neli Valcheva protiv Georgiosa Babanaraki-sa</i>, 2018. (pravo na održavanje kontakta s djedovima i bakama) Direktiva o pristupu pravosuđu (2003/8/EZ) (pristup pravosuđu u prekograničnim sporovima)		ESLJP, <i>Mustafa i Armağan Akin protiv Turske</i>, br. 4694/03, 2010. (kontakt braće nakon dodjele skrbništva) ESLJP, <i>Vojnity protiv Mađarske</i>, br. 29617/07, 2013. (ograničenje pristupa na temelju vjerskih uvjerenja) ESLJP, <i>A.M. i drugi protiv Rusije</i>, br. 47220/19, 6. lipnja 2021. ESLJP, <i>Terna protiv Italije</i>, br. 21052/18, 14. siječnja 2021. ESLJP, <i>Bogonosovy protiv Rusije</i>, br. 38201/16, 5. ožujka 2019. ESLJP, <i>M. S. protiv Ukrajine</i>, br. 2091/13, 11. srpnja 2017. ESLJP, <i>Korošenko protiv Rusije</i>, br. 41418/04, 30. lipnja 2015. ESLJP, <i>Horych protiv Poljske</i>, br. 13621/08, 17. travnja 2012. ESLJP, <i>Hadzhieva protiv Bugarske</i>, br. 45285/12, 1. veljače 2018.
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. (prava djeteta) Preinaka Uredbe Bruxelles II.a (2019/1111) Sud EU-a, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz</i>, 2010. (pravo djeteta da ga se sasluša, međunarodna otmica djeteta) Sud EU-a, C-111/17 PPU, <i>OL protiv PQ</i>, 8. lipnja 2017. Sud EU-a, C-262/21 PPU, <i>A protiv B</i>, 2. kolovoza 2021. Sud EU-a, C-211/10 PPU, <i>Doris Povse protiv Mauro Alpago</i>, 2010. (potvrda o izvršenju)	Otmica djeteta	Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom Konvencija o kontaktima s djecom EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje obiteljskog života) ESLJP, <i>Neulinger i Shuruk protiv Švicarske</i> [VV], br. 41615/07, 2010. (slučaj u kojem majka odvodi dijete) ESLJP, <i>R. S. protiv Poljske</i>, br. 63777/09, 21. srpnja 2015. ESLJP, <i>Y. S. i O. S. protiv Rusije</i>, br. 17665/17, 15. lipnja 2021.

Pravom EU-a i Vijeća Europe predviđa se pravo na poštovanje obiteljskog života (članak 7. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#); članak 8. [EKLJP-a](#)). Nadležnost EU-a u pitanjima obiteljskog života povezana je s prekograničnim sporovima,

uključujući priznavanje i izvršavanje presuda u svim državama članicama. Sud EU-a bavi se pitanjima kao što su najbolji interesi djeteta i pravo na obiteljski život, kako je definirano u [preinaci Uredbe Bruxelles II.a](#). Sudska praksa ESLJP-a povezana s obiteljskim životom priznaje međuvisna prava, kao što je pravo na obiteljski život i pravo djeteta da njegovi najbolji interesi budu od primarnog značaja. Njome se prepoznaje činjenica da su prava djeteta ponekad međusobno proturječna. Primjerice, pravo djeteta na poštovanje obiteljskog života može biti ograničeno kako bi se osigurali njegovi najbolji interesi. Nadalje, Vijeće Europe donijelo je razne druge instrumente koji se odnose na pitanja povezana s kontaktom, skrbništvom i ostvarivanjem prava djeteta.

U ovom se poglavlju istražuje pravo djeteta na obiteljski život i s njim povezana prava, posebno sadržaj i područje primjene tih prava te povezane zakonske obveze i njihov odnos s drugim pravima. Pojedini obrađeni aspekti uključuju pravo na poštovanje obiteljskog života ([odjeljak 5.1.](#)), pravo djeteta na roditeljsku skrb ([odjeljak 5.2.](#)), pravo na održavanje kontakta ([odjeljak 5.3.](#)) te otmicu djeteta ([odjeljak 5.4.](#)).

5.1. Pravo na poštovanje obiteljskog života

Ključne točke

- Prema pravu EU-a i Vijeća Europe države su dužne osigurati da djeca stvarno ostvaruju svoje pravo na obiteljski život.
- Pravosudna i upravna tijela trebala bi uzimati u obzir djetetove najbolje interese u svim odlukama povezanim s pravom djeteta na njegov obiteljski život.

Pravo djeteta na obiteljski život uključuje niz složenih prava kao što su pravo na roditeljsku skrb ([odjeljak 5.2.](#)); pravo na održavanje kontakta s oba roditelja ([odjeljak 5.3.](#)); pravo na neodvajanje od roditelja, osim u slučajevima najboljeg interesa djeteta ([odjeljak 5.4.](#) i [poglavlje 6.](#)); te pravo na spajanje obitelji ([poglavlje 9.](#)).

Prema pravu EU-a i Vijeća Europe pravo na obiteljski život podliježe brojnim ograničenjima. Kao što je pojašnjeno u napomeni uz [Povelju EU-a o temeljnim](#)

pravima²⁰², ta su ograničenja ista kao ona propisana odgovarajućom odredbom EKLJP-a, konkretno člankom 8. stavkom 2., odnosno u skladu sa zakonom i ako je to u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javne sigurnosti ili gospodarske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili za zaštitu prava i sloboda drugih.²⁰³

Poveljom EU-a o temeljnim pravima propisuje se da u svim postupcima koji se odnose na djecu, bez obzira na to provode li ga nadležna tijela ili privatne institucije, glavna briga mora biti zaštita interesa djeteta (članak 24. stavak 2.).²⁰⁴ Iako obveza poštovanja djetetovih najboljih interesa nije izričito utvrđena EKLJP-om, ESLJP tu obvezu uključuje u svoju sudsku praksu.²⁰⁵

ESLJP je presudio da se člankom 8. EKLJP-a štiti i obiteljski život kad se odnosi na djecu i njihovu udomiteljsku obitelj.²⁰⁶ U predmetu *V.D. i drugi protiv Rusije*²⁰⁷ dječak s teškim invaliditetom koji je devet godina bio pod skrbi udomiteljske majke u konačnici je vraćen svojoj biološkoj obitelji, a udomiteljskoj majci, braći i sestrama uskraćen je kontakt. ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a jer je osoba koja se dugo brinula o djetetu i koja je s njim stvorila blisku osobnu vezu potpuno i automatski isključena iz djetetova života i ni u kojem slučaju nije mogla ostvariti prava na kontakt, neovisno o djetetovim najboljim interesima.

202 EU, Europski parlament, Vijeće Europske unije, Europska komisija (2007.), *Objašnjenja koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima* (2007/C 303/02), SL 2007 C 303/17, 14. prosinca 2007., str. 17.–35., vidjeti objašnjenje članka 7.

203 Vijeće Europe (1950.), *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, CETS br. 5, 1950., čl. 8.

204 Vidjeti, na primjer, Sud EU-a, C-400/10 PPU, *J. McB. protiv L. E.*, 5. listopada 2010.

205 Vidjeti, na primjer, ESLJP, *Ignaccolo-Zenide protiv Rumunjske*, br. 31679/96, 25. siječnja 2000.

206 ESLJP, *Strand Lobben i drugi protiv Norveške [VV]*, br. 37283/13, 10. rujna 2019.

207 ESLJP, *V.D. i drugi protiv Rusije*, br. 72931/10, 9. travnja 2019.

5.2. Pravo djeteta na roditeljsku skrb

Ključne točke

- Pravom EU-a uređuju se postupovni aspekti prava djeteta na roditeljsku skrb.
- Na temelju EKLJP-a države imaju obveze djelovanja odnosno nedjelovanja u pogledu poštovanja prava djeteta i roditelja na obiteljski život.

Pravo djeteta na informacije o svojim roditeljima i pravo na roditeljsku skrb dvije su ključne komponente prava djeteta na obiteljski život. Ona su donekle međuovisna: pravo djeteta na informacije o roditeljima osigurano je roditeljskom skrbi. Međutim, ponekad su ta prava zasebna, na primjer kod djece koja su posvojena ili rođena medicinski potpomognutom oplodnjom. U tom je slučaju to pravo povezano s pravom djeteta na identitet koje se odražava u poznavanju bioloških roditelja te se stoga obrađuje u [poglavlju 4](#). U ovom odjeljku naglasak je na pravu djeteta na roditeljsku skrb.

Prema pravu EU-a ne postoje odredbe koje se odnose na materijalno područje primjene prava na roditeljsku skrb, a pravni instrumenti EU-a odnose se na prekogranične aspekte, kao što su priznavanje i izvršenje sudskih odluka u državama članicama. Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja ([Uredba o uzdržavanju](#)) obuhvaća prekogranične zahtjeve za uzdržavanje koji proizlaze iz obiteljskih odnosa.²⁰⁸ Njome se utvrđuju zajednička pravila za EU, s ciljem osiguravanja naplate potraživanja za obveze uzdržavanja, čak i kad su obveznik uzdržavanja ili uzdržavana osoba u drugoj državi članici.

Pravo na roditeljsku skrb potvrđeno je 2019. [Direktivom o ravnoteži između poslovnog i privatnog života](#)²⁰⁹, kojom se utvrđuju minimalni standardi za prava pojedinaca povezana s očinskim dopustom, roditeljskim dopustom

208 EU, Vijeće Europske unije (2008.), [Uredba Vijeća \(EZ\) br. 4/2009 od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja](#), SL 2008 L 7 (Uredba o uzdržavanju).

209 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2019.), [Direktiva \(EU\) 2019/1158 od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU](#), SL 2019 L 188/79.

i dopustom za pružatelje skrbi te fleksibilni radni uvjeti za radnike koji su roditelji ili skrbnici.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je u brojnim predmetima potvrdio da je boravak roditelja i djeteta u zajedničkom društvu temeljni element obiteljskog života. Nacionalne mjere koje to sprječavaju predstavljaju zadiranje u pravo koje se štiti člankom 8. EKLJP-a.²¹⁰ U takvim predmetima ESLJP ispituje jesu li, uzimajući u obzir cijeli predmet, razlozi za bilo koju mjeru kojom se ograničava boravak roditelja i djeteta u zajedničkom društvu relevantni i dostatni. U svakom takvom predmetu ključno je razmatrati najbolje interese djeteta.

Relevantna nacionalna tijela, koja su u izravnom kontaktu sa svim osobama uključenima u takve sporove, imaju marginu procjene ovisno o konkretnom predmetu i važnosti različitih interesa o kojima je riječ. Ta će margina biti prilično široka u predmetima u skrbništvu, a uža kad je riječ o daljnjim ograničenjima, kao što su ograničenja koja ta tijela primjenjuju na pravo na kontakt s roditeljima.

ESLJP je naglasio i da u toj vrsti predmeta postupak donošenja odluka mora biti pravedan i takav da se njime osigurava dužno poštovanje interesa koji se štite člankom 8.

Primjer: U predmetu *Petrov i X. protiv Rusije*²¹¹ djetetova majka ostavila je oca (prvog podnositelja zahtjeva) i odvela dijete (drugog podnositelja zahtjeva) sa sobom. U konačnici je ishodila odluku o boravištu djeteta. ESLJP je napomenuo da nikad nije zatraženo stručno mišljenje o važnim pitanjima kao što su odnos djeteta sa svakim od roditelja, roditeljske sposobnosti svakog roditelja ili mogućnost saslušanja djeteta pred sudom uzimajući u obzir djetetovu dob i zrelost. Nacionalni sudovi odbili su ispitati očev zahtjev za boravišnu dozvolu u njegovu korist i prihvatiti određene dokumente koje je podnio, a tijela za skrb o djeci izdala su suprotstavljene preporuke. ESLJP je općenito utvrdio da ispitivanje predmeta koje je proveo nacionalni sud nije bilo dovoljno temeljito. Postupak odlučivanja bio je manjkav i stoga nije omogućio utvrđivanje najboljih interesa djeteta, što je u suprotnosti s člankom 8. EKLJP-a.

210 Vidjeti, na primjer, ESLJP, *K. i T. protiv Finske* [VV], br. 25702/94, 12. srpnja 2001., t. 168.

211 ESLJP, *Petrov i X. protiv Rusije*, br. 23608/16, 23. listopada 2018.

Primjer: U predmetu *Wunderlich protiv Njemačke*²¹² bračni par želio je školovati svoje četvero djece kod kuće, iako to nije bilo dopušteno nacionalnim pravom. Obiteljski sud naknadno im je oduzeo pravo na određivanje mjesta boravišta djece i pravo na donošenje odluka o pitanjima školovanja. Djeca su udaljena iz doma podnositelja zahtjeva i smještena u dječji dom, gdje je procijenjeno njihovo obrazovanje. Djeca su vraćena podnositeljima zahtjeva nakon tri tjedna, kad su im pristali dopustiti pohađanje škole.

Njemački sustav obveznog obrazovanja temeljio se na razmatranjima koja su bila u skladu sa sudskom praksom ESLJP-a i koja su bila obuhvaćena marginom procjene države tuženice. Izvršenje obveznog obrazovanja radi sprječavanja društvene izolacije djece podnositelja zahtjeva i osiguravanja njihove integracije u društvo stoga je bio relevantan razlog za opravdanje djelomičnog oduzimanja roditeljskog prava podnositelja zahtjeva. Iako se procenom obrazovanja djece pokazalo da su djeca imala dovoljno znanja i društvenih vještina te blizak odnos sa svojim roditeljima, te informacije nisu bile dostupne centru za socijalnu skrb ili sudovima u trenutku donošenja odluka, upravo zato što su podnositelji zahtjeva odbili provođenje tih procjena prije nego što je skrb o djeci preuzela država. ESLJP je u tom kontekstu naglasio da čak ni pogrešne presude ili procjene stručnjaka nisu mjere za dječju skrb učinile suprotnima odredbama iz članka 8. Udaljavanje djece nije trajalo dulje nego što je bilo potrebno, bilo je u njihovu najboljem interesu i nije se provodilo na posebno grub ili izniman način. Postupak odlučivanja, promatran u cjelini, pružao je podnositeljima zahtjeva potrebnu zaštitu njihovih interesa. Nije utvrđena povreda članka 8. EKLJP-a.

Prema međunarodnom pravu člankom 5. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) propisuje se da su „države stranke [dužne] poštovati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, [...], u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta, radi osiguranja odgovarajućeg usmjeravanja i vođenja djeteta u ostvarivanju prava priznatih ovom Konvencijom”. Nadalje, u članku 9. Konvencije UN-a o pravima djeteta navodi se da se dijete ne smije odvojiti od roditelja protiv svoje volje te da sve strane moraju imati priliku sudjelovati u postupcima povezanim s takvom situacijom. [Smjernicama UN-a za alternativnu skrb](#) dodatno se potkrepljuju prava djeteta u takvim okolnostima i odgovarajuće dužnosti država.²¹³

²¹² ESLJP, *Wunderlich protiv Njemačke*, br. 18925/15, 10. siječnja 2019.

²¹³ Ujedinjeni narodi, Vijeće za ljudska prava (2009.), *Smjernice UN-a za alternativnu skrb o djeci*, dokument UN-a br. A/HRC/11/L.13, 15. lipnja 2009.

5.3. Pravo na održavanje kontakta

Ključne točke

- Pravo djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja mora se poštovati u svim oblicima rastave roditelja. To može uključivati pravo na održavanje kontakta s djedovima i bakama te braćom i sestrama.
- U postupku osiguravanja prava djeteta na održavanje kontakta s roditeljima i spajanje obitelji prioritet su najbolji interesi djeteta, uz pridavanje važnosti mišljenjima djeteta u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

Područje primjene prava na održavanje kontakta s roditeljima razlikuje se ovisno o kontekstu. U slučaju odluke roditelja da se razdvoje, područje primjene jest šire i uglavnom ograničeno samo najboljim interesima djeteta. U slučaju zakonski prihvaćenog razdvajanja koje proizlazi, primjerice, iz protjerivanja ili zatvorske kazne jednog roditelja, nacionalna nadležna tijela djeluju na način kojim se promiče zaštićeni interes te moraju uspostaviti objektivnu ravnotežu između interesa svih strana i obveze osiguravanja najboljih interesa djeteta. Pravo djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja primjenjivo je u oba slučaja. Područje primjene prava na održavanje kontakta sad je, u određenim okolnostima, prošireno na djedove i bake te braću i sestre.

Prema pravu EU-a člankom 24. stavkom 3. **Povelje o temeljnim pravima** izričito se priznaje pravo svakog djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja. Tom odredbom pojašnjava se sadržaj prava, posebno značenje kontakta, koji mora: biti *redovit*; omogućiti razvoj *osobnog odnosa*; i imati oblik *izravnog kontakta*. Međutim, potrebno je napomenuti da je pravo svakog djeteta na održavanje kontakta s roditeljima izričito ograničeno njihovim najboljim interesima. Ta je odredba definirana člankom 9. **Konvencije UN-a o pravima djeteta**, kao što je objašnjeno u napomeni uz Povelju.

Direktivom o postupovnim jamstvima propisuje se pravo pritvorene djece na održavanje kontakta sa svojim roditeljima, obitelji i prijateljima putem posjeta

i korespondencije, osim ako su potrebna izvanredna ograničenja u najboljem interesu djeteta.²¹⁴

U skladu s nadležnostima EU-a (vidjeti [poglavlje 1.](#)) poseban je naglasak stavljen na suradnju sudova (s ciljem stvaranja područja slobode, sigurnosti i pravde u kojemu je osigurano slobodno kretanje pojedinaca). Dva su instrumenta EU-a posebno važna: [preinaka Uredbe Bruxelles II.a](#)²¹⁵ i [Direktiva o mirenju](#)²¹⁶. Iz perspektive prava, važna je preinaka Uredbe Bruxelles II.a. Prvo, primjenjuje se na sve odluke o roditeljskoj odgovornosti, neovisno o bračnom statusu. Drugo, pravila povezana s nadležnošću (koja se uglavnom određuje prema djetetovu uobičajenom boravištu) pod izravnim su utjecajem najboljih interesa djeteta. Konačno, posebna se pozornost pridaje osiguravanju poštovanja djetetovih mišljenja.²¹⁷

Pravna doktrina Suda EU-a²¹⁸ u slučajevima nezakonitog odvođenja djeteta nakon jednostrane odluke jednog roditelja prvenstveno je bila usmjerena na podržavanje temeljnog prava djeteta na održavanje redovitog osobnog odnosa i izravnog kontakta s oba roditelja (članak 24. stavak 3. Povelje o temeljnim pravima) jer Sud EU-a tvrdi da je to pravo suštinski povezano s najboljim interesima svakog djeteta. Prema mišljenju Suda EU-a mjera kojom se dijete sprječava u održavanju redovitog osobnog odnosa i izravnog kontakta s oba roditelja može se opravdati samo drugim interesom djeteta koji je toliko važan da ima prednost pred interesom na kojemu počiva to temeljno pravo.²¹⁹ To uključuje privremene mjere, uključujući i one zaštitne, u skladu s člankom 15. preinake Uredbe Bruxelles II.a. Sud EU-a presudio je da se uravnotežena i razumna procjena svih uključenih interesa, koja se mora temeljiti na objektivnim osnovama povezanim sa samom osobom djeteta i njezinim društvenim okruženjem,

214 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), [Direktiva \(EU\) 2016/800 o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima](#), SL 2016 L 132/1, 11. svibnja 2016.

215 EU, Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmiци djece (preinaka), SL 2019 L 178/1 ([preinaka Bruxelles II.a](#)).

216 EU, Europski parlament, Vijeće Europske unije (2008.), [Direktiva 2008/52/EZ o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima](#), SL 2008 L 136/3 ([Direktiva o mirenju](#)), 21. svibnja 2008.

217 Vidjeti, na primjer, [Uredbu Vijeća \(EZ\) 2019/1111](#), preambula (st. 7., 19., 20., 28. i 57.) i članci 7., 21., 26., članak 39. stavak 2. i članak 47. stavak 3. točke (a) i (b).

218 Vidjeti, na primjer: Sud EU-a, C-497/10 PPU, [Barbara Mercedi protiv Richard Chaffe](#), 22. prosinca 2010.

219 Sud EU-a, C-403/09 PPU, [Jasna Detiček protiv Maurizio Sgueglia](#), 23. prosinca 2009., t. 59., 60.

u načelu mora provesti u postupcima u skladu s odredbama preinake Uredbe Bruxelles II.a.

Primjer: predmet *E. protiv B.*²²⁰ odnosi se na postupak između g. E. (oca) i gđe B. (majke), u pogledu nadležnosti sudova u Ujedinjenoj Kraljevini za saslušanje i utvrđivanje uobičajenog boravišta njihova djeteta, S., te prava oca na posjećivanje. Roditelji su pred sudom u Španjolskoj potpisali ugovor prema kojemu majka dobiva skrbništvo, a ocu je odobreno pravo posjećivanja. Nakon toga, majka je nastojala umanjiti očeva prava posjećivanja koja su mu dodijeljena tim ugovorom. Otac je uložio tužbu pred Visokim sudom kojom je zatražio provedbu ugovora sklopljenog u Španjolskoj. Majka je izjavila da je prorogirala nadležnost španjolskoga suda i nastojala prenijeti prorogiranu nadležnost na sudove u Engleskoj i Walesu. Povodom očeve žalbe, drugostupanjski sud je Sudu EU-a uputio nekoliko pitanja u vezi s tumačenjem članka 12. stavka 3. Uredbe Bruxelles II.a.

Sud EU-a utvrdio je da u slučaju kad je postupak pred sudom pokrenut u skladu s člankom 12. stavkom 3. Uredbe Bruxelles II.a, najbolji interesi djeteta mogu se zaštititi samo revizijom pitanja je li zatražena prorogacija nadležnosti u skladu s djetetovim najboljim interesima u svakom pojedinom slučaju. Prorogacija nadležnosti važeća je samo u odnosu na posebne postupke pokrenute pred sudom čija je nadležnost prorogirana. Nakon konačnog zaključivanja postupka iz kojeg je proizašla prorogacija nadležnosti, ta nadležnost prestaje u prilog sudu koji ima koristi od opće nadležnosti na temelju članka 8. stavka 1. Uredbe Bruxelles II.a.

Kad je riječ o roditeljskoj odgovornosti, preinaka Uredbe Bruxelles II.a postoji zajedno s [Haškom konvencijom o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, ovrsi i suradnji u pogledu roditeljske odgovornosti i mjerama za zaštitu djece](#)²²¹. U skladu s člankom 97. preinake Uredbe Bruxelles II.a, ova Uredba ima prednost pred Haškom konvencijom: (a) ako dotično dijete ima uobičajeno boravište na državnom području države članice ili (b) pri priznavanju i izvršenju sudske odluke donesene na sudu države članice na državnom području druge

²²⁰ Sud EU-a, C-436/13, *E. protiv B.*, 1. listopada 2014.

²²¹ Svjetska organizacija za prekograničnu suradnju u građanskim i trgovačkim stvarima, Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu (1996.), [Konvencija o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju, ovrsi i suradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i mjerama za zaštitu djece](#), 19. listopada 1996.

države članice, čak i ako dotično dijete ima uobičajeno boravište na državnom području zemlje izvan EU-a koja je ugovorna stranka Haške konvencije. Stoga je prema preinaci Uredbe Bruxelles II.a ključno pitanje utvrđivanje uobičajenog boravišta djeteta.

Primjer: u predmetu *Mercredi protiv Chaffe*²²² drugostupanjski sud Engleske i Walesa uputio je Sudu EU-a predmet u vezi s odvođenjem dvomjesečnog djeteta iz Ujedinjene Kraljevine na francuski otok Réunion. Sud EU-a presudio je da za potrebe članka 8. i 10. Uredbe Bruxelles II.a koncept uobičajenog boravišta odgovara mjestu koje odražava određen stupanj integracije djeteta u društveno i obiteljsko okruženje. U situacijama u kojima je dijete samo nekoliko dana boravilo kod majke u državi članici koja nije mjesto njegova uobičajena boravišta i u koju je dijete odvedeno, čimbenici koji se moraju uzeti u obzir jesu sljedeći: prvo, trajanje, redovitost, uvjeti i razlozi posjeta na području te države članice EU-a i majčina preseljenja u tu državu te drugo, majčino geografsko i obiteljsko podrijetlo te obiteljske i društvene veze koje majka i dijete imaju u toj državi članici, posebno uzimajući u obzir dob djeteta.

Za ostvarivanje prava na održavanje kontakta s oba roditelja u prekograničnim sporovima od posebne su važnosti i instrumenti povezani s uređenjem pristupa pravosuđu kojima se pojašnjava kako rješavati složene sporove, kao što je Direktiva Vijeća 2003/8/EZ ([Direktiva o pristupu pravosuđu](#)), kojoj je cilj „unapređivanje pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima” utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći²²³.

Sud je odlučivao i o pravu djedova i baka na kontakt s unucima.

Primjer: u predmetu *Neli Valcheva protiv Georgiosa Babanarakisa*²²⁴ baka (s majčine strane) zatražila je kontakt s unukom nakon što je grčki sud raskinuo brak njegovih roditelja i dodijelio ocu skrbništvo nad djetetom. Sud EU-a presudio je da se pravo djece na održavanje kontakta s oba roditelja

²²² Sud EU-a, C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi protiv Richard Chaffe*, 22. prosinca 2010.

²²³ EU, Vijeće Europske unije (2003.), [Direktiva Vijeća 2003/8/EZ od 27. siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima](#), SL 2003 L 026 (Direktiva o pristupu pravosuđu), 31. siječnja 2003.

²²⁴ Sud EU-a, C-335/17, *Neli Valcheva protiv Georgiosa Babanarakisa*, 31. svibnja 2018.

mora široko tumačiti te da se „pravo na kontakt” mora tumačiti na način da uključuje pravo djedova i baka na kontakt s unucima.

Prema pravu Vijeća Europe pravo svakog djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja proizlazi iz članka 8. EKLJP-a. ESLJP je u brojnim slučajevima potvrdio da je „uživanje roditelja i djeteta u zajedničkom društvu temeljni element obiteljskog života”²²⁵. No naglasio je i da se to pravo može ograničiti najboljim interesima djeteta (vidjeti [odjeljak 5.4.](#) i [poglavlje 6.](#)). To je pravo u središtu sudskog odlučivanja o skrbništvu nad djecom i kontaktu s njima.

U brojnim predmetima ESLJP je izričito ili implicitno upućivao na najbolje interese djeteta u kontekstu kontakta između roditelja i djece.

Primjer: u predmetu *Schneider protiv Njemačke*²²⁶ podnositelj zahtjeva bio je u vezi s udanom ženom i tvrdio da je biološki otac njezina sina, čiji je zakonski priznati otac bio majčin suprug. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da su nacionalni sudovi odlukom o odbijanju njegova zahtjeva za kontakt s djetetom i informacije o razvoju djeteta, na temelju toga što nije bio ni zakonski otac djeteta niti je bio u odnosu s djetetom, prekršili njegova prava iz članka 8. EKLJP-a. Da bi utvrdio je li došlo do povrede, ESLJP se usmjerio na činjenicu da nacionalni sudovi nisu razmotrili pitanje bi li kontakt djeteta i podnositelja zahtjeva bio u najboljem interesu djeteta u posebnim okolnostima toga slučaja.²²⁷ Kad je riječ o zahtjevu podnositelja zahtjeva za informacije o osobnom razvoju djeteta, ESLJP je smatrao da nacionalni sudovi nisu naveli dostatne razloge kojima bi opravdali svoje zadiranje u pravo iz članka 8. stavka 2. te da stoga ono nije bilo „potrebno u demokratskom društvu”.

Primjer: u predmetu *Levin protiv Švedske*²²⁸ podnositeljica zahtjeva, majka troje djece smještene u alternativnu skrb izvan obitelji, tvrdila je da je ograničenjima njezina prava na održavanje kontakta s djecom prekršeno i njezino pravo na poštovanje obiteljskog života. ESLJP se usmjerio na svrhu ograničenja kontakta, odnosno na zaštitu najboljih interesa djece. U tom

225 ESLJP, *K. i T. protiv Finske* [VV], br. 25702/94, 12. srpnja 2001., t. 151.

226 ESLJP, *Schneider protiv Njemačke*, br. 17080/07, 15. rujna 2011.

227 Vidjeti i ESLJP, *Anayo protiv Njemačke*, br. 20578/07, 21. prosinca 2010., t. 67. i 71.

228 ESLJP, *Levin protiv Švedske*, br. 35141/06, 15. ožujka 2012., t. 57. i 69.; ESLJP, *K. i T. protiv Finske* [VV], br. 25702/94, 12. srpnja 2001., t. 151.

konkretnom slučaju djeca su bila zanemarena dok se o njima brinula podnositeljica zahtjeva te su u kontaktu s njom iskazivala snažne negativne reakcije. Smatrajući da nije došlo do povrede članka 8. EKLJP-a, ESLJP je zaključio da je zadiranje u prava podnositeljice zahtjeva bilo „razmjerno legitimnom cilju koji se nastojao postići [najbolji interesi djece] te unutar margina nacionalnih tijela”.

Primjer: u predmetu *A. I. protiv Italije*²²⁹, podnositeljica zahtjeva, koja je nigerijskog podrijetla i žrtva trgovine ljudima, žalila se na nemogućnost ostvarivanja prava na kontakt sa svoje dvoje djece zbog zabrane kontakta koju je nacionalni sud izrekao u svojoj odluci u kojoj je proglasio da djeca ispunjavaju uvjete za posvojenje. Nacionalni sudovi ocijenili su roditeljske vještine podnositeljice zahtjeva, a da pritom nisu uzeli u obzir njezinu ranjivost kao žrtve trgovine ljudima, njezino podrijetlo ili različit model odnosa između roditelja i djeteta u njezinoj kulturi, iako je taj čimbenik jasno istaknut u dostupnom stručnom izvješću. ESLJP je utvrdio da tijekom postupka koji je doveo do prekida kontakta između podnositeljice zahtjeva i njezine djece nije pridana dovoljna važnost omogućavanju njihova obiteljskog života. Stoga postupak nije bio popraćen jamstvima proporcionalnima ozbiljnosti zadiranja u pravo i predmetnim interesima, što je u suprotnosti s člankom 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Mustafa i Armağan Akin protiv Turske*²³⁰ podnositelji zahtjeva, otac i sin, tvrdili su da su uvjetima naloga o skrbništvu koji je donio nacionalni sud prekršena njihova prava iz članka 8. EKLJP-a jer je njima spriječen kontakt između sina i njegove sestre, koja je bila u skrbništvu njihove majke. Osim toga, ocu nije dopušten kontakt s oba djeteta istovremeno jer se kontakt sina s majkom podudarao s njegovim vlastitim kontaktom s kćeri. ESLJP je zaključio da je odlukom nacionalnog suda kojom su brat i sestra razdvojeni prekršeno pravo podnositelja zahtjeva na poštovanje njihova obiteljskog života jer ne samo da je bratu i sestri zabranjeno da se viđaju, nego je i njihovu ocu onemogućeno provođenje vremena s oba djeteta istovremeno.²³¹

229 ESLJP, *A. I. protiv Italije*, br. 70896/17, 1. travnja 2021.

230 ESLJP, *Mustafa i Armağan Akin protiv Turske*, br. 4694/03, 6. travnja 2010.

231 Vidjeti i ESLJP, *Vujica protiv Hrvatske*, br. 56163/12, 8. listopada 2015.

U kontekstu odlučivanja o skrbištvu i kontaktu ESLJP zabranjuje i diskriminaciju koja nije u skladu s člankom 14. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Vojnity protiv Mađarske*²³² podnositelj zahtjeva tvrdio je da mu je zbog vjerskih uvjerenja uskraćen kontakt sa sinom. Utvrdivši povredu članka 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a, ESLJP je primijetio da nema dokaza da su vjerska uvjerenja podnositelja zahtjeva uključivala opasne prakse ili njegova sina izložila fizičkim ozljedama ili psihičkoj traumi.²³³ Odluke nacionalnih sudova o ukidanju prava na kontakt podnositelja zahtjeva onemogućile su bilo kakav oblik kontakta i uspostavu bilo kakvog oblika daljnjeg obiteljskog života, unatoč činjenici da bi potpuno prekidanje kontakta moglo biti opravdano samo u iznimnim okolnostima. ESLJP je stoga zaključio da nije postojao razumni odnos proporcionalnosti između potpune zabrane prava na kontakt podnositelja zahtjeva i cilja koji se nastojao postići, odnosno zaštite najboljeg interesa djeteta.

Primjer: predmet *A.M. i drugi protiv Rusije*²³⁴ odnosio se na ograničavanje roditeljskih prava podnositeljice zahtjeva i uskraćivanje kontakta s njezinom djecom bez potrebnog nadzora jer je u to vrijeme bila u postupku prilagodbe spola. ESLJP nije pronašao dokaze o mogućoj šteti koju bi djeca mogla pretrpjeti zbog prilagodbe spola te je smatrao da nacionalni sudovi nisu dovoljno ispitali posebne okolnosti obitelji. Osim toga, odluka se očito temeljila na rodnom identitetu podnositeljice zahtjeva te je stoga bila diskriminirajuća, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a zasebno i u vezi s člankom 14. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Terna protiv Italije*²³⁵ podnositeljica zahtjeva žalila se zbog udaljavanja i udomljavanja svoje unuke (koja je s njom boravila od rođenja) te zbog nemogućnosti ostvarivanja svojeg prava na kontakt koje su joj dodijelili nacionalni sudovi. Smatrala je da je situacija posljedica stigmatizacije djetetove obitelji povezane s njihovim romskim etničkim podrijetlom. ESLJP je utvrdio povredu članka 8. EKLJP-a zbog nedostatka odgovarajućih i dostatnih napora nacionalnih tijela da osiguraju poštovanje prava

232 ESLJP, *Vojnity protiv Mađarske*, br. 29617/07, 12. veljače 2013.; vidjeti i ESLJP, *P. V. protiv Španjolske*, br. 35159/09, 30. studenoga 2010.

233 ESLJP, *Vojnity protiv Mađarske*, br. 29617/07, 12. veljače 2013., t. 38.

234 ESLJP, *A.M. i drugi protiv Rusije*, br. 47220/19, 6. lipnja 2021.

235 ESLJP, *Terna protiv Italije*, br. 21052/18, 14. siječnja 2021.

podnositelja zahtjeva na posjećivanje. S druge strane, kako bi opravdali smještanje djeteta u svoju skrb, nacionalni sudovi upotrebljavali su argumente koji se odnose na najbolje interese djeteta, a ne na etničko podrijetlo djeteta i njegove obitelji. Stoga nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. EKLP-a.

Nadalje, pravo djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja izričito je navedeno u [Konvenciji Vijeća Europe o kontaktima s djecom](#)²³⁶. U članku 4. stavku 1. te konvencije navodi se da će „dijete i njegovi ili njezini roditelji imati pravo na ostvarivanje i održavanje redovitih međusobnih kontakata“. Opća načela koja se primjenjuju u pravnoj doktrini koja se odnosi na kontakt naglašavaju pravo djeteta na informacije, razgovor s njim, njegovo izražavanje vlastitih mišljenja te uvažavanje tih mišljenja.

Člankom 6. [Konvencije Vijeća Europe o ostvarivanju prava djeteta](#)²³⁷ dodatno se utvrđuju zahtjevi za donošenje sudskih odluka, uključujući sljedeće pravne obveze: razmotriti ima li pravosudno tijelo dovoljno informacija za utvrđivanje najboljih interesa djeteta, osigurati pravo djeteta na informacije o postupku i ishodima te otvoriti siguran prostor u kojem pogođena djeca mogu slobodno izražavati svoja mišljenja na način koji je primjeren njihovoj dobi i zrelosti.

Poštovanje obiteljskog života djedova i baka te njihove unučadi prije svega podrazumijeva pravo na održavanje normalnog odnosa između djedova i baka i unučadi putem njihova kontakta, iako do tog kontakta obično dolazi uz suglasnost osobe koja ima roditeljsku odgovornost.²³⁸ U predmetu *Bogonosovy protiv Rusije*²³⁹, u kojem je djed želio održati veze sa svojom unukom nakon što ju je posvojila druga obitelj, te u predmetu *M.S. protiv Ukrajine*²⁴⁰ ESLJP je naglasio važnost kontakta s djedovima i bakama, posebno ako je dijete kontinuirano živjelo ne samo s oba roditelja, nego i s djedovima i bakama.

236 Vijeće Europe (2003.), [Konvencija o kontaktima s djecom](#), CETS br. 192, 2003. Vidjeti i Svjetska organizacija za prekograničnu suradnju u građanskim i trgovačkim stvarima, Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu (1996.), [Konvencija o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju, ovrsi i suradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i mjerama za zaštitu djece](#), 19. listopada 1996.

237 Vijeće Europe (1996.), [Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta](#), CETS br. 160, 1996.

238 ESLJP, *Mitovi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, br. 53565/13, 16. travnja 2015.

239 ESLJP, *Bogonosovy protiv Rusije*, br. 38201/16, 5. ožujka 2019.

240 ESLJP, *M.S. protiv Ukrajine*, br. 2091/13, 11. srpnja 2017.

Mogu se pojaviti situacije u kojima su djeca odvojena od roditelja, na primjer, nakon odlaska roditelja u zatvor.²⁴¹ ESLJP je u predmetu *Korošenko protiv Rusije*²⁴² utvrdio da je zadiranje u privatni i obiteljski život podnositelja zahtjeva zbog rijetke učestalosti odobrenih posjeta bilo neproporcionalno ciljevima njegove kazne. Nadalje, u predmetu *Horych protiv Poljske*²⁴³, ESLJP je napomenuo da „posjeti djece [...] u zatvor zahtijevaju posebne mjere i da mogu podlijeagati posebnim uvjetima ovisno o njihovoj dobi, mogućim učincima na njihovo emocionalno stanje ili dobrobit te na osobne okolnosti osobe koju se posjećuje”. ESLJP je zatim izjavio da „obveze djelovanja države na temelju članka 8. [...] uključuju dužnost osiguravanja odgovarajućih, što je manje moguće stresnih uvjeta za posjetitelje tijekom posjeta njegove djece, uzimajući u obzir praktične posljedice zatvorske kazne”.

Primjer: u predmetu *Hadzhieva protiv Bugarske*²⁴⁴ 14-godišnja podnositeljica zahtjeva ostala je sama kad su njezini roditelji uhićeni. U skladu s relevantnim nacionalnim pravnim odredbama nadležna su tijela od trenutka pritvaranja roditelja podnositeljice zahtjeva bila dužna omogućiti im da organiziraju njezinu skrb ili ispitati njezinu situaciju po službenoj dužnosti. Osim toga su podnositeljici zahtjeva prema potrebi morali pružiti pomoć, podršku i usluge u njezinu vlastitom domu, udomiteljskoj obitelji ili specijaliziranoj ustanovi. Nadležna tijela to nisu učinila. Stoga tijekom početnog razdoblja od dva dana tijela nisu ispunila svoju obvezu djelovanja iz članka 8. na temelju koje su morali osigurati zaštitu i skrb za podnositeljicu zahtjeva u odsutnosti njezinih roditelja.

Pravo djece na održavanje kontakta s roditeljima potvrđeno je odabranim odredbama *Smjernica Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*²⁴⁵. U smjernicama se izričito potvrđuje pravo djece kojima je uskraćena sloboda „na održavanje redovitih i smislenih kontakata s roditeljima [i] obitelji” (članak 21. točka (a)) (vidjeti i [poglavlje 11.](#)). Nadalje, u *Preporuci Vijeća Europe CM/*

241 Vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Preporuka CM/Rec(2018)5 Odbora ministara državama članicama o djeci s roditeljima u zatvoru*, 4. travnja 2018.

242 ESLJP, *Korošenko protiv Rusije*, br. 41418/04, 30. lipnja 2015.

243 ESLJP, *Horych protiv Poljske*, br. 13621/08, 17. travnja 2012.

244 ESLJP, *Hadzhieva protiv Bugarske*, br. 45285/12, 1. veljače 2018.

245 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.

Rec(2018)5 o djeci roditelja zatvorenika²⁴⁶ pružaju se smjernice o tome kako odgovoriti na potrebu očuvanja i razvoja pozitivnih odnosa između djeteta i roditelja kad je roditelj u pritvoru.

U skladu s međunarodnim pravom, u članku 9. stavku 3. Konvencija o pravima djeteta poziva se na pravo djeteta na održavanje kontakta s oba roditelja: „Države stranke poštovat će pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne i neposredne odnose s oba roditelja ako to nije u suprotnosti s djetetovim najboljim interesima.”

5.4. Npropisno odvođenje djeteta preko granice – otmica djeteta

Ključne točke

- Pravom EU-a posebno se propisuje da je dijete potrebno saslušati tijekom postupka povezanih s njegovim/njezinim vraćanjem nakon nezakonitog odvođenja ili zadržavanja.
- Preinakom Uredbe Bruxelles II.a dopunjuju se određene odredbe Haške konvencije, dok Uredba ima prednost pred pravilima Konvencije u odnosima među državama članicama.
- ESLJP propisuje pristup utemeljen na pravima djece u slučajevima npropisnog odvođenja djece kojima se krše uvjeti skrbništva: članak 8. EKLJP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) mora se tumačiti u vezi s Haškom konvencijom i Konvencijom o pravima djeteta.

Otmica djeteta odnosi se na situaciju u kojoj je dijete odvedeno preko nacionalnih granica ili ondje zadržano u suprotnosti s postojećim uvjetima skrbništva (članak 3. Haške konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece²⁴⁷ ([Haška konvencija](#))). Prema Haškoj konvenciji npropisno odvedena ili zadržana djeca moraju se brzo vratiti u državu uobičajenog boravišta (članak 11. stavak 1.). Sudovi u državi uobičajenog boravišta utvrđuju

²⁴⁶ Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), [Preporuka CM/Rec\(2018\)5 o djeci roditelja zatvorenika](#), 4. travnja 2018.

²⁴⁷ Svjetska organizacija za prekograničnu suradnju u građanskim i trgovačkim stvarima (1980.), [Haška konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece](#), 25. listopada 1980.

osnovanost spora oko skrbništva. Sudovi države iz koje je dijete odvedeno trebaju naložiti njegovo vraćanje u roku od šest tjedana od datuma podnošenja zahtjeva za vraćanje (članak 11.). Haška konvencija temelji se na načelu najboljih interesa djeteta. U kontekstu te konvencije, u slučaju nezakonitog odvođenja djeteta potrebno je što prije ponovno uspostaviti prijašnje stanje kako bi se izbjegla pravna konsolidacija nezakonitih situacija. Pitanja skrbništva i kontakata trebali bi rješavati sudovi koji imaju nadležnost u mjestu djetetova uobičajenog boravišta, a ne sudovi zemlje u koju je dijete nezakonito odvedeno. Nekoliko je ograničenih iznimki mehanizma vraćanja, utvrđenih u člancima 12., 13. i 20. Haške konvencije. Članak 13. uključuje odredbe iz kojih je proizašao najveći broj parničnih postupaka, na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Njime se propisuje da zemlja u koju je dijete odvedeno smije odbiti vratiti dijete ako bi se povratkom djeteta izložilo velikom riziku od štete ili bi se ono našlo u nepodnošljivoj situaciji (članak 13. točka (b)). Vraćanje se može odbiti i ako se dijete usprotivi povratku ili ako je ono dovoljno zrelo da izrazi svoja mišljenja (članak 13. stavak 2.).

Prema pravu EU-a preinaka Uredbe Bruxelles II.a²⁴⁸, koja se temelji na odredbama Haške konvencije, pravni je instrument kojim se regulira otmica djece među državama članicama. Ona dopunjuje Hašku konvenciju i ima prednost pred njom u slučajevima otmice unutar EU-a (članak 96.). Iako je Haška konvencija i dalje glavni međunarodni instrument za otmicu djece, preinakom Uredbe Bruxelles II.a u određenim aspektima „postrožena” su pravila o nadležnosti u korist sudova podrijetla/uobičajenog boravišta. Slično kao i u Haškoj konvenciji, sudovi države u kojoj je dijete imalo uobičajeno boravište neposredno prije nepropisnog odvođenja ili zadržavanja zadržavaju nadležnost u slučajevima otmice djece. U Uredbi se zadržavaju iste iznimke u pogledu vraćanja kao i one uključene u Hašku konvenciju o otmici djece. Preinakom Uredbe, uvedenom 2019., ukinuta je potreba za egzekvaturom²⁴⁹, što je dovodilo do kašnjenja u izvršenju naloga. Uključuje i posebna pravila te jasne rokove kojima se uređuje potreba za „brzim sudskim postupkom”, što je važan alat za ubrzavanje postupanja u slučajevima otmice djece.²⁵⁰

248 Vijeće Europske unije (2019.), *Uredba Vijeća (EZ) 2019/1111 o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (preinaka)*, SL 2019 L 178/1, 25. lipnja 2019.

249 Postupak poznat kao egzekvatura odnosi se na postupak izvršenja sudskih odluka u građanskim stvarima, koji često uključuje skupa, mukotrpna i tehnički zahtjevna ispitivanja merituma nacionalnih sudova.

250 Članak 24. *preinake Uredbe Bruxelles II.a*.

Preinaka Uredbe Bruxelles II.a, za razliku od Haške konvencije, ima odredbu prema kojoj nadležnost za odlučivanje o meritumu spora o skrbništvu zadržava država uobičajenog boravišta, čak i ako je donesena odluka o zadržavanju u skladu s člankom 13. točkom (b) Haške konvencije (članak 29. preinake Uredbe Bruxelles II.a). Prenošenje nadležnosti na državu u koju je dijete odvedeno može se izvršiti samo u dvama slučajevima propisanim člankom 10. preinake Uredbe Bruxelles II.a. U prvom slučaju, sudovi države utočišta imat će nadležnost ako je dijete steklo uobičajeno boravište u toj državi te ako je svaka osoba s pravom skrbništva pristala na odvođenje ili zadržavanje.²⁵¹ Druga situacija nastaje ako je dijete steklo uobičajeno boravište u državi u koju je odvedeno, ako je prošlo razdoblje od godine dana otkad je roditelj koji je ostao u državi iz koje je dijete odvedeno saznao ili trebao saznati gdje se dijete nalazi, ako se dijete priviklo na novo okruženje i ako je ispunjen barem jedan od pet dodatnih uvjeta navedenih u članku 9. točki (b) preinake Uredbe Bruxelles II.a.²⁵²

Kao i svi ostali pravni instrumenti EU-a, preinaka Uredbe Bruxelles II.a mora se tumačiti u skladu s odredbama [Povelje o temeljnim pravima](#), osobito člankom 24. Sud EU-a imao je priliku pojasniti tumačenje članka 24. u kontekstu otmica djece u skladu s Uredbom Bruxelles II.a (prije preinake). Kao što je već navedeno u [odjeljku 2.4.](#), u predmetu *Aguirre Zarraga* Sud EU-a presudio je da se pravom djeteta na saslušanje propisanim člankom 24. Povelje zahtijeva da djeci budu dostupni pravni postupci i uvjeti koji im omogućuju slobodno izražavanje mišljenja te da sud mora prikupiti ta mišljenja.²⁵³ Međutim, prema Sudu EU-a samo sudovi uobičajenog boravišta djeteta mogu ispitati zakonitost vlastitih presuda na temelju Povelje EU-a o temeljnim pravima i Uredbe Bruxelles II.a. U skladu s načelom međusobnog povjerenja, pravni sustavi država članica trebali bi pružati učinkovitu i podjednaku zaštitu temeljnih prava. Stoga zainteresirane strane moraju sve prigovore u vezi s ljudskim pravima podnijeti sudovima koji imaju nadležnost nad osnovanošću spora oko skrbništva u skladu s uredbom. Sud EU-a presudio je da se sud države članice u koju je dijete nezakonito odvedeno ne može protiviti izvršenju potvrđene presude kojom se nalaže vraćanje djeteta jer je procjena o tome je li došlo do povrede tih odredbi u isključivoj nadležnosti države iz koje je dijete odvedeno.

251 Članak 9. točka (a) preinake Uredbe Bruxelles II.a.

252 Članak 9. točka (b) preinake Uredbe Bruxelles II.a.

253 Sud EU-a, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz*, 22. prosinca 2010. O aspektima koji se odnose na sudjelovanje djece u ovom predmetu vidjeti daljnju analizu u [odjeljku 2.4.](#)

Primjer: predmet *Povse protiv Alpag*²⁵⁴ odnosi se na majčino nezakonito odvođenje djevojčice u Austriju. Austrijski sudovi odbacili su očev zahtjev za vraćanje djeteta u Italiju na temelju velikog rizika za dijete. U međuvremenu je talijanski sud na zahtjev oca odlučio da zadržava nadležnost za odlučivanje o meritumu spora o skrbništvu te je izdao nalog za vraćanje djeteta u Italiju i potvrdu o izvršenju na temelju članka 42. Uredbe Bruxelles II.a. Austrijski sud proslijedio je predmet Sudu EU-a nakon što je majka podnijela žalbu protiv zahtjeva za izvršenje potvrde i odluke o vraćanju djeteta u Italiju koja je uslijedila. Sud EU-a presudio je da nakon izdavanja potvrde o izvršenju nije moguće osporiti vraćanje u zemlji u koju je dijete odvedeno (u ovom slučaju Austrija) jer je tako potvrđena sudska odluka automatski izvršiva. Nadalje, Sud EU-a odlučio je da su u ovom slučaju samo talijanski sudovi bili nadležni za odlučivanje o ozbiljnom riziku za najbolje interese djeteta do kojega bi došlo u slučaju vraćanja. Pod pretpostavkom da ti sudovi takav rizik smatraju opravdanim, oni zadržavaju isključivu nadležnost za obustavu vlastitog naloga za izvršenje.²⁵⁵

Preinakom Uredbe Bruxelles II.a proširena je i pojašnjena obveza država članica da djeci osiguraju mogućnost da ih se saslušaju. Preinakom se uvodi obveza da se djetetu pruži stvarna i učinkovita mogućnost da izrazi svoje mišljenje, a nadležnim tijelima da procijene najbolje interese djeteta, uzimajući pritom u obzir njegova mišljenja u skladu s njegovom dobi i zrelošću.²⁵⁶ Osim toga, u njoj se navodi da dijete ima pravo izraziti svoje mišljenje u postupku vraćanja.²⁵⁷

Opasnost od ozbiljne, a moguće i nepopravljive štete za odnos između djeteta i roditelja jedan je od razloga za podnošenje zahtjeva za hitnu prethodnu odluku Sudu EU-a.²⁵⁸ Sud EU-a je na temelju toga primijenio prethodni postupak u brojnim predmetima, u nekim slučajevima po službenoj dužnosti.²⁵⁹

254 Sud EU-a, C-211/10, *Doris Povse protiv Mauro Alpag*, 1. srpnja 2010.

255 Zahtjev utemeljen na istim činjenicama kasnije je podnesen ESLJP-u i proglašen nedopuštenim. Vidjeti ESLJP, *Povse protiv Austrije*, Odluka o nedopuštenosti, br. 3890/11, 18. lipnja 2013.

256 EU, Vijeće Europske unije (2019.), *Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece (preinaka)*, SL 2019 L 178/1, članak 21.

257 *Ibid.*, članak 26.

258 EU, *Poslovnika Suda*, SL 2012 L 265, 29. rujna 2012., članak 107.; EU, *Protokol (br. 3) o Statutu Suda Europske unije*, SL 2016 C 115, 7. lipnja 2016., članak 23.a.

259 Sud EU-a, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz*, 22. prosinca 2010.; Sud EU-a, C-85/18 PPU, *CV protiv DU*, 10. travnja 2018.

Primjer: predmet *OL protiv PQ*²⁶⁰ odnosi se na zahtjev za vraćanje djeteta iz Grčke, države članice u kojoj je dijete rođeno i u kojoj je živjelo sa svojom majkom, u Italiju, gdje je par imao uobičajeno boravište prije rođenja djeteta. Sud EU-a presudio je da, ako je dijete rođeno i kontinuirano je živjelo sa svojom majkom nekoliko mjeseci, u skladu sa zajedničkim željama roditelja, u državi članici različitoj od one u kojoj su ti roditelji imali uobičajeno boravište prije njegova rođenja, prvotna namjera roditelja da se majka zajedno s djetetom vrati u potonju državu članicu ne može dovesti do zaključka da je to dijete ondje imalo uobičajeno boravište. Stoga se odbijanje majke da se vrati s djetetom u Italiju ne može smatrati „nezakonitim odvođenjem ili zadržavanjem“ djeteta.

Primjer: predmet *A protiv B*²⁶¹ odnosi se na spor između dvaju iranskih državljana koji žive u Švedskoj i majčino odvođenje djeteta u Finsku koje je uslijedilo u okviru dobrovoljnog vraćanja u skladu s dablinskim postupkom (Uredba br. 604/2014). Sud EU-a presudio je da se situacija u kojoj je jedan roditelj, bez suglasnosti drugog roditelja, doveden do toga da odvede svoje dijete u drugu državu članicu u skladu s dablinskim postupkom i potom odluči ostati u toj državi članici nakon što prva država članica poništi odluku o transferu, ali bez odluke nadležnog tijela da prihvati majku i dijete ili da im odobre boravak, ne može smatrati nezakonitim odvođenjem ili zadržavanjem.

Prema pravu Vijeća Europe **Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom**²⁶² te **Konvencija o kontaktima s djecom**²⁶³ uključuju postupovna jamstva kako bi se spriječilo nepropisno odvođenje djece i osiguralo njihovo vraćanje.²⁶⁴

ESLJP često obrađuje predmete koji se odnose na otmicu djece, vodeći se pri tumačenju članka 8. EKLJP-a uglavnom odredbama Haške konvencije. Međutim, ESLJP obavezno vrši analizu djetetovih najboljih interesa u tim slučajevima.

²⁶⁰ Sud EU-a, C-111/17 PPU, *OL protiv PQ*, 8. lipnja 2017.

²⁶¹ Sud EU-a, C-262/21 PPU, *A protiv B*, 2. kolovoza 2021.

²⁶² Vijeće Europe (1980.), *Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom*, CETS br. 105, 20. svibnja 1980.

²⁶³ Vijeće Europe (2003.), *Konvencija o kontaktima s djecom*, CETS br. 192, 15. svibnja 2003.

²⁶⁴ *Ibid.*, čl. 10. t (b) odnosno čl. 16.; Vijeće Europe (1980.), *Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom*, CETS br. 105, 20. svibnja 1980., čl. 8.

Primjer: predmet *Neulinger i Shuruk protiv Švicarske*²⁶⁵ pokrenula je majka koja je odvela svojeg sina iz Izraela u Švicarsku, kršeći postojeće uvjete skrbništva. Nakon tužbe oca u skladu s Haškom konvencijom švicarska su nadležna tijela naložila vraćanje djeteta u Izrael. Prema mišljenju nacionalnih sudova i stručnjaka vraćanje djeteta u Izrael moglo se provesti samo uz pratnju majke. Ta je mjera bila unutar margina procjene koja se nacionalnim nadležnim tijelima pruža u takvim pitanjima. Međutim, kako bi se procijenila usklađenost s člankom 8. EKLJP-a, bilo je potrebno uzeti u obzir i sve promjene od donošenja presude Saveznog suda kojom se nalaže vraćanje djeteta. Dijete je bilo državljanin Švicarske te se dobro snašlo u toj državi u kojoj je bez prekida živjelo oko četiri godine. Iako je u toj dobi dijete još uvijek imalo sposobnost prilagodbe, ponovno preseljenje vjerojatno bi imalo ozbiljne posljedice za njega, koje su se morale usporediti s koristima koje bi imalo od tog čina. Očeva prava na kontakt ograničena su prije odvođenja djeteta. Otac se nakon toga još dva puta ženio te je postao otac još jednog djeteta, ali nije plaćao alimentaciju za kćer.

ESLJP je izrazio sumnju da bi takve okolnosti bile povoljne za dobrobit i razvoj djeteta. Što se tiče majke, ESLJP je smatrao da je njezino vraćanje u Izrael može izložiti riziku od kaznenih sankcija, kao što je zatvorska kazna. Bilo je jasno da takva situacija nije u najboljem interesu djeteta, s obzirom na to da je majka vjerojatno bila jedina osoba s kojom je bilo povezano. Majčino odbijanje povratka u Izrael stoga nije bilo posve neopravdano. Osim toga, otac nikad nije živio sam s djetetom i nije ga vidio od njegova odlaska u dobi od dvije godine. ESLJP stoga nije smatrao da bi vraćanje djeteta u Izrael bilo u njegovu najboljem interesu. Što se tiče majke, povratak u Izrael predstavljao bi nerazmjerno zadiranje u njezino pravo na obiteljski život. Shodno tome, došlo bi do kršenja članka 8. EKLJP-a u pogledu oba podnositelja zahtjeva ako bi se provela odluka o vraćanju drugog podnositelja zahtjeva u Izrael.

Nadležnost u predmetima o skrbništvu zadržavaju sudovi uobičajenog boravišta djeteta, osim ako su ispunjeni posebni uvjeti kojima se omogućuje promjena nadležnosti.

²⁶⁵ ESLJP, *Neulinger i Shuruk protiv Švicarske* [VV], br. 41615/07, 6. srpnja 2010.

Primjer: predmet *R.S. protiv Poljske*²⁶⁶ odnosio se na poljsku obitelj koja živi u Švicarskoj. Majka je odvela djecu na godišnji odmor u Poljsku, ali je ondje podnijela zahtjev za razvod i dobila privremeno skrbništvo. Podnositelj zahtjeva, otac koji živi u Švicarskoj, nije bio obaviješten ni pozvan na raspravu o odluci o privremenom skrbništvu te su poljski sudovi odbili njegov zahtjev za vraćanje djece u Švicarsku jer je pristao na to da majka odvede djecu u Poljsku. U skladu s odredbama Haške konvencije, nezakonitost odvođenja i zadržavanja proizašla je iz postupaka kojima se ometa uobičajeno ostvarivanje roditeljskih prava u skladu s pravom države u kojoj su djeca prethodno imala uobičajeno boravište, u ovom slučaju Švicarske. Slijedom toga, ESLJP je utvrdio da Poljska podnositelju zahtjeva nije osigurala pravo na obiteljski život, čime je prekršila članak 8. EKLJP-a.

Primjer: U predmetu *Y.S. i O.S. protiv Rusije*²⁶⁷ žena iz Rusije vjenčala se s muškarcem iz Ukrajine i ondje se nastanila. Nakon rođenja njihove kćeri majka je napustila svojeg supruga i kćer. Nekoliko godina kasnije, nakon vojnog sukoba u Ukrajini, majka je odvela dijete u Rusiju bez očeva pristanka. Otac je zatim uspješno podnio zahtjev za vraćanje djeteta unatoč argumentu majke da bi vraćanje djeteta predstavljalo „ozbiljnu opasnost” u smislu članka 13. točke (b) Haške konvencije zbog postojećeg vojnog sukoba u mjestu njegova uobičajenog boravišta. ESLJP je smatrao da ruski sudovi nisu zaista uzeli u obzir navod o „ozbiljnoj opasnosti”, koji može predstavljati iznimku od vraćanja djeteta, te da njihove odluke kojima se odbijaju prigovori majke nisu bile dovoljno obrazložene, čime se krši članak 8. EKLJP-a.

Člankom 11. Haške konvencije predviđa se razdoblje od šest tjedana u kojem sud koji rješava slučaj otmice mora donijeti presudu. Kao što je ESLJP naglasio u brojnim predmetima²⁶⁸, u pitanjima koja se odnose na spajanje djece s njihovim roditeljima primjerenost mjere ocjenjuje se i na temelju brzine njezine provedbe, s obzirom na to da takvi slučajevi zahtijevaju hitno rješavanje jer protek vremena može imati nepopravljive posljedice za odnos između djeteta i roditelja s kojim ono ne živi.

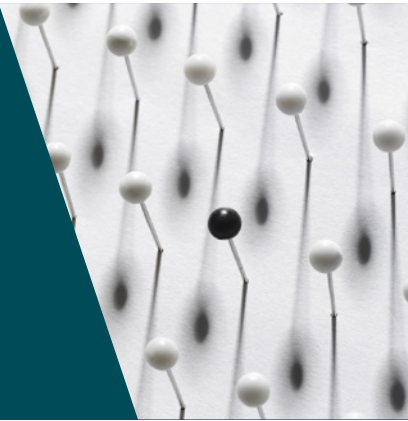
266 ESLJP, *R.S. protiv Poljske*, br. 63777/09, 21. srpnja 2015.

267 ESLJP, *Y.S. i O.S. protiv Rusije*, br. 17665/17, 15. lipnja 2021.

268 Vidjeti ESLJP, *Simões Balbino protiv Portugala*, br. 26956/14, 29. siječnja 2019.; ESLJP, *Mansour protiv Slovačke*, br. 60399/15, 21. studenoga 2017.; ESLJP, *Hoholm protiv Slovačke*, br. 35632/13, 13. siječnja 2015.; ESLJP, *M.A. protiv Austrije*, br. 4097/13, 15. siječnja 2015.; ESLJP, *Adžić protiv Hrvatske*, br. 22643/14, 15. ožujka 2015.; ESLJP, *K.J. protiv Poljske*, br. 30813/14, 1. ožujka 2016.

6

Alternativa obiteljskoj skrbi i posvajanje

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članci 7. (obiteljski život) i 24. (prava djeteta) Uredba Bruxelles II.a (preinaka) (2019/1111/EU)	Alternativa obiteljskoj skrbi	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Europska socijalna povelja (revidirana), članak 17. (pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i gospodarsku zaštitu) ESLJP, <i>Y.I. protiv Rusije</i>, br. 68868/14, 25. veljače 2020. ESLJP, <i>Wallová i Walla protiv Češke</i>, br. 23848/04, 2006. (smještanje u skrb zbog neadekvatnih stambenih uvjeta) ESLJP, <i>Paradiso i Campanelli protiv Italije</i>, br. 25358/12, 2017. (odvođenje djeteta rođenog u postupku surrogatstva) ESLJP, <i>B. protiv Rumunjske</i> (br. 2), br. 1285/03, 2013. (uključivanje roditelja u postupak donošenja odluke) ESLJP, <i>B. B. i F. B. protiv Njemačke</i>, br. 18734/09 i 9424/11, 2013. (postupovni nedostaci u postupku donošenja odluke) ESLJP, <i>T. protiv Češke</i>, br. 19315/11, 2014. (važnost kontakta) ESLJP, <i>Jansen protiv Norveške</i>, br. 2822/16, 6. rujna 2018.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 24. (prava djeteta)	Posvojenje	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana) ESLJP, <i>Strand Lobben i drugi protiv Norveške</i> [VV], br. 37283/13, 2019. ESLJP, <i>S. S. protiv Slovenije</i>, br. 40938/16, 30. listopada 2018. ESLJP, <i>Kearns protiv Francuske</i>, br. 35991/04, 2008. (pristanak roditelja na posvojenje) ESLJP, <i>Schwizgebel protiv Švicarske</i>, br. 25762/07, 10. lipnja 2010. ESLJP, <i>E. B. protiv Francuske</i> [VV], br. 43546/02, 2008. (pravo LGBTIQ žene na posvojenje) ESLJP, <i>Gas i Dubois protiv Francuske</i>, br. 25951/07, 2012. (pravo LGBT para na posvojenje) ESLJP, <i>X i drugi protiv Austrije</i> [VV], br. 19010/07, 19. veljače 2013. ESLJP, <i>A.H. i drugi protiv Rusije</i>, br. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 i 42403/13, 17. siječnja 2017. ESLJP, <i>Harroudj protiv Francuske</i>, br. 43631/09, 2012. (sustav kafala i posvojenje)

Svako dijete ima pravo na poštovanje obiteljskog života priznato člankom 7. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) i člankom 8. [EKLJP-a](#) (vidjeti [poglavlje 5.](#)). Pravo EU-a i Vijeća Europe odražava važnost obiteljskih odnosa za dijete, što uključuje djetetovo pravo da mu se ne uskrati kontakt s roditeljima, osim kad je to u suprotnosti s djetetovim najboljim interesima²⁶⁹. Nije lako uspostaviti ravnotežu između osiguravanja da dijete ostane sa svojom obitelji kako bi se

²⁶⁹ EU (2012.), [Povelja Europske unije o temeljnim pravima](#), SL 2012 C 326, članak 24. stavak 3.

poštovao njegov obiteljski život te zaštite djeteta. Kad se dijete odvede iz obitelji, može se smjestiti kod udomitelja ili u institucijsku skrb. Obiteljski život ne prestaje s razdvajanjem te je potrebno održati kontakt kako bi se omogućilo ponovno spajanje obitelji ako je to u najboljem interesu djeteta. U određenim će okolnostima doći do trajnog odvajanja od obitelji posvojenjem. Ipak, zbog pravomoćnosti posvojenja moraju se poštovati strogi zahtjevi.

U ovom poglavlju razmatra se europsko pravo o alternativnoj skrbi. Pravo EU-a regulira prekogranične postupovne aspekte povezane sa smještajem djece u alternativnu skrb uglavnom putem [preinake Uredbe Bruxelles II.a](#). Tu bi uredbu trebalo tumačiti u skladu s Poveljom EU-a o temeljnim pravima, posebno člankom 24. ESLJP je razvio opsežan korpus sudske prakse koja se odnosi na temeljna i postupovna pitanja smještanja djece u alternativnu skrb. U ovom poglavlju razmatraju se i pitanja povezana s istospolnim roditeljima i ugovorima o surogatstvu.

Odjeljak 6.1. započinje predstavljanjem općih načela kojima se uređuju slučajevi djece bez obiteljske skrbi, u [odjeljku 6.2.](#) daje se pregled zakonodavstva koje se odnosi na smještaj djeteta u alternativnu skrb, a u [odjeljku 6.3.](#) razmatraju se europski standardi posvojenja.

6.1. Alternativna skrb: opća načela

Ključne točke

- Alternativna skrb uglavnom je privremena mjera zaštite.
- Međunarodno pravo potvrđuje da skrb u sklopu obitelji treba imati prednost nad institucionalnom skrbi.
- Djeca imaju pravo na informacije i izražavanje mišljenja o smještaju u alternativnu skrb.

EU, Vijeće Europe i međunarodno pravo pružaju smjernice o pravima djeteta u pogledu alternativne skrbi²⁷⁰.

Kao što je utvrđeno u [Konvenciji UN-a o pravima djeteta](#), djeca imaju pravo na roditeljsku skrb (članak 7.) te na privremeno ili trajno smještanje u alternativnu skrb ako bi to bilo u njihovu najboljem interesu (članak 20.). Alternativna skrb zaštitna je mjera kojom se osigurava privremena sigurnost djeteta te olakšava njegov povratak obiteljima kad je to moguće²⁷¹. To bi stoga trebalo biti privremeno rješenje. Ona je ponekad mjera zaštite do trenutka spajanja obitelji, na primjer, u slučaju djece bez pratnje ili djece migranata odvojene od roditelja koja se ponovno spoje s obiteljima.²⁷² U drugim je slučajevima ona zaštitna mjera dok ne dođe do određenih promjena u obiteljskom životu, na primjer do poboljšanja zdravlja roditelja ili dok roditelji ne dobiju podršku. Dijete smješteno u alternativnu skrb ima pravo na informacije o svojim pravima i mogućnostima kao i pravo „da se s njime savjetuje i da se njegovi stavovi uzmu u obzir u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima”²⁷³.

U međunarodnom pravu, uključujući Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom, potvrđeno je da je skrb u sklopu obitelji (npr. kod udomitelja) optimalan oblik alternativne skrbi za osiguravanje zaštite i razvoja djece. To je istaknuto i u [Smjernicama UN-a za alternativnu skrb o djeci](#)²⁷⁴. U vezi s djecom s invaliditetom u Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom navodi se

270 Vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), [Preporuka CM/Rec \(2011\)12 o pravima djece i socijalnim uslugama koje su prilagođene djeci i obiteljima](#), 16. studenoga 2011.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2005.), [Preporuka Rec\(2005\)5 o pravima djece koja žive u ustanovama za smještaj](#), 16. ožujka 2005.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), [Preporuka CM/Rec\(2010\)2 o deinstucionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom](#), 3. veljače 2010.; Vijeće Europe (2009.), *Children and young people in care* (Djeca i mladi u ustanovama za skrb), 2009.

271 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2010.), [Smjernice za alternativnu skrb o djeci](#), A/RES/64/142, 24. veljače 2010., t. 48.–51.; Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2013.), [Opća napomena br. 14 \(2013.\) o pravu djeteta da je njegov najbolji interes od primarnog značaja](#), UN-ov dok. CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013., t. 58.–70.

272 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (1989.), [Konvencija o pravima djeteta](#), 20. studenoga 1989., članak 22., Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2005.), [Opća napomena br. 6 \(2005.\): Postupanje s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom izvan njihove zemlje podrijetla](#), UN-ov dok. CRC/GC/2005/6, 1. rujna 2005., t. 81.–83.

273 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2010.), [Smjernice za alternativnu skrb o djeci](#), 24. veljače 2010., A/RES/64/142, t. 6.

274 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2010.), [Smjernice za alternativnu skrb o djeci](#), A/RES/64/142, 24. veljače 2010., t. 20.–22.; UN, Odbor za prava djeteta (2006.), [Opći komentar br. 7 \(2005.\): Provedba prava djeteta u ranom djetinjstvu](#), UN-ov dok. CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20. rujna 2006., t. 18.; Ujedinjeni narodi (2006.), [Konvencija o pravima osoba s invaliditetom \(CRPD\)](#), 13. prosinca 2006., članak 23. stavak 5. (vidjeti i članak 7.).

da su „države stranke [...], u slučajevima kad uža obitelj nije u stanju voditi brigu o djetetu s teškoćama u razvoju dužne poduzeti sve što je potrebno za alternativno zbrinjavanje u široj obitelji, a ukoliko to ne bi bilo moguće, unutar zajednice u obiteljskom okruženju”²⁷⁵. Skrb izvan obitelji (npr. institucionalnu skrb) „treba ograničiti na slučajeve u kojima je takvo okruženje posebno prikladno, potrebno i konstruktivno za pojedino dijete te je u njegovu najboljem interesu”²⁷⁶. U skladu s tim pristupom u Preporuci Vijeća Europe [CM/Rec\(2010\)2 o deinstitutionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom](#) države članice poziva se da poduzmu odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi u razumnom roku i u okviru sveobuhvatnog pristupa institucionalnu skrb zamijenila skrbi u zajednici.

Pravo djeteta na skrbnika ili zastupnika ključno je za osiguravanje njegovih širih prava²⁷⁷. Ovlasti zakonskog skrbnika najčešće se odnose na zaštitu najboljih interesa djeteta, osiguranje njegove opće dobrobiti i pravno zastupanje djeteta zbog njegove ograničene pravne sposobnosti²⁷⁸. U sedam pravnih instrumenata EU-a državama članicama propisuje se imenovanje skrbnika za djecu u različitim kontekstima, od kojih se neki izravno odnose na djecu bez roditeljske

275 Ujedinjeni narodi (2006.), [Konvencija o pravima osoba s invaliditetom \(CRPD\)](#), 13. prosinca 2006., članak 23. stavak 5.

276 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2010.), [Smjernice za alternativnu skrb o djeci](#), 24. veljače 2010., A/RES/64/142, t. 21.

277 FRA (2014.), [Skrbništvo nad djecom kojoj je uskraćena roditeljska skrb: Priručnik za poboljšanje sustava skrbništva radi ispunjavanja posebnih potreba djece žrtava trgovine](#), 30. lipnja 2014., str. 31.

278 *Ibid.*, str. 15.

skrbi²⁷⁹. Na razini Vijeća Europe smjernice o aspektima skrbništva i pravnog zastupanja navedene su u [Konvenciji o suzbijanju trgovanja ljudima](#)²⁸⁰ i [Preporuci CM/Rec\(2019\)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija](#).

Prema pravu EU-a Sud EU-a odlučio je da se [Uredba Bruxelles II.a \(preinaka\)](#) primjenjuje na odluke o smještanju djeteta u alternativnu skrb. U Uredbi, kako je navedeno u [poglavlju 5.](#), primjenjuje se pristup utemeljen na načelima prava djeteta. U tom su pogledu korisni „razlozi za odbijanje priznavanja odluka u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću” navedeni u članku 39. preinake Uredbe Bruxelles II.a. U članku 39. navedeno je da se priznavanje odluke odbija ako je odluka donesena, a da djetetu koje je u stanju oblikovati svoje mišljenje nije pružena mogućnost da izrazi svoja mišljenja. To se ne primjenjuje ako se postupak odnosio samo na djetetovu imovinu ili ako su postojali ozbiljni razlozi, uzimajući posebno u obzir hitnost slučaja.

Na temelju te uredbe nadležnost se određuje na temelju djetetova uobičajenog boravišta, uz nekoliko ograničenih iznimki, uključujući djetetov najbolji interes i eventualno izbor suda (članak 10. Uredbe Bruxelles II.a (preinaka).

279 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/36/EU](#) od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL 2011 L 101 (Direktiva o trgovini ljudima); EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/93/EU](#) od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL 2011 L 335; EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), [Direktiva 2012/29/EU](#) od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, OJ 2012 L 315 (Direktiva o pravima žrtava); EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/95/EU](#) od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena), SL 2011 L 337 (Direktiva o kvalifikaciji (preinačena)); EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva 2013/33/EU](#) od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvrat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL 2013 L 180 (Direktiva o uvjetima prihvata (preinaka)); EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva 2013/32/EU](#) od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (preinačena), SL 2013 L 180 (Direktiva o postupcima azila (preinačena)); EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Uredba \(EU\) br. 604/2013](#) od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljani treće zemlje ili osoba bez državljanstva, SL 2013 L 180.

280 Vijeće Europe (2005.), [Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima](#), CETS br. 197, 2005., članak 10. stavak 4.; vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), [Preporuka CM/Rec\(2019\)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija](#), 2019.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP smatra da, kad obitelj djetetu ne može pružiti potrebnu skrb i zaštitu, može biti potrebno smještanje u okruženje alternativne skrbi. ESLJP je pojasnio da se u većini slučajeva smještanje djeteta u alternativnu skrb treba smatrati privremenom mjerom te da se dijete naposljetku treba vratiti obitelji kako bi se ispunilo pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života određeno člankom 8. **EKLJP-a**²⁸¹.

Člankom 17. **Europske socijalne povelje** od država se zahtijeva da „poduzmu sve odgovarajuće i potrebne mjere namijenjene pružanju zaštite i posebne pomoći države djeci i mladima kojima je privremeno ili trajno uskraćena podrška obitelji”²⁸². ECSR je presudio da se rutinskim smještanjem male djece, posebno one iz najranjivijih skupina kao što su Romi i djeca s invaliditetom, u dječje centre i nepostojanjem izvaninstitucionalnih alternativnih oblika skrbi te alternativnih oblika skrbi koji su slični smještaju u obitelji krši članak 17. Europske socijalne povelje²⁸³.

6.2. Smještanje djece u alternativnu skrb

Ključne točke

- Prema pravu Vijeća Europe i EU-a postupak donošenja odluke mora sadržavati određena postupovna jamstva.
- Prema pravu Vijeća Europe smještanje djeteta u alternativnu skrb dopušteno je samo ako je propisano zakonom, ima legitiman razlog i potrebno je u demokratskom društvu. Nadležno tijelo treba navesti odgovarajuće i dovoljne razloge za to.

Prema pravu EU-a u Uredbi Bruxelles II.a (preinaka) utvrđeno je da bi sud ili nadležno tijelo koje razmatra smještaj djeteta u drugoj državi članici trebalo, prije nego što naloži ili dogovori smještaj, dobiti pristanak nadležnog tijela

281 ESLJP, *K. A. protiv Finske*, br. 27751/95, 14. siječnja 2003. Odbor ministara Vijeća Europe podržao je taj pristup u svojoj preporuci o pravima djece koja žive u ustanovama za smještaj, donesenoj 16. ožujka 2005.

282 Vijeće Europe (1996.), *Europska socijalna povelja (revidirana)*, CETS br. 163, 1996. članak 17. stavak 1. točka (c).

283 ECSR, *Europski centar za prava Roma (ERRC) i Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) protiv Češke*, pritužba br. 157/2017, 17. lipnja 2020.

države članice u kojoj bi dijete bilo smješteno.²⁸⁴ Osim toga, u skladu sa sudskom praksom Suda EU-a države članice trebale bi utvrditi jasna pravila i postupke za dobivanje pristanka na temelju te uredbe kako bi se zajamčile pravna sigurnost i brzina. Nije dovoljna činjenica da je ustanova u koju se dijete namjerava smjestiti dala pristanak²⁸⁵.

Prema pravu Vijeća Europe²⁸⁶ smještanje djeteta u neki oblik alternativne skrbi u skladu je s člankom 8. **EKLJP-a** samo kad je u skladu sa zakonom, ima legitiman razlog (kao što je zaštita djetetovih najboljih interesa) i smatra se potrebnim u demokratskom društvu. Za posljednji je aspekt potrebno da sudovi navedu razloge koji su relevantni i dovoljno snažni da potkrijepe korištena sredstva u svrhu postizanja željenog cilja.

Primjer: u predmetu *Y.I. protiv Rusije*²⁸⁷ podnositeljici zahtjeva onemogućeno je izvršavanje roditeljske odgovornosti i njezino je dvoje najmlađe djece smješteno u državnu ustanovu jer je bila ovisnica o drogama i nezaposlena. ESLJP je smatrao da je odvođenje djece i prvobitno smještanje u državnu ustanovu na početku kaznenog postupka koji se vodio protiv podnositeljice zahtjeva bilo opravdano, za razliku od dalekosežne mjere onemogućivanja izvršavanja roditeljske odgovornosti. Nacionalni sudovi nisu dostavili konkretne dokaze da je podnositeljica zahtjeva ostavljala djecu bez nadzora, da se nije skrbila o njima ili da ih je na neki drugi način zanemarivala, a kamoli ugrozila njihovo zdravlje ili život. Nacionalna tijela nisu razmotrila manje drastičnu mjeru, kao što je ograničavanje izvršavanja roditeljske odgovornosti umjesto njegova onemogućivanja, niti su je upozorili na moguće posljedice njezina navodnog zanemarivanja djece. ESLJP je zaključio da nacionalna tijela nisu dostavila uvjerljive dokaze za to da je, unatoč postojanju manje radikalnih rješenja, mjera koja se osporava bila najprimjerenija opcija u najboljem interesu djece, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a.

284 EU, Vijeće Europske unije (2019.), *Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece*, uvodna izjava 83. i članak 82.

285 Sud EU-a, C-92/12 PPU, *Health Service Executive protiv S. C. i A. C.*, 26. travnja 2012.

286 Smještanje djece u alternativnu skrb tema je političkih rasprava u Vijeću Europe već dugi niz godina. Vidjeti na primjer *Rezoluciju Vijeća ministara (77) 33* o smještaju djece, donesenu 3. studenoga 1977.

287 ESLJP, *Y.I. protiv Rusije*, br. 68868/14, 25. veljače 2020.

Primjer: u predmetu *Wallová i Walla protiv Češke*²⁸⁸ podnositelji zahtjeva podnijeli su pritužbu zbog smještanja njihovo petoro djece u dva doma za nezbrinutu djecu zbog loše stambene situacije. Nalozi za smještaj u skrb ukinuti su kad se poboljšala ekonomska i stambena situacija roditelja. ESLJP je utvrdio da je temeljni razlog odluke o smještanju djece u skrb bio nedostatak odgovarajućih stambenih uvjeta, što znači da se mogla poduzeti manje drastična mjera kako bi se njihova situacija popravila. Prema češkom pravu postojala je mogućnost praćenja životnih i higijenskih uvjeta obitelji te savjetovanja o tome kako da poprave svoju situaciju, no ta mogućnost nije iskorištena. Iako su razlozi za smještaj djece u domove bili važni, nisu bili i dovoljni, a nadležna tijela nisu uložila dovoljno truda kako bi podnositeljima zahtjeva pomogla alternativnim mjerama. Zaključivši da je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a, ESLJP je uzeo u obzir i zaključke UN-ova Odbora za prava djeteta, koji je utvrdio da načelo primarnog značaja najboljih interesa djeteta još nije dovoljno definirano i zastupljeno u češkom zakonodavstvu, odlukama sudova ili politikama koji se odnose na djecu²⁸⁹.

Primjer: u predmetu *Paradiso i Campanelli protiv Italije*²⁹⁰ par je zatražio rodni list djeteta rođenog putem surrogatstva u Rusiji. Budući da nijedan od podnositelja zahtjeva nije imao biološku poveznicu s djetetom i da se smatralo da je dijete nezakonito dovedeno u Italiju, dijete je smješteno u udomiteljsku skrb s ciljem posvojenja. Nadležna su tijela prvenstveno htjela prekinuti nezakonitu situaciju. Premda dijete nije bilo podnositelj zahtjeva u tom predmetu, bili su relevantni njegov najbolji interes i način na koji su ga nacionalni sudovi nastojali zaštititi. ESLJP je prihvatio da su talijanski sudovi, ocijenivši da odvajanjem za dijete ne bi nastala ozbiljna ili nepopravljiva šteta, postigli pravednu ravnotežu među interesima koje je trebalo zaštititi u okviru široke margine procjene koja im je bila na raspolaganju te nije utvrdio povredu članka 8. EKLJP-a.

ESLJP na temelju članka 8. EKLJP-a propisuje da se odlukama koje se odnose na poštovanje obiteljskog života slijede određena postupovna jamstva. Naveo je da postupak donošenja odluke (u administrativnim i sudbenim postupcima) koji dovodi do mjera zadiranja u obiteljski život mora biti pravedan i poštovati interese navedene u članku 8. U skladu s člankom 8. razmatra se jesu li „roditelji

288 ESLJP, *Wallová i Walla protiv Češke*, br. 23848/04, 26. listopada 2006.

289 Vidjeti i ESLJP, *Saviny protiv Ukrajine*, br. 39948/06, 18. prosinca 2008.

290 ESLJP, *Paradiso i Campanelli protiv Italije*, br. 25358/12, 24. siječnja 2017.

bili uključeni u postupak donošenja odluka [...] dovoljno da bi im se pružila potrebna zaštita njihovih interesa”²⁹¹. To znači da ih treba obavještavati o razvoju događaja kako bi mogli sudjelovati u odlukama koje se donose u vezi s njima²⁹² te da u određenim okolnostima treba saslušati djecu na koju se postupak odnosi²⁹³.

Primjer: u predmetu *B. protiv Rumunjske (br. 2)*²⁹⁴ podnositeljici zahtjeva dijagnosticirana je paranoidna shizofrenija te ju je policija više puta odvodila u psihijatrijske ustanove radi liječenja. Njezina djeca više nisu živjela s njom te su smještena u dom za nezbrinutu djecu zbog majčine bolesti. ESLJP je morao ispitati jesu li, zbog težine odluke o smještanju djece u skrb, postupkom donošenja odluke, promatranim u cjelini, u dovoljnoj mjeri zaštićeni interesi roditelja. U vezi s tim ESLJP je napomenuo da podnositeljici zahtjeva, koja je imala tešku psihičku bolest, nije dodijeljen odvjetnik ni skrbnik koji bi je zastupao tijekom postupka, zbog čega nije mogla sudjelovati u postupku donošenja odluke koji se odnosio na njezinu maloljetnu djecu. Osim toga, sud je situaciju podnositeljice zahtjeva i njezine djece u 12 godina ispitao samo u dva navrata prije nego što su oba djeteta postala punoljetna i nije bilo dokaza o redovitom kontaktu između socijalnih radnika i podnositeljice zahtjeva, koji je mogao biti primjereno sredstvo za zastupanje njezinih stajališta pred nadležnim tijelima. Na temelju tih činjenica ESLJP je zaključio da postupkom donošenja odluke o smještanju njezine djece u skrb nisu na odgovarajući način zaštićeni njezini interesi i stoga su prekršena njezina prava na temelju članka 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *B. B. i F. B. protiv Njemačke*,²⁹⁵ nakon optužbi dvanaestogodišnje kćeri podnositelja zahtjeva da je njezin otac više puta tukao nju i njezina osmogodišnjeg brata, roditeljska prava nad njima prenesena su na Ured za skrb o mladima, a djeca su smještena u dom za nezbrinutu djecu. Okružni sud izdao je nalog za prijenos roditeljske odgovornosti s podnositelja zahtjeva na Ured za skrb o mladima, a tu je odluku donio na temelju izravnih dokaza koje su dostavila djeca. Otprilike godinu dana

291 ESLJP, *W. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9749/82, 8. srpnja 1987., t. 64.

292 ESLJP, *McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 16424/90, 24. veljače 1995.

293 ESLJP, *B. protiv Rumunjske (br. 2)*, br. 1285/03, 19. veljače 2013.; ESLJP, *B. B. i F. B. protiv Njemačke*, br. 18734/09 i 9424/11, 14. ožujka 2013.

294 ESLJP, *B. protiv Rumunjske (br. 2)*, br. 1285/03, 19. veljače 2013.

295 ESLJP, *B. B. i F. B. protiv Njemačke*, br. 18734/09 i 9424/11, 14. ožujka 2013.

kasnije, tijekom prvog ponovnog susreta s roditeljima, kći je priznala da je lagala o tome da su je tukli i djeca su naposljetku vraćena roditeljima.

Prilikom razmatranja pritužbe podnositelja zahtjeva da nadležna tijela nisu adekvatno proučila sve važne činjenice, ESLJP je naglasio da pogrešne procjene stručnjaka nisu nužno značile da poduzete mjere nisu bile u skladu s člankom 8. EKLJP-a. Odluka o smještaju mogla se ocijeniti samo u kontekstu situacije kako je tada predstavljena nacionalnim tijelima. Prema procjeni ESLJP-a bila je važna činjenica da se okružni sud oslanjao samo na izjave djece, dok su podnositelji zahtjeva podnijeli izjave medicinskih stručnjaka koji nisu primijetili znakove zlostavljanja, kao i činjenica da drugostupanjski sud nije ponovno ispitao djecu. Budući da su djeca imala siguran smještaj u vrijeme održavanja rasprave, nije bilo žurbe i sudovi su mogli po službenoj dužnosti pokrenuti istragu činjenica, što nisu učinili. Ukratko, njemački sudovi nisu dostavili dovoljne razloge za odluku o onemogućavanju roditelja u izvršavanju roditeljske odgovornosti, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a.

Čak i kad su smještena u alternativnu skrb, djeca zadržavaju pravo održavanja kontakta s roditeljima. To je pravo priznato EKLJP-om²⁹⁶ jer ESLJP smatra da je kontakt roditelja i djece temeljni dio obiteljskog života na temelju članka 8. S obzirom na to da bi smještanje u alternativnu skrb obično trebala biti privremena mjera, očuvanje obiteljskih odnosa ključno je za osiguravanje uspješnog vraćanja djeteta obitelji²⁹⁷. Na temelju EKLJP-a obveze djelovanja proizlaze iz tih načela, kao što je prikazano u sljedećim slučajevima.

Primjer: u predmetu *T. protiv Češke*²⁹⁸ ESLJP je razmatrao jesu li prava oca i kćeri (podnositelji zahtjeva) prekršena smještanjem djeteta u državnu skrb i time što im nadležna tijela nisu omogućila kontakt. Dijete je bilo smješteno u specijalističku ustanovu nakon smrti majke i nakon što je očev zahtjev za skrbništvo nad kćeri bio odbijen jer je postojala zabrinutost zbog njegove osobnosti. Daljnji zahtjevi za provođenje praznika s kćeri odbijeni su te je centar za psihoterapiju zaključio da posjeti nisu dobri za dijete jer ga se ono boji, nakon čega je svaki kontakt prekinut. Sudovi su kasnije odlučili da bi se kontakt između dvoje podnositelja zahtjeva trebao odvijati isključivo pisanim putem, u skladu sa željama djeteta.

296 ESLJP, *Olsson protiv Švedske* (br. 1), br. 10465/83, 24. ožujka 1988.

297 ESLJP, *Eriksson protiv Švedske*, br. 11373/85, 22. lipnja 1989.

298 ESLJP, *T. protiv Češke*, br. 19315/11, 17. srpnja 2014.

ESLJP je među ostalim istaknuo interese djeteta za održavanje odnosa s obitelji, osim u posebno ekstremnim slučajevima u kojima to ne bi bilo u njegovu najboljem interesu. Pri ispitivanju odluke o smještanju djeteta u državnu skrb ESLJP je s odobravanjem utvrdio da su nacionalna tijela pažljivo razmotrila svoju odluku, koja je donesena nakon saslušanja stručnih psiholoških i psihijatrijskih mišljenja te uzimajući u obzir želje djeteta. Stoga u vezi s odlukom o smještanju djeteta u skrb nije prekršen članak 8. EKLJP-a. Međutim, ESLJP je utvrdio da je članak 8. prekršen ograničenjima kontakta između podnositelja zahtjeva, posebno zbog nedovoljnog nadzora odluka ustanove u kojoj je dijete smješteno da se uskrati kontakt jer su te odluke u konačnici umanjile vjerojatnost za spajanje obitelji.

Primjer: u predmetu *Jansen protiv Norveške*²⁹⁹ podnositeljica zahtjeva bila je Romkinja. Njezina je kći u dobi od oko godinu dana smještena u hitnu udomiteljsku skrb na tajnoj adresi, a podnositeljici zahtjeva dopušten je jedan sat kontakta tjedno pod nadzorom zbog rizika od otmice. Kontakti su zatim smanjeni na četiri posjeta godišnje prije nego što su posve obustavljeni jer je visoki sud smatrao da postoji rizik od otmice za vrijeme susreta i rizik da bi obitelj podnositeljice zahtjeva mogla saznati adresu i identitet udomiteljske obitelji. ESLJP je smatrao da u okviru razmatranja nisu dovoljno uzete u obzir potencijalne negativne dugoročne posljedice toga da kći izgubi romski identitet i kontakt s majkom ni obvezu djelovanja da se spajanje obitelji omogući čim bude razumno izvedivo, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a.

6.3. Posvojenje

Ključne točke

- Posvojenjem se osigurava alternativna skrb za djecu koja ne mogu ostati s biološkim obiteljima.
- Najbolji interesi djeteta moraju biti od primarnog značaja pri posvojenju.
- Na temelju prava EU-a i Vijeća Europe, postupak posvojenja mora biti u skladu s određenim kriterijima kako bi se osiguralo da je u najboljem interesu djeteta.

²⁹⁹ ESLJP, *Jansen protiv Norveške*, br. 2822/16, 6. rujna 2018.

Prema pravu EU-a prava i povezane zakonske obveze iz članka 24. **Povelje EU-a o temeljnim pravima** primjenjivi su na posvojenje kad ga razmatra EU.

Prema pravu Vijeća Europe pravo na poštovanje obiteljskog života navedeno u članku 8. **EKLJP-a** primjenjivo je i predstavlja osnovu u slučajevima posvojenja. Nadalje, posvojenje je uređeno (**revidiranom**) **Europskom konvencijom o posvojenju djece**³⁰⁰, u kojoj se poziva na pristup posvojenju zasnovan na pravima djece. U Konvenciji se navodi da „nadležna tijela odobravaju posvojenje samo ako su utvrdila da je posvojenje u najboljem interesu djeteta”³⁰¹. Konvencijom se također propisuje da nadležno tijelo ne bi trebao odobriti posvojenje bez „pristanka djeteta za koje se na temelju zakona smatra da dovoljno razumije postupak”³⁰². S djetetom za koje se zaključi da ne razumije postupak „razgovarat će se te će se njegova mišljenja i želje uzeti u obzir uzimajući u obzir razinu njegove zrelosti”³⁰³. ESLJP je istaknuo da, kad je riječ o posvojenju, najbolji interes djeteta može prevladati nad interesom roditelja. U skladu s tim, potrebno je usporediti interese djeteta s interesima njegove biološke obitelji, uzimajući u obzir mogućnost spajanja djeteta s biološkom obitelji. Sud zahtijeva da postupci koji se odnose na posvojenje budu popraćeni postupovnim jamstvima primjerenima težini zadiranja u pravo i ozbiljnosti predmetnih interesa³⁰⁴. Prema mišljenju ESLJP-a svaka radikalna mjera, kao što je poništenje posvojenja, mora biti potkrijepljena relevantnim i dostatnim razlozima te je se ne bi trebalo provoditi ako bi bila protivna interesima posvojenog djeteta³⁰⁵.

Primjer: u predmetu *Strand Lobben i drugi protiv Norveške*³⁰⁶ prva je podnositeljica zahtjeva, nakon rođenja sina, prihvatila preporuku službe za zaštitu djece da boravi u obiteljskom centru radi nadzora. Nakon tri tjedna, kad je odlučila otići iz centra, nadležna su tijela djeteta prisilno smjestila u državnu skrb te ga hitno smjestila u udomiteljsku obitelj jer su bila zabrinuta zbog djetetove ishrane. Dijete je ostalo u udomiteljskoj skrbi tri

300 Vijeće Europe (2008.), **Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana)**, CETS br. 202, 27. studenoga 2008.

301 *Ibid.*, članak 4. stavak 1.

302 *Ibid.*, članak 5. stavak 1. točka (b).

303 *Ibid.*, članak 6.

304 ESLJP, *Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], br. 37283/13, 10. rujna 2019.; ESLJP, *Uzbyakov protiv Rusije*, br. 71160/13, 5. svibnja 2020.

305 ESLJP, *Zaiet protiv Rumunjske*, br. 44958/05, 24. ožujka 2015.

306 ESLJP, *Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], br. 37283/13, 10. rujna 2019.

godine dok socijalne službe nisu udomiteljskoj obitelji dale odobrenje da ga posvoji. ESLJP je potvrdio da je ključno zaštititi veze s biološkom obitelji, osim kad se obitelj pokaže osobito neprikladnom³⁰⁷. U tom predmetu nacionalna tijela nisu pokušala provesti stvarnu usporedbu djetetovih interesa s interesima njegove biološke obitelji. Sud je utvrdio da postupak donošenja odluke o odobravanju posvojenja koja se osporava nije proveden na način kojim bi se osiguralo da su svi stavovi i interesi podnositeljâ zahtjeva propisno uzeti u obzir. Stoga predmetni postupak nije bio popraćen postupnim jamstvima primjerenima težini zadiranja u pravo i ozbiljnosti predmetnih interesa, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a³⁰⁸.

Primjer: u predmetu *Abdi Ibrahim protiv Norveške*³⁰⁹ podnositeljica zahtjeva, mlada Somalka muslimanske vjeroispovijesti, zatražila je da se njezin sin smjesti u somalsku ili muslimansku udomiteljsku obitelj, što se pokazalo nemogućim, pa je smješten u kršćansku obitelj. Kad su tijela nakon nekog vremena dopustila da ga udomiteljska obitelj posvoji, podnositeljica zahtjeva nije zatražila vraćanje djeteta, već je zamolila za održavanje kontakta kako bi njezin sin mogao imati doticaj s kulturnim i vjerskim korijenima. Nacionalni sudovi pozvali su se na članak 20. stavak 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta, u skladu s kojim pri ocjeni mogućih rješenja za dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćeno obiteljsko okruženje treba uzeti u obzir koliko je poželjan kontinuitet u odgoju djeteta, kao i djetetovo etničko, vjersko, kulturno i jezično podrijetlo. Sud je prihvatio da taj standard odgovara zahtjevima Konvencije i u skladu je s njima. Međutim, uvjetima uvedenima nakon prvobitnog smještanja djeteta u udomiteljsku skrb u vezi s mogućnošću njegova redovitog kontakta s podnositeljicom zahtjeva, koji su doveli do odluke da se dopusti njegovo posvojenje, nije uzet u obzir interes podnositeljice zahtjeva da se djetetu omogući održavanje barem *nekih* veza s njegovim kulturnim i vjerskim podrijetlom. Razlozi izneseni u prilog osporavanoj odluci nisu bili dovoljni za dokazivanje da su okolnosti predmeta bile toliko iznimne da bi opravdale potpun i konačan prekid veza između podnositeljice zahtjeva i njezina sina ili da je odluka o tome bila potaknuta prevladavajućim zahtjevom koji se odnosi na

307 *Ibid.*, t. 207.

308 Vidjeti i ESLJP, *Suur protiv Estonije*, br. 41736/18, 20. listopada 2020.; ESLJP, *Y.I. protiv Rusije*, br. 68868/14, 25. veljače 2020.; ESLJP, *Pedersen i drugi protiv Norveške*, br. 39710/15, 10. ožujka 2020.

309 ESLJP, *Abdi Ibrahim protiv Norveške* [VV], br. 15379/16, 10. prosinca 2021.

najbolji interes djeteta. Utvrđena je povreda članka 8. u vezi s člankom 9. Konvencije.

Primjer: u predmetu *S. S. protiv Slovenije*³¹⁰ podnositeljici zahtjeva, koja boluje od paranoidne shizofrenije, oduzeta su roditeljska prava zbog nemogućnosti da skrbi o svojem djetetu. Napustila je dijete oko mjesec dana nakon njegova rođenja. Dijete je smješteno u udomiteljsku skrb i kasnije posvojeno. Nacionalni sudovi nisu utvrdili realnu mogućnost da podnositeljica zahtjeva ponovno preuzme skrb o djetetu te su, uzimajući u obzir negativni učinak koji su susreti imali na njega i nedostatak emocionalne povezanosti između njih, smatrali da je u najboljem interesu djeteta da joj se oduzmu roditeljska prava. Nadalje, dijete je živjelo s posvojiteljskom obitelji otkad je bilo novorođenče i uspostavilo je čvrste veze. Budući da su izgledi za spajanje obitelji bili mali ili nikakvi, djetetov interes da se u cijelosti integrira u svoju *de facto* obitelj imao je posebnu težinu u usporedbi sa željom podnositeljice zahtjeva da s njim održi pravne veze. Osim toga, mjera koja se osporava nije spriječila podnositeljicu zahtjeva u tome da ima osobni odnos s djetetom jer je, u načelu i unatoč posvojenju, mogla zadržati kontakt s djetetom. ESLJP je utvrdio da nije došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Kearns protiv Francuske*³¹¹ ESLJP je utvrdio da je činjenica da Irkinja koja je svoje dijete dala na posvojenje u Francuskoj nije mogla povući svoj službeni pristanak na posvojenje nakon isteka dvomjesečnog razdoblja u skladu s EKLJP-om. Francuskim se pravom nastojala postići pravedna ravnoteža i osigurati proporcionalnost između suprotstavljenih interesa biološke majke, djeteta i posvojiteljske obitelji. U tom je postupku najbolji interes djeteta morao biti najvažniji. Prema dokazima koji su predloženi ESLJP-u u djetetovu je najboljem interesu bilo što prije graditi stabilne odnose unutar nove obitelji te su poduzeti svi potrebni koraci kako bi se osiguralo da podnositeljica zahtjeva razumije sve posljedice svojeg postupanja.

ESLJP je također potvrdio da se odluke o posvojenju moraju donositi na način koji je u skladu sa zabranom diskriminacije utvrđenom u članku 14. EKLJP-a. ESLJP je posebno razmotrio je li uskraćivanje prava na posvojenje

310 ESLJP, *S. S. protiv Slovenije*, br. 40938/16, 30. listopada 2018.

311 ESLJP, *Kearns protiv Francuske*, br. 35991/04, 10. siječnja 2008.

podnositeljima zahtjeva na diskriminacijskoj osnovi, npr. na temelju seksualne orijentacije, nacionalnosti ili dobi, bilo u skladu s člankom 14. u vezi s člankom 8. Time je potvrdio da je dužnost poduzimanja razmjernje mjere s ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta od najveće važnosti.

Primjer: u predmetu *Schwizgebel protiv Švicarske*³¹² podnositeljica zahtjeva, žena u dobi od 47 godina bez partnera, nije mogla posvojiti drugo dijete zbog dobne razlike između nje i djeteta koje je htjela posvojiti. Podnositeljica zahtjeva navela je da je žrtva diskriminacije na temelju dobi. ESLJP je smatrao da se u slučaju podnositeljice zahtjeva uskraćivanjem dopuštenja za dobivanje djeteta s ciljem posvojenja nastojao postići opravdani cilj zaštite dobrobiti i prava djeteta. Budući da ne postoji europski konsenzus u vezi s pravom samohranih roditelja na posvojenje te o donjoj i gornjoj dobnoj granici i dobnoj razlici između posvojitelja i djeteta, široku marginu procjene države koja iz toga proizlazi, kao i potrebu zaštite najboljih interesa djeteta, uskraćivanje dopuštenja za posvojenje drugog djeteta nije bilo u suprotnosti s načelom proporcionalnosti. ESLJP je stoga utvrdio da je obrazloženje koje su navela nadležna tijela bilo objektivno i razumno te da razlika u postupanju zbog koje je podnesena pritužba nije bila diskriminirajuća u smislu članka 14. EKLJP-a.

Primjer: predmet *E. B. protiv Francuske*³¹³ odnosi se na odbijanje nacionalnih nadležnih tijela da podnositeljici zahtjeva, lezbijki koja je živjela s partnericom i koja je htjela posvojiti dijete kao samac, dopuste posvojenje. ESLJP je ponovio da se člankom 8. EKLJP-a ne daje automatsko pravo na osnivanje obitelji ili posvojenje. Međutim, pritužba na diskriminaciju mogla bi biti obuhvaćena širim područjem primjene određenog prava, čak i ako se predmetno pitanje nije odnosilo na posebno pravo koje je dodijelio ESLJP. Budući da francusko zakonodavstvo samcima dopušta posvojenje, to se pravo ne može uskratiti pojedincu na diskriminacijskoj osnovi. Nacionalni su sudovi utvrdili da je podnositeljica zahtjeva pokazala nedvojbene osobne kvalitete i sposobnost za odgoj djece, što je zasigurno u najboljem interesu djeteta, što je ključno načelo odgovarajućih međunarodnih instrumenata. ESLJP je zauzeo stav da je seksualna orijentacija podnositeljice zahtjeva predstavljala odlučujući čimbenik za odbijanje posvojenja, čime je

312 ESLJP, *Schwizgebel protiv Švicarske*, br. 25762/07, 10. lipnja 2010.

313 ESLJP, *E. B. protiv Francuske* [VV], br. 43546/02, 22. siječnja 2008.

došlo do diskriminacijskog postupanja u usporedbi s drugim samcima koji su imali pravo na posvojenje prema nacionalnom pravu.

Primjer: predmet *Gas i Dubois protiv Francuske*³¹⁴ odnosio se na pitanje trebaju li istospolni parovi imati jednako pravo na posvojenje u kojem partner dobiva roditeljska prava kao i heteroseksualni parovi. Podnositeljice zahtjeva bile su u istospolnoj vezi te su sklopile životno partnerstvo. Navele su da su diskriminirane u odnosu na heteroseksualne parove, one u braku i one koji to nisu. U vezi s usporedbom s nevjenčanim heteroseksualnim parovima ESLJP je smatrao da bi se i usporedivom heteroseksualnom paru u životnom partnerstvu odbio zahtjev za jednostavno posvojenje na temelju odredbi francuskog prava. ESLJP je stoga zaključio da nije bilo razlika u postupanju na temelju seksualne orijentacije i da stoga nije došlo do povrede prava podnositeljica zahtjeva koja su im dodijeljena Konvencijom.

Primjer: predmet *X i drugi protiv Austrije*³¹⁵ odnosi se na sličnu situaciju, no na temelju austrijskog prava nevjenčanim heteroseksualnim parovima dopušteno je posvojenje u kojem partner dobiva roditeljska prava. ESLJP je zaključio da je u takvim okolnostima došlo do razlika u postupanju prema podnositeljima zahtjeva na temelju njihove seksualne orijentacije te da nadležna tijela nisu navela dovoljno važne i uvjerljive razloge za to, čime je prekršen članak 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a.

Primjer: predmet *A.H. i drugi protiv Rusije*³¹⁶ odnosio se na ruski zakon kojim se državljanima Sjedinjenih Američkih Država zabranjuje posvojenje ruske djece. Takva opća zabrana, koja se primjenjivala retroaktivno i jednako na sve potencijalne posvojitelje iz SAD-a, neovisno o fazi postupka posvojenja i njihovim individualnim okolnostima, predstavljala je povredu članka 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a.

ESLJP kod donošenja odluka o posvojenju vodi računa o prednostima postupanja u skladu sa smislom i svrhom međunarodnog prava.

314 ESLJP, *Gas i Dubois protiv Francuske*, br. 25951/07, 15. ožujka 2012.

315 ESLJP, *X i drugi protiv Austrije* [VV], br. 19010/07, 19. veljače 2013.

316 ESLJP, *A.H. i drugi protiv Rusije*, br. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 i 42403/13, 17. siječnja 2017.

Primjer: u predmetu *Harroudj protiv Francuske*³¹⁷ francuska nadležna tijela odbila su zahtjev podnositeljice zahtjeva za puno posvojenje djevojčice iz Alžira napuštene nakon rođenja i predane u skrb podnositeljice zahtjeva prema sustavu *kafala*, skrbništvu u skladu s islamskim pravom. Razlozi za to bili su činjenica da francuski građanski zakonik ne omogućava posvojenje djeteta koje bi inače bilo zabranjeno prema pravu njegove matične države (što je slučaj s alžirskim pravom) te činjenica da je *kafala* podnositeljici zahtjeva već omogućila izvršavanje roditeljske odgovornosti i donošenje odluka u najboljem interesu djevojčice. Kasnija žalba odbijena je s obrazloženjem da je nacionalno pravo u skladu s Haškom konvencijom o zaštiti djece i suradnji u vezi s međunarodnim posvojenjem te da je u članku 20. Konvencije UN-a o pravima djeteta *kafala* izjednačena s posvojenjem jer štiti najbolje interese djeteta.

Pri ispitivanju pritužbe ESLJP se pozvao na načelo prema kojem nakon uspostavljanja obiteljskih veza država treba omogućiti razvoj te veze i uspostaviti postupovna jamstva koja omogućuju integraciju djeteta u obitelj, kao i na potrebu tumačenja EKLJP-a u skladu s općim načelima međunarodnog prava. *Kafala* je priznata u francuskom pravu te je podnositeljici zahtjeva dozvoljeno izvršavanje roditeljske odgovornosti i donošenje odluka u interesu djeteta. Primjerice, mogla je sastaviti oporuku koja bi bila u korist djeteta i time nadići poteškoće koje proizlaze iz ograničenja posvajanja. Dakle, postupnim izbjegavanjem zabrane posvojenja na taj način tužena država, koja je nastojala poticati integraciju djece stranog podrijetla bez njihova trenutnog odvajanja od pravila njihove matične države, iskazala je poštovanje prema kulturnom pluralizmu te uspostavila pravednu ravnotežu između javnog interesa i interesa podnositeljice zahtjeva. ESLJP je stoga zaključio da nije došlo do kršenja njezinih prava.

Prema međunarodnom pravu najbolji interes djeteta mora biti od primarnog značaja u slučajevima posvojenja. Osim načela najboljeg interesa, i drugim se općim načelima [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) usmjerava i oblikuje njegova provedba u kontekstu posvojenja: nediskriminacija, pravo na život, preživljenje i razvoj te uvažavanje mišljenja djece³¹⁸. Posebno je važna [Opća](#)

³¹⁷ ESLJP, *Harroudj protiv Francuske*, br. 43631/09, 4. listopada 2012.

³¹⁸ [Konvencija UN-a o pravima djeteta](#), članci 2., 3., 6. i 12. Vidjeti i UN, Odbor za prava djeteta (2010.), Smjernice specifične za Ugovor u pogledu oblika i sadržaja periodičnih izvješća koja države stranke dostavljaju na temelju članka 44. stavka 1. točke (b) Konvencije o pravima djeteta, [UN-ov dok. CRC/C/58/Rev.2](#), 23. studenoga 2010., t. 23.–27.

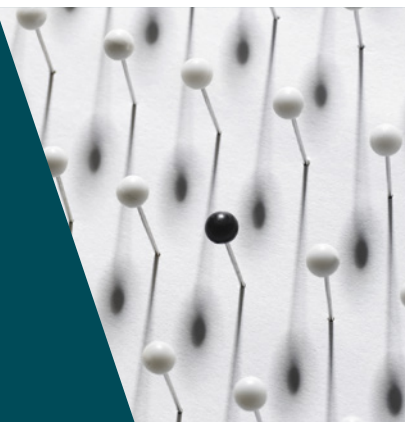
napomena br. 14 Odbora UN-a za prava djeteta da je najbolji interes djeteta od primarnog značenja.³¹⁹ Slično tomu, jedan je od ciljeva [Haške konvencije o zaštiti djece i suradnji u vezi s međunarodnim posvojenjem](#) „uspostaviti [postupovna jamstva] koja će osigurati da se međudržavna posvojenja provode u najboljem interesu djeteta, uz poštovanje njegovih ili njezinih temeljnih prava kako je priznato međunarodnim pravom”³²⁰.

319 Odbor UN-a za prava djeteta (2013.), [Opća napomena br. 14 \(2013.\) o pravu djeteta da je njegov najbolji interes od primarnog značaja \(članak 3. stavak 1.\)](#), CRC /C/GC/14, 29. svibnja 2013.

320 Haška konferencija o privatnom međunarodnom pravu (1993.), [Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u vezi s međunarodnim posvojenjem](#), 29. svibnja 1993., članak 1. točka (a).

7

Zaštita djece od nasilja i iskorištavanja

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Direktiva o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (2011/93/EU) UFEU, članci 82. i 83. Direktiva o elektroničkoj trgovini (2000/31/EZ) Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama (2002/58/EZ) Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama (2018/1808/EU) Uredba o privremenom odstupanju od određenih odredbi Direktive 2002/58/EZ u pogledu tehnologija koje pružatelji brojevno neovisnih interpersonalnih komunikacijskih usluga upotrebljavaju za obradu osobnih i drugih podataka u svrhu borbe protiv seksualnog zlostavljanja djece na internetu (2021/1232/EU)	Nasilje u školama, na internetu, kod kuće i u drugim okruženjima	EKLJP, članci 2. (pravo na život), 3. (neljudsko i ponižavajuće postupanje) i 8. (fizički integritet) Protokol br. 1 uz EKLJP, članak 2. (pravo na obrazovanje) Europska socijalna povelja (revidirana), članci 7. (pravo na posebnu zaštitu od fizičkih i moralnih opasnosti) i 17. (pravo na zaštitu) Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Konvencija iz Lanzarotea) Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) ESLJP, <i>Kayak protiv Turske</i>, br. 60444/08, 2012. (ubod nožem u blizini škole) ESLJP, <i>O’Keeffe protiv Irske</i> [VV], br. 35810/09, 2014. (seksualno zlostavljanje u školi) ESLJP, <i>X i drugi protiv Bugarske</i>, br. 22457/16, 2021. (istraga optužbi za seksualno zlostavljanje u sirotištu) ESLJP, <i>Campbell i Cosans protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 7511/76 i 7743/76, 25. veljače 1982.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
		ESLJP, <i>F. O. protiv Hrvatske</i>, br. 29555/13, 2021. (verbalno zlostavljanje u školi) ESLJP, <i>M. C. protiv Bugarske</i>, br. 39272/98, 4. prosinca 2003. ESLJP, <i>R. B. protiv Estonije</i>, br. 22597/16, 22. lipnja 2021. ESLJP, <i>A. Š. protiv Turske</i>, br. 58271/10, 13. rujna 2016. ESLJP, <i>A. R. i L. R. protiv Švicarske</i>, br. 22338/15, 2017. (seksualni odgoj u državnoj školi) ESLJP, <i>Kurt protiv Austrije [VV]</i>, br. 62903/15, 15. lipnja 2021. ESLJP, <i>Kontrová protiv Slovačke</i>, br. 7510/04, 31. svibnja 2007. ESLJP, <i>Talpis protiv Italije</i>, br. 41237/14, 18. rujna 2017. ESLJP, <i>Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 13134/87, 25. ožujka 1993.
Povelja o temeljnim pravima, članak 5. stavak 2. (prisilni ili obvezni rad) i stavak 3. (zabrana trgovine ljudima) Direktiva o mladim radnicima (94/33/EZ) Direktiva o suzbijanju trgovanja ljudima (2011/36/EU) Direktiva o državljanima trećih zemalja (2004/81/EZ) Direktiva o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (2011/93/EU)	Seksualno iskorištavanje	EKLJP, članci 4. (sloboda od podčinjenog odnosa te prisilnog i obveznog rada) i 8. (pravo na poštovanje privatnog života) Europska socijalna povelja (revidirana), članak 7. stavak 10. (zaštita djece od fizičkih i moralnih opasnosti) Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima Konvencija o kibernetičkom kriminalu Konvencija iz Lanzarotea ESLJP, <i>C. N. i V. protiv Francuske</i>, br. 67724/09, 11. listopada 2012. (podčinjenost) ESLJP, <i>Rantsev protiv Cipra i Rusije</i>, br. 25965/04, 2010. (propust da se istraži navodna trgovina ljudima) ESLJP, <i>V. C. L. i A. N. protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 77587/12 i 74603/12, 2021.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
		ESLJP, <i>Söderman protiv Švedske</i> [VV], br. 5786/08, 2013. (tajno snimanje djeteta) ESLJP, <i>N. C. protiv Turske</i>, br. 40591/11, 9. veljače 2021. ESLJP, <i>K. U. protiv Finske</i>, br. 2871/02, 2. prosinca 2008.
	Visokorizične skupine	ESLJP, <i>Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Campeanua protiv Rumunjske</i> [VV], br. 47848/08, 2014. (smrt mladića s teškim invaliditetom u državnoj ustanovi) ESLJP, <i>Nencheva i drugi protiv Bugarske</i>, br. 48609/06, 2013. (smrt djece u državnoj ustanovi) ESLJP, <i>I. C. protiv Rumunjske</i>, br. 36934/08, 2016. ESLJP, <i>V. C. protiv Italije</i>, br. 54227/14, 2018. (djeca ovisnici)
Odluka Komisije u odnosu na uvođenje dodatnih rezerviranih brojeva koji počinju sa „116“ (2007/698/EZ)	Nestala djeca	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog života) ESLJP, <i>Zorica Jovanović protiv Srbije</i>, br. 21794/08, 2013. (pravo na informacije) ESLJP, <i>Ljubinka Mik i Svetlana Jovanović protiv Srbije</i>, br. 9291/14 i 63798/14, 2021.

Nasilje nad djecom uključuje sve oblike fizičkog ili psihičkog nasilja, ozljeda ili zlostavljanja, zanemarivanja ili zapuštanja, lošeg postupanja ili iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje³²¹. Može se dogoditi u različitim okruženjima, na primjer u školi, kod kuće ili na ulici, ali i na internetu uporabom mobilnih telefona ili drugih elektroničkih uređaja povezanih s internetom. Nasilje na internetu ne obuhvaća samo posjedovanje, proizvodnju i dijeljenje materijala koji sadržavaju seksualno zlostavljanje djece, već i zbližavanje s djecom radi seksualnog zlostavljanja, internetsko uznemiravanje, viktimizaciju i kiberzlostavljanje. Prema međunarodnom pravu, države moraju poduzeti mjere kojima će osigurati odgovarajuću zaštitu djece te da se njihova prava na fizički integritet i dostojanstvo doista poštuju. Oblici zaštite koju države moraju osigurati mogu

321 Vidjeti potpunu definiciju u članku 19. stavku 1. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#).

biti različiti, ovisno o konkretnom riziku od nasilja kojem je dijete izloženo i o počinitelju tog nasilja. Stoga su dužnosti država jasnije kad su djeca pod nadležnošću i nadzorom države, na primjer kad su smještena u državne ustanove. Dužnost države da zaštiti može biti otežana u slučajevima u kojima su djeca izložena nasilju koje vrši fizička osoba, uključujući članove djetetove obitelji. Međutim, obveze država uključuju i preventivne mjere, a ne samo mjere zaštite ili pomoći nakon što se nasilje dogodi. Krizne i izvanredne situacije, kao što je pandemija bolesti COVID-19, mogu povećati izloženost djece nasilju, uključujući seksualno zlostavljanje i iskorištavanje, što je problem koji treba riješiti³²².

Jedna od nadležnosti EU-a u tom području odnosi se na prekogranični kriminal, uključujući trgovinu ljudima i seksualno iskorištavanje žena i djece (članak 83. UFEU-a). Pojedine zakonodavne mjere stoga su provedene u području materijala koji sadržava seksualno zlostavljanje djece i trgovine ljudima. EU je donio i zakonodavstvo kojim se državama članicama propisuje da kriminaliziraju nekoliko oblika seksualnog zlostavljanja, seksualnog iskorištavanja i radnji vrbovanja djece u seksualne svrhe, uključujući zbližavanje s djecom radi seksualnog zlostavljanja. Na razini Vijeća Europe ESLJP je u okviru svoje sudske prakse u skladu s člancima 2., 3. i 8. razradio obveze država povezane sa širokim rasponom postupaka koji predstavljaju nasilje nad djecom. ECSR je također bio aktivan u tom području u okviru svojih postupaka izvještavanja i mehanizma kolektivnih pritužbi. Nadalje, primjenjuju se posebne konvencije Vijeća Europe, posebno Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (*Konvencija iz Lanzarotea*)³²³, čiju provedbu nadziru nadzorna tijela. Konvencija iz Lanzarotea sveobuhvatan je i dalekosežan međunarodni pravni instrument o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (ratificiralo ju je svih 47 država članica Vijeća Europe i Tunis).

322 Svjetska zdravstvena organizacija (2020.), *COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home* (COVID-19: zaštita djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja kod kuće); EU, Europska komisija (2021.), *Strategija EU-a o pravima djeteta i jamstvo za djecu*; Agencija EU-a za temeljna prava (2021.), *The coronavirus pandemic and fundamental rights: A year in review* (Pandemija koronavirusa i temeljna prava: pregled prošle godine), 10. lipnja 2021.; Vijeće Europe (2021.), *The COVID-19 pandemic and children: Challenges, responses and policy implications* (Pandemija bolesti COVID-19 i djeca: izazovi, odgovori i utjecaj na politike), 12. ožujka 2021.

323 Vijeće Europe (2007.), *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, CETS br. 201, 25. listopada 2007.

U ovom se poglavlju analiziraju posebni aspekti nasilja nad djecom i odgovor međunarodne zajednice. U [odjeljku 7.1.](#) analizira se nasilje kod kuće, na internetu i u drugim okruženjima te je usmjereno na pitanja kao što su zlostavljanje u školi, seksualno zlostavljanje, nasilje u obitelji i zanemarivanje djece. U [odjeljku 7.2.](#) istražuju se slučajevi iskorištavanja djece koji imaju izrazitu prekograničnu dimenziju, uključujući trgovinu ljudima (u svrhu prisilnog rada ili seksualnog iskorištavanja) i kaznena djela povezana s materijalom koji se odnosi na seksualno iskorištavanje djece. U [odjeljku 7.3.](#) riječ je o visokorizičnim skupinama. Konačno, u [odjeljku 7.4.](#) obrađuje se pitanje nestale djece.

7.1. Nasilje kod kuće, u školama na internetu ili u drugim okruženjima

Ključne točke

- Države su dužne osigurati da su djeca učinkovito zaštićena od svih oblika nasilja i štete u svim okruženjima, uključujući nasilje na internetu.
- Države članice dužne su osigurati odgovarajući pravni okvir za zaštitu djece.
- Države moraju provoditi učinkovite istrage dokazivih optužbi za zlostavljanje djece, nasilje nad djecom i nanošenje štete djeci.

Prema pravu EU-a³²⁴ glavni je pravni instrument u tom području, koji se provodi na temelju članaka 82. i 83. [UFEU-a](#), [Direktiva 2011/93/EU](#) o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije³²⁵.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP i ECSR razvili su znatan korpus sudske prakse koja se odnosi na zaštitu djece od nasilja u svim okruženjima. Uz to, posebne konvencije Vijeća Europe (npr. [Konvencija iz Lanzarotea](#)) pružaju detaljna jamstva za zaštitu djece od pojedinih vrsta nasilja.

324 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/93/EU od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije](#), SL 2011 L 335/1.

325 *Ibid.*

7.1.1. Područje primjene odgovornosti države

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je analizirao nasilje nad djecom u skladu s različitim odredbama **EKLJP-a**, posebno člancima 2., 3. i 8. Utvrdio je jasne dužnosti koje su države obvezne poštovati kad god su djeca smještena u ustanove pod njihovom nadležnošću.³²⁶ Isto tako, ako određeno postupanje ili situacija dosegnu razinu na kojoj se to može smatrati neljudskim ili ponižavajućim postupanjem u skladu s člankom 3., država je dužna zaštititi djecu od zlostavljanja, uključujući zlostavljanje koje izvrše fizičke osobe. Zaključeno je da su situacije kao što su dugotrajno roditeljsko zanemarivanje³²⁷, višestruko zlostavljanje koje vrše nastavnici³²⁸, silovanje³²⁹ ili fizičko kažnjavanje³³⁰ obuhvaćene člankom 3. EKLJP-a.

U slučaju smrti državu se može smatrati odgovornom u skladu s člankom 2. EKLJP-a, čak i ako je smrt uzrokovala fizička osoba, a ne predstavnik države. Obveza djelovanja države razlikuju se od slučaja do slučaja, ali ključna je dužnost osigurati *učinkovitu* zaštitu djece od nasilja. U slučajevima težih oblika zlostavljanja obveze djelovanja uključuju dužnost provedbe učinkovitih odredbi kaznenog prava potkrijepljenih mehanizmom izvršenja zakonodavstva³³¹. Države također moraju donijeti posebne mjere i postupovna jamstva za zaštitu djece.³³²

ESLJP je nekoliko puta razmatrao predmete koji su se odnosili na nasilje nad djecom koje su počinile fizičke osobe u školama, privatnim domovima ili drugim ustanovama kojima su upravljali pojedinci koji nisu zastupali državu te je stoga bilo dvojbeno je li država bila odgovorna. U takvim predmetima ESLJP je presudio da se država ne može odreći dužnosti zaštite djece ovlašćivanjem fizičkih osoba za upravljanje važnim javnim službama, kao što su obrazovne

326 ESLJP, *Nencheva i drugi protiv Bugarske*, br. 48609/06, 18. lipnja 2013.

327 ESLJP, *Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 29392/95, 10. svibnja 2001.

328 ESLJP, *O'Keeffe protiv Irske* [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014.

329 ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4. prosinca 2003.; ESLJP, *M. G. C. protiv Rumunjske*, br. 61495/11, 15. ožujka 2016., t. 58.

330 ESLJP, *Tyrer protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 5856/72, 25. travnja 1978.; ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4. prosinca 2003., t. 150.; ESLJP, *O'Keeffe protiv Irske* [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014., t. 146.

331 ESLJP, *Tyrer protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 5856/72, 25. travnja 1978.; ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4. prosinca 2003., t. 150.; ESLJP, *O'Keeffe protiv Irske* [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014., t. 146.

332 ESLJP, *O'Keeffe protiv Irske* [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014., t. 148.; vidjeti i ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, EKLJP 2003-XII., t. 150.

ustanove³³³. U slučajevima koji se odnose na utvrđivanje odgovornosti države ESLJP je uglavnom razlikovao opću obvezu države u pogledu zaštite kad se opasnost ne može jasno odrediti te njezinu posebnu obvezu u pogledu zaštite u slučajevima u kojima je rizik jasno određen. U prvom je slučaju ESLJP analizirao je li izostanak intervencije države doveo do stvarne opasnosti od nasilja za dijete žrtvu.

Primjer: predmet *Kayak protiv Turske*³³⁴ odnosio se na ubojstvo nožem 15-godišnjeg dječaka koje je počinio drugi tinejdžer u blizini škole. ESLJP je utvrdio da su škole dužne zaštititi djecu koja ih pohađaju od svih oblika nasilja. U ovom je slučaju ESLJP presudio da je u skladu s člankom 2. EKLJP-a Turska odgovorna jer nije zaštitila pravo na život sina i brata podnositeljâ zahtjeva s obzirom na to da u tom trenutku nije postojao učinkovit sustav nadzora. Zbog nedostatka takvog sustava tinejdžer je uspio uzeti nož iz školske kuhinje, kojim je zatim ubo žrtvu.

Primjer: predmet *O'Keeffe protiv Irske*³³⁵ odnosio se na slučajeve zlostavljanja počinjene sedamdesetih godina prošlog stoljeća u jednoj državnoj školi u Irskoj. U to je vrijeme država priznavala i financirala državne škole u Irskoj, a njihovo upravljanje i administracija bili su prepušteni Crkvi. Nad podnositeljicom zahtjeva, koja je u to vrijeme bila učenica, jedan je nastavnik počinio približno 20 djela seksualnog zlostavljanja. Ona je ta djela prijavila nadležnim tijelima tek 1998., nakon što je otkrila da je isti nastavnik počinio i druga djela seksualnog zlostavljanja. ESLJP je trebao utvrditi je li se moglo državu smatrati odgovornom za djela zlostavljanja koja nisu prijavljena nadležnim tijelima u vrijeme počinjenja. ESLJP je prvo zaključio da su djela zlostavljanja koje je podnositeljica zahtjeva pretrpjela obuhvaćena člankom 3. EKLJP-a. ESLJP je zatim na temelju različitih izvješća ustvrdio da je država trebala biti svjesna moguće opasnosti od seksualnog zlostavljanja u školama. U to vrijeme nije postojao odgovarajući postupak koji bi djetetu ili roditeljima omogućio da djela zlostavljanja izravno prijave državi. Nisu postojali ni mehanizmi nadzora postupanja nastavnika prema djeci. ESLJP je stoga zaključio da Irska nije ispunila svoju obvezu djelovanja u skladu s člankom 3. EKLJP-a jer nije uspostavila učinkovit mehanizam

333 ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4. prosinca 2003., t. 150.; ESLJP, *Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 13134/87, 25. ožujka 1993., t. 27.

334 ESLJP, *Kayak protiv Turske*, br. 60444/08, 10. srpnja 2012.

335 ESLJP, *O'Keeffe protiv Irske* [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014.

zaštite od zlostavljanja djece u školama. U skladu s EKLJP-om države također moraju provoditi učinkovite istrage optužbi za zlostavljanje ili smrt, bez obzira na to jesu li ta djela počinili predstavnici države³³⁶ ili fizičke osobe. Istraga se smatra učinkovitom ako nakon primitka prijave žrtava ili njihovih nasljednika država pokrene postupak koji može dovesti do utvrđivanja i kažnjavanja krivaca za djela nasilja koja su u suprotnosti s člankom 2. ili 3. EKLJP-a.

Na temelju [Europske socijalne povelje](#) prava djeteta na zaštitu od zlostavljanja i lošeg postupanja ponajprije su obuhvaćena člancima 7. i 17., kojima se državama propisuje obveza zaštite djece od svih oblika lošeg postupanja. ECSR tumači članak 17. na način da se njime propisuje zakonska zabrana svih oblika nasilja nad djecom u svim okruženjima (kod kuće, u školama i u ustanovama). ECSR je u svojoj sudskoj praksi zaključio da postoji povreda članka 17. Europske socijalne povelje³³⁷ u slučajevima u kojima države članice nemaju zakonodavstvo kojim se utvrđuje „izričita i sveobuhvatna zabrana svih oblika fizičkog kažnjavanja djece koje bi moglo utjecati na njihov fizički integritet, dostojanstvo, razvoj ili psihološku dobrobit”³³⁸.

Na temelju Konvencije iz Lanzarotea države su dužne kriminalizirati različite oblike seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece³³⁹. Tom konvencijom državama se propisuje obveza poduzimanja zakonodavnih i drugih mjera za sprječavanje seksualnog zlostavljanja djece organizacijom informativnih kampanji, osposobljavanjem stručnog osoblja, informiranjem djece o opasnostima od zlostavljanja i pružanjem stručne pomoći pojedincima za koje postoji rizik da će počiniti kaznena djela povezana sa zlostavljanjem djece. Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea prati provedbu Konvencije i izdaje izvješća,

336 ESLJP, *Assenov i drugi protiv Bugarske*, br. 24760/94, 28. listopada 1998.

337 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) protiv Češke*, pritužba br. 96/2013, 29. svibnja 2015.

338 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) protiv Slovenije*, pritužba br. 95/2013, 27. svibnja 2015., t. 51.

339 Vijeće Europe (2007.), *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, CETS br. 201, 2007.

mišljenja i deklaracije³⁴⁰. U predmetu *X i drugi protiv Belgije* ESLJP je istaknuo da se u pogledu istražnih i postupovnih zahtjeva članak 3. EKLJP-a mora tumačiti u kontekstu drugih primjenjivih međunarodnih instrumenata, posebno Konvencije iz Lanzarotea³⁴¹. Nadalje, člancima 4. i 5. Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (*Istanbulska konvencija*)³⁴² državama se propisuje provedba posebnih zakonodavnih mjera i istraga djela nasilja nad ženama i djevojčicama. Na temelju članka 22. države su dužne osigurati specijalizirane službe za podršku ženama i djeci koji su žrtve nasilja u obitelji. Stručna skupina za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji prati provedbu Konvencije³⁴³.

Primjer: predmet *X i drugi protiv Bugarske*³⁴⁴ odnosi se na optužbe troje bugarske djece za seksualno zlostavljanje u sirotištu u Bugarskoj prije nego što su posvojena u Italiji. Uzimajući u obzir zadovoljavajući zakonodavni i regulatorni okvir za sprječavanje seksualnog zlostavljanja djece i nedostatak dokaza o tome da su nadležna tijela bila upoznata s navodnim zlostavljanjem, ESLJP nije utvrdio da je došlo do povrede temeljnog dijela članka 3. Međutim, ESLJP je smatrao da Bugarska pri ispitivanju navodnog zlostavljanja nije primijenila sve razumne istražne mjere i mjere međunarodne suradnje. Točnije, nadležna tijela nikad nisu obavila zdravstveni pregled podnositelja zahtjeva niti su ispitala njih ili drugu djecu koju su naveli u iskazu. Nadalje, bugarska nadležna tijela nikad nisu razmotrila provedbu

340 Vidjeti na primjer Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2019.), *Deklaracija odbora za Konvenciju iz Lanzarotea o zaštiti djece smještene u skrb izvan doma od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, 21. listopada 2019.; Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2018.), *2nd implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The strategies* (Drugo izvješće o provedbi: zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu osoba od povjerenja: strategije), 31. siječnja 2018.; Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)* (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.; Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2015.), *1st implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The framework* (Prvo izvješće o provedbi: zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu osoba od povjerenja: okvir), 4. prosinca 2015.

341 ESLJP, *X i drugi protiv Bugarske*, br. 22457/16, 2. veljače 2021.

342 Vijeće Europe (2011.), *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, CETS br. 210, 2011.

343 Vijeće Europe, Stručna skupina za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) (2020.), *1st general report on GREVIO's activities* (Prvo općenito izvješće o aktivnostima skupine GREVIO), travanj 2020.

344 Vidjeti i ESLJP, *X i drugi protiv Bugarske*, br. 22457/16, 2. veljače 2021.

skrivenih istražnih mjera, kao što su nadzor prostora oko sirotišta, prisluškivanje telefonskih razgovora, presretanje telefonskih odnosno elektroničkih poruka ili angažman tajnih agenata, koje su izričito navedene u Konvenciji iz Lanzarotea i često se primjenjuju u Europi u takvim slučajevima. ESLJP je zaključio da nisu poduzete sve mjere za otkrivanje činjenica te da nije provedena potpuna i pomna analiza dokaza podnesenih nadležnim tijelima, čime je prekršena njihova postupovna obveza na temelju članka 3. EKLJP-a.

Prema međunarodnom pravu **Konvencija UN-a o pravima djeteta** ključni je pravni instrument za osiguranje zaštite djece na razini države. U skladu s članom 19. države stranke dužne su poduzeti zakonodavne, upravne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djecu od svih oblika nasilja, uključujući fizičko kažnjavanje. Odbor UN-a za prava djeteta izdao je velik broj općih napomena i preporuka kojima se tumače obveze država na temelju Konvencije UN-a o pravima djeteta. Na primjer, u Općoj napomeni br. 13 opisane su mjere zaštite djece od svih oblika nasilja³⁴⁵, a u Općoj napomeni br. 8 poziva se države da poduzmu odgovarajuće mjere protiv svih oblika fizičkog kažnjavanja³⁴⁶.

7.1.2. Zlostavljanje u školi

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je, ponajprije na temelju članka 3. EKLJP-a, analizirao tužbe zbog zlostavljanja u školi kao oblika disciplinske mjere. Čak i kad mjere fizičkog kažnjavanja ne dosežu prag težine određen člankom 3., ipak mogu biti obuhvaćene člankom 8. kao dio prava na fizički i moralni integritet.

Predmet *Campbell i Cosans protiv Ujedinjene Kraljevine* odnosio se na fizičko kažnjavanje djece u javnom obrazovanju³⁴⁷, a za njim je slijedio predmet *Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine*³⁴⁸, koji se odnosio na fizičko kažnjavanje djece u privatnim školama. Ni u jednom od tih predmeta ESLJP nije utvrdio povredu članka 3. EKLJP-a. Ipak, od predmeta *Costello-Roberts*

345 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2011.), *Opća napomena br. 13 (2011.): Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja*, CRC/C/GC/13, 18. travnja 2011.

346 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2007.), *Opća napomena br. 8 (2006.): Pravo djeteta na zaštitu od fizičkog kažnjavanja i drugih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja* (među ostalim članak 19., članak 28. stavak 2. i članak 37.), CRC/C/GC/8, 2. ožujka 2007.

347 ESLJP, *Campbell i Cosans protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7511/76 i 7743/76, 25. veljače 1982.

348 ESLJP, *Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 13134/87, 25. ožujka 1993.

promijenili su se društveni stavovi i pravne norme koje se odnose na primjenu disciplinskih mjera na djecu te je istaknuta potreba da se djeca zaštite od bilo kojeg oblika nasilja i zlostavljanja³⁴⁹.

Primjer: predmet *F.O. protiv Hrvatske*³⁵⁰ odnosi se na navodno uznemiravanje učenika koje je vršio nastavnik u državnoj školi te na propust nadležnih tijela da učinkovito odgovore na njegovu optužbu. Nastavnik je podnositelja zahtjeva nazivao „moronom, idiotom, budalom, seljakom“. ESLJP je utvrdio da se, iako je svrha prvotnih uvreda koje je nastavnik izrekao učeniku bila discipliniranje njega i njegovih kolega iz razreda, posljednja dva događaja moraju smatrati verbalnim zlostavljanjem koje dovodi do ponižavanja, omalovažavanja i izrugivanja. ESLJP je istaknuo da se od nastavnika očekuje da razumiju da verbalno izazivanje i zlostavljanje mogu snažno utjecati na učenike, posebno ako su osjetljivi. Osim toga, nastavnik bi trebao biti svjestan toga da nijedan, čak ni najblaži, oblik nasilja prema učenicima, uključujući verbalno zlostavljanje, nije prihvatljiv u obrazovnom okruženju te da bi u svojoj interakciji s učenicima trebao poštovati njihovo dostojanstvo i moralni integritet. Sud je nadalje istaknuo da su nacionalna tijela morala provesti odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere kako bi se nedvojbeno zabranio svaki oblik nasilja ili zlostavljanja djece u svako doba i u svim okolnostima te kako bi se osigurala nulta tolerancija na nasilje ili zlostavljanje u obrazovnim ustanovama. To uključuje potrebu za pozivanjem na odgovornost odgovarajućim kaznenopravnim, građanskopravnim, administrativnim i profesionalnim sredstvima. U tom posebnom slučaju ESLJP je utvrdio da je jedina mjera koju su poduzela nacionalna tijela uključivala verbalnu opomenu školskog psihologa, čime nije riješen problem nastavnikovog postupanja. ESLJP je u skladu s tim zaključio da je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.

7.1.3. Seksualno zlostavljanje

Seksualno zlostavljanje djece može poprimiti različite oblike, uključujući uznemiravanje, zbližavanje s djecom radi seksualnog zlostavljanja, dodirivanje, incest ili silovanje. Može se dogoditi u različitim okruženjima, na primjer kod kuće, u školi, u ustanovama za skrb i u crkvi, pa i na internetu uporabom

349 ESLJP, *F.O. protiv Hrvatske*, br. 29555/13, 22. travnja 2021. Vidjeti i ESLJP, *V.K. protiv Rusije*, br. 68059/13, 7. ožujka 2017.

350 ESLJP, *F.O. protiv Hrvatske*, br. 29555/13, 22. travnja 2021.

internetskih i digitalnih tehnologija. Djeca su posebno ranjiva na seksualno zlostavljanje jer su često pod autoritetom i kontrolom odraslih i imaju slabiji pristup mehanizmima pritužbe. Trgovina ljudima obrađuje se u [odjeljku 7.2.2.](#), a kaznena djela povezana s materijalom koji sadržava seksualno iskorištavanje djece u [odjeljku 7.2.3.](#)³⁵¹

Prema pravu EU-a Direktivom 2011/93/EU nastoje se među državama članicama uskladiti minimalne kaznenopravne sankcije za seksualno zlostavljanje djece, što uvelike odgovara pristupu Konvencije iz Lanzarotea³⁵². Na temelju članka 3. države članice dužne su kažnjavati različite oblike seksualnog zlostavljanja u okviru kaznenog prava, kaznena djela koja uključuju prisiljavanje djeteta da svjedoči seksualnom činu ili seksualnom zlostavljanju, upuštanje u seksualne aktivnosti s djecom te vrbovanje i/ili prisilu djece na sudjelovanje u pornografskim predstavama. Direktivom se propisuju strože kazne ako takva djela počine osobe na odgovornim položajima nad djecom koja su posebno ugrožena i/ili uporabom prisile. Nadalje, države članice moraju osigurati automatsko pokretanje sudskog postupka protiv osumnjičenih za zlostavljanje djece te da osobe osuđene za zločine seksualnog zlostavljanja više ne mogu izvršavati profesionalne dužnosti koje uključuju izravan ili redovit kontakt s djecom. Direktiva uključuje i odredbe o postupcima prilagođenima djeci i njome se osigurava zaštita djece žrtava pred sudovima.

Člankom 10. te direktive državama članicama propisuje se da moraju osigurati da se svaku osobu osuđenu za kaznena djela kao što su seksualno zlostavljanje djece, seksualno iskorištavanje djece i dječja pornografija mora spriječiti u obavljanju djelatnosti koje uključuju izravan i redovit doticaj s djecom. [Okvirna odluka 2009/315/PUP](#)³⁵³ o organizaciji i sadržaju razmjene podataka iz kaznene evidencije između država članica olakšava provedbu Direktive jer

351 Vidjeti Međuagencijska radna skupina (2016.), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse* (Terminološke smjernice za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja), 28. siječnja 2016.

352 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/93/EU* od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, SL 2011 L 335/1.

353 EU, Vijeće Europske unije (2009.), *Okvirna odluka 2009/315/PUP od 26. veljače 2009.* o organizaciji i sadržaju razmjene podataka iz kaznene evidencije između država članica, SL 2009 L 93, str. 23–32.

omogućuje razmjenu podataka iz kaznene evidencije o pojedincima koji su osuđeni za seksualno zlostavljanje djece³⁵⁴.

Posebno treba razmotriti problem širenja materijala koji se odnose na seksualno zlostavljanje djece na internetu. Direktivom o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece nadležna tijela država članica obvezuju se na uklanjanje mrežnih mjesta na kojima se nalazi ili širi materijal koji sadržava seksualno zlostavljanje djece s poslužitelja koji se nalaze na njihovu državnom području i izvan njega³⁵⁵. [Direktivom o elektroničkoj trgovini](#)³⁵⁶ utvrđena su postojeća pravila o odgovornosti internetskih posrednika. Člankom 3. omogućeni su mehanizmi za slučajeve nezakonitog sadržaja (*notice and take down*) ako su te mjere potrebne zbog nekog od sljedećih razloga: „javna politika, posebno sprječavanje, istraga, otkrivanje i procesuiranje kaznenih djela, uključujući zaštitu maloljetnika i borbu protiv svakog poticanja na mržnju na rasnim, spolnim, vjerskim ili nacionalnim osnovama, kao i narušavanje ljudskog dostojanstva pojedinaca”.

Privremenom uredbom³⁵⁷ donesenom 2021. u pogledu obrade osobnih i drugih podataka u svrhu borbe protiv seksualnog zlostavljanja djece predviđeno je privremeno odstupanje od određenih odredbi Direktive o privatnosti i elektroničkim komunikacijama³⁵⁸. Time se osigurava da određeni pružatelji internetskih usluga mogu nastaviti s dobrovoljnim mjerama otkrivanja i prijavljivanja

354 EU, Europska komisija (2020.), [Strategija EU-a za učinkovitiju borbu protiv seksualnog zlostavljanja djece](#), COM(2020) 607 final, 24. srpnja 2020.

355 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/93/EU od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP](#), SL 2011 L 335, 17. prosinca 2011., članak 25.

356 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2000.), [Direktiva 2000/31/EZ o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva na unutarnjem tržištu, posebno elektroničke trgovine](#) (Direktiva o elektroničkoj trgovini), SL 2000 L 178, 17. srpnja 2000.

357 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2021.), [Uredba \(EU\) 2021/1232 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. srpnja 2021. o privremenom odstupanju od određenih odredbi Direktive 2002/58/EZ u pogledu tehnologija koje pružatelji brojno neovisnih interpersonalnih komunikacijskih usluga upotrebljavaju za obradu osobnih i drugih podataka u svrhu borbe protiv seksualnog zlostavljanja djece na internetu](#), PE/38/2021/REV/1, 30. srpnja 2021.

358 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2002.), [Direktiva 2002/58/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. srpnja 2002. o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u području elektroničkih komunikacija](#) (Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama), SL 2002 L 201, 31. srpnja 2002.

slučajeva seksualnog zlostavljanja djece na internetu. To će odstupanje trajati tri godine³⁵⁹.

Revidiranom **direktivom o audiovizualnim medijskim uslugama** uvedena su nova pravila u članku 6.a, kojim se državama članicama propisuje osiguravanje da su audiovizualne medijske usluge koje nude pružatelji medijskih usluga u njihovoj nadležnosti i kojima bi se moglo naštetiti fizičkom, psihičkom ili moralnom razvoju maloljetnika, dostupne samo na način kojim se osigurava da ih maloljetnici u normalnim okolnostima neće čuti ili vidjeti, i to poduzimanjem mjera koje su razmjerne mogućem štetnom učinku programa. Sadržaj kojim se uzrokuje najveća šteta, kao što su neopravdano nasilje i pornografija, podliježe najstrožim mjerama. Osim toga, tim se člankom državama članicama propisuje osiguravanje da pružatelji medijskih usluga gledateljima pružaju dovoljno informacija o sadržaju kojim bi se mogao narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj djece primjenom sustava kojim se opisuje moguća štetna priroda sadržaja audiovizualne medijske usluge³⁶⁰.

Nadalje, u prosincu 2020. Komisija je predložila Akt o digitalnim uslugama, koji predstavlja sveobuhvatnu reformu obveza u internetskom prostoru te obuhvaća zaštitu djece i drugih ranjivih skupina³⁶¹.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je istražio slučajeve seksualnog zlostavljanja u skladu s člancima 3. i 8. EKLJP-a. Pritužbe se uglavnom odnose na države koje nisu poduzele odgovarajuće mjere zaštite djece od zlostavljanja. U kontekstu članka 3. ESLJP je ispitao i jesu li države pokrenule učinkovite istrage optužbi za seksualno zlostavljanje. Optužbe za zlostavljanje djeteta na temelju članka 8. odnose se na učinak takvih radnji na fizički ili psihički integritet žrtve i pravo na poštovanje obiteljskog života. Razlika između obveza država iz članaka 3. i 8. ponekad je nejasna jer ESLJP utvrđuje povrede tih dvaju članaka na temelju sličnih razloga. Međutim, valja napomenuti da su predmeti povezani s člankom 8. bili češći u situacijama nezakonitog odvođenja djeteta ili njegova

359 EU, Europska komisija (2020.), **Strategija EU-a za učinkovitiju borbu protiv seksualnog zlostavljanja djece**, COM(2020) 607 final, 24. srpnja 2020.

360 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2018.), **Direktiva (EU) 2018/1808** od 14. studenoga 2018. o izmjeni Direktive 2010/13/EU o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga, SL 2018 L 303/69, 28. studenoga 2018.

361 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2020.), **Prijedlog uredbe o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga (Akt o digitalnim uslugama) i izmjeni Direktive 2000/31/EZ**, COM(2020) 825 final, 15. prosinca 2020.

smještanja u skrb te utjecaja optužbi za zlostavljanje djeteta na obitelj³⁶². Te se situacije analiziraju u [poglavlju 5](#).

Primjer: u predmetu *M. C. protiv Bugarske*³⁶³ podnositeljica zahtjeva bila je 14-godišnja djevojčica koja je tvrdila da su je silovale dvije osobe kad je jedne večeri izašla van. Njezinu su tužbu odbacila nacionalna nadležna tijela uglavnom zato što nisu pronađeni tragovi fizičkog nasilja. ESLJP je napomenuo da su optužbe za silovanje obuhvaćene člankom 3. EKLJP-a te da je tužena država trebala provesti učinkovitu istragu tih optužbi. Kad je zaključio da bugarska nadležna tijela nisu provela takvu istragu, ESLJP se oslonio na dokaze koji su ukazivali na to da su nadležna tijela uglavnom odbacivala predmete u kojima žrtva nije mogla pokazati znakove opiranja silovanju. Utvrdio je da takav standard dokazivanja nije u skladu s činjeničnim stanjem koje se odnosi na žrtve silovanja, što je istragu nadležnih tijela moglo učiniti nevažećom i predstavljati kršenje članka 3. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *R. B. protiv Estonije*³⁶⁴ četverogodišnja djevojčica koja je optužila svojeg oca za seksualno zlostavljanje snimljena je u dvama videorazgovorima. Ni u jednom od njih nije obaviještena o svojem pravu da ne svjedoči protiv člana obitelji ni o obvezi da kaže istinu, iako su te upute obvezne na temelju pravila nacionalnog kaznenog postupka. U kasnijim sudskim postupcima Vrhovni sud ocijenio je propust da se podnositeljicu zahtjeva prije razgovora primjereno obavijesti toliko važnim da je njezino svjedočenje, koje je bilo odlučujući dokaz u tom predmetu, proglašeno nedopuštenim. Otac je stoga oslobođen optužbi. ESLJP ističe da su se istrage i kazneni postupci trebali provoditi na način kojim se štite najbolji interes i prava djeteta, pri čemu je za tu zaštitu potrebno donijeti mjere prilagođene djeci i mjere zaštite djece žrtava u kaznenim postupcima. Točnije, bilo je nužno uspostaviti postupovna jamstva u slučaju svjedočenja djece tijekom istrage i suđenja. U skladu sa [Smjernicama o pravosuđu prilagođenom djeci Odbora ministara Vijeća Europe](#), ako se primjenjuju manje stroga pravila o svjedočenju ili druge mjere prilagođene djeci, takve mjere ne bi same po sebi trebale umanjiti vrijednost koja se pridaje svjedočenju djeteta ili

362 Vijeće Europe (2021.), *Respecting human rights and the rule of law when using automated technology to detect online child sexual exploitation and abuse* (Poštovanje ljudskih prava i vladavine prava pri uporabi automatizirane tehnologije za otkrivanje seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece na internetu), izvješće neovisnih stručnjaka, lipanj 2021.

363 ESLJP, *M. C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4. prosinca 2003.

364 ESLJP, *R. B. protiv Estonije*, br. 22597/16, 22. lipnja 2021.

dokazima koje je iznijelo dijete, ne dovodeći u pitanje prava obrane. Međutim, svjedočenje podnositeljice zahtjeva proglašeno je nedopuštenim upravo zbog stroge primjene postupovnih pravila, pri kojoj se nije pravila razlika između odraslih osoba i djece te stoga nisu predviđene iznimke ili prilagodbe za djecu svjedoke. Stoga je ESLJP zaključio da su postojali znatni nedostaci u postupovnom odgovoru nacionalnih tijela na optužbe o seksualnom zlostavljanju koje je podnositeljica iznijela protiv svojeg oca jer nisu u dovoljnoj mjeri uzete u obzir njezina posebna ranjivost i povezane potrebe koje ima kao malo dijete, čime je prekršena obveza djelovanja tužene države na temelju članka 3. i 8. EKLJP-a³⁶⁵.

Primjer: predmet *A. Š. protiv Turske*³⁶⁶ odnosio se na seksualni napad i fizičko nasilje kojima je podnositelj zahtjeva bio izložen u pritvoru kao dijete. Premda su turskim pravom kriminalizirani napadi na fizički integritet osobe kao što je napad koji je predmet tužbe, ESLJP je u tom predmetu zaključio da su, zbog zahtjeva da podnositelj podnese formalnu tužbu kao preduvjet za pokretanje kaznenog postupka, ne uzimajući u obzir njegovu posebnu ranjivost, zakonske mjere izvršenja osmišljene radi zaštite pojedinaca od postupanja koje je u suprotnosti s člankom 3. EKLJP-a bile neučinkovite.

Konvencijom iz Lanzarotea detaljno se uređuje pravo djece na zaštitu od seksualnog zlostavljanja. Tu konvenciju, donesenu u okviru Vijeća Europe, mogu ratificirati i države izvan Europe. Taj obvezujući instrument potkrijepljen je nizom instrumenata koji nisu pravno obvezujući, a cilj im je osigurati da države provedu učinkovite mjere suzbijanja seksualnog zlostavljanja djece³⁶⁷. U skladu s pojašnjenjem Odbora za Konvenciju iz Lanzarotea tom se konvencijom državama propisuje i da moraju zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja u digitalnom okruženju³⁶⁸. Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea 2019. donio je mišljenje o član-ku 20. Konvencije iz Lanzarotea u pogledu seksualno sugestivnih ili eksplicitnih

365 Vidjeti i ESLJP, *A i B protiv Hrvatske*, br. 7144/15, 20. lipnja 2019.

366 ESLJP, *A. Š. protiv Turske*, br. 58271/10, 13. rujna 2016.

367 Primjeri uključuju sljedeće: Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (1996.), *Rezolucija br. 1099 (1996.) o seksualnom iskorištavanju djece*, 25. rujna 1996.; Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (2000.), *Rezolucija br. 1212 (2000.) o silovanju za vrijeme oružanih sukoba*, 3. travnja 2000.; Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (2002.), *Rezolucija br. 1307 (2002.) o seksualnom iskorištavanju djece: nulta tolerancija*, 27. rujna 2002.

368 Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)* (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.

slika i/ili videozapisa koje je dijete samo izradilo. U mišljenju su utvrđene situacije koje se ne smatraju kaznenim djelima i one u slučaju kojih je kazneni progon krajnja mjera³⁶⁹. Seksualno sugestivne ili eksplicitne slike i/ili videozapisi koje su izradila djeca u posebno ranjivoj situaciji trebali bi se smatrati ishodom zlostavljanja/iskorištavanja³⁷⁰. Vidjeti [odjeljak 7.2.3.](#) za više informacija o materijalu koji sadržava seksualno iskorištavanje djece.

U Konvenciji iz Lanzarotea razmatra se i sprječavanje seksualnog zlostavljanja djece, među ostalim obrazovanjem djece: svaka stranka trebala bi poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi djeca u okviru osnovnog i srednjeg obrazovanja u skladu sa svojim razvojnim kapacitetima dobila informacije o opasnostima od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja kao i o načinima na koje se mogu zaštititi.

Primjer: predmet *A.R. i L.R. protiv Švicarske*³⁷¹ odnosi se na odbijanje osnovne škole da udovolji zahtjevu prve podnositeljice da se njezina kći, koja je tad imala sedam godina i trebala krenuti u drugi razred osnovne škole, oslobodi nastave iz seksualnog odgoja, koja je bila obvezna za djeću u dobi od četiri do osam godina. ESLJP je napomenuo da seksualni odgoj u vrtiću i prvim razredima osnovne škole nije sustavan, već nastavnici samo trebaju odgovarati na pitanja i postupke djece. Odbijanje da se učenika osnovne škole oslobodi seksualnog odgoja obuhvaćeno je marginom procjene države i stoga ne predstavlja povredu članka 8. EKLJP-a. Stoga je zahtjev proglašen nedopuštenim.

369 Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2019.), *Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children* (Mišljenje o seksualno sugestivnim ili eksplicitnim slikama i/ili videozapisima djece koje izrađuju, dijele i primaju djeca), 6. lipnja 2019.

370 Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2019.), *Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children* (Mišljenje o seksualno sugestivnim ili eksplicitnim slikama i/ili videozapisima djece koje izrađuju, dijele i primaju djeca), 6. lipnja 2019.; Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)* (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.

371 ESLJP, *A.R. i L.R. protiv Švicarske*, br. 22338/15, 19. prosinca 2017.

7.1.4. Nasilje u obitelji i zanemarivanje djece

Mnogi slučajevi nasilja u obitelji uključuju optužbe za seksualno zlostavljanje. U tom su smislu obveze država na temelju međunarodnog prava slične onima navedenima u [odjeljku 7.1.3.](#)

Prema pravu Vijeća Europe predmete povezane s nasiljem u obitelji obično podnose žene same ili zajedno s djecom, a u tužbi navode da država nije na odgovarajući način izvršila svoju obvezu iz članaka 2., 3. i 8. EKLJP-a da ih zaštiti od štete. Države moraju ispuniti svoju obvezu poduzimanja učinkovitih mjera suzbijanja nasilja u obitelji i provoditi učinkovite istrage dokazivih optužbi za nasilje u obitelji ili zanemarivanje djeteta.

Primjer: predmet *Kurt protiv Austrije*³⁷² odnosio se na ubojstvo sina podnositeljice zahtjeva koje je njezin suprug počinio u školi. U zahtjevu je navela da nadležna tijela nisu zaštitila njezinu obitelj od njezina nasilnog supruga, koji je već osuđen zbog nasilja u obitelji nad njom i udaljen je iz njihova doma. ESLJP je naveo da su u kontekstu nasilja u obitelji obveze nadležnih tijela prvenstveno hitno odgovoriti na potencijalno nasilje u obitelji. Drugo, nadležna su tijela trebala utvrditi je li postojala stvarna i neposredna opasnost za život jedne ili više identificiranih žrtava nasilja u obitelji, uzimajući u obzir posebni kontekst predmeta povezanih s nasiljem u obitelji i činjenicu da počinitelji mogu koristiti nasilje nad djecom u zajedničkom kućanstvu kao krajnji oblik kažnjavanja partnera. Procjena rizika trebala je biti autonomna, proaktivna i sveobuhvatna i nacionalna se tijela ne bi trebala oslanjati isključivo na žrtvino poimanje rizika, već je dopuniti vlastitom procjenom, prikupljajući i ocjenjujući informacije o svim relevantnim čimbenicima rizika i elementima slučaja. Treće, ako se procjenom utvrdi postojanje rizika, nadležna su tijela dužna poduzeti odgovarajuće preventivne i operativne mjere koje su razmjerne razini procijenjenog rizika.

U slučaju podnositeljice zahtjeva nadležna su tijela odmah odgovorila na njezine optužbe za nasilje u obitelji, prikupila su dokaze te izdala naloge za udaljavanje i naloge za zaštitu, bez kašnjenja ili neaktivnosti. Njihova procjena rizika, iako nije slijedila standardizirani postupak, bila je u skladu sa zahtjevima autonomije, proaktivnosti i sveobuhvatnosti te nije utvrđena stvarna i neposredna opasnost od napada na živote djece na temelju testa

372 ESLJP, *Kurt protiv Austrije* [VV], br. 62903/15, 15. lipnja 2021.

*Osman*³⁷³ primijenjenog u kontekstu nasilja u obitelji. Stoga nadležna tijela nisu bila dužna poduzeti daljnje preventivne i operativne mjere koje bi bile posebno usmjerene na djecu podnositeljice zahtjeva u privatnim ili javnim prostorima, kao što je izdavanje naloga za zabranu pristupa školi koju djeca pohađaju. ESLJP je u skladu s tim zaključio da nije došlo do povrede članka 2. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Kontrová protiv Slovačke*³⁷⁴ podnositeljicu zahtjeva suprug je više puta fizički napao. Podnijela je prijavu policiji, ali ju je kasnije povukla. Suprug joj je tada zaprijetio da će ubiti njihovu djecu. Rođak je slučaj prijavio policiji. Unatoč tomu, nekoliko dana nakon incidenta suprug je ustrijelio njihovo dvoje djece i sebe. ESLJP je smatrao da obveza djelovanja države proizlaze iz članka 2. EKLJP-a kad god su nadležna tijela svjesna ili bi trebala biti svjesna postojanja stvarne i neposredne opasnosti za život određenog pojedinca. U ovom slučaju slovačka su nadležna tijela trebala biti svjesna takve opasnosti na temelju ranije korespondencije između podnositeljice zahtjeva i policije. Obveza djelovanja policije trebala je uključivati evidentiranje kaznene prijave podnositeljice zahtjeva, pokretanje kriminalističke obrade i kaznenog postupka, vođenje kvalitetne evidencije poziva hitnim službama te poduzimanje koraka u pogledu navoda da je suprug podnositeljice posjedovao sačmaricu. Međutim, policija nije ispunila svoje obveze, a izravna posljedica toga bila je smrt djece podnositeljice zahtjeva, čime je prekršen članak 2. EKLJP-a.

Primjer: predmet *Talpis protiv Italije*³⁷⁵ odnosio se na nekoliko slučajeva nasilja supругa nad podnositeljicom zahtjeva i njezinom djecom. Nakon prva dva slučaja podnositeljica zahtjeva podnijela je prijavu protiv njega i zatražila mjere zaštite. Policija ju je prvi put ispitala sedam mjeseci nakon prijave. U međuvremenu je treći slučaj nasilja doveo do smrti zajedničkog sina i ozljeda podnositeljice zahtjeva. ESLJP je primijetio sljedeće propuste vlasti: (a) sedam mjeseci nakon prijave podnositeljice zahtjeva nije provedena istraga niti su poduzete mjere da je se zaštititi u tom razdoblju; (b)

373 U predmetu *Osman protiv Ujedinjene Kraljevine* (1998.), ESLJP je utvrdio dvojaki test za određivanje trenutka u kojem nastaje obveza poduzimanja operativnih mjera za zaštitu pojedinca čiji je život u opasnosti od kriminalnih radnji drugog pojedinca. Test *Osman* primjenjivao se nakon toga u nizu okolnosti. Za sveobuhvatniji pregled različitih situacija vidjeti ESLJP, *Bljakaj i drugi protiv Hrvatske*, br. 74448/12, t. 107.-111., 18. rujna 2014.

374 ESLJP, *Kontrová protiv Slovačke*, br. 7510/04, 31. svibnja 2007.

375 ESLJP, *Talpis protiv Italije*, br. 41237/14, 18. rujna 2017.

suprug je osuđen za nanošenje teških tjelesnih ozljeda tri godine nakon što je podnositeljica podnijela prijavu i tek nakon što je ubio njihova sina i pokušao ubiti podnositeljicu zahtjeva; i (c) policija nije djelovala šest mjeseci od zahtjeva podnositeljice za hitnim poduzimanjem koraka na temelju njezina zahtjeva za zaštitu. Sud je utvrdio povredu članka 2. zbog propusta da se zaštite životi podnositeljice zahtjeva i njezina sina, povredu članka 3. zbog propusta da se podnositeljicu zahtjeva zaštititi od nasilja u obitelji te povredu članka 14. u vezi s člancima 2. i 3.³⁷⁶

Na temelju EKLJP-a pokrenuti su i predmeti koji se odnose na zanemarivanje djece u državnim ustanovama ili kod kuće. Obveze nadležnih tijela u slučajevima gdje roditelji zanemaruju djecu slične su onima u prethodno navedenim slučajevima. S jedne strane država mora uspostaviti učinkovite mehanizme zaštite djece, a s druge strane nadležna tijela moraju poduzeti mjere za zaštitu djece u slučajevima prijavljenog zanemarivanja djece ili kad im je na raspolaganju dovoljno dokaza da se radi o zanemarivanju djece kod kuće ili u privatnim ustanovama.³⁷⁷ Slučajevi zanemarivanja u državnim ustanovama vlastima nameću izravne obveze zaštite djece osiguravanjem odgovarajuće (zdravstvene) skrbi, osiguravanjem da su ustanove u kojima su ona smještena adekvatne i/ili da je osoblje obučeno za ispunjavanje potreba djece.³⁷⁸

Istanbulska konvencija prvi je pravno obvezujući međunarodni instrument o sprječavanju nasilja i borbi protiv nasilja nad ženama i djevojčicama na međunarodnoj razini, koji su potpisale sve države članice EU-a i EU³⁷⁹, koja uključuje nekoliko referenci na djecu.³⁸⁰ Prvo, na temelju članka 3. točke (f) djevojčice i djevojke mlađe od 18 godina smatraju se „ženama“ te se stoga sve odredbe Konvencije primjenjuju na njih. Drugo, na temelju članka 2. stavka 2. države potpisnice potiče se na primjenu Konvencije na sve žrtve nasilja u obitelji, što može uključivati djecu. Štoviše, djeca su u većini slučajeva svjedoci nasilja

376 Vidjeti i ESLJP, *Association Innocence en Danger i Association Enfance et Partage protiv Francuske*, br. 15343/15 i 16806/15, 4. lipnja 2020.

377 ESLJP, *Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine [VV]*, br. 29392/95, 10. svibnja 2001.

378 ESLJP, *Nencheva i drugi protiv Bugarske*, br. 48609/06, 18. lipnja 2013.

379 Vijeće Europe, Ured za ugovore, *Pregled potpisa i ratifikacije Ugovora br. 210*, stanje od 15. listopada 2021.

380 Vijeće Europe (2011.), *Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, CETS br. 210, 2011.

unutar doma, što ostavlja ozbiljne posljedice na njima.³⁸¹ Konačno, odredbe Konvencije koje se posebno odnose na djecu uključuju obveze država da poduzmu mjere za ispunjavanje potreba djece žrtava, razvoj svijesti među djecom te zaštitu djece svjedoka.

Nadalje, na temelju članka 17. [Europske socijalne povelje](#) države su dužne zabraniti sve oblike nasilja nad djecom te donositi odgovarajuće odredbe kaznenog zakona i građanskog prava.

Pitanja nasilja u obitelji i zanemarivanja djece obrađena su u različitim instrumentima Vijeća Europe koji nisu pravno obvezujući.³⁸²

7.2. Iskorištavanje djece

Ključna točka

- Državna nadležna tijela dužna su djelotvorno surađivati kako bi djecu zaštitila od prisilnog rada, trgovine ljudima i materijala koji sadržava seksualno iskorištavanje djece, uključujući provedbu istraga.

7.2.1. Prisilni rad

Prema pravu EU-a zabranjeni su ropstvo, podčinjenost i prisilan ili obvezan rad (članak 5. stavak 2. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#)). Zapošljavanje djece općenito je zabranjeno člankom 32. Povelje, u kojem je navedeno da najniža dob za zapošljavanje ne smije biti niža od najniže dobi pri završetku obveznog školovanja, ne dovodeći u pitanje pravila koja su pogodnija za mlade i osim u slučajevima ograničenih odstupanja. Najniža dob pri završetku obveznog

381 FRA (2014.), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results* (Nasilje nad ženama: istraživanje provedeno diljem Europske unije, glavni rezultati), Luxembourg, Ured za publikacije Europske unije, 5. ožujka 2014., str. 134.–135. Vidjeti i Fond Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF) (2006.), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children* (Iza zatvorenih vrata: Utjecaj nasilja u obitelji na djecu), 2006.

382 Primjeri uključuju sljedeće: Vijeće Europe, Odbor ministara (1985.), [Preporuka br. R \(85\) 4 o nasilju u obitelji](#), 26. ožujka 1985.; Vijeće Europe, Odbor ministara (1990.), [Preporuka br. R \(90\) 2 o socijalnim mjerama koje se odnose na nasilje u obitelji](#), 15. siječnja 1990.; Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (1998.), [Preporuka br. 1371 \(1998.\) o zlostavljanju i zanemarivanju djece](#), 23. travnja 1998.

školovanja razlikuje se u državama članicama EU-a, a uglavnom iznosi od 15 do 18 godina.³⁸³ [Direktiva 94/33/EZ](#) osnovni je pravni instrument kojim se zabranjuje rad djece.³⁸⁴ Države članice mogu odrediti najnižu dob za zapošljavanje koja je niža od najniže dobi pri završetku obveznog školovanja samo u iznimnim okolnostima (članak 4. stavak 2.) i moraju osigurati da mladi ljudi kojima je dopušten rad imaju prikladne radne uvjete (članci 6. i 7.). Nadalje, djeca se smiju zaposliti samo za određene aktivnosti, kao što su lagani kućanski rad ili društvene i kulturne aktivnosti (članak 2. stavak 2. i članak 5.). Direktivom se utvrđuju i posebne mjere zaštite koje je potrebno poduzeti u slučajevima rada djece (Dio III.).

U mnogim slučajevima prisilni rad djece uključuje i trgovinu djecom.³⁸⁵ [Direktivom 2011/36/EU](#) o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima prisilni rad prepoznat je kao oblik iskorištavanja djece (članak 2. stavak 3.)³⁸⁶. Djeca kojom se trguje u svrhu prisilnog rada zaštićena su tom direktivom na jednak način kao i žrtve trgovine ljudima u druge svrhe (kao što je seksualno iskorištavanje, vidi [odjeljak 7.1.3.](#))³⁸⁷.

Prema pravu Vijeća Europe člankom 4. [EKLJP-a](#) u apsolutnom se smislu zabranjuje svi oblici ropstva, podčinjenosti i prisilnog ili obveznog rada. ESLJP „prisilni ili obvezni rad” definira kao „svaki rad ili pružanje usluga na koji je bilo koja osoba prisiljena pod prijetnjom kažnjavanja i na koji nije dobrovoljno pristala”.³⁸⁸ Osim toga, podčinjenost uključuje „obvezu podčinjene osobe da živi na posjedu druge osobe, bez mogućnosti promjene svoje situacije”.³⁸⁹ Podčinjenost stoga predstavlja teži oblik obveznog rada.

383 EU, Europska komisija, Eurydice (2018.), *Obvezno obrazovanje u Europi – godine 2018./2019.*, Eurydice – Činjenice i brojke, 2018.

384 EU, Vijeće Europske unije (1994.), *Direktiva 94/33/EZ od 22. lipnja 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu*, SL 1994 L 216.

385 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava*, SL 2011 L 101/1, 15. travnja 2011., uvodna izjava 11.

386 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava*, SL 2011 L 101/1, 15. travnja 2011.

387 Vidjeti FRA (2015.c), *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union – States' obligations and victims' rights* (Teško iskorištavanje na radu: radnici koji se sele na području EU-a ili u EU, obveze država i prava žrtava), Luxembourg, 2. lipnja 2015., str. 40–41.

388 ESLJP, *Siliadin protiv Francuske*, br. 73316/01, 26. srpnja 2005., t. 116.

389 *Ibid.*, t. 123.

U predmetima koji se odnose na optužbe za prisilni rad ESLJP najprije određuje jesu li optužbe obuhvaćene člankom 4. EKLJP-a³⁹⁰. Zatim analizira jesu li države ispunile svoje obveze uspostavljanja zakonodavnog i upravnog okvira kojim se zabranjuje, kažnjava i provodi učinkoviti kazneni progon u slučajevima prisilnog ili obveznog rada, podčinjenosti i ropstva³⁹¹. U pogledu postupovnog aspekta članka 4., ESLJP ispituje jesu li nacionalna tijela provela učinkovitu istragu dokazivih optužbi za prisilni rad ili podčinjenost³⁹².

Primjer: predmet *C. N. i V. protiv Francuske*³⁹³ odnosi se na optužbe za prisilni rad dviju sestara podrijetlom iz Burundija. Nakon smrti roditelja otišle su živjeti s tetom i njezinom obitelji u Francusku. Četiri godine živjele su u podrumu kuće, navodno u vrlo lošim uvjetima. Starija sestra nije pohađala školu te je sve svoje vrijeme provodila obavljajući kućanske poslove i brinući se za tetinu sina s invaliditetom. Mlađa sestra pohađala je školu i radila za tetu i obitelj nakon škole te nakon što bi dobila dovoljno vremena da napiše domaću zadaću. Obje sestre podnijele su tužbu ESLJP-u u kojoj su navele da su držane u ropstvu te da su bile podvrgnute prisilnom radu. ESLJP je utvrdio da je prva podnositeljica zahtjeva doista bila podvrgnuta prisilnom radu jer je morala raditi sedam dana u tjednu bez ikakve naknade i slobodnih dana. Osim toga, držana je u ropstvu jer je smatrala da je njezina situacija trajna, bez vjerojatnosti da će se promijeniti. ESLJP je također zaključio da država nije ispunila svoju obvezu djelovanja jer postojeći pravni okvir nije učinkovito zaštitio žrtve prisilnog rada. ESLJP je smatrao da su uvjeti navedeni u članku 4. EKLJP-a bili ispunjeni jer su nadležna tijela u skladu sa svojom postupovnom obvezom provela brzu samostalnu istragu koja je dovela do utvrđivanja i kažnjavanja krivaca. ESLJP je odbacio optužbe za prisilni rad druge podnositeljice zahtjeva s obrazloženjem da je mogla pohađati školu i da je imala dovoljno vremena da piše domaću zadaću.

Europskom socijalnom poveljom jamči se pravo djece na zaštitu od opasnosti za njihov fizički i moralni integritet unutar radnog okruženja i izvan njega (članak 7. stavak 10.). ECSR je ustvrdio da se iskorištavanje djece u kućanstvu / za rad, uključujući trgovinu djecom u svrhu iskorištavanja za rad, mora zabraniti

390 ESLJP, *C. N. i V. protiv Francuske*, br. 67724/09, 11. listopada 2012., t. 70.

391 *Ibid.*, t. 104f.

392 ESLJP, *C. N. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 4239/08, 13. studenoga 2012., t. 70.–82.

393 ESLJP, *C. N. i V. protiv Francuske*, br. 67724/09, 11. listopada 2012.

na razini države.³⁹⁴ Države potpisnice Europske socijalne povelje moraju osigurati ne samo potrebno zakonodavstvo kojim će spriječiti iskorištavanje i zaštititi djecu i mlade, nego i učinkovitost tog zakonodavstva u praksi.³⁹⁵

ILO okuplja vlade, poslodavce i radnike iz 187 država članica radi utvrđivanja radnih standarda, oblikovanja politika i osmišljavanja programa kojima se promiče dostojanstven rad. U dvjema konvencijama ILO-a o dječjem radu, *Konvenciji br. 138 o najnižoj dobi*³⁹⁶ i *Konvenciji br. 182 o najgorim oblicima dječjeg rada*,³⁹⁷ utvrđuju se najniža dob za obavljanje određenih oblika rada, postupovna jamstva koje se moraju primjenjivati i mjere za zabranu i uklanjanje najgorih oblika dječjeg rada.

7.2.2. Trgovina djecom

Prema pravu EU-a u članku 83. *UFEU-a* trgovina ljudima utvrđena je kao područje u kojem Parlament i Vijeće EU-a imaju zakonodavne ovlasti. Članak 5. stavak 3. Povelje EU-a o temeljnim pravima sadržava izričitu zabranu trgovine ljudima. Budući da je riječ o području s prekograničnim dimenzijama, doprinos EU-a je koristan.

Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava prvi je instrument koji su Europski parlament i Vijeće donijeli na temelju članka 83. *UFEU-a*³⁹⁸. Na temelju članka 2. stavka 1. te direktive trgovina ljudima definira se kao „vrbovanje, prijevoz, prevođenje, skrivanje ili primanje osoba, uključujući razmjenu ili prijenos kontrole nad tim osobama, korištenjem prijetnje, sile ili nekog drugog oblika prisile, otmicom, obmanom, prijevarom, zlorabom ovlasti ili položaja bespomoćnosti, davanjem ili primanjem plaćanja ili koristi da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, a u svrhu izrabljivanja”. Svrha Direktive jest utvrditi

394 ECSR (2004.), *Zaključci 2004. – Bugarska – članak 7. stavak 10.*, 2004/def/BGR/7/10/EN, 31. svibnja 2004.

395 ECSR (2006.), *Zaključci 2006. – Albanija – članak 7. stavak 10.*, 2006/def/ALB/7/10/EN, 30. lipnja 2006.; ECSR (2006.), *Zaključci 2006. – Bugarska – članak 7. stavak 10.*, 2006/def/BGR/7/10/EN, 30. lipnja 2006.; ECSR (2020.), *Zaključci 2019. – Irska, ožujak 2020.*

396 ILO (1973.), *Konvencija o najnižoj dobi*, C138, 1973.; ILO (1973.), *Preporuka o najnižoj dobi*, R146, 1973.

397 ILO (1999.), *Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada*, C182, 1999.; ILO (1999.), *Preporuka o najgorim oblicima dječjeg rada*, R190, 1999.

398 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava*, SL 2011 L 101/1, 15. travnja 2011.

minimalna pravila za definiranje i sankcioniranje kaznenih djela povezanih s trgovinom ljudima (članak 1.). Direktiva je u cijelosti relevantna za djecu te uključuje i nekoliko odredbi koje se posebno odnose na djecu, a povezane su s pružanjem pomoći i podrške djeci žrtvama trgovine ljudima i zaštitom u kaznenim istragama (članci od 13. do 16)³⁹⁹. Pojedine mjere pružanja podrške moraju se poduzeti u skladu sa stručnom procjenom svake žrtve (članak 14. stavak 1.). Države bi trebale imenovati skrbnika koji će zastupati najbolji interes djeteta (članak 14. stavak 2.) i pružiti podršku obitelji djeteta (članak 14. stavak 3.). Tijekom kaznenog postupka djeca imaju pravo na zastupnika, besplatno pravno savjetovanje i pravo da ih u odgovarajućem okruženju sasluša posebno osposobljen stručnjak (članak 15. stavci od 1. do 3.). Daljnje mjere zaštite uključuju mogućnost saslušanja bez prisutnosti javnosti i mogućnost neizravnog saslušanja djeteta korištenjem komunikacijskih tehnologija (članak 15. stavak 5.)⁴⁰⁰.

Direktiva 2004/81/EZ također je relevantna za djecu žrtve trgovine ljudima ako države članice odstupanjem od navedenih pravila odluče primjenjivati tu direktivu na djecu pod uvjetima utvrđenima u nacionalnom pravu.⁴⁰¹ Na temelju tog instrumenta države članice mogu žrtvama trgovine ljudima izdati boravišne dozvole pod uvjetom da surađuju u kaznenoj istrazi.⁴⁰²

Europska komisija u travnju 2021. donijela je novu strategiju na razini politike, koja sadržava niz mjera za sprječavanje trgovine ljudima, zaštitu žrtava i promicanje kaznenog progona.⁴⁰³ Agencija EU-a za izvršavanje zakonodavstva (Europol) i Agencija EU-a za suradnju u kaznenom pravosuđu (Eurojust) imaju važnu ulogu u osiguravanju suradnje među državama članicama radi utvrđivanja odgovornosti i kaznenog progona organiziranih mreža za trgovinu ljudima. Odgovarajuće odredbe za zaštitu djece žrtava na razini EU-a obrađuju se u [odjeljku 11.3.](#) ovog Priručnika.

399 Odredbe su detaljno opisane u FRA i ESLJP (2020.), [Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije](#), 17. prosinca 2020.

400 Vidjeti FRA (2015.b), *Child-friendly justice—Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci. Stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a), 5. svibnja 2015., str. 79.

401 EU, Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva 2004/81/EZ o dozvoli boravka izdanoj državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili koji su korišteni za djelovanja kojima se omogućuje nezakonito useljavanje, koji surađuju s nadležnim tijelima*, SL 2004 L 261, 29. travnja 2004., str. 19–23.

402 *Ibid.*, članak 3.

403 EU, Europska komisija (2021.), *Suzbijanje trgovine ljudima: nova strategija za razdoblje 2021. – 2025.*, 21. travnja 2021.

Prema pravu Vijeća Europe u EKLJP-u se ne upućuje izravno na trgovinu ljudima. Ipak, ESLJP članak 4. EKLJP-a tumači na način da uključuje zabranu trgovine ljudima.⁴⁰⁴ Sud je prihvatio istu definiciju trgovine ljudima kao onu koja je utvrđena u članku 3. točki (a) Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, koji je dio **Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (Protokol iz Palermo)**, i članku 4. točki (a) **Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima**⁴⁰⁵. ESLJP prvo utvrđuje uključuje li određena situacija osnovanu sumnju na trgovinu ljudima te je li stoga obuhvaćena člankom 4. Ako je to slučaj, analiza ESLJP-a slijedit će obrasce opisane u **odjeljku 7.2.1.**: ESLJP istražuje pruža li pravni okvir tužene države učinkovitu zaštitu od trgovine ljudima, je li država ispunila svoju obvezu djelovanja u posebnim okolnostima slučaja te jesu li nadležna tijela provela učinkovitu istragu dokazivih optužbi za trgovinu ljudima. Budući da su djeca posebno ranjiva, ESLJP se oslanjao i na svoju sudsku praksu na temelju članka 3. i 8. u pogledu čina nasilja kako bi utvrdio jesu li mjere koje država primjenjuje kako bi ih zaštitila od djela obuhvaćenih područjem primjene članka 4. učinkovite, sadržavaju li razumne korake za sprječavanje djela za koje su nadležna tijela znala ili trebala znati te jesu li doista odvrćajuće.⁴⁰⁶

Primjer: predmet *Rantsev protiv Rusije i Cipra*⁴⁰⁷ pokrenuo je otac mlade Ruskinje koja je preminula u Cipru u sumnjivim okolnostima. U Cipar je ušla s pomoću vize za umjetnike kabareta. Nakon navodnog pokušaja bijega, preminula je uslijed pada s balkona stana koji je pripadao poznanicima njezina poslodavca. Njezin je otac podigao optužbu protiv Rusije i Cipra, tvrdeći da nadležna tijela nisu pravilno istražila smrt njegove kćeri. ESLJP je prvi put utvrdio da je trgovina ljudima obuhvaćena člankom 4. EKLJP-a. Iako Cipar ima odgovarajući pravni okvir za suzbijanje trgovine ljudima, prekršen je članak 4. jer administrativnom praksom kojom se od poslodavaca traži da izdaju financijska jamstva za plesače u kabaretu nije pružena učinkovita zaštita od trgovine ljudima i iskorištavanja. Osim toga, zbog posebnih okolnosti slučaja ciparska su nadležna tijela trebala znati da je kći podnositelja zahtjeva u opasnosti da postane žrtva trgovine ljudima. ESLJP je presudio

404 ESLJP, *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, 7. siječnja 2010., t. 282.

405 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2000.), *Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom*, New York, 15. studenoga 2000.; Vijeće Europe (2005.), *Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima*, CETS br. 197, 2005.

406 ESLJP, *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 77587/12 i 74603/12, 16. veljače 2021.; vidjeti i ESLJP, *S. M. protiv Hrvatske*, br. 60561/14, 25. lipnja 2020.

407 ESLJP, *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, 7. siječnja 2010.

da policija nije poduzela mjere za zaštitu gđe Rantseve od iskorištavanja. Konačno, utvrdio je da je Rusija prekršila članak 4. jer ruska nadležna tijela nisu pravilno istražila optužbe za trgovinu ljudima.⁴⁰⁸

Primjer: predmet *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjene Kraljevine*⁴⁰⁹ odnosio se na dvoje vijetnamske djece koju su policijski službenici otkrili kako rade na farmi konoplje, nakon čega su uhićena i optužena za kaznena djela povezana s drogom. Podnositelji zahtjeva nisu odmah upućeni na procjenu kao potencijalne žrtve trgovine ljudima, no nadležno je tijelo kasnije utvrdilo da su oboje bili žrtve trgovine ljudima. Državno odvjetništvo nije se složilo s tom procjenom i nastavilo je s kaznenim progonom. Podnositelji zahtjeva priznali su krivnju za optužbe i osuđeni su. To je bio prvi put da je ESLJP razmatrao odnos između članka 4. EKLJP-a te kaznenog progona žrtava i potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Iz međunarodnih normi za suzbijanje trgovine ljudima ne može se zaključiti da postoji opća zabrana kaznenog progona žrtava trgovine ljudima niti se kazneni progon žrtava trgovine djecom može isključiti u svim okolnostima. Ipak, kazneni progon (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima mogao bi u određenim okolnostima biti protivan obvezi države da poduzme operativne mjere za njihovu zaštitu ako su nadležna tijela svjesna ili su trebala biti svjesna okolnosti zbog kojih postoji opravdana sumnja da je pojedinac žrtva trgovine ljudima. Kako bi se kaznenim progonom (potencijalne) žrtve poštovala slobode zajamčene člankom 4., ključno je rano utvrđivanje žrtava. Čim su nadležna tijela postala svjesna ili trebala postati svjesna okolnosti zbog kojih postoji opravdana sumnja da je pojedinac osumnjičen za kazneno djelo žrtva trgovine ljudima ili iskorištavanja, tu bi osobu odmah trebali procijeniti osposobljeni i kvalificirani pojedinci na temelju kriterija utvrđenih u međunarodnim normama, posebno uzimajući u obzir činjenicu da prijetnja silom i/ili uporaba prisile nisu nužne ako je riječ o djetetu. Nadalje, ESLJP je istaknuo da bi svaku odluku o kaznenom progonu potencijalne žrtve trebalo, koliko god je moguće, donijeti samo nakon što kvalificirana osoba procijeni je li riječ o trgovini ljudima, posebno ako je potencijalna žrtva dijete. U slučaju podnositeljâ zahtjeva ESLJP je smatrao da su razlozi državnog odvjetništva za kazneni progon bili potpuno neodgovarajući i nedosljedni s definicijom trgovine ljudima u međunarodnom pravu. To je, zajedno s propustom nadležnih tijela da provedu pravodobnu procjenu jesu li podnositelji zahtjeva doista bili žrtve

408 Vidjeti i ESLJP, *S. M. protiv Hrvatske*, br. 60561/14, 25. lipnja 2020.

409 ESLJP, *V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 77587/12 i 74603/12, 16. veljače 2021.

trgovine ljudima, dovelo do povrede njihovih obveza djelovanja na temelju članka 4. EKLJP-a. ESLJP je smatrao i da je navedenim prekršeno pravo podnositelja zahtjeva na pošteno suđenje zajamčeno člankom 6. EKLJP-a.

ECSR trgovinu ljudima smatra teškom povredom ljudskih prava i dostojanstva te novim oblikom ropstva⁴¹⁰. Na temelju članka 7. stavka 10. države moraju provoditi zakone kojima će je kriminalizirati⁴¹¹. Ti zakoni moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim nadzornim mehanizmom, sankcijama i akcijskim planom za borbu protiv trgovine djecom i njihova seksualnog iskorištavanja.⁴¹²

Na razini ugovora, Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima ključni je instrument koji se odnosi na trgovinu ljudima.⁴¹³ Konvencija dopunjuje Direktivu EU-a 2011/36/EU i ključna je za suzbijanje trgovine ljudima u državama strankama Konvencije, neovisno o tome jesu li države članice EU-a, na temelju zajedničkih standarda i obveza. Provedbu Konvencije nadzire skupina neovisnih stručnjaka (Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima – GRETA), koja periodično procjenjuje situaciju u svakoj zemlji te objavljuje izvješća.⁴¹⁴ Na temelju tih izvješća Odbor stranaka Konvencije, politički stup nadzornog mehanizma na temelju Konvencije, donosi preporuke državama strankama u vezi s mjerama koje trebaju poduzeti radi provedbe GRETA-inih zaključaka i prati daljnji napredak.

410 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) protiv Irske*, br. 89/2013, 12. rujna 2014., t. 56.

411 ECSR (2016.), *Zaključci 2015.* – Cipar, str. 15, siječanj 2016., u: ECSR (2016.), *Zaključci 2015. – članci 7., 8., 16., 17., 19., 27. i 31. Povelje*, siječanj 2016., str. 260.

412 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) protiv Irske*, br. 89/2013, 12. rujna 2014., t. 57.

413 Vijeće Europe (2005.), *Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima*, CETS br. 197, 2005.

414 Vidjeti Vijeće Europe, GRETA (2019.), *9th General Report on GRETA's activities* (9. godišnje izvješće o aktivnostima GRETA-e), 2019.

7.2.3. Seksualno iskorištavanje

Prema pravu EU-a Direktiva 2011/93/EU⁴¹⁵ osnovni je pravni instrument koji se odnosi na dječju pornografiju⁴¹⁶.

U članku 4. razrađuje se pojam iskorištavanja, uključujući poticanje, siljenje ili prisiljavanje djeteta na sudjelovanje u pornografskim predstavama ili dječjoj prostituciji te ostvarivanje zarade na taj način, posjećivanje pornografskih predstava u kojima sudjeluju djeca i sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom prisiljenim na prostituciju. Dječja pornografija definirana je na sljedeći način: „i. materijal koji vizualno prikazuje dijete u stvarnom ili simuliranom seksualnom činu; ii. prikazivanje spolnih organa djeteta prije svega za seksualne potrebe; iii. materijal koji vizualno prikazuje bilo koju osobu koja izgleda kao dijete u stvarnom ili simuliranom seksualnom činu, ili prikazivanje spolnih organa osobe koja izgleda kao dijete, prije svega za seksualne potrebe; iv. realistične slike djeteta u seksualnom činu ili realistične slike spolnih organa djeteta, prije svega za seksualne potrebe”.⁴¹⁷ Člankom 5. Direktive uvodi se obveza državama članicama EU-a da poduzmu sve potrebne mjere kojima će osigurati kažnjavanje namjerne proizvodnje, nabavljanja, posjedovanja, distribucije, širenja, posredovanja, ponude, dobavljanja ili stavljanja dječje pornografije na raspolaganje kao i svjesnog pristupanja toj vrsti sadržaja.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je u nekoliko navrata analizirao predmete koji se odnose na kaznena djela povezana s dječjom pornografijom u skladu s člancima 3. i 8. EKLJP-a.

Primjer: predmet *Söderman protiv Švedske* pokrenula je djevojčica koju je očuh pokušao snimiti dok se tuširala.⁴¹⁸ Navela je da švedski pravni okvir

415 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije*, SL 2011 L 335/1, 13. prosinca 2011., str. 1-14.

416 U ovom Priručniku izraz „dječja pornografija” upotrebljava se samo pri upućivanju na pravne tekstove. Međutim, u skladu sa *Smjernicama iz Luxembourg*a iz 2016. prednost ima izraz „materijal koji sadržava seksualno iskorištavanje djece” ili „materijal koji sadržava seksualno zlostavljanje djece”; Međuagencijska radna skupina (2016.), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse* (Terminološke smjernice za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja), 28. siječnja 2016.

417 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije*, SL 2011 L 335/1, članak 2. točka (c).

418 ESLJP, *Söderman protiv Švedske* [VV], br. 5786/08, 12. studenoga 2013.

nije na odgovarajući način zaštitio njezin privatni život. ESLJP je utvrdio da je država dužna uspostaviti pravni okvir koji će pružiti odgovarajuću zaštitu žrtvama kao što je podnositeljica zahtjeva. Budući da se taj predmet odnosi samo na pokušaj snimanja podnositeljice zahtjeva, ESLJP je zaključio da takav pravni okvir ne mora nužno uključivati kaznenopravne sankcije. Pravni lijekovi koji su na raspolaganju žrtvi, u građanskom ili kaznenom postupku, trebali su biti učinkoviti. ESLJP je smatrao da na temelju činjenica predmeta podnositeljica zahtjeva nije ostvarila pravo na učinkovite pravne lijekove u kaznenom ili građanskom postupku protiv pokušaja njezina očuha da je snimi, čime je prekršen članak 8. EKLJP-a.

Primjer: predmet *N. C. protiv Turske*⁴¹⁹ odnosio se na 12-godišnju djevojčicu koja je bila prisiljena na prostituciju. Istraga je pokrenuta brzo nakon njezine tužbe i većina počinitelja osuđena je na zatvorsku kaznu. Ipak, u tako ozbiljnom slučaju povezanom sa seksualnim iskorištavanjem djevojčice ESLJP se nije mogao ograničiti na taj opći zaključak u okviru procjene je li tužena država ispunila svoje obveze na temelju članaka 3. i 8. Utvrdio je da su nedostatak pomoći podnositeljici zahtjeva, propust da je se zaštititi od počinitelja, nepotrebna rekonstrukcija slučajeva silovanja, ponavljanje zdravstvenih pregleda, propust da se na saslušanjima osigura smireno i sigurno okruženje, procjena pristanka žrtve, prekomjerno trajanje postupka i, u konačnici, činjenica da su dvije optužbe zastarjele doveli do teškog slučaja sekundarne viktimizacije. Postupanje nacionalnih tijela nije bilo spojivo s obvezom zaštite djeteta koje je bilo žrtva seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Sudci suda za teža kaznena djela prvenstveno su bili odgovorni za to da se u okviru suđenja na odgovarajući način poštuje osobni integritet podnositeljice zahtjeva. Intimna narav predmeta i dob podnositeljice zahtjeva posebno su osjetljivi elementi, koji su nužno zahtijevali jednako osjetljiv pristup nadležnih tijela u okviru predmetnog kaznenog postupka. Stoga je ESLJP utvrdio da je došlo do povrede članaka 3. i 8. EKLJP-a.

Člankom 9. [Konvencije Vijeća Europe o kibernetičkom kriminalu](#)⁴²⁰ od država stranaka zahtijeva se da kriminaliziraju ponudu, dostupnost, distribuiranje, prenošenje, pribavljanje ili posjedovanje odnosno proizvodnju dječje pornografije ili proizvodnju takvog materijala s pomoću računalnog sustava. Važan je uvjet da su takvi postupci namjerni. U [izvješću s objašnjenjima](#) uz Konvenciju

419 ESLJP, *N. C. protiv Turske*, br. 40591/11, 9. veljače 2021.

420 Vijeće Europe (2004.), [Konvencija o kibernetičkom kriminalu](#), CETS br. 185, 1. srpnja 2004.

navedeno je da je izraz „pornografski materijal” uređen nacionalnim normama koje se odnose na klasifikaciju materijala kao opscenih, neusklađenih s javnim moralom ili neprihvatljivih na sličan način. Stoga se materijal s umjetničkom, medicinskom, znanstvenom ili sličnom svrhom ne mora smatrati pornografskim”.⁴²¹ Odbor ministara Vijeća Europe donio je i smjernice o pravima djeteta u digitalnom okruženju, koje uključuju niz mjera posebno usmjerenih na zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja na internetu⁴²².

Nadalje, u skladu s člancima od 21. do 23. [Konvencije iz Lanzarotea](#) države su dužne poduzeti zakonodavne mjere za kriminalizaciju različitih oblika dječje pornografije. Na temelju članka 21. vrbovanje, prisiljavanje i sudjelovanje u postupcima dječje pornografije mora se kriminalizirati. Na temelju članka 22. prisiljavanje djeteta da svjedoči seksualnom činu (zlostavljanju) također se mora kriminalizirati. Konačno, člankom 23. propisuje se da se kazneno zakonodavstvo provodi zbog postupaka vrbovanja djece u seksualne svrhe s pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije. Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea potaknuo je države članke Konvencije da razmotre proširenje kriminalizacije vrbovanja u slučajevima u kojima seksualno zlostavljanje nije posljedica susreta uživo, već je počinjeno na internetu.⁴²³ Na temelju Konvencije iz Lanzarotea države su dužne osigurati odgovarajuće odgovore na tehnološki razvoj i upotrijebiti sve relevantne alate, mjere i strategije za djelotvorno sprječavanje i suzbijanje seksualnog zlostavljanja djece, među ostalim i na internetu.⁴²⁴

Primjer: u predmetu *K. U. protiv Finske*⁴²⁵ na mrežno mjesto za upoznavanje partnera postavljen je oglas u ime 12-godišnjeg dječaka bez njegova znana. Navedeni su njegova dob, telefonski broj i fizički opis te poveznica na

421 Vijeće Europe (2001.), [Izvjешće s objašnjenjima uz Konvenciju o kibernetičkom kriminalu](#), t. 99.

422 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#) (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka CM/Rec(2018)7, 4. srpnja 2018.

423 Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2015.), [Opinion on Article 23 of the Lanzarote Convention and its explanatory note: solicitation of children for sexual purposes through information and communication technology \(grooming\)](#) (Mišljenje o članku 23. Konvencije iz Lanzarotea i objašnjenju uz nju: vrbovanje djece u seksualne svrhe s pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije (zblizavanje s djecom radi seksualnog zlostavljanja)), 17. lipnja 2015.

424 Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), [Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies \(ICTs\)](#) (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.

425 ESLJP, *K. U. protiv Finske*, br. 2871/02, 2. prosinca 2008.

internetsku stranicu s njegovom fotografijom. Oglas je bio seksualne naravi te je sugerirao da je dječak bio u potrazi za intimnim odnosom s drugim dječakom njegove dobi ili starijim, čime je postao meta za pedofile. Zbog mjerodavnog zakonodavstva pružatelj internetskih usluga nije mogao otkriti identitet osobe koja je postavila oglas. ESLJP je zaključio da obveza djelovanja iz članka 8. EKLJP-a u pogledu kriminaliziranja kaznenih djela te njihova učinkovitog istraživanja i kaznenog progona postaje još važnija kad je ugrožena fizička i moralna dobrobit djeteta. Stoga je u ovom slučaju odlučio da izloženost napadima pedofila na internetu ugrožava djetetovu fizičku i moralnu dobrobit te je ovaj slučaj predstavljao kršenje članka 8. EKLJP-a.

7.3. Visokorizične skupine

Ključna točka

- Neka su djeca posebno ranjiva, na primjer djeca koja pripadaju etničkoj manjini, djeca s invaliditetom, LGBTIQ djeca ili djeca s ovisnostima.

Prema pravu Vijeća Europe rijetki su predmeti ESLJP-a koji se posebno odnose na nasilje nad maloljetnom djecom izvan konteksta trgovine ljudima i prisilnog rada. Oni se uglavnom odnose na segregaciju u školama i diskriminaciju, što se analizira u [odjeljku 3.2.](#)

Primjer: u predmetu *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* nevladina organizacija podnijela je tužbu u ime romskog mladića koji je preminuo u državnoj ustanovi.⁴²⁶ Dječak je bio HIV-pozitivan te je imao teške intelektualne teškoće. Uvjeti u ustanovi u kojoj je boravio bili su užasavajući: nije bilo grijanja, posteljine ni odjeće, nije bilo podrške osoblja itd. Budući da žrtva nije imala bliske rodbine, jedna je nevladina organizacija u njegovo ime podnijela tužbu zbog povrede prava utvrđenih člancima 2., 3., 5., 8., 13. i 14. EKLJP-a. ESLJP je odlučilo da u iznimnim okolnostima slučaja (izrazita ranjivost i nepostojanje bliskih srodnika mladog Roma) nevladina organizacija ima ovlasti zastupati

⁴²⁶ ESLJP, *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], br. 47848/08, 17. srpnja 2014.

preminulog podnositelja zahtjeva. U odluci o meritumu zaključio je da je došlo do povrede temeljnog dijela članka 2. Nacionalna tijela proglašena su odgovornima za smrt g. Câmpeanua jer su ga smjestila u ustanovu u kojoj je preminuo zbog nedostatka odgovarajuće hrane, smještaja i zdravstvene skrbi. ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede članka 2. i zbog činjenice da rumunjska nadležna tijela nisu poduzela učinkovitu istragu smrti g. Câmpeanua.

U [Preporuci Vijeća Europe Rec\(2005\)5](#) navedeno je da se smještaj nezbrinutog djeteta u ustanovu ne smije temeljiti na diskriminacijskoj osnovi⁴²⁷. Iz predmeta ESLJP-a povezanih s djecom s invaliditetom proizašlo je nekoliko pitanja, uključujući obveza djelovanja države da se zaštite njihovi životi i fizički integritet.

Primjer: predmet *Nencheva i drugi protiv Bugarske*⁴²⁸ odnosio se na smrt 15-ero djece i mladih u ustanovi za osobe s psihičkim i mentalnim poteškoćama. ESLJP je smatrao da su životni uvjeti djece u ustanovi, koja je bila pod isključivim nadzorom države, bili užasavajući: nije bilo hrane, lijekova, odjeće ni grijanja. Nadležna tijela upozorena su na tu situaciju nekoliko puta te su stoga bila svjesna ili su trebala biti svjesna opasnosti od smrti. ESLJP je utvrdio da je došlo do kršenja temeljnog dijela članka 2. EKLJP-a jer nadležna tijela nisu poduzela mjere za zaštitu života djece koja su smještena pod njihov nadzor. Osim toga, bugarska nadležna tijela nisu provela učinkovitu istragu smrti djece. Na temelju posebnih okolnosti tog slučaja trebala su po službenoj dužnosti pokrenuti kaznenu istragu. Istraga je proglašena neučinkovitom iz nekoliko razloga: pokrenuta je dvije godine nakon smrti djece, trajala je neopravdano dugo, nije obuhvatila smrt sve djece te nije razjasnila sve relevantne okolnosti predmeta. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede postupovnog dijela članka 2 EKLJP-a.⁴²⁹

Primjer: predmet *I.C. protiv Rumunjske*⁴³⁰ odnosio se na tužbu zbog neadekvatne istrage optužbi za silovanje koje je iznijela 14-godišnjakinja. ESLJP je smatrao da su rumunjska nadležna tijela neopravdano isticala nedostatak dokaza da je podnositeljica zahtjeva pružala otpor za vrijeme silovanja

427 Vijeće Europe, Odbor ministara (2005.), [Preporuka Rec \(2005\)5 o pravima djece koja žive u ustanovama socijalne skrbi](#), 16. ožujka 2005.

428 ESLJP, *Nencheva i drugi protiv Bugarske*, br. 48609/06, 18. lipnja 2013.

429 Vidjeti i ESLJP, *L. R. protiv Sjeverne Makedonije*, br. 38067/15, 23. siječnja 2020.

430 ESLJP, *I.C. protiv Rumunjske*, br. 36934/08, 24. svibnja 2016.

te su svoje zaključke temeljili samo na izjavama navodnih počinitelja da je djevojčica pristala na spolni odnos, kao i na činjenici da na njezinu tijelu nije bilo znakova nasilja. Nadalje, ni tužitelji ni sudci koji su odlučivali u predmetu nisu uzeli u obzir okolnosti slučaja kao što je njezina dob i činjenica da je do navodnog silovanja, u kojem su sudjelovala tri muškarca, došlo po noći i hladnom vremenu, a svi ti čimbenici povećali su njezinu ranjivost. Trebalo se posebno usmjeriti na analizu valjanosti pristanka podnositeljice zahtjeva, uzimajući u obzir njezine blage intelektualne teškoće. U tom je kontekstu priroda njezina navodnog seksualnog zlostavljanja bila takva da je postojanje korisnih mehanizama otkrivanja i prijave bilo ključno za učinkovitu provedbu relevantnih kaznenih zakona i njezin pristup odgovarajućim pravnim lijekovima. ESLJP je stoga utvrdio da je došlo do kršenja članka 3. EKLJP-a.

Primjer: predmet *V.C. protiv Italije*⁴³¹ odnosio se na 15-godišnjakinju uhićenu na zabavi na kojoj su se konzumirali alkohol i droge. Njezini su roditelji izjavili da njihova kći boluje od psihijatrijskih poremećaja i da joj je ponuđeno da pozira za pornografske fotografije. Premda su nadležna tijela brzo pokrenula kaznenu istragu i javni je tužitelj predložio da se podnositeljicu zahtjeva smjesti u specijaliziranu ustanovu, ESLJP je kritizirao činjenicu da je prošlo više od četiri mjeseca do odluke suda za mlade, a potom su socijalnim službama trebala još četiri mjeseca za izvršenje naloga. U međuvremenu je podnositeljica zahtjeva postala žrtva seksualnog iskorištavanja i grupnog silovanja. ESLJP smatra da sud za mlade i socijalne službe u praksi nisu odmah poduzeli nikakve zaštitne mjere, iako su bili svjesni fizičke i psihičke ranjivosti podnositeljice zahtjeva te da su u tijeku postupci povezani s njezinim seksualnim iskorištavanjem i navodnim grupnim silovanjem. Nadležna tijela nisu provela procjenu rizika s kojima je podnositeljica zahtjeva bila suočena, što predstavlja kršenje članaka 3. i 8. Konvencije.

Na međunarodnoj razini, na temelju članka 16. Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom države stranke moraju poduzeti posebne mjere za zaštitu djece s invaliditetom od zlostavljanja i iskorištavanja⁴³².

431 ESLJP, *V.C. protiv Italije*, br. 54227/14, 1. svibnja 2018.

432 Vidjeti i [odjeljak 3.5.](#)

7.4. Nestala djeca

Ključna točka

- Djeca žrtve prisilnog nestanka imaju pravo sačuvati ili ponovno uspostaviti svoj identitet.

Prema pravu EU-a Komisija EU-a uspostavila je besplatnu dežurnu telefonsku liniju (116000) za nestalu djecu.⁴³³ Ta služba preuzima pozive o nestaloj djeci te ih prosljeđuje policiji, pruža savjete i podršku osobama koje inače skrbe za nestalo dijete te pomaže u istrazi.

Prema pravu Vijeća Europe prisilni nestanak djece obuhvaćen je člankom 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Zorica Jovanović protiv Srbije*⁴³⁴ novorođeno dijete navodno je preminulo nedugo nakon rođenja, ali njegovo tijelo nikada nije predano roditeljima. Majka je u tužbi navela da joj država nije dala informacije o tome što se dogodilo s njezinim sinom, uključujući uzrok njegove navodne smrti ili vrijeme i mjesto pogreba. ESLJP je smatrao da „kontinuirani propust države da [majci] pruži pouzdane informacije o tome što se dogodilo s njezinim sinom” predstavlja povredu njezina prava na obiteljski život⁴³⁵. Na temelju članka 46. EKLJP-a ESLJP je Srbiji naložio da poduzme sve odgovarajuće mjere, po mogućnosti na temelju *lex specialis* te da u roku od godinu dana uspostavi mehanizam pružanja individualne pravne zaštite svim roditeljima u situaciji kao što je situacija podnositeljice zahtjeva ili u dovoljno sličnoj situaciji. Srpski parlament nakon toga je u veljači 2020. donio Zakon o provedbi presude *Zorica Jovanović*.

433 EU, Europska komisija (2007.), *Odluka 2007/698/EZ o izmjeni Odluke 2007/116/EZ u odnosu na uvođenje dodatnih rezerviranih brojeva*, SL 2007, L 284/31, 29. listopada 2007.; EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2018.), *Direktiva 2018/1972 o Europskom zakoniku električnih komunikacija (preinaka)*, SL 2018 L 321/36, 11. prosinca 2018., članak 96.

434 ESLJP, *Zorica Jovanović protiv Srbije*, br. 21794/08, 26. ožujka 2013.

435 *Ibid.*, t. 74.

Primjer: u kasnijem predmetu *Mik i Jovanović protiv Srbije*⁴³⁶ podnositelji zahtjeva naveli su da su srpska nadležna tijela presporo i u konačnici neučinkovito provodila presudu u predmetu *Zorica Jovanović*. Iako je taj zakonodavni akt donesen 2020. nakon znatnog kašnjenja, pitanja koja je njime trebalo urediti sama su po sebi bila vrlo osjetljiva i složena. Nadalje, zakonom, u obliku u kojem ga je u konačnici donio parlament, bili su predviđeni sudski i izvansudski postupci za situacije u kojoj su se nalazili podnositelji zahtjeva i druge osobe te je bio usmjeren na otkrivanje stvarnog statusa novorođenčadi za koju se sumnja da su nestala iz rodilišta u Srbiji. Točnije, zakonom je među ostalim predviđen sustav u okviru kojeg bi nacionalni sudovi imali ovlasti istraživati i prikupljati dokaze ne samo na zahtjev tužitelja, već i po službenoj dužnosti, kako bi se utvrdile sve relevantne činjenice, a imali bi i ovlasti da prema potrebi dodijele odštetu. Predviđeno je i osnivanje povjerenstva sa širokim ovlastima, čiji bi se članovi imenovali većinom glasova predstavnika registriranih udruga roditelja koje se bave pitanjem nestalih beba. U skladu s tim ESLJP je taj predmet obrisao sa svojeg popisa.

Člankom 25. stavkom 1. točkom (b) [Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka](#)⁴³⁷ propisano je da države moraju spriječiti i kazniti „krivotvorenje, prikrivanje ili uništavanje dokumenata koji potvrđuju pravi identitet” djece koja su prisilno nestala ili čiji su roditelji prisilno nestali. Države moraju poduzeti i potrebne mjere za traženje i prepoznavanje te djece te njihovo vraćanje izvornim obiteljima. U pogledu prava djeteta na očuvanje ili ponovno uspostavljanje vlastitog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i obiteljske odnose priznate zakonom, države moraju imati utvrđene pravne postupke za revidiranje i poništavanje posvojenja ili smještaja djece uključene u prisilne nestanke (članak 25. stavak 4.). U Konvenciji se ponavljaju dva opća načela na kojima se temelje prava djeteta: najbolji interes djeteta kao najvažnije pitanje te pravo djeteta na iznošenje svojih stavova (članak 25. stavak 5.). Iako je prilično malen broj europskih država ratificirao tu konvenciju, njezina važnost za europski normativni okvir ne smije se zanemariti⁴³⁸.

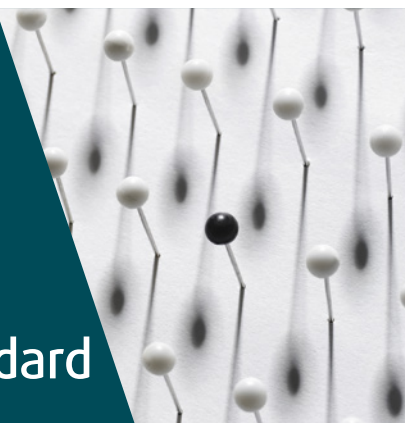
436 ESLJP, *Mik i Jovanović protiv Srbije* (odluka), br. 9291/14 i 63798/14, 23. ožujka 2021.

437 Ujedinjeni narodi (2006.), [Međunarodna konvencija o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka](#), 20. prosinca 2006.

438 Do veljače 2022. Konvenciju je ratificiralo 17 od 27 država članica EU-a. Uz to, i sljedeće države članice Vijeća Europe ratificirale su Konvenciju: Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Švicarska, Armenija i Albanija.

8

Gospodarska, socijalna i kulturna prava te odgovarajući životni standard

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 14. (obrazovanje). Direktiva o jedinstvenoj dozvoli (2011/98/EU) Direktiva o dugotrajnom boravištu (2003/109/EZ) Direktiva o studentima (2004/114/EZ) Direktiva o slobodnom kretanju (2004/38/EZ) Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU) Direktiva o uvjetima prihvata (preinaka) (2013/33/EU) Sud EU-a, C-9/74, <i>Donato Casa-grande protiv Landeshauptstadt München</i>, 3. srpnja 1974. Sud EU-a, C-413/99, <i>Baumbast i R protiv Secretary of State for the Home Department</i>, 2002. (obrazovanje djece migranata)	Pravo na obrazovanje	EKLJP, Protokol br. 1, članak 2. (pravo na obrazovanje) Europska socijalna povelja (revidirana), članak 17. (pravo na obrazovanje) Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, članak 12. stavak 3. i članak 14. Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata ESLJP, <i>Ponomaryovi protiv Bugarske</i>, br. 5335/05, 2011. (diskriminacija na temelju imigrantskog statusa)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 35. (pristup zdravstvenoj skrbi) Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU), članak 29. (osnovna prava za djecu migranata) Direktiva o uvjetima prihvata (preinaka), članak 21., članak 23. stavak 4. i članak 25.	Pravo na zdravlje	EKLJP, članci 2. (pravo na život) i 8. (pravo na fizički integritet) Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (Konvencija iz Ovieda), članci 6. i 8. Europska socijalna povelja (revidirana), članci 11. (pravo na zaštitu zdravlja) i 13. (pravo na socijalnu i medicinsku pomoć) Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata ESLJP, <i>Oyal protiv Turske</i>, br. 4864/05, 2010. (zaraza novorođenčeta HIV-om) ESLJP, <i>Iliya Petrov protiv Bugarske</i>, br. 19202/03, 2012. (ozljeda u elektroenergetskom postrojenju) ESLJP, <i>Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske [VV]</i>, br. 47848/08, 2014. (smrt u ustanovi) ESLJP, <i>Glass protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 61827/00, 2004. (informirani pristanak) ESLJP, <i>M. A. K. i R. K. protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 45901/05 i 40146/06, 2010. (testiranje bez pristanka roditelja) ESLJP, <i>Vavrička i drugi protiv Češke</i>, br. 47621/13, 2021. (mjere obveznog cijepljenja) ESLJP, <i>Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 18533/21, 2021. (najbolji interes djeteta) ECSR, <i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) protiv Francuske</i>, pritužba br. 14/2003, 2004. (medicinska skrb za djecu migranata) ECSR, <i>Defence for Children International (DCI) protiv Belgije</i>, pritužba br. 69/2011, 2012. (djeca s nezakonitim boravkom)

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članak 34. stavak 3. (pravo na socijalnu pomoć i pomoć u vezi sa smještajem) Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ) Direktiva o spajanju obitelji (2003/86/EZ) Direktiva o uvjetima prihvata (preinaka) (2013/33/EU) Sud EU-a, <i>Zubair Haqbin protiv Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers</i>, C-233/18, 2019.	Pravo na smještaj	Europska socijalna povelja (revidirana), članci 16. (pravo obitelji na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu), 17. (pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu) i 31. (pravo na smještaj) ESLJP, <i>Bah protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 56328/07, 2011. ESLJP, <i>Winterstein i drugi protiv Francuske</i>, br. 27013/07, 2013. (propust da se osigura smještaj) ESLJP, <i>Khan protiv Francuske</i>, br. 12267/16, 2019.
Povelja o temeljnim pravima, članci 1., 24. i 34. (socijalno osiguranje i socijalna pomoć) Direktiva o ravnoteži između poslovnog i privatnog života (2019/1158) Direktiva o dugotrajnom boravištu (2003/109/EZ) Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU)	Pravo na odgovarajući životni standard i pravo na socijalno osiguranje	Europska socijalna povelja (revidirana), članci od 12. do 14. (pravo na socijalno osiguranje, socijalnu i medicinsku pomoć te na korištenje socijalnih usluga), 16. (pravo obitelji na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu) i 30. (pravo na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja) Protokol br. 1 uz EKLJP, članak 1. Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata Europska konvencija o socijalnom osiguranju ESLJP, <i>Konstantin Markin protiv Rusije</i> [VV], br. 30078/06, 2012. (roditeljski dopust) ESLJP, <i>Yocheva i Ganeva protiv Bugarske</i>, br. 18592/15 i 43863/15, 2021. ECSR, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EURO-CEF) protiv Francuske</i>, pritužba br. 82/2012, 2013. (uskracivanje dječjeg doplatka zbog neopravdanog izostanka iz škole)

Gospodarska, socijalna i kulturna prava, koja se u europskom kontekstu češće nazivaju društveno-ekonomskim ili socijalnim pravima, uključuju prava povezana s radom, kao i pravo na obrazovanje, zdravlje, smještaj, socijalno

osiguranje i općenito odgovarajući životni standard. Kulturna prava još su nedovoljno razvijena i obrađena u znanstvenom i parničnom kontekstu. Njihovi se aspekti razmatraju u [odjeljku 8.2.](#) u okviru prava na obrazovanje.

Izričiti standardi u pogledu gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava u europskom kontekstu navedeni su u [Europskoj socijalnoj povelji \(revidiranoj\)](#) i [Povelji EU-a o temeljnim pravima](#), pri čemu i EKLJP i njegovi protokoli sadržavaju nekoliko relevantnih odredbi, na primjer o zabrani prisilnog rada i pravu na obrazovanje. Osim toga, ESLJP smatra da ne postoji „stroga granica koja razdvaja sferu [socijalnih i gospodarskih prava] i područje obuhvaćeno Konvencijom”⁴³⁹ te je gospodarska, socijalna i kulturna prava pripisao građanskim pravima zajamčenima EKLJP-om. Na primjer, na taj je način pristup zdravstvenoj skrbi obrađen u sklopu zabrane mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (članak 3. EKLJP-a)⁴⁴⁰.

Na razini EU-a [europskim stupom socijalnih prava](#) proglašenim 2017.⁴⁴¹ i Komisijinim [Aksijskim planom za provedbu europskog stupa socijalnih prava](#) donesenim 2021. izražena je politička odlučnost u pogledu jačanja socijalne komponente u EU-u⁴⁴². Europski stup socijalnih prava sastoji se od 20 načela ključnih za pošteno i dobro funkcioniranje tržišta rada i sustava socijalne skrbi. Načelo br. 11 europskog stupa socijalnih prava odnosi se na skrb o djeci i podršku djeci te se ističe da djeca imaju pravo na pristupačan i kvalitetan rani i predškolski odgoj i obrazovanje te na zaštitu od siromaštva. Djeca iz ugroženih sredina također imaju pravo na posebne poticajne mjere za ostvarivanje jednakih mogućnosti. Vijeće EU-a donijelo je 2021. [europsko jamstvo za djecu](#) kako bi se osiguralo da svako dijete u Europi izloženo riziku od siromaštva ili društvene isključenosti ima pristup najosnovnijim pravima, kao što su zdravstvena zaštita i obrazovanje⁴⁴³.

439 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9. listopada 1979., t. 26.

440 Vidjeti na primjer ESLJP (2015.), *Factsheet – Prisoners’ health-related rights* (Informativni sažetak – Prava zatvorenika povezana sa zdravljem), veljača 2015.; ESLJP (2015.), *Informativni sažetak – Zdravlje*, travanj 2015.

441 EU (2017.), *Europski stup socijalnih prava u 20 načela*, 16. studenoga 2017.

442 EU, Europska komisija (2021.), *Aksijski plan za provedbu europskog stupa socijalnih prava*, COM(2021) 102 final, 2021.

443 EU, Vijeće Europske unije (2021.), *Preporuka (EU) 2021/1004 od 14. lipnja 2021. o uspostavi europskog jamstva za djecu*, ST/9106/2021/INIT, SL 2021 L 223, str. 14–23.

U ovom se poglavlju analiziraju gospodarska, socijalna i kulturna prava koja su posebno važna za djecu: pravo na obrazovanje (odjeljak 8.2.), pravo na zdravlje (odjeljak 8.3.), pravo na smještaj (odjeljak 8.4.) i pravo na odgovarajući životni standard i socijalno osiguranje (odjeljak 8.5).

8.1. pristupi gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima

Ključne točke

- Dostupnost odgovarajućih resursa ključna je za osiguravanje zaštite socijalnih prava.
- Ključni elementi socijalnih prava jesu raspoloživost, dostupnost, prilagodljivost i prihvatljivost.

Prema pravu EU-a gospodarska, socijalna i kulturna prava uključena su u [Povelju EU-a o temeljnim pravima](#) kao istovrijedna građanskim i političkim pravima. Međutim, u članku 52. Povelje razlikuju se prava i načela, pri čemu su načela ograničena u mjeri u kojoj se na njih može „pozvati pred sudom”⁴⁴⁴. Prema Sudu EU-a na neka gospodarska, socijalna i kulturna prava i načela iz Povelje ne može se „pozvati pred sudom”⁴⁴⁵.

Prema pravu Vijeća Europe ECSR navodi da se, ako je ostvarivanje prava „izuzetno složeno i skupo”, njegovo postupno ostvarivanje ocjenjuje na temelju triju kriterija: prvo, mjere se moraju poduzeti u razumnom roku da bi se ostvarili ciljevi Povelje; drugo, napredak se mora moći izmjeriti; i treće, ostvarivanje prava mora biti „dosljedno s maksimalnim korištenjem resursa”⁴⁴⁶. ECSR je podsjetio države i na „učinak njihovih odluka na skupine s povećanom ranjivošću i druge osobe koje su njima zahvaćene”⁴⁴⁷.

444 Vidjeti i EU, Europska komisija (2020.), *Feasibility study for a Child Guarantee* (Studija izvedivosti za potrebe jamstva za djecu), završno izvješće, ožujak 2020.

445 Sud EU-a, *Stadt Wuppertal protiv Marije Elisabeth Bauer i Volker Willmeroth protiv Martine Broßonn*, C-569/16 i C-570/16, 6. studenoga 2018.

446 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) protiv Francuske*, pritužba br. 13/2002, 4. studenoga 2003., t. 53.; primijenjeno u ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) protiv Francuske*, pritužba br. 81/2012, 11. rujna 2013., t. 94.-99.

447 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) protiv Francuske*, pritužba br. 13/2002, 4. studenoga 2003., t. 53.

U posebnom kontekstu prava na socijalno osiguranje ECSR tvrdi da su koraci unatrag koji se poduzimaju „kako bi se osigurali održavanje i održivost postojećeg sustava socijalnog osiguranja” dozvoljeni pod uvjetom da se njima ne „dovode u pitanje temeljni okvir nacionalnog sustava socijalnog osiguranja ili ne uskraćuju pojedincima priliku korištenja zaštite koju on pruža protiv teškog socijalnog i ekonomskog rizika”⁴⁴⁸. ESLJP također prihvaća mogućnost poduzimanja koraka unatrag, ali ispituje je li odabrana metoda razumna i prikladna za postizanje legitimnog cilja koji se nastoji postići⁴⁴⁹.

U kontekstu prava na obrazovanje ECSR je, u skladu s pristupom Odbora UN-a za gospodarska, socijalna i kulturna prava, donio analitički okvir raspoloživosti, dostupnosti, prihvatljivosti i prilagodljivosti⁴⁵⁰. Razlika između raspoloživosti i dostupnosti također je zastupljena u sudskoj praksi ESLJP-a. Kriteriji ili ključni elementi raspoloživosti, dostupnosti, prihvatljivosti i prilagodljivosti usmjeravaju elemente analize koja slijedi, u mjeri u kojoj je dostupna povezana sudska praksa.

8.2. Pravo na obrazovanje

Ključne točke

- Ograničenja dostupnosti obrazovanja moraju biti predvidljiva, usmjerena na postizanje legitimnog cilja, opravdana i nediskriminirajuća.
- Poštovanje vjerskih i filozofskih uvjerenja roditelja u okviru obrazovanja djeteta ne isključuje mogućnost vjeronauka ili seksualnog odgoja u školama.
- Obrazovanje se mora moći prilagoditi potrebama sve djece, što zahtijeva posebne mjere za djecu s invaliditetom i mogućnost da se djeca koja pripadaju manjini obuhvate obrazovnim sustavom te da ih se podučava na njihovu jeziku.
- Djeca imaju pravo na obrazovanje bez obzira na državljanstvo ili migracijski status.

448 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) i Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) protiv Grčke*, pritužba br. 65/2011, 23. svibnja 2012., t. 47.

449 ESLJP, *Markovics i drugi protiv Mađarske*, odluka o nedopuštenosti, br. 77575/11, 19828/13 i 19829/13, 24. lipnja 2014., t. 37. i 39.

450 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske*, pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008., t. 37.

Prema pravu EU-a člankom 14. stavkom 2. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) jamči se pravo na obrazovanje, uključujući „mogućnost besplatnog obveznog školovanja”. Člankom 14. stavkom 3. osigurava se sloboda osnivanja obrazovnih ustanova te pravo roditelja da svojoj djeci osiguraju obrazovanje i poduku u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima. Europski stup socijalnih prava sadržava načelo obrazovanja, osposobljavanja i cjeloživotnog učenja.⁴⁵¹

Prema pravu Vijeća Europe člankom 2. [Protokola br. 1 uz EKLJP](#) jamči se pravo na obrazovanje. ESLJP je pojasnio da se tim člankom države ne obvezuje da obrazovanje učine dostupnim, nego se njime propisuje „pravo pristupa obrazovnim ustanovama koje postoje u određenom trenutku”⁴⁵². Uz to, pravo na obrazovanje uključuje i „mogućnost ostvarenja koristi od postignutog obrazovanja, odnosno pravo na dobivanje bilo kojeg oblika službenog priznanja [...] za postignutu razinu obrazovanja u skladu s pravilima koja su na snazi u svakoj državi”⁴⁵³. Međutim, to nije apsolutno pravo; moraju se moći predvidjeti ograničenja za uključene strane i mora se nastojati ostvariti legitiman cilj. Dopuštene su disciplinske mjere, uključujući privremeno udaljenje ili isključivanje iz obrazovne ustanove, pod uvjetom da ispunjavaju kriterije dopuštenih ograničenja⁴⁵⁴. ESLJP procjenjuje dovode li ti oblici isključivanja iz obrazovnog sustava do uskraćivanja prava na obrazovanje, razmatrajući čimbenike kao što su postupovna jamstva, trajanje isključenja, nastojanja ponovnog uključivanja te adekvatnost osiguranog alternativnog obrazovanja⁴⁵⁵. Nadalje, djeca se mogu isključiti iz prostora obrazovne ustanove zbog zdravstvenih i sigurnosnih razloga, na primjer ako se sumnja da imaju zaraznu bolest, pod uvjetom da se odluka o njihovu isključenju primjenjuje samo dok je to nužno⁴⁵⁶.

U okviru prava na obrazovanje roditelji imaju pravo na poštovanje svojih vjerskih i filozofskih uvjerenja. Međutim, „utvrđivanje i planiranje nastavnog programa u načelu su u nadležnosti” države⁴⁵⁷. Država može u nastavni program

451 EU (2017.), [Europski stup socijalnih prava](#), 16. studenoga 2017.

452 ESLJP, *Predmet „povezan s određenim aspektima zakona o upotrebi jezika u belgijskom obrazovanju” protiv Belgije*, br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 i 2126/64, 23. srpnja 1968., t. 4.

453 *Ibid.*

454 ESLJP, *C. P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 300/11, 6. rujna 2016.

455 ESLJP, *Ali protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 40385/06, 11. siječnja 2011., t. 58.

456 ESLJP, *Memlika protiv Grčke*, br. 37991/12, 6. listopada 2015.

457 ESLJP, *Folgerø i drugi protiv Norveške [VV]*, br. 15472/02, 29. lipnja 2007., t. 84.

uključiti i informacije ili znanje vjerske ili filozofske naravi pod uvjetom da se ono „prenosi na objektivna, kritički i pluralistički način“⁴⁵⁸. Kako bi se zaštitili pluralizam i razlike u poduci, pojedina vjera ili filozofija mora se uravnotežiti tako da se roditeljima pruži mogućnost djelomičnog ili potpunog izuzimanja djece iz takvih nastavnih sadržaja, na primjer mogućnost da djeca ne pohađaju dio nastave ili vjeronauk u cjelini⁴⁵⁹. Za način na koji ESLJP pristupa tom pitanju s nediskriminacijskog stajališta vidjeti [odjeljak 2.1.](#) i [odjeljak 2.2.](#)⁴⁶⁰

U skladu s člankom 17. stavkom 2. [revidirane Europskoj socijalnoj povelji](#) države su dužne „poduzeti sve potrebne i odgovarajuće mjere usmjerene na to da [...] osiguraju djeci i mladima besplatno osnovno i srednjoškolsko obrazovanje te poticati njihovo redovito pohađanje škole“⁴⁶¹. Uz to, ECSR je presudio da u skladu s tom odredbom države potpisnice trebaju osigurati pristup obrazovanju i djeci koja nezakonito borave na njihovu državnom području⁴⁶².

Nadalje, obrazovne ustanove moraju biti dostupne svima, bez diskriminacije.⁴⁶³ ECSR je zaključio da „integracija djece s invaliditetom u redovne škole [...] treba postati standardni postupak, a nastava u specijaliziranim školama iznimka“⁴⁶⁴. Države nemaju široku marginu procjene u pogledu odabira vrste škole za osobe s invaliditetom; mora biti riječ o redovnoj školi⁴⁶⁵. Slučajevi koji se odnose na različito postupanje u obrazovanju na temelju državljanstva, imigrantskog statusa ili etničkog podrijetla obrađeni su u [poglavlju 3.](#)

Prema sudskoj praksi ECSR-a države imaju široku marginu procjene u određivanju kulturne primjerenosti obrazovnog materijala o spolnom i reproduktivnom zdravlju, no moraju osigurati nediskriminirajuće obrazovanje o spolnom i reproduktivnom zdravlju „kojim se ne potiču ili jačaju društvena isključenost i narušavanje ljudskog dostojanstva“⁴⁶⁶. Nastavni materijali ne smiju „promicati

458 *Ibid.*, t. 84.

459 *Ibid.*, t. 85.–102. i manjinsko mišljenje.

460 ESLJP, *Grzelak protiv Poljske*, br. 7710/02, 15. lipnja 2010.

461 Europska socijalna povelja iz 1961. ne sadržava odredbu o pravu na obrazovanje.

462 ECSR, *Médecins du Monde – International protiv Francuske*, pritužba br. 67/2011, 11. rujna 2012.

463 Za pitanje djece s invaliditetom vidjeti [poglavlje 3.](#) i [poglavlje 7.](#)

464 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske*, pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008., t. 35.

465 ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) protiv Francuske*, pritužba br. 81/2012, 11. rujna 2013., t. 78.; ECSR, *International Federation for Human Rights (FIDH) i Inclusion Europe protiv Belgije*, pritužba br. 141/2017, 9. rujna 2020.

466 ECSR, *Međunarodni centar za pravnu zaštitu ljudskih prava (INTERIGHTS) protiv Hrvatske*, pritužba br. 45/2007, 30. ožujka 2009., t. 47.

ponižavajuće stereotype”, na primjer one koji se odnose neheteroseksualne osobe⁴⁶⁷.

Konačno, prilagodljivost obrazovanja potrebama sve djece zahtijeva, na primjer, da se za djecu s invaliditetom integriranu u redovne škole „osiguraju uvjeti u skladu s njihovim posebnim potrebama”⁴⁶⁸ (vidjeti i [odjeljak 3.5](#)).

U skladu s člankom 12. stavkom 3. [Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina](#) države potpisnice dužne su promicati jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim razinama za osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama (vidjeti i [poglavlje 3](#)).⁴⁶⁹ Za djecu koja pripadaju nacionalnim manjinama članak 14. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina utvrđuje pravo na obrazovanje na njihovom jeziku⁴⁷⁰. ESLJP je utvrdio i da pravo na obrazovanje podrazumijeva pravo na obrazovanje na nacionalnom jeziku (ili više njih)⁴⁷¹.

Zbog sve veće važnosti digitalnog okruženja u tom je području doneseno nekoliko dokumenata Vijeća Europe, u kojima se države poziva da djeci osiguraju pristup digitalnom okruženju na uključiv način, uzimajući u obzir razvojne kapacitete djece i posebne okolnosti djece u ranjivim situacijama⁴⁷². Također se preporučuje digitalnu pismenost uključiti u osnovni obrazovni kurikulum od najranije dobi, uzimajući u obzir razvojne kapacitete djece⁴⁷³.

467 *Ibid.*, t. 59. i 61.; vidjeti i ESLJP, *Bayev i drugi protiv Rusije*, br. 67667/09, 20. lipnja 2017.; ESLJP, *A.R. i L.R. protiv Švicarske*, br. 22338/15, 2017.

468 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske*, pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008., t. 35.

469 Vidjeti i Vijeće Europe, Savjetodavni odbor o okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina (2006.), *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities* (Komentar o obrazovanju na temelju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina), ACFC/25DOC(2006)002, 2. ožujka 2006., dio 2.1.

470 Za dodatno pojašnjenje vidjeti Vijeće Europe, Savjetodavni odbor o okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina (2006.), *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities* (Komentar o obrazovanju na temelju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina), ACFC/25DOC(2006)002, 2. ožujka 2006., dio 2.3., i [Tematski komentar br. 3: Jezična prava pripadnika nacionalnih manjina na temelju Okvirne konvencije](#), 2012., ACFC/44DOC(2012)001 rev, 5. srpnja 2012., dio VI.

471 ESLJP, *Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije [VV]*, br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06, 19. listopada 2012., t. 137.

472 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Preporuka CM/Rec(2018)7 o smjernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju*, 4. srpnja 2018.

473 Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), *Preporuka CM/Rec(2019)10 o razvoju i promicanju digitalnog građanskog odgoja*, 21. studenoga 2019.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2016.), *Preporuka CM/Rec(2016)2 o internetu građana*, 10. veljače 2016.

8.2.1. Pravo djece migranata na obrazovanje

Prema pravu EU-a temeljno pravo djece na obrazovanje, bez obzira na njihov migrantski status, priznato je u gotovo svim aspektima migracijskog prava EU-a⁴⁷⁴. **Direktivom o jedinstvenoj dozvoli**⁴⁷⁵ predviđen je jednaki tretman nositelja boravišne dozvole, a **Direktivom o dugotrajnom boravku** predviđen je jednaki tretman državljana zemalja izvan EU-a s dugotrajnim boravkom⁴⁷⁶. Ipak, EU nije nadležan za određivanje sadržaja ili područja primjene nacionalnih odredbi o obrazovanju. EU štiti prava djece migranata na pristup obrazovanju na istoj ili, ovisno o njihovu statusu, na sličnoj osnovi kao za građane EU-a. **Direktivom o studentima (2004/114/EZ)** uređeni su uvjeti ulaska i boravka državljana zemalja izvan EU-a na razdoblje dulje od tri mjeseca u svrhu studija, razmjene učenika, osposobljavanja bez naknade ili volonterstva⁴⁷⁷. Opći uvjeti za prihvatanje djece uključuju predodžbu važeće putne isprave, suglasnost roditelja za planirani boravak, zdravstveno osiguranje i, ako to zatraži država članica, plaćanje naknade za rješavanje zahtjeva za prihvatanje⁴⁷⁸. Na primjer, učenici moraju predložiti dokaz o sudjelovanju u programu razmjene učenika kojim upravlja organizacija priznata u toj državi članici⁴⁷⁹. Osobe koje sudjeluju u programima stažiranja moraju pružiti dokaze koje država članica propisuje kako bi se osiguralo da tijekom boravaka imaju dovoljno sredstava za uzdržavanje, obuku i povratak⁴⁸⁰. Pristup studenata s ustanova visokog obrazovanja gospodarskim aktivnostima, uključujući zapošljavanje, podliježe ograničenjima⁴⁸¹.

474 Na primjer EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena)* (*Direktiva o kvalifikaciji*), SL 2011 L 337/9, 13. prosinca 2011., str. 9–268, članak 27.

475 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/98/EU Europskog parlamenta i Vijeća o jedinstvenom postupku obrade zahtjeva za izdavanje jedinstvene dozvole za boravak i rad državljanima trećih zemalja na državnom području države članice te o zajedničkom skupu prava za radnike iz trećih zemalja koji zakonito borave u državi članici*, SL 2011 L 343, 13. prosinca 2011.

476 EU, Vijeće Europske unije (2003.), *Direktiva Vijeća 2003/109/EZ o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem*, SL 2003 L 16, 25. studenoga 2003.

477 EU, Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva Vijeća 2004/114/EZ o uvjetima prihvata državljana trećih zemalja u svrhu studija, razmjene učenika, osposobljavanja bez naknade ili volonterstva* (*Direktiva o studentima*), SL 2004 L 375/12, 13. prosinca 2004.

478 *Ibid.*, članak 6.

479 EU, Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva 2004/114/EZ o uvjetima prihvata državljana trećih zemalja u svrhu studija, razmjene učenika, osposobljavanja bez naknade ili volonterstva* (*Direktiva o studentima*), SL 2004 L 375/12, 13. prosinca 2004., članak 7.

480 *Ibid.*, članak 10.

481 *Ibid.*, članak 17.

Djeca migranata iz EU-a koji se sele u drugu državu članicu EU-a na temelju prava slobodnog kretanja u tom kontekstu imaju najpovoljniji tretman. Imaju pravo biti upisana u opće obrazovanje, naukovanje i stručno usavršavanje u toj državi prema istim uvjetima kao i njezini državljani⁴⁸², što obuhvaća državno i privatno te obvezno i neobvezno obrazovanje. Sud EU-a to je pravo uvijek tumačio široko, na način da osigurava jednak pristup obrazovanju, ali i širim socijalnim pravima povezanim s obrazovanjem, kao i pravima čija je svrha olakšati pohađanje nastavnih sadržaja. Na primjer, u predmetu *Casagrande* dijete radnika migranta iz EU-a moglo je na temelju prava EU-a o slobodnom kretanju i primanja ostvariti pravo na bespovratna sredstva za obrazovanje⁴⁸³.

Nadalje, zakoni uvedeni sedamdesetih godina 20. stoljeća obvezuju države članice da djeci radnika migranata iz EU-a osiguraju dodatnu jezičnu nastavu na jeziku države koja ih je primila i njihovu materinskom jeziku kako bi se lakše integrirala u državu domaćinu te u svojoj matičnoj državi u slučaju kasnijeg povratka⁴⁸⁴. Iako se time djeci naizgled pruža velikodušna i korisna dodatna podrška nakon primitka u školu u državu domaćinu, provedba u državama članicama vrlo je neujednačena i sve nepraktičnija zbog velikog broja različitih jezika koje treba obuhvatiti.⁴⁸⁵

Primjer: pitanje u predmetu *Baumbast i R protiv Secretary of State for the Home Department*⁴⁸⁶ bilo je mogu li dvije kćeri radnika migranta koji se preselio iz Njemačke u Ujedinjenu Kraljevinu zajedno sa suprugom Kolumbijkom i kćerima nastaviti pohađati školu ondje nakon što je on napustio

482 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Uredba (EU) br. 492/2011 o slobodi kretanja radnika u Uniji*, SL 2011 L 141/1, str. 1–12., 5. travnja 2011., članak 10.; Europski parlament i Vijeće Europske unije (2004.), *Direktiva 2004/38/EZ od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice*, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ (Direktiva o slobodnom kretanju), SL 2004 L 158, str. 77–123, 29. travnja 2004., članak 24. stavak 1.

483 Sud EU-a, C-9/74, *Donato Casagrande protiv Landeshauptstadt München*, 3. srpnja 1974. Kasnije potvrđeno u predmetima kao što je Sud EU-a, C-3/90, *M. J. E. Bernini protiv Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, 26. veljače 1992.

484 EU, Vijeće Europske unije (1977.), *Direktiva 77/486/EEZ o obrazovanju djece radnika migranata*, SL 1977 L 199, 25. srpnja 1977., str. 32–33 (napominje se da su djeca migranata koji su državljani trećih zemalja isključeni iz područja primjene Direktive).

485 EU, Komisija Europskih zajednica (1984.), *Izvješća o provedbi Direktive 77/486/EEZ*, COM(84) 54 final i COM(88) 787 final, 10. veljače 1984.

486 Sud EU-a, C-413/99, *Baumbast i R protiv Secretary of State for the Home Department*, 17. rujna 2002.

Ujedinjenu Kraljevinu i otišao u državu koja nije članica EU-a, ostavivši suprugu i kćeri. Sud EU-a razmatrao je pitanje mogu li njegova supruga i kćeri ostati samostalno u državi domaćinu, bez obzira na činjenicu što se g. Baumbast (preko kojeg je obitelj dobila prava boravka) zapravo odrekao statusa radnika migranta u EU-u. Za Sud EU-a presudna je bila činjenica da su se djeca integrirala u obrazovni sustav države domaćina te da bi njihovo preseljenje u ključnoj fazi njihova obrazovanja bilo štetno i nerazmjerno. Sud EU-a potvrdio je da je kontinuitet u obrazovanju djece toliko važan da može učinkovito osigurati boravak obitelji (koja inače ne ispunjava uvjete za to) u državi domaćinu tijekom školovanja djeteta migranata.

Nakon odluke u predmetu *Baumbast* uslijedili su daljnji predmeti⁴⁸⁷ i ona je kodificirana u članku 12. stavku 3. [Direktive 2004/38/EZ \(Direktiva o slobodnom kretanju\)](#).⁴⁸⁸

Djeca državljana zemalja izvan EU-a imaju pravo na pristup samo *javno financiranom* obrazovanju, pod istim uvjetima kao i državljani predmetne zemlje, te nemaju pravo na povezana prava, kao što je potpora za uzdržavanje⁴⁸⁹. Nekim instrumentima EU-a o useljavanju državama članicama propisuje se da provedba mehanizama za priznavanje i prenošenje stranih kvalifikacija, čak i u nedostatku dokumentarnih dokaza (članak 28. [Direktive o kvalifikaciji](#))⁴⁹⁰.

487 Sud EU-a, C-480/08, *Maria Teixeira protiv London Borough of Lambeth i Secretary of State for the Home Department*, 23. veljače 2010.; Sud EU-a, C-310/08, *London Borough of Harrow protiv Nimco Hassan Ibrahim i Secretary of State for the Home Department*, 23. veljače 2010.

488 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2004.), [Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice](#), kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ, SL 2004 L 158, 30. travnja 2004., članak 2. stavak 2. točka (c) i članak 12. stavak 3.

489 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva o kvalifikaciji \(Direktiva 2011/95/EU\)](#), SL 2011 L 337, članak 11.; Vijeće Europske unije (2003.), [Direktiva o dugotrajnom boravištu \(Direktiva 2003/109/EZ\)](#), SL 2003 L 016, članak 14.; Vijeće Europske unije (2003.), [Direktiva 2003/86/EZ o pravu na spajanje obitelji](#), SL 2003 L 251, članak 14.; Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva o uvjetima prihvata \(2013/33/EU\)](#), SL 2013 L 180, članak 14. točka (c).

490 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2019.), [Direktiva 2011/95/EU o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite \(preinačena\) \(Direktiva o kvalifikaciji\)](#), SL 2011 L 337/9, 13. prosinca 2011.

Obrazovna prava djeteta koja su tražitelji azila još su manja. Njima se pristup obrazovnom sustavu države domaćina mora dodijeliti pod *sličnim*, no ne nužno i *istim* uvjetima koji se primjenjuju na državljane te zemlje⁴⁹¹. Tako se obrazovanje može pružati u smještajnim centrima umjesto u školama te nadležna tijela mogu odgoditi puni pristup školi djeci tražiteljima azila do tri mjeseca od datuma podnošenja zahtjeva za azil. Ako je pristup obrazovnom sustavu nemoguć zbog posebne situacije djeteta, države članice dužne su ponuditi alternativne obrazovne programe (članak 14. stavak 3. [Direktive o uvjetima prihvata](#))⁴⁹².

Prema pravu Vijeća Europe članak 2. Protokola br. 1 primjenjuje se u vezi s člankom 14. kako bi se djeci migranata osigurao pristup obrazovanju (vidjeti i [odjeljak 3.3.](#)).

Primjer: u predmetu *Ponmaryovi protiv Bugarske*⁴⁹³ ESLJP je razmatrao uvjet prema kojem je dvoje učenika u Rusiji bez trajnog boravišta moralo platiti školarinu za srednju školu. ESLJP je zaključio da je u njihovu slučaju nametanje školarina za srednjoškolsko obrazovanje bilo diskriminirajuće i time u suprotnosti s člankom 14. EKLJP-a u vezi s člankom 2. Protokola br. 1 uz EKLJP⁴⁹⁴.

Europskom socijalnom poveljom pravo na obrazovanje djece migranata štiti se izravno (članak 17. stavak 2.) i neizravno, ograničavanjem prava djeteta na za- pošljavanje kako bi im se omogućilo ostvarivanje svih mogućnosti obveznog obrazovanja (članak 7.)⁴⁹⁵.

Nadalje, [Europskom konvencijom o pravnom statusu radnika migranata](#)⁴⁹⁶ osnažuje se pravo djece migranata na pristup općem obrazovanju i strukovnom

491 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva o uvjetima prihvata \(2013/33/EU\)](#), SL 2013 L 180 (Napomena: Na temelju članka 27. [Direktive o kvalifikaciji \(2011/95/EU\)](#) dje- ca izbjeglice koja su stekla pravo na dugotrajniji boravak mogu pristupiti obrazovanju pod istim uvjetima kao državljani predmetne zemlje).

492 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva o uvjetima prihvata \(2013/33/EU\)](#), SL 2013 L 180, str. 96–116.

493 ESLJP, *Ponmaryovi protiv Bugarske*, br. 5335/05, 21. lipnja 2011.

494 Vidjeti i [odjeljak 3.3.](#)

495 Vidjeti na primjer ECSR, *Europski odbor za prioritetno djelovanje usmjereno na dijete i obitelji (EUROCEF) protiv Francuske*, pritužba br. 114/2015, 24. siječnja 2018.

496 Vijeće Europe (1977.), [Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata](#), CETS br. 93, 1977.

osposobljavanju u državi domaćinu „na istoj osnovi i pod istim uvjetima kao državljanima te države” (članak 14. stavak 1.).

Prema međunarodnom pravu djeca migranata imaju pravo na jednak pristup obrazovanju na temelju [Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji](#) (članak 30.)⁴⁹⁷.

Člankom 28. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) propisano je da sva djeca imaju pravo na besplatno obvezno obrazovanje. U skladu s člankom 29. stavkom 1. točkom (c) to pravo ne obuhvaća samo jednak pristup obrazovanju, već uključuje i odredbe o razvoju kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti matične zemlje djeteta.

8.3. Pravo na zdravlje

Ključne točke

- Države su dužne poduzeti mjere usmjerene protiv zdravstvenih rizika opasnih za život kojih su nadležna tijela svjesna ili bi ih trebala biti svjesna.
- Nadležna tijela dužna su poduzeti učinkovitu istragu u slučaju smrti osobe.
- Na temelju Europske socijalne povelje djeca koja se nezakonito nalaze u državi imaju pravo na dodatnu zdravstvenu zaštitu uz hitnu medicinsku pomoć.
- Usluge zdravstvene zaštite zahtijevaju informirani pristanak ili odobrenje.
- Prema pravu EU-a i Europskoj socijalnoj povelji djeca migranti imaju pravo na pristup socijalnoj pomoći i zdravstvenoj zaštiti uz određena ograničenja.

Prema pravu EU-a člankom 35. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) jamči se pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti.

Nakon tri mjeseca boravka u državi domaćinu djeca migranata iz EU-a mogu pristupiti socijalnoj pomoći i zdravstvenoj skrbi na istoj osnovi kao i državljani

⁴⁹⁷ Ujedinjeni narodi (1990.), [Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji](#), 18. prosinca 1990.

te zemlje⁴⁹⁸. Sličnim pravima obuhvaćena su i djeca osoba koje su ostvarile pravo na dugotrajni boravak u nekoj državi članici, iako se ona mogu ograničiti na takozvana „osnovna prava“⁴⁹⁹. Djeci izbjeglicama i tražiteljima azila države članice moraju osigurati pristup odgovarajućoj socijalnoj pomoći na jednakoj osnovi kao i državljanima države domaćina, no ona se također može ograničiti na „osnovna prava“ (članak 29. [Direktive o kvalifikaciji](#)). Zakonodavstvom se državama članicama propisuje da ugroženoj djeci migranata moraju osigurati pristup odgovarajućoj zdravstvenoj skrbi. Na primjer, djeci koja su doživjela nasilje ili mučenje mora se pružiti dostatna podrška za ispunjavanje njihovih fizičkih i psihičkih potreba (poglavlje IV. preinačene Direktive o prihvatu, članak 21., članak 23. stavak 4. i članak 25.). Direktiva o kvalifikaciji sadržava slične odredbe o ranjivoj djeci migranata.

Prema pravu Vijeća Europe EKLJP-om nije izričito zajamčeno pravo na zdravstvenu zaštitu ili pravo na zdravlje. Međutim, ESLJP je razmatrao brojne predmete povezane sa zdravljem u različitim okolnostima. Prvo, ESLJP istražuje zdravstvena pitanja opasna za život djece. Utvrđuje obvezu djelovanja države da poduzme preventivne mjere protiv zdravstvenih rizika opasnih za život kojih je svjesna ili bi ih trebala biti svjesna.

Primjer: u predmetu *Oyal protiv Turske* država nije poduzela preventivne mjere protiv širenja virusa HIV-a transfuzijama krvi. Posljedica je bila zaražena novorođenčeta virusom HIV-a tijekom transfuzija krvi u jednoj državnoj bolnici. Iako je ponuđena određena pravna zaštita, ESLJP je zaključio da u nedostatku punog zdravstvenog osiguranja za liječenje i lijekove tijekom cijelog životnog vijeka djeteta država nije pružila odgovarajuću pravnu zaštitu te je time povrijedila pravo na život (članak 2. EKLJP-a)⁵⁰⁰. Uz to, naložio je Turskoj da žrtvi tijekom njezina životnog vijeka osigura besplatno i puno zdravstveno osiguranje.

Primjer: u predmetu *Iliya Petrov protiv Bugarske*⁵⁰¹ 12-godišnji dječak teško je ozlijeđen u trafostanici. Trafostanica se nalazila u parku u kojem su često

498 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2004.), [Direktiva 2004/38/EZ o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice](#), SL 2004 L 158, 29. travnja 2004., članak 24.

499 EU, Vijeće Europske unije (2003.), [Direktiva 2003/109/EZ od 25. studenoga 2003. o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem](#), SL 2003 L 16, članak 11. stavak 4.

500 ESLJP, *Oyal protiv Turske*, br. 4864/05, 23. ožujka 2010., t. 71.-72.

501 ESLJP, *Iliya Petrov protiv Bugarske*, br. 19202/03, 24. travnja 2012.

boravila djeca i mladi, a vrata nisu bila zaključana. ESLJP je smatrao da rad elektroenergetske mreže predstavlja povećan rizik za osobe koje se nalaze u blizini instalacija. Država je dužna donijeti odgovarajuće propise i među ostalim uspostaviti sustav nadzora pravilne provedbe sigurnosnih pravila. ESLJP je presudio da je država povrijedila pravo na život (članak 2. EKLJP-a) jer trafostanicu nije adekvatno zaštitila, iako je bila svjesna opasnosti⁵⁰².

Osim toga, države su dužne osigurati liječenje djece u ranjivoj situaciji koja se nalaze u skrbi države (vidjeti i [poglavlje 6.](#) i [odjeljak 7.3.](#)).

Primjer: predmet *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske*⁵⁰³ odnosi se na HIV-pozitivnog tinejdžera romskog podrijetla s težim intelektualnim invaliditetom koji je bolovao od tuberkuloze, upale pluća i hepatitisa te je preminuo u dobi od 18 godina. Cijeli je život proveo u državnoj skrbi. ESLJP je utvrdio ozbiljne nedostatke u odlučivanju o primjeni lijekova i pružanju skrbi te kontinuirani propust medicinskog osoblja da mu pruži odgovarajuću skrb i liječenje. Stoga je utvrđena povreda članka 2. EKLJP-a.⁵⁰⁴

ESLJP je utvrdio da liječenje bez pristanka roditelja u nehitnim slučajevima predstavlja kršenje članka 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Glass protiv Ujedinjene Kraljevine*⁵⁰⁵ djetetu s teškim invaliditetom dan je diamorfin, usprkos strogom protivljenju majke. ESLJP je utvrdio da je odlukom uprave bolnice da se zanemari majčino protivljenje predloženom tijeku liječenja bez ovlasti suda došlo do povrede članka 8. EKLJP-a⁵⁰⁶.

Primjer: u predmetu *M. A. K. i R. K. protiv Ujedinjene Kraljevine*⁵⁰⁷ devetogodišnja djevojčica podvrgnuta je testiranju krvi i fotografiranju bez pristanka roditelja, unatoč izričitom nalogu njezina oca da se ne provode

502 *Ibid.*

503 ESLJP, *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske* [VV], br. 47848/08, 17. srpnja 2014. Vidjeti i opis te presude ESLJP-a u [poglavlju 7.](#)

504 Vidjeti i [odjeljak 7.](#)

505 ESLJP, *Glass protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 61827/00, 9. ožujka 2004.

506 *Ibid.*, t. 83.

507 ESLJP, *M. A. K. i R. K. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 45901/05 i 40146/06, 23. ožujka 2010.

daljnja testiranja dok je djevojčica sama u bolnici. Budući da nije bila riječ o hitnom medicinskom slučaju, te medicinske intervencije bez pristanka roditelja smatrale su se povredom njezina prava na fizički integritet na temelju članka 8. EKLJP-a⁵⁰⁸.

Potvrdio je međutim načelo najboljeg interesa djeteta u zdravstvenoj zaštiti čak i ako postoji sukob s interesom ili željama roditelja, među ostalim u kontekstu programa cijepljenja i odluka o okončanju života.

Primjer: podnositelji zahtjeva u predmetu *Vavříčka i drugi protiv Češke*⁵⁰⁹ žalili su se na posljedice nepostupanja u skladu s općom zakonskom obvezom u Češkoj prema kojoj je potrebno rutinski cijepiti djecu protiv bolesti koje su dobro poznate u medicini. Roditelje se nije moglo fizički prisiliti da cijepi svoju djecu. Ipak, mogla im je biti naplaćena novčana kazna, a necijepljena djeca nisu primana u vrtiće (iznimka su bila djeca koja se ne mogu cijepiti zbog zdravstvenih razloga). ESLJP je utvrdio da obveza cijepljenja i njezine izravne posljedice predstavljaju zadiranje u pravo u smislu članka 8. EKLJP-a. Međutim, države su dužne staviti najbolji interes djeteta, ali i djece kao skupine, u središte svih odluka koje utječu na njihovo zdravlje i razvoj. Cilj imunizacije mora biti zaštita svakog djeteta od teških bolesti, cijepljenjem ili neizravno kolektivnim imunitetom. Na toj osnovi ESLJP je smatrao da je zdravstvena politika države u skladu s najboljim interesom djeteta i da država, s obzirom na to da je predmetna obveza cijepljenja bila razumno proporcionalna legitimnom cilju koji se nastoji ostvariti, nije premašila svoju marginu procjene u tom slučaju niti je prekršila EKLJP.

Primjer: u predmetu *Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine*⁵¹⁰ petogodišnja kći podnositeljice zahtjeva bolovala je od akutne nekrotizirajuće encefalopatije i bila je u trajnom vegetativnom stanju bez izgleda za poboljšanje. Visoki sud Ujedinjene Kraljevine odlučio je da ne bi bilo nezakonito da bolnica koja skrbi o kćeri podnositeljice zahtjeva odbije daljnje liječenje. ESLJP nije utvrdio povredu članka 2. EKLJP-a u pogledu margine procjene koju nadležna tijela imaju u takvim slučajevima. Nacionalni sud uzeo je u obzir dokaze dvanaestorice vrlo cijenjenih liječnika specijalista. Propisno je razmotrio želje podnositeljice zahtjeva, no zaključio je da invazivni režim skrbi

508 *Ibid.*, t. 79.

509 ESLJP, *Vavříčka i drugi protiv Češke*, br. 47621/13, 8. travnja 2021.

510 ESLJP, *Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 18533/21, 20. travnja 2021.

za njezinu kćer predstavlja trajno opterećenje koje joj ne donosi nikakvu korist. Ne dovodeći u pitanje pretpostavku da život treba čuvati, nacionalni sud zaključio je da nije u najboljem interesu djeteta da se njegov život produži. Zahtjev je proglašen nedopuštenim⁵¹¹.

U skladu s člancima 6. i 8. **Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini** (Konvencija iz Ovieda)⁵¹², ako dijete nema pravnu sposobnost dati pristanak na medicinsku intervenciju, ta se intervencija može izvršiti samo uz odobrenje njegova zastupnika, osim u hitnoj situaciji. Iako se Konvencijom iz Ovieda ne uvjetuje pristanak djeteta ako ga ono nije pravno sposobno dati, u njoj se navodi da se mišljenje djeteta mora uzeti u obzir „kao odlučujući čimbenik razmjerno njegovim godinama i stupnju zrelosti” (članak 6. stavak 2.). Prepoznajući potrebu da se uzme u obzir razvoj kapaciteta djeteta za donošenje odluka, među ostalim u pitanjima povezanim s njihovim zdravljem, Vijeće priprema vodič s načelima i primjerima dobre prakse za uključivanje djece u donošenje zdravstvenih odluka.⁵¹³ Genetsko testiranje djece mora se odgoditi dok ne razviju sposobnost odlučivanja, osim ako bi ta odgoda bila štetna za njihovo zdravlje ili dobrobit.⁵¹⁴

Nadalje, na temelju članka 11. **Europske socijalne povelje** države stranke obvezuju se na poduzimanje odgovarajućih mjera za osiguranje mogućnosti savjetovanja i obrazovanja radi promicanja zdravlja i individualne odgovornosti u pitanjima zdravlja⁵¹⁵. Medicinska pomoć i skrb zajamčene su člankom 13. Europske socijalne povelje osobama koje nemaju dovoljne prihode ili ih ne mogu ostvariti vlastitim naporima odnosno iz nekog drugog izvora. Naposljetku, Vijeće ministara donijelo je 2011. **Smjernice o zdravstvenoj zaštiti prilagođenoj djeci**⁵¹⁶.

Kao što je vidljivo u primjerima navedenim u nastavku, ECSR smatra da djeca migranata koja nezakonito borave u nekoj državi imaju pravo na zdravstvenu zaštitu koja pokriva više od hitne medicinske pomoći. Europska socijalna

511 Vidjeti i ESLJP, *Gard i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 39793/17, 27. lipnja 2017.

512 Vijeće Europe (1997.), *Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine* (Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini), CETS br. 164, 1997.

513 Za više informacija vidjeti [internetsku stranicu Vijeća Europe o vodiču](#).

514 Vijeće Europe (2008.), *Dodatni protokol uz Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini o genetskom testiranju u zdravstvene svrhe*, CETS br. 203, 2008.

515 Više informacija o obrazovanju u području spolnog i reproduktivnog zdravlja vidjeti i u odjeljku o obrazovanju ([odjeljak 8.2.](#)).

516 Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), *Guidelines on child-friendly health care* (Smjernice o zdravstvenoj zaštiti prilagođenoj djeci), 21. rujna 2011.

povelja sadržava brojna upućivanja na prava djeteta na socijalnu pomoć i zdravstvenu skrb (članci 11., 12., 13., 14., 16. i 17.), koja se primjenjuju neovisno o njihovu migracijskom statusu.

Primjer: Odluka ECSR-a u predmetu *Međunarodna federacija saveza za ljudska prava (FIDH) protiv Francuske*⁵¹⁷ odnosi se na zakon donesen u Francuskoj kojim je ukinuto oslobođenje imigranata s nezakonitim boravkom s vrlo niskim prihodima od plaćanja liječenja te su uvedene naknade za zdravstvenu skrb. ECSR je presudio da se osobama koje nisu dosegnule punoljetnost, uključujući djecu bez pratnje, mora osigurati besplatna medicinska skrb.

Primjer: u predmetu *Defence for Children International (DCI) protiv Belgije*⁵¹⁸ ECSR je zaključio da je došlo do povrede članka 17. Europske socijalne povelje zbog ograničenja medicinske pomoći za djecu migranata bez osobnih dokumenata. Odbor je potvrdio „pravo maloljetnih migranata koji nezakonito borave u nekoj zemlji na primanje zdravstvene skrbi koja pokriva više od hitne medicinske pomoći, uključujući primarnu i sekundarnu skrb te psihološku pomoć“. Istaknuo je i da nedostatak prihvatnih centara za djecu koja nezakonito borave u nekoj zemlji otežava pristup zdravstvenoj skrbi. Osim toga, utvrdio je da se uzroci lošeg zdravlja mogu ukloniti samo u mjeri u kojoj se djeci pruži smještaj i udomiteljska skrb. U skladu s tim, smatrao je da je došlo do povrede članka 11. stavaka 1. i 3. Europske socijalne povelje zbog nedostatka smještaja i udomiteljske skrbi⁵¹⁹.

Europskom konvencijom o pravnom statusu radnika migranata⁵²⁰ na sličan je način predviđeno da bi radnici migranti koji su zakonito zaposleni na državnom području druge države, kao i njihova obitelj, trebali dobiti jednak pristup socijalnoj i zdravstvenoj pomoći (članak 19.). Prema međunarodnom pravu sveobuhvatnije odredbe o pravu na zdravlje navedene su u članku 12. *Međunarodnog*

⁵¹⁷ ECSR, *Međunarodna federacija saveza za ljudska prava (FIDH) protiv Francuske*, pritužba br. 14/2003, 8. rujna 2004., t. 35.–37.

⁵¹⁸ ECSR, *Defence for Children International (DCI) protiv Belgije*, pritužba br. 69/2011, 23. listopada 2012.

⁵¹⁹ Vidjeti i ECSR, *Europski odbor za prioritetno djelovanje usmjereno na dijete i obitelj (EUROCEF) protiv Francuske*, pritužba br. 114/2015, 24. siječnja 2018.

⁵²⁰ Vijeće Europe (1977.), *Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata*, CETS br. 93, 1977.

pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima⁵²¹ i u članku 24. Konvencije UN-a o pravima djeteta. U tim se instrumentima naglašavaju sprječavanje i liječenje. Odbor UN-a za prava djeteta ističe važnost pristupa najvišem ostvarivom standardu zdravstvene zaštite i prehrane u ranom djetinjstvu⁵²² te pristupa adolescenata informacijama o spolnom i reproduktivnom zdravlju⁵²³. Istaknuo je i da pravo djece na zdravlje podrazumijeva „pravo na kontrolu nad vlastitim tijelom i zdravljem, uključujući seksualnu i reproduktivnu slobodu donošenja odgovornih odluka”⁵²⁴. Potiče države da „razmotre da se djeci dopusti davanje pristanka na određene medicinske tretmane i intervencije bez suglasnosti roditelja ili skrbnika, kao što su testiranje na HIV te usluge u području spolnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući obrazovanje i savjetovanje o spolnom zdravlju, kontracepciji i sigurnom pobačaju”⁵²⁵.

8.4. Pravo na smještaj

Ključne točke

- Pravo na odgovarajuće stambene uvjete zajamčeno je člankom 31. Europske socijalne povelje.
- Djeci koja nezakonito borave u nekoj zemlji mora se osigurati odgovarajući smještaj te životni uvjeti na tim mjestima moraju biti u skladu s ljudskim dostojanstvom.
- Prema mišljenju ESLJP-a neadekvatni stambeni uvjeti ne opravdavaju smještanje u državne ustanove.

Prema pravu EU-a članak 34. stavak 3. **Povelje EU-a o temeljnim pravima** upućuje na pravo na pomoć u vezi sa smještajem radi suzbijanja društvene isključenosti i siromaštva. Smještaj je u **Direktivi o rasnoj jednakosti** dodan uz proizvode i usluge dostupne javnosti za koje bi se trebao odobriti nediskriminirajući

521 UN, Opća skupština (1966.), *Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima*, 16. prosinca 1966., Zbirka međunarodnih ugovora Ujedinjenih naroda, sv. 993., str. 3.

522 UN, Odbor za prava djeteta (2006.), *Opća napomena br. 7 (2005.): Provedba prava djeteta u ranom djetinjstvu*, UN-ov dok. CRC/C/GC/7/Rev.1, t. 27.

523 UN, Odbor za prava djeteta (2003.), *Opća napomena br. 4: zdravlje i razvoj adolescenata u kontekstu Konvencije o pravima djeteta*, UN-ov dok. CRC/GC/2003/4, t. 28.

524 UN, Odbor za prava djeteta (2013.), *Opća napomena br. 15 o pravu djeteta na najviši ostvarivi standard zdravstvene skrbi (članak 24.)*, UN-ov dok. CRC/C/GC/15, t. 24.

525 *Ibid.*, t. 31.

pristup i opskrba⁵²⁶. Jednako postupanje u vezi sa stambenim pravima primjenjuje se na državljane zemalja izvan EU-a s dugotrajnim boravkom. Pravom EU-a nastoji se osigurati da članovi obitelji državljana zemalja izvan EU-a nisu teret za sustave socijalne pomoći država članica⁵²⁷. **Direktivom o spajanju obitelji** propisuje se da se u okviru zahtjeva za spajanje obitelji treba dokazati da valjani sponzor spajanja obitelji (tj. državljanin zemlje izvan EU-a kojem je odobren boravak na godinu dana ili više i koji ima razumne izgleda za dobivanje prava na stalno boravište) ima smještaj koji se smatra odgovarajućim za usporedivu obitelj u istoj regiji. Smještaj bi trebao odgovarati općim zdravstvenim i sigurnosnim standardima koji se primjenjuju u predmetnoj državi članici⁵²⁸.

Direktivom o uvjetima prihvata (članak 24. stavak 2.) države članice obvezuju se na smještanje maloljetnih tražitelja azila bez pratnje kod rođaka, u udomiteljsku obitelj ili u odgovarajući smještaj. Sud EU-a presudio je da se materijalni uvjeti prihvata, uključujući smještaj, ne mogu ukinuti kao sankcija jer bi se time podnositeljima zahtjeva uskratilo ispunjavanje osnovnih potreba.

Primjer: predmet *Zubair Haqbin*⁵²⁹ odnosio se na zahtjev za prethodnu odluku u postupku između Zubaira Haqbina i belgijske savezne agencije za prihvata tražitelja azila (Fedasil), povezanom sa zahtjevom za naknadu koji je g. Haqbin podnio protiv Fedasila nakon dviju odluka te agencije o njegovu privremenom isključenju iz primjene materijalnih uvjeta prihvata. G. Haqbin, afganistanski državljanin, stigao je u Belgiju kao dijete bez pratnje i podnio je zahtjev za međunarodnu zaštitu. Smješten je u prihvatni centar, gdje je sudjelovao u tučnjavi s drugim korisnicima smještaja. Nakon tog incidenta upravitelj prihvatnog centra odlučio je isključiti g. Haqbina iz primanja materijalne pomoći na 15 dana. Sud EU-a prvi je put odlučivao o području primjene prava dodijeljenog državama članicama na temelju članka 20. stavka 4. Direktive 2013/33/EU o utvrđivanju standarda za prihvata podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu. Na temelju tumačenja Suda

526 EU, Vijeće Europske unije (2000.), *Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo*, SL 2000 L 180, članak 3.

527 Vidjeti i FRA i ESLJP (2020.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, 17. prosinca 2020.

528 EU, Vijeće Europske unije (2003.), *Direktiva 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji* (Direktiva o spajanju obitelji), SL L 251, članak 7. stavak 1. točka (a).

529 Sud EU-a, C-233/18, *Zubair Haqbin protiv Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers*, 12. studenoga 2019.

EU-a država članica ne smije primijeniti sankciju koja se sastoji od ukidanja, makar privremenog, materijalnih uvjeta prihvata povezanih sa smještajem, hranom ili odjećom ako bi se time podnositelju zahtjeva uskratila mogućnost ispunjavanja najosnovnijih potreba. Uvođenje drugih sankcija mora u svakom slučaju biti u skladu s uvjetima koji se odnose na načelo proporcionalnosti i poštovanje dostojanstva. U slučaju djeteta bez pratnje takve se sankcije moraju utvrditi posebno uzimajući u obzir najbolji interes djeteta.

Prema pravu Vijeća Europe u EKLJP-u nije predviđeno opće pravo na smještaj, ali ako država odluči pružiti smještaj pojedincima, to mora učiniti na nediskriminirajući način.

Primjer: u predmetu *Bah protiv Ujedinjene Kraljevine*⁵³⁰ podnositeljici zahtjeva, koja je zakonito boravila u Ujedinjenoj Kraljevini, dozvoljeno je da joj se pridruži sin pod uvjetom da on nema pravo na korištenje javnih sredstava. Nedugo nakon dolaska sina podnositeljica zahtjeva zatražila je pomoć u pronalasku smještaja. Međutim, kako je njezin sin bio obuhvaćen kontrolom useljavanja, nije joj dodijeljen prioritet na koji bi inače imala pravo kao osoba koja je nehotice postala beskućnik s maloljetnim djetetom. Nadležna su joj tijela naposljetku pomogla pronaći novi smještaj, a kasnije joj je pružen i socijalni smještaj. Podnositeljica zahtjeva u tužbi je navela da je postupak uskraćivanja prioriteta bio diskriminacijski. ESLJP je utvrdio da je utvrđivanje kriterija za dodjelu ograničenih sredstava kao što je socijalni smještaj bilo opravdano pod uvjetom da ti kriteriji nisu proizvoljni i diskriminacijski. Uskraćivanje prioriteta podnositeljici zahtjeva nije bilo proizvoljno jer je ona sina dovela u državu, iako je bila posve svjesna uvjeta povezanih s odobrenjem njegova ulaska. Osim toga, podnositeljica zahtjeva zapravo nikada nije bila beskućnica te su postojale druge zakonske obveze prema kojima bi lokalne vlasti morale pomoći njoj i njezinu sinu da se prijetnja beskućništva obistinila. Stoga nije došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a.

ESLJP je razmotrio i slučajeve deložacije obitelji koje pripadaju etničkoj romskoj skupini *Travellers* iz naselja kamp-kućica⁵³¹.

⁵³⁰ ESLJP, *Bah protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 56328/07, 27. rujna 2011.

⁵³¹ ESLJP, *Connors protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 66746/01, 27. svibnja 2004.

Primjer: predmet *Winterstein i drugi protiv Francuske*⁵³² odnosio se na postupak deložacije pokrenut protiv nekoliko obitelji romske skupine *Travellers* koje su dugo godina živjele na istom mjestu. Nacionalni sudovi izdali su naloge za deložaciju obitelji pod prijetnjom kazne u slučaju nepostupanja u skladu s nalogom. Iako nalozi nisu izvršeni, mnoge su se obitelji odselile. Samo su četiri obitelji dobile alternativni, socijalni smještaj; nisu uspostavljena takozvana obiteljska naselja gdje su se trebale smjestiti preostale obitelji. Zbog specifičnih okolnosti predmeta u skladu s načelom proporcionalnosti trebalo je posebno razmotriti posljedice deložacije i rizik da će obitelji ostati bez doma. Nacionalna tijela to u početku nisu učinila. Osim toga, u brojnim međunarodnim instrumentima i instrumentima Vijeća Europe istaknuto je da se u slučaju prisilne deložacije Roma ili romske skupine *Travellers* treba osigurati alternativni smještaj, uzimajući u obzir činjenicu da pripadaju ranjivoj manjini. ESLJP je u skladu s tim utvrdio povredu prava podnositelja zahtjeva na temelju članka 8.

ESLJP se neizravno bavio pitanjem kvalitete smještaja, navodeći da neadekvatni stambeni uvjeti ne opravdavaju smještanje djece u državne ustanove⁵³³ (vidjeti i [odjeljke 5.2. i 6.2.](#)). ESLJP je imao priliku razmatrati i obvezu djelovanja države u kontekstu skrbi i životnih uvjeta prema djeci stranog podrijetla bez pratnje, čak i kad su nezakonito prisutna u zemlji.

Primjer: predmet *Khan protiv Francuske*⁵³⁴ odnosio se na propust francuskih nadležnih tijela da osiguraju skrb djetetu stranog podrijetla bez pratnje prije i nakon uklanjanja improviziranih kampova postavljenih u južnom dijelu izbjegličkog logora u Calaisu. Podnositelj zahtjeva, koji je u Francusku stigao kao 11-godišnjak, živio je u kampu šest mjeseci u okruženju koje je očito neprikladno za djecu i u kojem vladaju nezdravi, nestabilni i nesigurni uvjeti. Situacija se pogoršala nakon uklanjanja kampa, koje je podrazumijevalo rušenje daščare u kojoj je podnositelj zahtjeva živio i općenito pogoršanje ondašnjih životnih uvjeta. Iako je za podnositelja zahtjeva izdan nalog za smještaj, nadležna tijela nisu poduzela mjere da ga zaštite. Premda su nacionalna nadležna tijela bila suočena sa složenim zadatkom identificiranja djece među svim osobama u kampu i pružanja odgovarajuće skrbi,

532 ESLJP, *Winterstein i drugi protiv Francuske*, br. 27013/07, 17. listopada 2013.

533 ESLJP, *Wallová i Walla protiv Češke*, br. 23848/04, 26. listopada 2006., t. 73.–74.; ESLJP, *Havelka i drugi protiv Češke*, br. 23499/06, 21. lipnja 2007., t. 57.–59.

534 ESLJP, *Khan protiv Francuske*, br. 12267/16, 28. veljače 2019.

ESLJP nije bio utvrdio da su u tom predmetu učinila sve što se razumno moglo očekivati od njih kako bi ispunila svoju obvezu djelovanja, uzimajući u obzir činjenicu da je podnositelj zahtjeva kao dijete stranog podrijetla bez pratnje koje je nezakonito prisutno u toj državi pripadao jednoj od najranjivijih skupina društva. Kombinacija životnih uvjeta podnositelja zahtjeva i neizvršavanje naloga za zaštitu doveli su do ponižavajućeg postupanja i povrede članka 3. EKLJP-a.

Pravo na odgovarajuće stambene uvjete zajamčeno je člankom 31. [Europske socijalne povelje](#). ECSR smatra da „odgovarajući stambeni uvjeti na temelju članka 31. stavka 1. predstavljaju smještaj koji je siguran sa sanitarnog i zdravstvenog stajališta, tj. koji ima sve osnovne sadržaje, kao što su voda, grijanje, mogućnosti odlaganja otpada, sanitarni čvor i električna energija, te koji je strukturno siguran, nije prenapučen i omogućava uživanje posjeda na temelju zakona”⁵³⁵. Deložacija je dopuštena ako je opravdana i provedena u uvjetima kojima se poštuje dostojanstvo te ako se osigura alternativni smještaj⁵³⁶. Životni uvjeti u prihvatilištu „trebaju omogućiti život u skladu s ljudskim dostojanstvom [...] [i] ispunjavati zahtjeve u pogledu sigurnosti, zdravlja i higijene, uključujući osnovne sadržaje kao što su čista voda, rasvjeta i grijanje. Osnovni uvjeti privremenog smještaja uključuju i sigurnost neposrednog okruženja”⁵³⁷.

ECSR smatra da propust da se djeci stranog podrijetla s nezakonitim boravkom osigura bio kakav oblik smještaja ili neprikladan smještaj u hotelima predstavlja povredu članka 17. stavka 1. [Europske socijalne povelje](#)⁵³⁸. Osim toga, na temelju članka 31. stavka 2. [Europske socijalne povelje](#), koji se odnosi na sprječavanje beskućništva, države djeci s nezakonitim boravkom moraju osigurati odgovarajući privremeni smještaj bez njihova zadržavanja⁵³⁹.

535 ECSR, [Defence for Children International \(DCI\) protiv Nizozemske](#), pritužba br. 47/2008, 20. listopada 2009., t. 43.

536 ECSR, [Europski centar za prava Roma \(ERRC\) protiv Italije](#), pritužba br. 27/2004, 7. prosinca 2005., t. 41.; ECSR, [Médecins du Monde – International protiv Francuske](#), pritužba br. 67/2011, 11. rujna 2012., t. 74.–75. i 80.

537 ECSR, [Defence for Children International \(DCI\) protiv Nizozemske](#), pritužba br. 47/2008, 20. listopada 2009., t. 62.; ECSR, [Europska federacija nacionalnih organizacija za rad s beskućnicima \(FEANTSA\) protiv Nizozemske](#), br. 86/2012, 2. srpnja 2014.

538 ECSR, [Defence for Children International \(DCI\) protiv Belgije](#), pritužba br. 69/2011, 23. listopada 2012., t. 82.–83. Vidjeti i FRA (2010.), [Separated, asylum-seeking children in European Union Member States](#) (Razdvojena djeca tražitelji azila u državama članicama Europske unije), 7. prosinca 2010., str. 30.

539 ECSR, [Defence for Children International \(DCI\) protiv Nizozemske](#), pritužba br. 47/2008, 20. listopada 2009., t. 64.

8.5. Pravo na odgovarajući životni standard i pravo na socijalno osiguranje

Ključne točke

- Pristup dječjem doplatku i roditeljskom dopustu ne smije biti diskriminirajući.
- Prema pravu EU-a socijalno osiguranje za mlade radnike koji rade na temelju ugovora o naukovanju ne bi smjelo biti ispod općeg raspona zaštite.
- Prema Europskoj socijalnoj povelji privremeno obustavljanje isplate dječjeg doplatka u slučaju neopravdanog izostanka iz škole nerazmjerno je ograničenje prava obitelji na ekonomsku, socijalnu i pravnu zaštitu.

Prema pravu EU-a člankom 34. stavkom 1. **Povelje EU-a o temeljnim pravima** propisano je da „Unija priznaje i poštuje pravo na pristup pravima [socijalnog osiguranja] i socijalnim službama” u slučajevima koji odgovaraju tradicionalnim granama socijalnog osiguranja (majčinstvo, bolest, nesreće na radu, ovisnost ili starost, gubitak posla). To se pravo također odnosi na sve osobe koje nezakonito borave ili se kreću unutar EU-a. Pravom na socijalnu pomoć osigurava se pristojan život osobama koje nemaju dovoljno financijskih sredstava te suzbija socijalna isključenost i siromaštvo. Svi ti aspekti uređeni su „pravilima utvrđenima pravom Unije i nacionalnim zakonodavstvima i praksom” (članak 34. stavak 1. Povelje). Člankom 10. stavkom 3. **Direktive o ravnoteži između poslovnog i privatnog života** propisano je pravo na očinski dopust, roditeljski dopust i fleksibilno radno vrijeme⁵⁴⁰. Člankom 11. **Direktive o dugotrajnom boravištu**⁵⁴¹ propisano je da osobe s dugotrajnim boravištem trebaju imati jednaki tretman kao i državljani u pogledu socijalnog osiguranja, socijalne pomoći i socijalne zaštite kako je definirano nacionalnim pravom. Na temelju članka 29. **Direktive o kvalifikaciji**⁵⁴² korisnici međunarodne zaštite u državi članici koja im je

540 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2019.), **Direktiva (EU) 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU**, SL 2019 L 188.

541 EU, Vijeće Europske unije, **Direktiva Vijeća 2003/109/EZ od 25. studenoga 2003. o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem**, SL 2004 L 16, 23. siječnja 2004.

542 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2019.), **Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena)**, SL 2011 L 337, 20. prosinca 2011., str. 9–26.

odobrila takvu zaštitu primaju potrebnu socijalnu pomoć koja je na raspolaganju i državljanima te države članice. Države članice moraju osigurati da su materijalni uvjeti prihvata dostupni podnositeljima zahtjeva kad podnose zahtjev za međunarodnu zaštitu⁵⁴³.

Sud EU-a smatra da se, kad je jedini uvjet za pristup dječjem doplatku za državljane države članice boravište u toj državi, od državljana drugih država članica EU-a ne smije zahtijevati službena dozvola boravka za pristup tim pravima.⁵⁴⁴ Uskraćivanje roditeljskog dopusta određenim skupinama ljudi, poput žena koje dobiju djecu putem surogatstva, smatra se diskriminacijom.⁵⁴⁵ Isto vrijedi i za muškarce u državnoj službi kojima je uskraćen roditeljski dopust ako su njihove supruge nezaposlene ili ne obavljaju nijednu djelatnost, osim ako supruge ne mogu ispuniti potrebe povezane s odgojem djeteta zbog teške bolesti ili ozljede⁵⁴⁶. Slično tomu, države članice moraju uspostaviti plan roditeljskog dopusta u slučaju rođenja blizanaca kako bi se tim roditeljima osigurao tretman koji je u skladu s njihovim potrebama. To se može učiniti određivanjem trajanja roditeljskog dopusta na temelju broja rođene djece te utvrđivanjem drugih mjera, kao što je materijalna ili financijska pomoć⁵⁴⁷.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je u nekoliko predmeta razmatrao navodnu diskriminaciju pri odobrenju roditeljskog dopusta i dječjeg doplatka.

Primjer: u predmetu *Konstantin Markin protiv Rusije*⁵⁴⁸ roditeljski dopust uskraćen je vojniku ruske vojske, dok su vojnkinje imale pravo na taj dopust. Prema mišljenju ESLJP-a uskraćivanje prava na roditeljski dopust vojnicima nije se moglo razumno opravdati. Različit tretman nisu mogli opravdati ni kontekst posebnih oružanih snaga, tvrdnje da postoji rizik od smanjene operativne učinkovitosti ni argumenti o posebnoj ulozi žena

543 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), *Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvata podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka)*, SL 2013 L 180, 29. lipnja 2013., str. 96–116.

544 Sud EU-a, C-85/96, *Maria Martínez Sala protiv Freistaat Bayern*, 12. svibnja 1998, t. 60.–65.

545 Sud EU-a, C-363/12, *Z protiv A Government Department i The Board of Management of a Community School* [VV], 18. ožujka 2014.

546 Sud EU-a, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis protiv Ypourgos Dikaioynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaionaton*, 16. srpnja 2015., t. 53.

547 Sud EU-a, C-149/10, *Zoi Chatzi protiv Ypourgos Oikonomikon*, 16. rujna 2010, t. 72.–75.

548 ESLJP, *Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], br. 30078/06, 22. ožujka 2012.

u odgoju djece ili prevladavajućim tradicijama u toj zemlji. ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Yocheva i Ganeva protiv Bugarske*⁵⁴⁹ prva podnositeljica zahtjeva navela je da je diskriminirana kao samohrana majka. Odbijeno joj je pravo na mjesečnu naknadu za obitelji u kojima djeca imaju samo jednog živog roditelja jer je otac njezina djeteta nepoznat. ESLJP je utvrdio da se predmetni zakon temeljio na zastarjelom i stereotipnom mišljenju da u obiteljima moraju postojati dva zakonita roditelja. Pritom je djeci čiji je otac nepoznat objektivno uskraćena skrb i zaštita jednog roditelja na isti način kao djeci čiji je jedan roditelj preminuo. ESLJP je zaključio da je prva podnositeljica zahtjeva bila diskriminirana na temelju obiteljskog statusa i spola te da je došlo do povrede članka 14. u vezi s člankom 8. EKLJP-a.

Opsežnije odredbe o pravu na socijalno osiguranje, pravu na socijalnu i zdravstvenu pomoć te pravu na korištenje socijalnih usluga navedene su u člancima od 12. do 14. [Europske socijalne povelje](#). U članku 16. Europske socijalne povelje izričito se navode socijalne i obiteljske naknade kao način promicanja ekonomske, pravne i socijalne zaštite obiteljskog života. Člankom 30. Europske socijalne povelje predviđeno je pravo na zaštitu od siromaštva i društvene isključenosti⁵⁵⁰. Određena potraživanja u pogledu socijalnog osiguranja mogu biti obuhvaćena člankom 1. [Protokola br. 1 uz EKLJP](#) ako se nacionalnim pravom uspostavlja imovinski interes kojim se plaćanje ubraja u pravo na socijalnu naknadu, bez obzira na to ovisi li o prethodnom plaćanju doprinosa⁵⁵¹.

Člankom 12. Europske socijalne povelje državama se propisuje dužnost uspostave ili održavanja sustava socijalnog osiguranja te njegovo postupno unaprijeđenje na višu razinu.

Člankom 16. Europske socijalne povelje državama se propisuje osiguranje ekonomske, pravne i socijalne zaštite obitelji odgovarajućim sredstvima. Osnovna sredstva trebali bi biti obiteljske naknade ili dječji doplatak, koji se isplaćuju u okviru socijalnog osiguranja i dostupni su svima ili su uvjetovani primanjima. Te naknade moraju biti prikladan dodatak osobnom dohotku velikom broju

549 ESLJP, *Yocheva i Ganeva protiv Bugarske*, br. 18592/15 i 43863/15, 11. svibnja 2021.

550 Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), *Declaration by the Committee of Ministers on addressing child poverty* (Izjava Odbora ministara o suzbijanju siromaštva djece), 11. prosinca 2019.

551 ESLJP, *Stummer protiv Austrije* [VV], br. 37452/02, 7. srpnja 2011., t. 82.

obitelji. ECSR procjenjuje prikladnost obiteljskih (roditeljskih) naknada u odnosu na medijan ekvivalentnog dohotka (Eurostat)⁵⁵². ECSR smatra da nedostatak općeg sustava obiteljskih naknada nije u skladu s Europskom socijalnom poveljom⁵⁵³.

Ipak, ECSR prihvaća da se plaćanje dječjeg doplatka može uvjetovati boravištem djeteta⁵⁵⁴. Smatra da se uvođenjem vrlo ograničene zaštite od socijalnih i ekonomskih rizika koja se pruža djeci (u dobi od 15 do 18 godina) u okviru posebnih ugovora o naukovanju (kojima su predviđene naknade za slučaj bolesti samo u naravi i pokriva za nesreće na radu po stopi od 1 %) određena kategorija (dječjih) radnika isključuje iz „općeg raspona zaštite koji sustav socijalnog osiguranja u pravilu nudi”. Time je stoga prekršena obveza države da postupno unaprjeđuje sustav socijalnog osiguranja⁵⁵⁵.

Privremeno obustavljanje isplate dječjeg doplatka u slučajevima neopravdanog izostanka iz škole također je nerazmjerno ograničenje prava obitelji na ekonomsku, socijalnu i pravnu zaštitu.

Primjer: u tužbi protiv Francuske *Europski odbor za prioritetno djelovanje usmjereno na dijete i obitelj (EUROCEF)* naveo je da privremeno obustavljanje isplate dječjeg doplatka kao mjera za suzbijanje neopravdanog izostajanja iz škole predstavlja povredu prava obitelji na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu na temelju članka 16. Europske socijalne povelje. *EUROCEF*, koji je mjeru smatrao nerazmjernom cilju koji se nastoji ostvariti, naveo je da se „spornom mjerom obustavljanja i eventualnog ukidanja dječjeg doplatka sva odgovornost za smanjenje neopravdanog izostajanja iz škole stavlja na roditelje te se povećava ekonomska i socijalna ranjivost dotičnih obitelji”⁵⁵⁶.

552 ECSR (2020.), *Zaključak 2019. – Austrija*, ožujak 2020., str. 21.

553 ECSR (2011.), *Zaključci 2011. – Turska (članak 16.)*, 2011/def/TUR/16//EN, 9. prosinca 2011.

554 ECSR (2014.), *Zaključci XX-2 (Španjolska)*, studeni 2014., str. 23.

555 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GE-NOP-DEI) i Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) protiv Grčke*, pritužba br. 66/2011, 23. svibnja 2012., t. 48.

556 ECSR, *Europski odbor za prioritetno djelovanje usmjereno na dijete i obitelj (EUROCEF) protiv Francuske*, pritužba br. 82/2012, 19. ožujka 2013., t. 42.

Europskom konvencijom o pravnom statusu radnika migranata⁵⁵⁷ predviđeno je da bi radnici migranti zakonito zaposleni u drugoj državi, kao i njihove obitelji, trebali dobiti jednak pristup socijalnom osiguranju (članak 18.) i drugim „socijalnim uslugama” koje olakšavaju njihov prihvata u državi domaćinu (članak 10.). Slično tomu, Europskom konvencijom o socijalnom osiguranju štite se prava izbjeglica i osoba bez državljanstva na socijalno osiguranje u državi domaćinu (uključujući dječji doplatak)⁵⁵⁸.

Prema međunarodnom pravu pravo na odgovarajući životni standard zajamčeno je člankom 11. Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima i člankom 27. Konvencije UN-a o pravima djeteta.

557 Vijeće Europe (1977.), Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata, CETS br. 93, 1977.

558 Vijeće Europe, Europska konvencija o socijalnom osiguranju, CETS br. 78, 1972.

9

Migracije i azil

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
UFEU, članak 21. Povelja o temeljnim pravima, članci 7. (obiteljski život) i 45. (sloboda kretanja) Direktiva o slobodnom kretanju (2004/38/EZ) Direktiva o postupcima azila (2013/32/EU) Dablinska uredba (br. 604/2013) Zakonik o schengenskim granicama (Uredba br. 562/2006), Prilog VII., točka 6. Sud EU-a, C-129/18, <i>SM protiv Entry Clearance Officer</i>, 26. ožujka 2019. Sud EU-a, C-91/20, <i>LW protiv Bundesrepublik Deutschland</i>, 9. studenoga 2021.	Ulazak u zemlju i boravak	EKLJP, članak 8. (obiteljski život) Europska socijalna povelja, članak 19.
Direktiva o postupcima azila (2013/32/EU), članak 25. stavak 5.	Procjena dobi	EKLJP, članak 8. (privatni život) ECSR, <i>Europski odbor za prioriteto djelovanje usmjereno na dijete i obitelj (EUROCEF) protiv Francuske</i>, pritužba br. 114/2015, 2018.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Direktiva o spajanju obitelji (2003/86/EZ) Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU), članak 31. Direktiva o uvjetima prihvata (2013/33/EU) Direktiva o privremenoj zaštiti (2001/55/EZ) Dablinska uredba (br. 604/2013) Sud EU-a, C-550/16, <i>A. i S. protiv Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i>, 2018.	Spajanje obitelji i razdvojena djeca	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) ESLJP, <i>Jeunesse protiv Nizozemske</i> [VV], br. 12738/10, 2014. (obiteljski život, najbolji interes djeteta) ESLJP, <i>Gül protiv Švicarske</i>, br. 23218/94, 1996. (deportacija obitelji) ESLJP, <i>Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske</i>, br. 60665/00, 2006.
Direktiva o uvjetima prihvata (2013/33/EU), članak 11. Direktiva o vraćanju (2008/115/EZ), članak 17. Sud EU-a, C-528/15, <i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie protiv Salaha Al Chodora i drugih</i>, 2017.	Zadržavanje djece	EKLJP, članak 5. (pravo na slobodu) ESLJP, <i>Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije</i>, br. 13178/03, 2006. (zadržavanje s namjerom protjerivanja) ESLJP, <i>S. F. i drugi protiv Bugarske</i>, br. 8138/16, 2017. ESLJP, <i>A. M. i drugi protiv Francuske</i>, br. 24587/12, 2016. ESLJP, <i>Bistieva i drugi protiv Poljske</i>, br. 75157/14, 2018. ESLJP, <i>R. R. i drugi protiv Mađarske</i>, br. 36037/17, 2. ožujka 2021. (zadržavanje u tranzitnom području) ESLJP, <i>Moustahi protiv Francuske</i>, br. 9347/14, 2020.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Direktiva o slobodnom kretanju (2004/38/EZ), preambula (t. 24.), članci 7., 12. i 13. te članak 28. stavak 3. točka (b) UFEU, članak 20. Direktiva o vraćanju (2008/115/EZ) Dablinska uredba (604/2013) Sud EU-a, C-112/20, <i>M. A. protiv État belge</i>, 2021. Sud EU-a, C-441/19, <i>TQ protiv Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i>, 2021. Sud EU-a, C-648/11, <i>The Queen, na zahtjev MA i drugih protiv Secretary of State for the Home Department</i>, 2013.	Protjerivanje	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) ESLJP, <i>Üner protiv Nizozemske</i>, br. 46410/99, 2006. ESLJP, <i>Tarakhel protiv Švicarske</i> [VV], br. 29217/12, 2014. (deportacija djece)
Povelja o temeljnim pravima, članci 47. i 48. (pravo na djelotvoran pravni lijek i pošteno suđenje, pretpostavka nedužnosti i pravo na obranu) Dablinska uredba (604/2013) Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU), članak 31. Direktiva o postupcima azila (2013/32/EU), članci 7. i 25. Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU), članak 8.	Pristup pravosuđu	EKLJP, članak 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) Europska socijalna povelja, članak 16. Konvencija o pravnom statusu radnika migranata, članak 6. ESLJP, <i>Rahimi protiv Grčke</i>, br. 8687/08, 2011. (djelotvorni pravni lijekovi za osporavanje uvjeta zadržavanja)

EU je na temelju svoje nadležnosti donio opsežno zakonodavstvo u području migracija i azila. Odredbama koje se odnose na djecu migrante uređuje se niz situacija povezanih s migracijama, uključujući dugoročnu migraciju povezanu s poslom, azil i supsidijarnu zaštitu, te se uzimaju u obzir i migranti s nezakonitim boravkom. Uz zaštitu koja se na temelju članka 24. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) pruža svakom djetetu, uključujući djecu migranata, članci 18. i 19. Povelje izričito se odnose na pravo na azil te zaštitu u slučaju protjerivanja ili izručenja. EU je također pridao pozornost posebnim potrebama djece bez pratnje, uključujući pravne aspekte kao što su zakonsko skrbništvo i pravno zastupanje, procjena dobi, traganje za obiteljima i njihovo spajanje, postupci azila, zadržavanje i protjerivanje, kao i aspektima povezanim sa životnim uvjetima djece, uključujući smještaj, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i osposobljavanje,

vjeru, kulturne norme i vrijednosti, rekreaciju i slobodno vrijeme te društvenu interakciju i iskustvo s rasizmom⁵⁵⁹. Postoji opsežna sudska praksa Suda EU-a u području zaštite djece u kontekstu azila i migracija.

U sustavu Vijeća Europe četirima se konvencijama posebno podržavaju prava djeteta migranata u različitim kontekstima: [EKLJP-om](#), [Europskom socijalnom poveljom](#), [Europskom konvencijom o pravnom statusu radnika migranata](#) i [Europskom konvencijom o državljanstvu](#). Ovo poglavlje uglavnom se bavi provedbom odredbi EKLJP-a, ponajprije članka 3. (zaštita od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), članka 5. (lišavanje slobode) te članka 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života), samostalno ili u vezi s člankom 14. (zabrana diskriminacije). Tim se odredbama podržava ostvarivanje prava djece migranata, izbjeglica i tražitelja azila te članova njihovih obitelji na spajanje obitelji, pristup pravosuđu i stalni boravak u zemlji domaćinu. Odbor ministara Vijeća Europe donio je i preporuku u kojoj se poziva na [učinkovito skrbištvo za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu](#) u kontekstu migracija⁵⁶⁰.

Na međunarodnoj razini [Konvencija UN-a o statusu izbjeglica](#)⁵⁶¹ i njezin Protokol iz 1967. središnji su instrument u međunarodnoj zaštiti izbjeglica. Osim toga, u brojnim odredbama [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) i općim napomenama Odbora za Konvenciju UN-a o pravima djeteta potvrđuju se prava djeteta u kontekstu migracija i azila te su na temelju njih razvijene pravne mjere na europskoj razini⁵⁶². Točnije, člankom 8. štiti se pravo djeteta na identitet, uključujući ime te nacionalnu i obiteljsku pripadnost, člankom 9. predviđeno je

559 Vidjeti i FRA (2010.), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States* (Razdvojena djeca tražitelji azila u državama članicama Europske unije), 7. prosinca 2010.; FRA (2011.), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union who are not removed* (Temeljna prava migranata s nezakonitim boravkom u Europskoj uniji koji nisu udaljeni), 7. travnja 2017., str. 27–38.; FRA (2011.), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States* (Migranti s nezakonitim boravkom: pristup zdravstvenoj zaštiti u 10 država članica Europske unije), 11. listopada 2011., str. 26–30.; FRA (2018.), *Children's rights and justice – Minimum age requirements in the EU* (Prava djece i pravosuđe – minimalni zahtjevi u pogledu dobi u EU-u), 25. travnja 2018.; FRA (2020.), *Fundamental rights of refugees, asylum applicants and migrants at the European borders* (Temeljna prava izbjeglica, tražitelja azila i migranata na europskim granicama), 27. ožujka 2020.

560 Vidjeti i Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), *Preporuka CM/Rec(2019)11 o učinkovitom skrbištvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija*, 11. prosinca 2019.

561 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (1951.), *Konvencija o statusu izbjeglica*, 28. srpnja 1951., Zbirka međunarodnih ugovora Ujedinjenih naroda, sv. 189., str. 137.

562 Ujedinjeni narodi (2017.), *Zajednička opća napomena br. 3 (2017.) Odbora za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji* i br. 22 (2017.) Odbora za prava djeteta u kontekstu međunarodnih migracija, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16. studenoga 2017.

da bi djeca rastavljenih roditelja trebala ostati u kontaktu s oba roditelja ako je to u njihovu najboljem interesu, člankom 20. osigurava se posebna zaštita za svako dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćeno obiteljsko okruženje, a člankom 22. djeci izbjeglicama osigurava se pravo na posebnu zaštitu i pomoć. Većina pojedinačnih tužbi koje razmatra Odbor za Konvenciju UN-a o pravima djeteta na temelju trećeg protokola uz Konvenciju UN-a o pravima djeteta odnosi se na područje migracija ili azila.

Sljedeći odjeljci odnose se na ulazak u zemlju i boravak ([odjeljak 9.1.](#)); procjenu dobi ([odjeljak 9.2.](#)); spajanje razdvojene djece s obitelji ([odjeljak 9.3.](#)); zadržavanje ([odjeljak 9.4.](#)); protjerivanje ([odjeljak 9.5.](#)) pristup pravosuđu ([odjeljak 9.6.](#)).

9.1. Ulazak u zemlju i boravak

Ključne točke

- Građani EU-a uživaju pravo slobode kretanja u EU-u.
- Odluke o ulasku djece u zemlju i njihovu boravku trebale bi se donositi u okviru odgovarajućih mehanizama i postupaka te u najboljem interesu djeteta.

Prema pravu EU-a priroda i područje primjene prava djeteta uvelike se razlikuje prema državljanstvu djeteta i njegovih roditelja te prema tome migrira li dijete s roditeljima ili samostalno.

Migracije građana EU-a u drugu državu članicu EU-a smatraju se slobodnim kretanjem i uređene su različitim pravnim instrumentima. Prava dodijeljena građanima EU-a dalekosežna su i imaju svrhu poticanja optimalne mobilnosti u cijeloj EU-u. Prvo, člankom 21. [UFEU-a](#) propisuje se da se građani EU-a i članovi njihovih obitelji imaju pravo slobodno kretati i boraviti na državnom području bilo koje države članice EU-a. Osim toga, kad stignu u državu domaćina, imaju pravo na jednaki tretman kao državljani te države u pogledu pristupa radu i uvjeta rada, socijalnih usluga, školovanja, zdravstvene zaštite itd. Člankom 45. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) također se jamči sloboda kretanja građana EU-a.

Prava djece koja se sele s roditeljima/skrbnicima koji su građani EU-a uređena su [Direktivom o slobodnom kretanju](#)⁵⁶³. Njome se utvrđuje da članovi obitelji imaju pravo ulaska na državno područje države domaćina i boravka na njemu zajedno s građaninom EU-a koji je prvi stekao boravište ili nakon njegova preseljenja (članak 5. stavak 1.). Za potrebe tog instrumenta članovi obitelji uključuju biološku djecu migranta iz EU-a ili njegova supružnika ili partnera, pod uvjetom da su mlađa od 21 godine ili su „uzdržavanici” (članak 2. stavak 2.). Ona mogu, ali i ne moraju, biti građani EU-a, pod uvjetom da je prva osoba s kojom su došla građanin EU-a. Prva tri mjeseca nakon preseljenja pravo boravka obitelji bezuvjetno je, ali nakon toga građani EU-a koji žele da njihova djeca ostanu s njima u državi domaćinu moraju dokazati da za njih imaju dovoljno financijskih sredstava i sveobuhvatno zdravstveno osiguranje (članak 7.). Djeca i drugi članovi obitelji automatski dobivaju pravo na stalni boravak nakon pet uzastopnih godina boravka u državi domaćinu s građaninom EU-a (članak 16. stavak 2. i članak 18.). U tom trenutku više ne podliježu uvjetima dostatnih financijskih sredstava / zdravstvenog osiguranja.

Sud EU-a odlučivao je i o pravima ulaska i boravka djece državljana zemalja izvan EU-a u okviru *kafale* za koju skrbe građani EU-a.

Primjer: u predmetu *SM protiv Entry Clearance Officer*⁵⁶⁴ alžirskom državljaninu SM odbijena je dozvola ulaska na državno područje Ujedinjene Kraljevine kao posvojenom djetetu državljanina Europskog gospodarskog prostora (EGP) u okviru alžirskog sustava *kafale*. Prema Sudu EU-a pojam „izravni potomak” građanina Unije u skladu s Direktivom 2004/38/EZ „treba tumačiti na način da njime nije obuhvaćeno dijete koje je stavljeno pod trajno zakonsko skrbništvo građanina Unije na temelju alžirske *kafale* jer ta uspostava ne stvara nikakvu roditeljsku vezu između njih”. Međutim, nadležna nacionalna tijela ipak trebaju olakšati ulazak i boravak djeteta pod zakonskim skrbništvom građana EU-a na temelju alžirske *kafale* kao jednog od „ostali[h] članov[a] obitelji” građanina EU-a u skladu s člankom 3. stavkom 2. Direktive 2004/38/EZ i člankom 24. stavkom 2. Povelje o temeljnim pravima. To bi trebalo učiniti provedbom uravnotežene i razumne

563 Odgovarajuće odredbe Direktive primjenjuju se i u Europskom gospodarskom prostoru (EGP). Vidjeti i [Sporazum o Europskom gospodarskom prostoru](#), 2. svibnja 1992., Dio III., Slobodno kretanje osoba, usluga i kapitala i [Sporazum između Europske zajednice i njezinih država članica, s jedne strane, i Švicarske Konfederacije, s druge strane, o slobodnom kretanju osoba](#), potpisan u Luxembourg 21. lipnja 1999., stupio je na snagu 1. lipnja 2002., SL 2002 L 114/6.

564 Sud EU-a, C-129/18, *SM protiv Entry Clearance Officer*, 26. ožujka 2019.

ocjene svih okolnosti slučaja, kojom se uzima u obzir najbolji interes djeteta. Ako se ocjenom utvrdi da dijete i skrbnik vode stvaran obiteljski život i da dijete ovisi o skrbniku, djetetu bi trebalo dodijeliti pravo ulaska i boravka.

Sloboda kretanja državljana zemalja izvan EU-a koji nisu dio obitelji migranta iz EU-a podliježe većim ograničenjima. To je područje djelomično regulirano pravom EU-a, a djelomično i nacionalnim zakonodavstvom o useljavanju.⁵⁶⁵

U kontekstu postupaka međunarodne zaštite djeca se smatraju „ranjivim osobama” čiju posebnu situaciju države članice moraju uzeti u obzir pri provedbi prava EU-a⁵⁶⁶. Države su dužne prepoznati i osigurati posebne mogućnosti zbrinjavanja koje mogu biti potrebne djeci koja su tražitelji azila pri ulasku u državu domaćina. Članak 24. Povelje EU-a o temeljnim pravima primjenjuje se na zahtjeve pravne stečevine EU-a u području azila koji se odnose na ulazak i boravak djece. Njime se propisuje da u svim postupcima koji se odnose na djecu, bez obzira na to provode li ga nacionalna nadležna tijela ili privatne institucije, države članice kao primarni cilj moraju imati najbolji interes djeteta.

Primjer: u predmetu *LW protiv Bundesrepublik Deutschland*⁵⁶⁷ zahtjev za prethodnu odluku odnosio se na tumačenje Direktive 2011/95/EU u pogledu boravka djeteta tuniskog državljanstva rođenog u Njemačkoj, čiji je otac priznati izbjeglica iz Sirije, a majka iz Tunisa, a svi žive u Njemačkoj. Sud EU-a presudio je da se ne može isključiti da država članica na temelju povoljnijih nacionalnih odredbi odobri status izbjeglice maloljetnom djetetu državljaninu zemlje izvan EU-a koji ima status izbjeglice. To uključuje slučajeve u kojima je dijete rođeno na državnom području te države članice, čak i ako ima državljanstvo zemlje izvan EU-a u kojoj ne postoji rizik od proganjanja, pod uvjetom da to dijete nije obuhvaćeno razlozima za isključenje (članak 12. stavak 2. Direktive) i da na temelju svojeg državljanstva

565 EU, Vijeće Europske unije (2003.), *Direktiva Vijeća 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji*, SL 2003 L 251, 3. listopada 2003., str. 12–18.

566 Vidjeti posebno EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), *Direktiva 2013/33/EU od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvata podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka)* (Direktiva o uvjetima prihvata (preinaka)), SL 2013 L 180, članak 21., i Europski parlament i Vijeće Europske unije (2008.), *Direktiva 2008/115/EZ od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom* (Direktiva o vraćanju), SL 2008 L 348, članak 3. stavak 9.

567 Sud EU-a, C-91/20, *LW protiv Bundesrepublik Deutschland*, 9. studenoga 2021.

ili drugog elementa koji karakterizira njegov osobni pravni status nema pravo na postupanje u navedenoj državi članici koje je bolje od onoga koje proizlazi iz odobrenja statusa izbjeglice.

Točnije, načelo najboljeg interesa predstavlja temelj za provedbu [Direktive 2013/32/EU](#) o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (Direktiva o postupcima azila)⁵⁶⁸ i Uredbe o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva ([Dablinska uredba](#)) u dijelu u kojem se odnose na djecu⁵⁶⁹. Oba teksta sadržavaju i posebna jamstva za djecu bez pratnje, uključujući njihovo pravno zastupanje. [Uredbom br. 562/2006](#) o Zakoniku o schengenskim granicama službenicima graničnog nadzora propisuje se da provjeravaju imaju li osobe koje prate maloljetnike roditeljsku skrb nad njima, posebno kad su maloljetnici u pratnji samo jedne odrasle osobe i kad postoje ozbiljni razlozi za sumnju da su djeca možda nezakonito odvojena od skrbi svojih zakonskih zastupnika. U tom slučaju službenik graničnog nadzora mora provesti dodatnu istragu kako bi uočio nedosljednosti ili proturječnosti u pruženim informacijama. Ako djeca putuju sama, službenici temeljitom kontrolom putnih isprava i dokaznih isprava utvrđuju napuštaju li maloljetnici državno područje protiv volje osoba koje ostvaruju roditeljsku skrb nad njima.⁵⁷⁰

Prema pravu Vijeća Europe pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz članka 8. [EKLJP-a](#) često se koristi kao pravna zaštita od protjerivanja u slučajevima koji se odnose na djecu za koju se inače ne bi smatralo da trebaju međunarodnu zaštitu, uključujući i supsidijarnu zaštitu. U slučajevima koji uključuju djecu otkrivena je povreda članka 8. jer prisilno odvajanje od bliskih članova obitelji može imati snažan učinak na njihovo obrazovanje, društvenu i emocionalnu stabilnost i identitet⁵⁷¹.

568 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva 2013/32/EU od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite](#), SL 2013 L 180/60, 29. lipnja 2013., članak 25. stavak 6.

569 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Uredba \(EU\) br. 604/2013 od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva](#), SL 2013 L 180/31 – 180/59, 29. lipnja 2013., članak 6.

570 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2006.), [Uredba \(EZ\) br. 562/2006 od 15. ožujka 2016. o Zakoniku Zajednice o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica \(Zakonik o schengenskim granicama\)](#), SL 2006 L 105, 13. travnja 2006., Prilog VII., točka 6.

571 [ESLJP, Šen protiv Nizozemske](#), br. 31465/96, 21. prosinca 2001.; [ESLJP, Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske](#), br. 60665/00, 1. ožujka 2006.

Na temelju članka 19. **Europske socijalne povelje** države članice dužne su olakšati, koliko je to moguće, okupljanje obitelji stranog radnika kojem je odobreno da se nastani na tom državnom području.

Osim toga, u **Preporuci Odbora ministara Vijeća Europe o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija** utvrđena su jasna vodeća načela za stavljanje zaštite, pomoći i sigurnosti djece u kontekstu migracija na prvo mjesto u okviru skrbništva, na temelju uvjerenja da su brzo imenovanje skrbnika i njihova uloga ključni za postupanje u najboljem interesu djeteta te za poštovanje prava i dobrobiti djeteta⁵⁷².

9.2. Procjena dobi

Ključne točke

- Procjena dobi odnosi se na postupke kojima nadležna tijela nastoje utvrditi zakonsku dob migranta kako bi se utvrdilo koji se postupci i pravila za useljavanje moraju slijediti⁵⁷³.
- U okviru postupaka procjene dobi moraju se poštovati prava djeteta.

Prema pravu EU-a člankom 25. stavkom 5. **Direktive o postupcima azila** državama članicama omogućava se da traže zdravstveni pregled tražitelja azila, no istovremeno se propisuje da se on mora obavljati „uz puno poštovanje dostojanstva pojedinca“, da je „u što manjoj mjeri invazivan“ te da „ga moraju provoditi kvalificirani zdravstveni djelatnici“⁵⁷⁴. Tom odredbom propisuje se i da se pojedince treba obavijestiti o mogućnosti provedbe takvog pregleda na jeziku koji razumiju te da je potreban ili njihov pristanak ili pristanak zakonskog zastupnika da se provede zdravstveni pregled. Odbijanje pojedinca da se podvrgne postupku procjene dobi ne može se smatrati razlogom za odbijanje zahtjeva za međunarodnu zaštitu. U državama članicama primjenjuje se različita praksa

572 Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), **Preporuka CM/Rec(2019)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija**, 11. prosinca 2019.

573 Vidjeti i FRA i ESLJP (2020.), **Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije**, 17. prosinca 2020., odjeljak 10.

574 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), **Direktiva 2013/32/EU od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite**, SL 2013 L 180, 29. lipnja 2013.

u pogledu dobivanja pristanka na zdravstveni pregled radi procjene dobi, na način da se ponekad zahtijeva samo pristanak djeteta, samo pristanak zakon-
skog skrbnika ili oboje⁵⁷⁵.

Prema pravu Vijeća Europe posebno invazivna praksa u kontekstu postupaka procjene dobi mogla bi predstavljati kršenje članka 3. ili 8. **EKLJP-a**. Članak 3. protumačen je tako da uključuje širok raspon mogućih slučajeva koji se mogu smatrati neljudskima ili ponižavajućima, uključujući invazivne zdravstvene preglede djece⁵⁷⁶. Na temelju članka 8., u kontekstu useljavanja nadležna tijela mogu legitimno zadirati u djetetovo pravo na privatnost te provoditi procjene dobi ako je to u skladu sa zakonom i potrebno radi zaštite nekog od legitimnih ciljeva navedenih u članku 8. stavku 2. EKLJP-a.

ECSR je razmatrao nekoliko pitanja povezanih s ljudskim pravima djece u kontekstu procjene dobi.

Primjer: u predmetu *EUROCEF protiv Francuske*⁵⁷⁷ ECSR je razmatrao postupak ispitivanja kostiju radi utvrđivanja dobi djece bez pratnje u Francuskoj i utvrdio povredu članka 17. stavka 1. **Europske socijalne povelje**. Točnije, ECSR je primjenu takvih medicinskih testova smatrao vrlo spornom jer su nepouzdana i ugrožavaju dostojanstvo i fizički integritet djeteta.

U Preporuci Odbora ministara o skrbništvu utvrđeno je da bi države, kad nije sigurno je li neka osoba dijete, pa čak i nakon provedbe nacionalnog postupka za procjenu dobi, trebale osigurati da ta osoba ima skrbnika ili da nadležno tijelo jamči za poštovanje njezinih prava⁵⁷⁸. Parlamentarna skupština Vijeća Europe

575 FRA (2018.), *Age assessment and fingerprinting of children in asylum procedures – Minimum age requirements concerning children's rights in the EU* (Procjena dobi i uzimanje otisaka prstiju djece u postupcima azila – minimalni zahtjevi u pogledu dobi u kontekstu prava djeteta u EU-u), 25. travnja 2018.; vidjeti i EASO, *Age assessment practices in EU+ countries: updated findings* (Praksa za procjenu dobi u državama skupine EU+: ažurirani zaključci), srpanj 2021. Za pregled metoda koje se primjenjuju u svakoj zemlji vidjeti EASO (2018.), *Praktični vodič za procjenu dobi*, ožujak 2018.; EASO (2021.), *Izješće o azilu za 2021.*, točka 5.1.2.

576 ESLJP, *Yazgöl Yilmaz protiv Turske*, br. 36369/06, 1. veljače 2011.

577 ECSR, *Europski odbor za prioritarno djelovanje usmjereno na dijete i obitelj (EUROCEF) protiv Francuske*, pritužba br. 114/2015, 24. siječnja 2018.

578 Vijeće Europe, Odbor ministara (2019.), *Preporuka CM/Rec(2019)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija*, 2019.

također je donijela preporuku o načelima i smjernicama za procjenu dobi djece migranata bez pratnje⁵⁷⁹.

Prema međunarodnom pravu člankom 8. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) državama se propisuje obveza poštovanja prava djeteta na identitet. To podrazumijeva obvezu pružanja pomoći djetetu u određivanju vlastitog identiteta, što može uključivati potvrđivanje dobi djeteta. Međutim, postupci procjene dobi trebali bi biti krajnja mjera.

U svakom slučaju, načelo najboljeg interesa djeteta treba predstavljati temelj nacionalnih postupaka za procjenu dobi. Odbor UN-a za prava djeteta potvrđuje da se pri procjeni dobi u obzir treba uzeti fizički izgled djeteta te njegova psihološka zrelost. Procjena se mora provesti na znanstveni, siguran i pošten način te sa senzibilitetom za djecu i njihov rod kako bi se izbjegla bilo kakva opasnost od povrede fizičkog integriteta djeteta i osiguralo dužno poštovanje ljudskog dostojanstva.⁵⁸⁰ Odbor UN-a za prava djeteta ispitao je nekoliko pojedinačnih tužbi povezanih s procjenom dobi. Odbor je istaknuo potrebu za skrbnikom ili zakonskim zastupnikom koji će pomagati djetetu tijekom procjene dobi i kritizirao je pregled spolnih organa kao metodu za procjenu dobi⁵⁸¹.

579 Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (2017.), Preporuka br. 2117, [Child-friendly age assessment for unaccompanied migrant children](#) (Procjena dobi djece migranata bez pratnje prilagođena djeci), 24. studenoga 2017.

580 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2005.), [Opća napomena br. 6 o postupanju s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom izvan njihove zemlje podrijetla](#), CRC/GC/2005/6, 1. rujna 2005., točka 31.A.

581 Ujedinjeni narodi (2021.), [Mišljenje koje je odobrio Odbor u vezi s Neobveznim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku komunikacije, koji se odnosi na Komunikaciju br. 76/2019](#), CRC/C/86/D/76/2019, 17. kolovoza 2021.

9.3. Spajanje razdvojene djece s obitelji

Ključne točke

- Odredbe na europskoj razini uglavnom su usmjerene na ponovno spajanje djece s roditeljima na siguran način, u državi domaćinu ili njihovoj zemlji podrijetla.
- Pri određivanju članova obitelji koji bi se trebali ponovno spojiti s obitelji prednost će se davati roditeljima i/ili primarnim skrbnicima djeteta.
- Slučajevi spajanja obitelji moraju biti usmjereni na najbolji interes djeteta.

Prema pravu EU-a najvažniji je pravni instrument **Direktiva o spajanju obitelji**, kojom se državama članicama propisuje da dopuste ulazak i boravište roditelja djeteta bez pratnje koji su državljani zemlje izvan EU-a ako nije u najboljem interesu djeteta da se pridruži svojim roditeljima u inozemstvu. Ako roditelj nije prisutan, države članice imaju slobodu odobravanja ulaska i boravišta djetetova zakonskog skrbnika ili bilo kojeg drugog člana obitelji⁵⁸². Definicija i prava pripisana „obitelji” stoga su širi u kontekstu djece bez pratnje nego što je to slučaj za većinu drugih kategorija djece migranata⁵⁸³. Pri razmatranju odluke o spajanju obitelji uvijek se mora primijeniti načelo najboljeg interesa djeteta⁵⁸⁴.

Prema mišljenju Suda EU-a trajanje tih postupaka ne bi trebalo utjecati na primjenjivi datum za određivanje dobi članova obitelji koji traže spajanje obitelji. Točnije, datum za procjenu je li izbjeglica dijete bez pratnje u smislu Direktive o spajanju obitelji jest datum na koji je ta osoba ušla u državu članicu EU-a i podnijela zahtjev za azil, a ne datum podnošenja zahtjeva za spajanje obitelji⁵⁸⁵.

582 EU, Vijeće Europske unije, **Direktiva 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji**, SL 2003 L 251, 3. listopada 2003., članak 10. stavak 3. točka (a) odnosno točka (b).

583 Vidjeti i FRA i ESLJP (2020.), **Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije**, 17. prosinca 2020., odjeljak 5.3. o spajanju obitelji.

584 EU, Vijeće Europske unije, **Direktiva 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji**, SL 2003 L 251, 3. listopada 2003., članak 5. stavak 5.

585 To je tumačenje slijedio Sud EU-a u vezi s dobi djece punoljetnog podnositelja zahtjeva koji je tražio spajanje sa svojom maloljetnom djecom, **spojeni predmeti C-133/19, C-136/19 i C-137/19 B. M. M. (C-133/19 i C-136/19), B. S. (C-133/19), B. M. (C-136/19), B. M. O. (C-137/19) protiv État belge**, 16. srpnja 2020.

Primjer: predmet *A. i S. protiv Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁵⁸⁶ odnosio se na zahtjev za spajanje obitelji djeteta bez pratnje koje je postalo punoljetno tijekom postupka azila. Državni tajnik odbio je zahtjev jer je dijete već bilo punoljetno u trenutku odobrenja statusa izbjeglice. Sud EU-a presudio je da članak 2. točku (f) Direktive o spajanju obitelji treba tumačiti na način da maloljetnikom u smislu te odredbe treba smatrati državljanina zemlje izvan EU-a ili osobu bez državljanstva koja je bila mlađa od osamnaest godina u trenutku ulaska na područje države članice i podnošenja zahtjeva za azil u toj državi, ali koja je tijekom postupka azila postala punoljetna i zatim joj je priznat status izbjeglice.

U pogledu djece koja su tražitelji azila u [Direktivi o kvalifikaciji](#) ističe se potreba da se, ako je to moguće, osigura da je dijete bez pratnje smješteno kod odraslih rođaka u državi domaćinu, da se ne odvaja od braće i sestara i da se odsutni članovi obitelji čim prije pronađu na prikladan i siguran način (članak 31.). [Direktiva o uvjetima prihvata](#) sadržava slične odredbe za djecu bez pratnje koja još nisu dobila status izbjeglice (članak 24.).

Direktivom Vijeća 2001/55/EZ o minimalnim standardima za dodjelu privremene zaštite u slučaju masovnog priljeva raseljenih osoba te o mjerama za promicanje uravnoteženih napora država članica pri prihvatu i snošenju posljedica prihvata tih osoba ([Direktiva o privremenoj zaštiti](#)) također se namjerava ubrzati ponovno spajanje članova obitelji (uključujući djecu) koji su razdvojeni zbog nagle evakuacije iz svoje zemlje podrijetla (članak 15.)⁵⁸⁷. Međutim, ta direktiva do danas nije primijenjena jer još nije donesena odluka Vijeća o postojanju masovnog priljeva raseljenih osoba, koja je nužna za njezinu provedbu.

Člankom 24. stavkom 3. Direktive o uvjetima prihvata državama članicama također se nameće dužnost traženja članova obitelji djeteta bez pratnje kad je to potrebno. To se provodi uz pomoć međunarodnih ili drugih odgovarajućih organizacija, što prije nakon podnošenja zahtjeva za međunarodnu zaštitu, i pri tom se trebaju štititi najbolji interesi maloljetnika bez pratnje. U slučajevima

⁵⁸⁶ Sud EU-a, C-550/16, *A. i S. protiv Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, 12. travnja 2018., t. 55.–60. i 64.

⁵⁸⁷ EU, Vijeće Europske unije (2001.), *Direktiva Vijeća 2001/55/EZ od 20. srpnja 2001. o minimalnim standardima za dodjelu privremene zaštite u slučaju masovnog priljeva raseljenih osoba te o mjerama za promicanje uravnoteženih napora država članica pri prihvatu i snošenju posljedica prihvata tih osoba*, SL 2001 L 212.

kad bi mogao biti ugrožen život ili integritet djeteta ili njegovih bliskih srodnika, posebno ako su ostali u zemlji podrijetla, potrebno je osigurati povjerljivo prikupljanje, obradu i širenje informacija koje se odnose na te osobe, kako se ne bi ugrozila njihova sigurnost. Nadalje, u skladu s člankom 31. stavkom 5. preinačene Direktive o kvalifikaciji odobrenje međunarodne zaštite, djetetu ne bi trebalo omesti početak ili nastavak postupka traženja članova obitelji.

Osim toga, **Dablinskom uredbom** predviđeno je da su, ako dijete bez pratnje ima rođaka koji živi u drugoj državi članici i može se brinuti za njega, države članice dužne spojiti dijete s tim rođakom, pod uvjetom da je to u najboljem interesu djeteta (članak 8.)⁵⁸⁸. Uz to, dotična uredba sadržava obvezu traženja rođaka na državnom području država članica, štiteći pritom najbolji interes djeteta (članak 6.). Nadalje, Direktiva o uvjetima prihvata sadržava obvezu da se počnu tražiti članovi obitelji djeteta, prema potrebi uz pomoć međunarodnih ili drugih odgovarajućih organizacija (članak 24.). Ta je vrsta pomoći predviđena i Dablinskom uredbom (članak 6.).

Pri razmatranju odluke o spajanju obitelji uvijek se mora primijeniti načelo najboljeg interesa. Primjerice, roditelji moraju dokazati da su sposobni izvršavati svoje roditeljske dužnosti u korist djeteta. Nacionalni sudovi smatrat će vraćanje djeteta u njegovu zemlju podrijetla nezakonitim ako nadležna tijela nisu prikupila dokaze za to da u toj zemlji postoje prikladni uvjeti za prihvata i skrb o djetetu (članak 10. stavak 2.).

Prema pravu Vijeća Europe člankom 8. **EKLJP-a** roditeljima migrantima i njihovoj djeci ne daje se apsolutno pravo odabira mjesta na kojem će živjeti. Nacionalna nadležna tijela opravdano mogu deportirati ili uskratiti ulazak članovima obitelji pod uvjetom da ne postoje nepremostive prepreke uspostavi obiteljskog života negdje drugdje⁵⁸⁹. Takve odluke uvijek moraju predstavljati razmjeran odgovor na šira pitanja javne politike, uključujući cilj deportacije ili sprječavanja ulaska roditelja koji je bio uključen u kriminalne aktivnosti.

588 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), **Uredba (EU) br. 604/2013** od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva, SL 2013 L 180, 29. lipnja 2013.

589 ESJP, *Bajsultanov protiv Austrije*, br. 54131/10, 12. lipnja 2012.; ESJP, *Latifa Benamar i drugi protiv Nizozemske*, br. 43786/04, 5. travnja 2005.

Primjer: predmet *Jeunesse protiv Nizozemske*⁵⁹⁰ odnosi se na odbijanje nizozemskih nadležnih tijela da žena iz Surinama, udana za državljanina Nizozemske, s kojim ima troje djece, boravi u Nizozemskoj na temelju činjenice da njezina obitelj boravi u toj zemlji. ESLJP je smatrao da nadležna tijela nisu obratila dovoljno pozornosti na utjecaj koji odbijanje njezina boravka ima na djecu podnositeljice zahtjeva i njihov najbolji interes. ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a s obzirom na to da nije uspostavljena pravedna ravnoteža između osobnih interesa podnositeljice zahtjeva i njezine obitelji u pogledu održavanja obiteljskog života u Nizozemskoj te interesa vlade da održi javni red kontrolom useljavanja.

Primjer: predmet *Gül protiv Švicarske*⁵⁹¹ odnosi se na podnositelja zahtjeva koji je sa suprugom i kćeri živio u Švicarskoj, a svima im je bila dodijeljena boravišna dozvola na humanitarnoj osnovi. Želio je u Švicarsku dovesti i njihova maloljetnog sina, kojeg su ostavili u Turskoj. Švicarska nadležna tijela odbila su taj zahtjev, u prvenstveno zato što podnositelj zahtjeva nije imao dovoljna financijska sredstva za uzdržavanje svoje obitelji. ESLJP je utvrdio da je napuštanjem Turske podnositelj zahtjeva sam uzrokovao razdvajanje od sina. Njegovi nedavni posjeti Turskoj pokazali su da prvobitni razlozi za podnošenje zahtjeva za politički azil u Švicarskoj više nisu važeci. Nisu postojale prepreke koje bi obitelj spriječile od vraćanja u zemlju podrijetla u kojoj je maloljetni sin uvijek živio. ESLJP nije utvrdio povredu članka 8. EKLJP-a.

Primjer: usporedbe radi, predmet *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*⁵⁹² uključivao je zahtjev za spajanje obitelji kojim se tražilo da se majci, njezinu suprugu i njihovo troje njezine djece, koji su živjeli u Nizozemskoj, pridruži kći koja boravi u Eritreji. Majka je prvo stekla pravo boravka u Norveškoj i pravo da dovede svoju djecu iz humanitarnih razloga. Nakon godinu dana pridružio joj se samo najstariji sin, a drugo dvoje djece nastavilo je živjeti u Eritreji i trebali su joj se pridružiti kasnije. Nakon toga se preselila u Nizozemsku sa sinom kako bi živjela sa svojim suprugom, s kojim je dobila dvoje djece. Nakon toga, gđa Tuquabo-Tekle i njezin suprug stekli su nizozemsko državljanstvo. Nekoliko godina kasnije gđa Tuquabo-Tekle podnijela je zahtjev za vizu za privremeni boravak za svoju 14-godišnju

590 ESLJP, *Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], br. 12738/10, 3. listopada 2014.

591 ESLJP, *Gül protiv Švicarske*, br. 23218/94, 19. veljače 1996.

592 ESLJP, *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*, br. 60665/00, 1. ožujka 2006.

kćer, koja je i dalje živjela u Eritreji. Nizozemska nadležna tijela odbila su zahtjev uz obrazloženje da su bliske obiteljske veze između majke i njezina djeteta u međuvremenu prestale postojati. ESLJP je presudio da je država prekršila njezina prava na temelju članka 8. EKLJP-a. Budući da su podnositelji zahtjeva uspostavili čvrste veze s Nizozemskom i zadržali tek slabe veze sa svojom zemljom podrijetla, u skladu s mišljenjem ESLJP-a najbolji način za razvoj obiteljskog života bio je odobriti kćeri pravo da se nastani u Nizozemskoj⁵⁹³.

Prema međunarodnom pravu dijete ima pravo ostati s obitelji, osim ako se utvrdi da je razdvajanje u najboljem interesu djeteta (članak 9. stavak 1. **Konvencije UN-a o pravima djeteta**). Člankom 10. Konvencije UN-a o pravima djeteta propisuje se da se djetetu čiji roditelji žive u različitim državama treba dopustiti kretanje između tih država kako bi ostalo u kontaktu s oba roditelja ili se ponovno povezal o s njima, u skladu s nacionalnim imigracijskim pravom. Načelo najboljeg interesa djeteta, utvrđeno člankom 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta, predstavlja temelj svih odluka povezanih sa spajanjem obitelji s djetetom ili djetetom bez pratnje.

9.4. Zadržavanje

Ključne točke

- Europskim pravom dopušteno je zadržavanje djece u kontekstu useljavanja samo kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme.
- Nacionalna nadležna tijela dužna su smještati djecu u odgovarajući alternativni smještaj⁵⁹⁴.

Prema pravu EU-a člankom 11. Direktive o uvjetima prihvata i člankom 17. Direktive o vraćanju propisuje se da se djeca smiju zadržavati samo u krajnjem slučaju i ako se ne mogu primijeniti druge manje prisilne mjere. Takvo zadržavanje trebalo bi trajati što kraće i treba učiniti sve što je moguće da se zadržani

⁵⁹³ ESLJP, *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*, br. 60665/00, 1. ožujka 2006.

⁵⁹⁴ Za više informacija vidjeti FRA (2017.), *European legal and policy framework on immigration detention of children* (Europski pravni okvir i okvir politike u području zadržavanja djece u kontekstu useljavanja), lipanj 2017.

maloljetnici oslobode i smjeste u odgovarajuće objekte. Kad se zadržavaju djeca, ona moraju imati mogućnost sudjelovanja u rekreacijskim aktivnostima, uključujući igru i rekreacijske aktivnosti primjerene njihovoj dobi. U skladu s istim člankom, djecu bez pratnje također se smije zadržavati samo u izvanrednim okolnostima te treba poduzeti sve potrebne mjere da ih se pusti na slobodu u najkraćem mogućem roku. Djecu se nikada ne bi smjelo držati u zatvoru, nego u ustanovama koje imaju osoblje i kapacitete kojima se uzimaju u obzir potrebe osoba njihove dobi. Njihov bi smještaj trebao biti odvojen od onoga za odrasle osobe.

Djecu bez pratnje koja su zadržana dok čekaju udaljavanje treba smjestiti u ustanove koje imaju osoblje i mogućnosti kojima se moraju uzeti u obzir potrebe osoba njihove dobi (članak 17. stavak 4. [Direktive o vraćanju](#)).

Primjer: u predmetu *Al Chodor*⁵⁹⁵ češka policija zadržala je podnositelja zahtjeva i njegovo dvoje maloljetne djece dok su čekali premještaj u Mađarsku na temelju pravila iz Dablinske uredbe. Sud EU-a utvrdio je da podnositelj zahtjeva za međunarodnu zaštitu može biti zadržan u skladu s Dablinskom uredbom samo ako su nacionalnim pravom predviđeni objektivni kriteriji na temelju kojih se utvrđuje postoji li opasnost od bijega. Naveo je da svaka mjera povezana s oduzimanjem slobode mora biti pristupačna, precizna i predvidiva, kako je propisano člankom 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Sud EU-a zaključio je da je zadržavanje nezakonito zbog nedostatka tih objektivnih kriterija kao obvezujuće odredbe opće primjene u okviru nacionalnog prava.

Prema pravu Vijeća Europe zadržavanje djece migranata obuhvaćeno je člancima 3. i 5. EKLJP-a⁵⁹⁶. ESLJP dosljedno smatra da bi zadržavanje djece s njihovom obitelji trebalo biti krajnja mjera i da bi nacionalna nadležna tijela trebala istražiti sve izvedive alternative u skladu s člankom 5. stavkom 1. EKLJP-a⁵⁹⁷.

595 Sud EU-a, C-528/15, *Polície ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie protiv Salaha Al Chodora i drugih*, 15. ožujka 2017.

596 Vidjeti na primjer ESLJP, *H. A. i drugi protiv Grčke*, br. 19951/16, 28. veljače 2019.; ESLJP, *Bilalova i drugi protiv Poljske*, br. 23685/14, 26. ožujka 2020.

597 Vidjeti i ECSR (2020.), *Godišnji zaključci za 2019.*, 24. ožujka 2020.; Vijeće Europe (2018.), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH)* (Pravni i praktični aspekti djelotvornih alternativa zadržavanju u kontekstu migracija – analiza Upravljačkog odbora za ljudska prava (CDDH)), 7. prosinca 2017.

Primjer: predmet *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*⁵⁹⁸ odnosi se na petogodišnjakinju bez pratnje zadržanu u tranzitnom centru za odrasle osobe dva mjeseca bez odgovarajuće podrške. Dijete je doputovalo iz Demokratske Republike Kongo bez potrebnih putnih isprava u nadi da će biti spojeno s majkom, koja je dobila status izbjeglice u Kanadi. Dijete je potom vraćeno u Demokratsku Republiku Kongo iako ondje nije imalo članove obitelji koji bi skrbili o njemu. ESLJP je presudio da, kako nije postojao rizik da bi dijete izbjeglo nadzoru belgijskih vlasti, njegovo zadržavanje u zatvorenom centru za odrasle nije bilo potrebno. ESLJP je napomenuo i da su se mogle poduzeti druge mjere, kao što je smještanje u specijalizirani centar ili udomiteljsku obitelj, koje bi više pridonijele najboljem interesu djeteta utvrđenom u članku 3. Konvencije UN-a o pravima djeteta. ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 3., 5. i 8. EKLJP-a.

Zakonitost zadržavanja ispitana je pred sudom i u slučaju u kojem je dijete bilo u pratnji roditelja.

Primjer: u predmetu *S. F. i drugi protiv Bugarske*⁵⁹⁹ ESLJP je razmatrao zadržavanje obitelji s troje djece u ustanovi za zadržavanje kojom upravlja granična policija i trajanje njihova boravka. ESLJP je napomenuo da zadržavanje djece s pratnjom ili bez pratnje u kontekstu useljavanja dovodi do posebnih problema jer su djeca iznimno ranjiva i imaju posebne potrebe. Neovisno o trajanju zadržavanja uvjeti u policijskoj ustanovi za zadržavanje nisu bili prikladni za djecu. ESLJP je stoga utvrdio da je riječ o povredi članka 3. EKLJP-a.

Primjer: predmet *A. M. i drugi protiv Francuske*⁶⁰⁰ odnosio se na zadržavanje djece u pratnji roditelja u kontekstu postupka deportacije. ESLJP je utvrdio da su, iako su materijalni uvjeti u centrima za zadržavanje općenito bili prikladni, uvjeti u tim centrima bili izvor anksioznosti među malom djecom, posebno zbog buke i objava preko razglasa kojima su bila izložena. Smještanje djece u centre za zadržavanje predstavljalo je nečovječno i ponižavajuće postupanje kojim je prekršen članak 3. EKLJP-a na temelju

598 ESLJP, *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, br. 13178/03, 12. listopada 2006.

599 ESLJP, *S. F. i drugi protiv Bugarske*, br. 8138/16, 7. prosinca 2017.

600 ESLJP, *A. M. i drugi protiv Francuske*, br. 24587/12, 12. srpnja 2016.

konvergencije triju čimbenika: mladosti djece, trajanja zadržavanja i činjenice da prostori nisu bili prilagođeni djeci⁶⁰¹.

Primjer: u predmetu *Bistieva i drugi protiv Poljske*⁶⁰² podnositeljica zahtjeva i njezin suprug i djeca stigli su u Poljsku, gdje su podnijeli zahtjev za azil. Zahtjev za azil odbijen je i obitelj je pobjegla u Njemačku. Obitelj je zatim vraćena u Poljsku, gdje je zadržana dulje od pet mjeseci. Iako je postojala opasnost od bijega obitelji, ESLJP je smatrao da nadležna tijela nisu pružila dovoljne i relevantne razloge za zadržavanje obitelji na tako dugo razdoblje. Stoga je došlo do povrede članka 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *R. R. i drugi protiv Mađarske*⁶⁰³ obitelj s troje djece zadržana je gotovo četiri mjeseca u tranzitnom području na granici dok je čekala rješavanje svojih zahtjeva za azil. ESLJP je utvrdio da je to *de facto* dovelo do oduzimanja slobode, među ostalim zbog prirode i stupnja ograničenja koja su im stvarno postavljena. Budući da za zadržavanje nije postojala točno definirana zakonska osnova, riječ je o povredi članka 5. stavka 1. EKLJP-a. ESLJP se također osvrnuo na uvjete u kojima su djeca boravila. Premda su na temelju prava EU-a nadležna tijela bila dužna uzeti u obzir sve posebne potrebe podnositelja zahtjeva u pogledu prihvata zbog njihove ranjivosti, prihvatni objekti bili su neprikladni za djecu i nije bilo adekvatnih zdravstvenih usluga. Elementi slični zatvorskom okruženju i ograničenja svojstvena zadržavanju također su morali uzrokovati anksioznost i psihološke smetnje kod djece te su narušili predodžbu koju su imali o svojim roditeljima. Zbog dugog boravka obitelji u prihvatnom centru, ponavljanje i akumuliranje navedenih uvjeta morali su štetno utjecati na osobe koje su im bile izložene. Djeca i majka kao podnositelji zahtjeva stoga su bili izloženi ponižavajućem postupanju, čime je prekršen članak 3. EKLJP-a.

Sud je ispitao i zakonitost zadržavanja ako je dijete u pratnji odrasle osobe s kojom nije u rodu.

601 Vidjeti i slične predmete: ESLJP, *A. B. i drugi protiv Francuske*, br. 11593/12, 12. srpnja 2016.; ESLJP, *R. K. i drugi protiv Francuske*, br. 68264/14, 12. srpnja 2016.; ESLJP, *R. C. i drugi protiv Francuske*, br. 76491/14, 12. srpnja 2016.

602 ESLJP, *Bistieva i drugi protiv Poljske*, br. 75157/14, 10. travnja 2018.

603 ESLJP, *R. R. i drugi protiv Mađarske*, br. 36037/17, 2. ožujka 2021.

Primjer: u predmetu *Moustahi protiv Francuske*⁶⁰⁴ francuska nadležna tijela presrela su dvoje djece koja su putovala u Mayotte u improviziranom čamcu. Zadržana su, zajedno s odraslim osobama, prije hitnog udaljavanja. U tom su razdoblju djeca bila povezana s odraslom osobom s kojom nisu bila u rodu i uključena su u njezin nalog za udaljavanje. ESLJP je utvrdio da su djeca kao podnositelji zahtjeva proizvoljno povezana s odraslom osobom, ne kako bi se zaštitio njihov najbolji interes, već kako bi se olakšala njihova brza deportacija. To je bio relevantan čimbenik za utvrđivanje, među ostalim, da su uvjeti i zadržavanje djece doveli do povrede članka 3. te članka 5. stavaka 1. i 4. EKLJP-a.

Prema međunarodnom pravu u članku 37. Konvencije UN-a o pravima djeteta navedeno je da se nijednom djetetu ne smije nezakonito ili proizvoljno oduzeti sloboda te da to treba biti krajnja mjera na najkraće moguće vrijeme. Pri razmatranju zadržavanja djece trebaju se uzeti u obzir najbolji interes djeteta te obveza država članica da štite djecu i osiguraju njihovu dobrobit⁶⁰⁵. Odbor za Konvenciju UN-a o pravima djeteta naveo je da bi svaki oblik zadržavanja djece u kontekstu useljavanja trebalo zabraniti zakonom⁶⁰⁶.

604 ESLJP, *Moustahi protiv Francuske*, br. 9347/14, 25. srpnja 2020.

605 Vidjeti Ujedinjeni narodi (2019.), *Children Deprived of Liberty – The United Nations Global Study* (Djeca kojoj je oduzeta sloboda – globalna studija Ujedinjenih naroda), 2019.

606 Ujedinjeni narodi (2017.), *Zajednička opća napomena br. 4* (2017.) Odbora za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji i br. 23 (2017.) Odbora za prava djeteta o državnim obvezama u pogledu ljudskih prava djeteta u kontekstu međunarodnih migracija u zemljama podrijetla, tranzitnim i odredišnim zemljama i zemljama povratka, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, 16. studenoga 2017.

9.5. Protjerivanje

Ključne točke

- Ranjivost djece migranata u pogledu protjerivanja u suštini je povezana s boravišnim statusom njihovih roditelja u državi domaćinu.
- Načelo najboljeg interesa trebalo bi usmjeravati sve odluke povezane s protjerivanjem djece migranata i njihovih obitelji / primarnih skrbnika.
- Prema pravu EU-a postoje određene okolnosti u kojima djeca migranti mogu ostati u državi domaćinu bez obzira na pravni status svojih roditelja, posebno s ciljem okončanja obrazovanja ili ako bi uspostavljanje obiteljskog života drugdje bilo otežano⁶⁰⁷.

Prema pravu EU-a, kao i u slučaju drugih područja migracijskog prava EU-a, pravila o protjerivanju djece razlikuju se ovisno o njihovu državljanstvu, državljanstvu njihovih roditelja i kontekstu migracije. Kad dijete dobije pristup državi članici na temelju prava EU-a o slobodnom kretanju, ono će vjerojatno ondje ostati, čak i ako roditelj migrant iz EU-a s kojim se prvotno doselilo više ne ispunjava uvjete za stalni boravak ili odluči otići.

Točnije, na temelju [Direktive o slobodnom kretanju](#) djeca i drugi članovi obitelji mogu ostati u državi domaćinu nakon smrti roditelja građanina EU-a s kojim su se prvotno doselili (članak 12. stavak 2.) pod uvjetom da su živjeli u državi domaćinu najmanje 12 mjeseci prije smrti roditelja. Slično tomu, u načelu mogu ostati u državi domaćinu i nakon što roditelj napusti tu državu. Međutim, u oba slučaja, ako je dijete / član obitelji državljanin zemlje izvan EU-a, njihov stalni boravak ovisi o njihovoj sposobnosti da dokažu da imaju dostatna sredstva za svoje uzdržavanje. Moraju biti zdravstveno osigurani (članak 7.).

Pravila su još blaža u slučaju djece upisane u obrazovnu ustanovu u državi domaćinu. U takvim slučajevima oni i njihovi roditelji koji imaju skrbništvo nad njima ili skrbnici imaju pravo ostati u zemlji domaćinu nakon smrti ili odlaska primarnog migranta koji je građanin EU-a, bez obzira na državljanstvo djeteta

⁶⁰⁷ Za potrebe ovog poglavlja za zakonito udaljavanje osoba koje nisu državljani određene države ili drugih osoba koristi se pojam „protjerivanje“. Inače se upotrebljavaju pojmovi „vratanje“, „udaljavanje“, „repatrijacija“, „izručenje“ ili „deportacija“, ovisno o pravnom kontekstu. Vidjeti i FRA i ESLJP (2020.), [Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije – Izdanje iz 2020.](#), 17. prosinca 2020., odjeljak 6.4.

(članak 12. stavak 3.). To izuzeće zbog obrazovanja u početku se primjenjivalo samo na djecu iz obitelji koje imaju dovoljno novca da bi se uzdržavale⁶⁰⁸, no novija sudska praksa potvrdila je da se odnosi i na djecu u sustavu obrazovanja koja ovisе o socijalnoj pomoći⁶⁰⁹.

Nadalje, članovi obitelji, posebno roditelji koji su državljani zemalja izvan EU-a, također imaju pravo na ostanak u EU-a ako imaju primarno skrbništvo nad zajedničkom djecom ili im je dodijeljeno pravo posjećivanja djece koje se mora ispunjavati u državi domaćinu (članak 13. stavak 2. točka (b) i članak 13. stavak 2. točka (d)). Članovi obitelji koji su državljani zemlje izvan EU-a zadržavaju pravo boravka u slučaju smrti građanina EU-a ako su kao članovi obitelji boravili u državi članici domaćinu najmanje godinu dana prije smrti tog člana obitelji (članak 12. stavak 2. Direktive). Inače, ako građanin EU-a iz države članice domaćina napusti EU, članovi njegove obitelji iz zemlje izvan EU-a ne zadržavaju pravo boravka ili Direktivom barem nisu predviđena precizna pravila za takvu situaciju. Člankom 13. Direktive omogućuje se da pod određenim uvjetima članovi obitelji zadrže pravo na ostanak u slučaju raskida obiteljskih veza (razvod, poništenje braka ili prestanak registriranog partnerstva)⁶¹⁰.

Sud EU-a uputio je na status djeteta kao građanina EU-a na temelju članka 20. [UFEU-a](#). Sud EU-a utvrdio je da izdavanje dozvole roditeljima djeteta koji su državljani zemlje izvan EU-a za rad i boravak u državi članici EU-a čije državljanstvo dijete ima omogućuje djetetu da učinkovito ostvaruje prava povezana sa svojim statusom građanina EU-a jer bi inače moralo napustiti EU da bi se pridružilo svojim roditeljima⁶¹¹. Međutim, u naknadnoj sudskoj praksi Suda EU-a pokazalo se da „sama činjenica da bi se zbog ekonomskih razloga ili radi zadržavanja obitelji na okupu na teritoriju EU-a državljaninu neke države članice moglo činiti poželjnim da članovi njegove obitelji koji nemaju državljanstvo neke države članice mogu boraviti s njim na teritoriju EU-a sama po sebi nije

608 Sud EU-a, C-413/99, *Baumbast i R protiv Secretary of State for the Home Department*, 17. rujna 2002.

609 Sud EU-a, C-480/08, *Maria Teixeira protiv London Borough of Lambeth i Secretary of State for the Home Department*, 23. veljače 2010.; Sud EU-a, C-310/08, *London Borough of Harrow protiv Nimco Hassan Ibrahim i Secretary of State for the Home Department* [VV], 23. veljače 2010. Obrazovanje djece migranata dalje se obrađuje u [odjeljku 8.2.](#)

610 Za više pojedinosti vidjeti FRA (2018.), *Making EU citizens' rights a reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights* (Ostvarenje prava građana EU-a u praksi: kako nacionalni sudovi osiguravaju slobodu kretanja i povezana prava), 20. kolovoza 2018.

611 Sud EU-a, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano protiv Office National de l'Emploi (ONEm)*, 8. ožujka 2011.

dovoljna kako bi se podržao stav da bi građanin EU-a bio prisiljen napustiti teritorij EU-a ako se takvo pravo ne dodijeli⁶¹². Sud EU-a presudio je da u svakom slučaju treba ocijeniti najbolji interes djeteta, čak i ako se odluka o vraćanju odnosi samo na roditelja⁶¹³.

Primjer: u predmetu *M.A. protiv État belge*⁶¹⁴ Sud EU-a razmatrao je slučaj državljanina zemlje izvan EU-a čija je kći rođena u Belgiji. Roditelju je izdan nalog da napusti Belgiju, kao i nalog zabrane ulaska zbog počinjenja kaznenih djela. Sud EU-a smatrao je da se članak 5. Direktive o vraćanju (2008/115/EZ) u vezi s člankom 24. Povelje EU-a o temeljnim pravima mora tumačiti na način da su, prije donošenja odluke o vraćanju popraćene zabranom ulaska, države članice dužne uzeti u obzir najbolji interes djeteta, čak i ako adresat te odluke nije maloljetnik, već njegov otac.

Direktivom o slobodnom kretanju izričito je predviđeno da bi svako iznimno protjerivanje djeteta trebalo biti u skladu s odredbama [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) (uvodna izjava 24.). Osim toga, člankom 28. stavkom 3. točkom (b) djeci se priznaje imunitet od protjerivanja, osim ako je to u njihovu najboljem interesu te je u skladu s Konvencijom UN-a o pravima djeteta.

U [Direktivi o vraćanju](#) navedeno je da bi pri donošenju odluke o vraćanju djece bez pratnje trebalo uzeti u obzir najbolji interes djeteta (članak 10.). Uz to, prije udaljavanja djeteta bez pratnje iz države članice nadležna tijela moraju biti sigurna da će dijete biti vraćeno članu svoje obitelji, imenovanom skrbniku ili odgovarajućoj prihvatnoj ustanovi u državi povratka (članak 10. stavak 2.). Države članice dužne su pri provedbi Direktive o vraćanju „uzeti u obzir: (a) najbolji interes djeteta; (b) pravo na obiteljski život; (c) zdravstveno stanje konkretnog državljanina zemlje izvan EU-a, te poštovati načelo zabrane prisilnog udaljenja ili vraćanja”⁶¹⁵ Sud EU-a odlučivao je o potrebi za ocjenom prikladnosti ustanova za prihvata u državi povratka prije donošenja odluke o vraćanju koja se

612 Sud EU-a, C-256/11, *Murat Dereci i drugi protiv Bundesministerium für Inneres*, 15. studenoga 2011., t. 68. Vidjeti i Sud EU-a, C-40/11, *Yoshikazu Iida protiv Stadt Ulm*, 8. studenoga 2012. Vidjeti i FRA i ESLJP (2020.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, 17. prosinca 2020.

613 Sud EU-a, C-112/20, *M.A. protiv État belge*, 11. ožujka 2021.

614 *Ibid.*

615 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2008.), *Direktiva 2008/115/EU od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljanina trećih zemalja s nezakonitim boravkom*, SL 2008 L 348, 24. prosinca 2008., str 98. – 107., članak 5.

odnosi na dijete bez pratnje. U slučaju da se pronađe odgovarajuća ustanova za prihvata i odluka o vraćanju smatra se prikladnom, Sud EU-a istaknuo je važnost provedbe odluke o vraćanju na način kojim se izbjegava pravna nesigurnost.

Primjer: u predmetu *TQ protiv Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*⁶¹⁶ Sud EU-a razmatrao je slučaj djeteta iz Gvineje bez pratnje, koje je ušlo u Nizozemsku u dobi od 15 godina i četiri mjeseca te je moralo napustiti zemlju jer mu nije dodijeljena dozvola boravka. Sud EU-a smatrao je da države članice moraju provesti ocjenu najboljeg interesa djeteta prije izdavanja odluke o vraćanju, neovisno o dobi djeteta bez pratnje. U tom kontekstu država članica mora potvrditi da je za maloljetnika bez pratnje dostupan odgovarajući prihvata u državi povratka. Sud EU-a smatrao je i da je u suprotnosti s člankom 8. stavkom 1. Direktive o vraćanju da država članica, koja je utvrdila postojanje odgovarajuće ustanove za prihvata i donijela odluku o vraćanju djeteta bez pratnje, ne udalji dijete sve dok ono ne navršiti 18 godina. Sud EU-a pojasnio je da se u tom slučaju dijete mora udaljiti, osim ako se njegova situacija promijeni.

U slučajevima u kojima se djeca koja traže azil vrata u drugu državu članicu radi procjene njihova zahtjeva za azil, [Dablinskom uredbom](#) propisano je da se primjena takvih odluka mora temeljiti na načelu najboljih interesa (članak 6.).⁶¹⁷ Nadalje, u toj je uredbi naveden kontrolni popis čimbenika koji nadležnim tijelima može pomoći da utvrde najbolji interes djeteta. On obuhvaća uzimanje u obzir mogućnosti spajanja djetetove obitelji, dobrobiti i socijalnog razvoja djeteta, pitanja o sigurnosti i zaštiti, posebno kad postoji opasnost da je dijete žrtva trgovine ljudima, te uzimanje u obzir mišljenja djeteta u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

Primjer: u predmetu *The Queen, na zahtjev MA i drugih protiv Secretary of State for the Home Department*⁶¹⁸ Sud EU-a trebao je utvrditi koja je država odgovorna u slučaju djeteta bez pratnje koje je podnijelo zahtjeve za azil

⁶¹⁶ Sud EU-a, C-441/19, *TQ protiv Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, 14. siječnja 2021.

⁶¹⁷ EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Uredba \(EU\) br. 604/2013 od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljani treće zemlje ili osoba bez državljanstva](#), SL 2013 L 180, 29. lipnja 2013.

⁶¹⁸ Sud EU-a, C-648/11, *The Queen, na zahtjev MA i drugih protiv Secretary of State for the Home Department*, 6. lipnja 2013.

u više država članica EU-a te koje nije imalo obitelj ni rodbinu u drugim državama članicama. Sud EU-a pojasnio je da je, s obzirom na to da ni u jednoj državi članici nije zakonski boravio neki član obitelji, za ispitivanje takvog zahtjeva odgovorna država u kojoj je dijete prisutno. Sud EU-a tom se prilikom pozvao na članak 24. stavak 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima, kojim se propisuje da u svim postupcima koji se odnose na djecu primarni cilj mora biti zaštita interesa djeteta⁶¹⁹.

Prema pravu Vijeća Europe državama je pod posebnim uvjetima dozvoljeno zadiranje u pravo na obiteljski život u skladu s člankom 8. stavkom 2. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Üner protiv Nizozemske*⁶²⁰ potvrđeno je da bi pri razmatranju pitanja bi li protjerivanje bilo razmjeran odgovor trebalo uzeti u obzir učinak koji bi to imalo na djecu u obitelji. To uključuje uzimanje u obzir: „najboljih interesa i dobrobiti djece, posebno ozbiljnosti teškoća s kojima se djeca [...] mogu susresti u zemlji u koju se podnositelja zahtjeva protjeruje; te snagu društvenih, kulturnih i obiteljskih veza s državom domaćinom i odredišnom zemljom”⁶²¹.

Primjer: predmet *Tarakhel protiv Švicarske*⁶²² odnosi se na odbijanje švicarskih nadležnih tijela da ispitaju zahtjev za azil afganistanskog para i njihovo šestero djece te na njihovu odluku da ih vrate u Italiju. ESLJP je utvrdio da, s obzirom na postojeću situaciju u pogledu sustava prihvata u Italiji te u nedostatku detaljnih i pouzdanih informacija o konkretnoj odredišnoj ustanovi, švicarska nadležna tijela nisu imala dovoljna jamstva za to da će se, ako se podnositelji zahtjeva vrate u Italiju, s njima postupati na način prilagođen dobi djece. ESLJP je stoga zaključio da bi došlo do povrede članka 3. EKLJP-a ako bi švicarska nadležna tijela podnositelje zahtjeva vratila u Italiju u skladu s Uredbom Dublin II, a da prvo ne osiguraju pojedinačna jamstva talijanskih nadležnih tijela za to da bi se s podnositeljima zahtjeva postupalo na način prilagođen dobi djece te da bi se obitelj zadržalo na okupu.

619 Vidjeti i Sud EU-a, C-441/19, *TQ protiv Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*, 14. siječnja 2021.

620 ESLJP, *Üner protiv Nizozemske*, br. 46410/99, 18. listopada 2006., t. 57.–58. Vidjeti i ESLJP, *Boultif protiv Švicarske*, br. 54273/00, 2. kolovoza 2001.

621 Vidjeti i ESLJP, *Assem Hassan Ali protiv Danske*, br. 25593/14, 23. listopada 2018.

622 ESLJP, *Tarakhel protiv Švicarske* [VV], br. 29217/12, 4. studenoga 2014.

Prema međunarodnom pravu država na zahtjev roditeljima ili djetetu treba dati ključne informacije o lokaciji odsutnih članova obitelji u slučaju zadržavanja, zatvora, protjerivanja, deportacije ili smrti, osim ako bi to bilo štetno za dobrobit djeteta (članak 9. stavak 4. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#)).

9.6. Pristup pravosuđu

Ključna točka

- Djeca migranti imaju pravo na djelotvoran pravni lijek i pravnu pomoć u određenim postupcima⁶²³.

Prema pravu EU-a prava djeteta na pristup pravosuđu u kontekstu useljavanja utvrđena su u brojnim instrumentima. Prvo, pravo na djelotvoran pravni lijek i pošteno suđenje općenito je utvrđeno u članku 47. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#). Ono uključuje pravo na pravednu javnu raspravu u razumnom roku pred neovisnim i nepristranim sudom, uključujući i mogućnost savjetovanja, obrane i odgovarajućeg pravnog zastupanja u skladu s člankom 48. Za djecu migrante to je potkrijepljeno nizom odredbi iz sekundarnog zakonodavstva. Točnije, na temelju [Dablinske uredbe](#) države članice dužne su osigurati da dijete bez pratnje zastupa kvalificirani stručnjak koji ima pristup svim važnim informacijama iz spisa djeteta (članak 6.). Usporedne odredbe, uključujući odredbe o pravnoj pomoći, nalaze se u [Direktivi o kvalifikaciji](#) (članak 31.) i [Direktivi o postupcima azila](#) (članak 25.). Pravo djeteta na pravno zastupanje također je potkrijepljeno njihovim pravom na pristup službama za podršku žrtvama i posebnim povjerljivim uslugama podrške na temelju članka 8. [Direktive o pravima žrtava](#)⁶²⁴.

Međutim, u pogledu prava povezanih s pristupom pravosuđu također postoje određena ograničenja te mogu podlijevati određenim uvjetima povezanim s dobi. Na primjer, na temelju [Direktive o postupcima azila](#) države članice „mogu se suzdržati od imenovanja [pravnog] zastupnika maloljetniku bez

623 Vidjeti i FRA i ESJLP (2020.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, 17. prosinca 2020., odjeljak 5.5. o pravnoj pomoći u postupcima azila i vraćanja.

624 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), *Direktiva 2012/29/EU od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela*, SL 2012 L 315/55, 14. studenoga 2012.

pratnje ako će maloljetnik najvjerojatnije napuniti 18 godina prije donošenja prvostupajnske odluke” (članak 25. stavak 2.).

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je isključio primjenjivost članka 6. (pravo na pošteno suđenje) u slučajevima koji se odnose na odluke o ulasku, boravku i deportaciji državljana zemalja izvan EU-a⁶²⁵. Međutim, u određenim okolnostima ESLJP se pozvao na članak 13. **EKLJP-a** (pravo na djelotvoran pravni lijek).

Primjer: predmet *Rahimi protiv Grčke*⁶²⁶ odnosi se na uvjete u kojima je dijete migrant iz Afganistana, koje je nezakonito ušlo u Grčku, stavljeno u centar za zadržavanje, nakon čega je pušteno s namjerom protjerivanja. Zaključivši da je došlo do povrede članka 13. EKLJP-a, ESLJP je napomenuo da u informativnoj brošuri koju je podnositelj zahtjeva dobio nije bio objašnjen postupak za podnošenje prijave načelniku policije. Osim toga, podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten na jeziku koji razumije o dostupnim pravnim lijekovima s pomoću kojih je mogao uložiti prigovor na uvjete svojeg zadržavanja. Oslanjajući se na izvješća Europskog odbora za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, ESLJP je istaknuo da u Grčkoj ne postoji neovisno tijelo za inspekciju ustanova za zadržavanje u okviru tijela za izvršavanje zakonodavstva. Napomenuo je i da ne postoji nepristrano tijelo koje bi pravni lijek učinilo djelotvornim. U skladu s tim, zaključio je da je došlo do povrede članka 3., članka 5. stavaka 1. i 4. te članka 13. EKLJP-a⁶²⁷.

Člankom 16. **Europske socijalne povelje** državama se propisuje dužnost osiguranja potrebnih uvjeta za puni razvoj obitelji promicanjem ekonomske, pravne i socijalne zaštite obiteljskog života. Nadalje, člankom 19. stavkom 1. državama se propisuje dužnost uspostave „odgovarajućih besplatnih službi” i osiguravanja točnih informacija o iseljavanju i useljavanju radnicima migrantima i njihovim obiteljima. Slična obveza „informiranja” (ključna za pristup migranata pravosuđu) sadržana je u članku 6. **Europske konvencije o pravnom statusu radnika migranata**, no opsežnije odredbe o „pravu pristupa sudovima

625 ESLJP, *Maaouia protiv Francuske* [VV], br. 39652/98, 5. listopada 2000.

626 ESLJP, *Rahimi protiv Grčke*, br. 8687/08, 5. travnja 2011.

627 Vidjeti i ESLJP, *Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte*, br. 25794/13 i 28151/13, 22. studenoga 2016.; i ESLJP, *Moustahi protiv Francuske*, br. 9347/14, 25. lipnja 2020., t. 65.–67.

i administrativnim tijelima” (članak 26.) usmjerene su isključivo na radnike migrante, a ne na članove njihove obitelji⁶²⁸.

Osim toga, u sveobuhvatnim smjernicama Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci utvrđeno je na koji bi se način svi sudski i upravni postupci, uključujući postupke useljavanja, trebali prilagoditi potrebama djece⁶²⁹. Nadalje, u [Preporuci Odbora ministara Vijeća Europe o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija](#) iz 2018. prepoznato je da skrbnik kojeg je imenovala država ima važnu ulogu za zaštitu prava i najboljeg interesa djece bez pratnje i razdvojene djece jer ih informira, pomaže im, pruža im podršku i, ako je predviđeno zakonom, zastupa ih u postupcima koji na njih utječu⁶³⁰.

Prema međunarodnom pravu, članak 37. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#) posebno je važan za djecu migrante kojima je uskraćena sloboda jer se njime toj djeci osigurava pravo na brz pristup pravnoj i drugoj potrebnoj pomoći, kao i pravo osporavanja zakonitosti oduzimanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, neovisnim i nepristranim tijelom, čija odluka također mora biti brza.

628 Vijeće Europe (1977.), [Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata](#), CETS br. 93, 1977.

629 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), [Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci](#), 17. studenoga 2010.

630 Vijeće Europe, Odbor ministara (2020.), [Preporuka Rec\(2019\)11 o učinkovitom skrbništvu za djecu bez pratnje i razdvojenu djecu u kontekstu migracija](#), 11. prosinca 2019.

10

Zaštita osobnih podataka i potrošača

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članci 7. (poštovanje privatnog i obiteljskog života), 8. (zaštita osobnih podataka) i 52. (opseg i tumačenje prava i načela) UFEU, članak 16. Opća uredba o zaštiti podataka (2016/679/EU)	Djeca i zaštita podataka	EKLJP, članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života) Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka (Konvencija br. 108+) ESLJP, <i>Avilkina i drugi protiv Rusije</i>, br. 1585/09, 2013. (otkrivanje medicinske dokumentacije) ESLJP, <i>S. i Harper protiv Ujedinjene Kraljevine</i> [VV], br. 30562/04 i 30566/04, 2008.
Povelja o temeljnim pravima, članak 38. UFEU, članak 169. Direktiva o pravima potrošača (2011/83/EU) Europski akt o pristupačnosti (2019/882) Direktiva o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču (2005/29/EZ) Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda (2001/95/EZ) Uredba o kliničkim ispitivanjima (536/2014/EU)	Zaštita djece kao potrošača	Konvencija o izradi Europske farmakopeje Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini, članak 17., i njezin Dodatni protokol o biomedicinskim istraživanjima, poglavlje V. Europska konvencija o prekograničnoj televiziji

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Uredba o hrani za dojenčad i malu djecu, hrani za posebne medicinske potrebe i zamjeni za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti (609/2013/EU) Direktiva o sigurnosti igraćaka (2009/48/EZ) Direktiva o proizvodima koji, zbog toga što nisu onakvi kakvim se prikazuju, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost potrošača (87/357/EEZ) Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama (preinaka) (2018/1808) Sud EU-a, C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG</i>, 2008. (prodaja DVD-a na internetu) Sud EU-a, C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH protiv Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004. (dozvola za igranje igre)		

U ovom se poglavlju obrađuju europsko zakonodavstvo i sudska praksa u području zaštite potrošača i osobnih podataka. Na razini EU-a postoji velika količina zakonodavnih akata i sudske prakse jer se [UFEU-om](#) izričito utvrđuje nadležnost EU-a u tim pitanjima. Doprinos Vijeća Europe u tom je području ograničeniji. Na razini ugovora postoje glavne konvencije o medijima i zaštiti podataka, a u pogledu zaštite potrošača postoji [Konvencija o izradi Europske farmakopeje iz 1964.](#) ESLJP je također odlučivao u nizu predmeta koji se odnose na zaštitu podataka pojedinaca.

Sljedeći odjeljci odnose se na posebne aspekte zaštite podataka ([odjeljak 10.1.](#)) i prava potrošača koje se odnosi na djecu ([odjeljak 10.2.](#)). Za svako od tih pitanja analizira se opći pravni okvir i njegova primjenjivost na djecu, kao i posebne norme za zaštitu djece, kad je to primjenjivo.

10.1. Djeca i zaštita osobnih podataka

Ključne točke

- Prema pravu EU-a i Vijeća Europe zaštita osobnih podataka priznata je kao temeljno pravo. Prema pravu EU-a pravo na zaštitu podataka zasebno je temeljno pravo i primjenjuje se na svakoga, uključujući djecu (članak 8. Povelje o temeljnim pravima).
- Za većinu internetskih usluga potrebna je privola roditelja za obradu osobnih podataka, ovisno o dobi djece (dobna granica iznosi od 13 do 16 godina, ovisno o državi članici EU-a).
- Članak 8. EKLJP-a uključuje pravo na zaštitu osobnih podataka.

10.1.1. Europsko zakonodavstvo o zaštiti podataka

Prema pravu EU-a člankom 8. stavkom 2. [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) zaštita osobnih podataka utvrđuje se kao zasebno temeljno pravo. Poveljom se zaštita podataka osigurava svima, uključujući djecu. Člankom 8. stavkom 2. nekoliko elemenata tog prava izričito je obuhvaćeno u Povelju (poštena obrada u utvrđene svrhe, privola ili neka druga legitimna osnova utvrđena zakonom, pravo na pristup i ispravljanje), dok se člankom 8. stavkom 3. propisuje da poštovanje pravila o zaštiti podataka podliježe nadzoru neovisnog tijela. Pravo na zaštitu osobnih podataka utvrđeno u članku 8. može biti ograničeno u skladu sa zakonodavstvom. Sva takva ograničenja moraju biti u skladu sa suštinom prava na zaštitu osobnih podataka. Mogu se primijeniti samo ako su potrebna i ako zaista odgovaraju ciljevima od općeg interesa koje priznaje EU ili potrebi zaštite prava i sloboda drugih osoba (članak 52. Povelje)⁶³¹. EU je nadležan za donošenje propisa o pitanjima zaštite podataka (članak 16. UFEU-a)⁶³². Zaštita osobnih podataka pokazala se kao jedno od ključnih područja europskog

631 Sud EU-a, spojeni predmeti C-468/10 i C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) i Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) protiv Administración del Estado*, 24. studenoga 2011., t. 48.; Sud EU-a, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) protiv Telefónica de España SAU* [VV], 29. siječnja 2008., t. 68.

632 Za opći pregled europskog zakonodavstva o zaštiti podataka vidjeti Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *12. godišnje izvješće Odbora ministara*; FRA (2018.), *Priručnik o europskom zakonodavstvu o zaštiti podataka – Izdanje iz 2018.*, Luxembourg, Odjel za publikacije.

zakonodavstva o zaštiti temeljnih prava. U tom je području glavni instrument **Opća uredba o zaštiti podataka (OUZP)** donesena 2016.⁶³³

U uvodnoj izjavi 75. OUZP-a djeca su utvrđena kao ranjivi pojedinci i prepoznaje se da zaslužuju posebnu zaštitu u pogledu svojih osobnih podataka. Ona mogu biti manje svjesna rizika, posljedica i predmetnih postupovnih jamstava te svojih prava u vezi s obradom osobnih podataka. U tu svrhu Europski odbor za zaštitu podataka (EDPB) izdaje smjernice o obradi podataka djece⁶³⁴. „Privola nositelja roditeljske odgovornosti ne bi trebala biti nužna u kontekstu preventivnih usluga ili usluga savjetovanja koje su ponuđene izravno djetetu. [...] Imajući u vidu da djeca zaslužuju posebnu zaštitu, svaka informacija i komunikacija, u slučaju da je obrada usmjerena prema djetetu, trebale bi biti na jasnom i jednostavnom jeziku koji dijete lako može razumjeti.”⁶³⁵ OUZP-om se izričito propisuje da se zaštita osobnih podataka djece mora uzeti u obzir kad se obrada osobnih podataka temelji na legitimnom interesu voditelja obrade ili treće strane (članak 6. stavak 1. točka (f)) i da se djetetu pruže informacije o obradi osobnih podataka (članak 12. stavak 1.). S obradom podataka koja se odnosi na djecu povezani su određeni rizici, a daljnja primjena OUZP-a u kontekstu zaštite djece može se navesti u kodeksima ponašanja. Takvi kodeksi ponašanja mogu posebno uključivati pravila o načinu informiranja djeteta i pribavljanja privole nositelja roditeljske odgovornosti (članak 41. stavak 2.).

Za većinu internetskih usluga za koje je potrebna privola djeteta za obradu podataka do određene dobi potrebna je i privola roditelja ili skrbnika. To također vrijedi za društvene mreže kao i za platforme za preuzimanje glazbe i kupovinu internetskih igara. Dobna granica za dobivanje privole roditelja iznosi od 13 do 16 godina, ovisno o državi članici⁶³⁶. Na temelju članka 4. stavka 11. OUZP-a privola mora biti dobrovoljna, posebna, informirana i nedvosmislena, a djeci ili njihovim roditeljima treba staviti na raspolaganje jednostavne mehanizme

633 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka). Direktiva o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka od strane nadležnih tijela (Direktiva (EU) 2016/680) glavni je instrument koji se odnosi na obradu osobnih podataka koju provode nadležna tijela u svrhe sprječavanja, istrage, otkrivanja ili progona kaznenih djela ili izvršavanja kaznenih sankcija i na slobodno kretanje takvih podataka.

634 EDPB, Program rada 2021./2022., 16. ožujka 2021.

635 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka), uvodne izjave 38. i 58.

636 *Ibid.*, članak 8.

kako bi u svakom trenutku mogli povući privolu. Poduzeća moraju uložiti razumne napore, uzimajući u obzir dostupnu tehnologiju, kako bi provjerila je li privolu dao ili odobrio nositelj roditeljske odgovornosti. Razumni naponi koje organizacije moraju uložiti ovise i o prirodi obrade te s njom povezanim rizicima za dijete. Te bi napore trebalo preispitivati u kontekstu novih tehnologija u tom području. Ako se osobni podatci obrađuju u vezi s ponudom usluga informacijskog društva djetetu, a ta obrada temelji se na privoli djeteta ili nositelja roditeljske odgovornosti, djeca uvijek imaju pravo na brisanje podataka (članak 17. stavak 1. točka (f) OUZP-a). To je pravo poznato kao pravo na zaborav.

Kad određenoj internetskoj usluzi pristupaju djeca, organizacija mora, neovisno o mjerama provjere dobi koje primjenjuje, uspostaviti mjere zaštite podataka za djecu kako bi se povećala razina njihove zaštite od rizika koji nastaju uslijed korištenja usluge. Neke od tih mjera mogu uključivati obvezu tehničke i integrirane zaštite podataka u okviru usluge (članak 25. OUZP-a), provedbu procjene učinka na zaštitu podataka (članak 35.), primjenu načela smanjenja količine podataka i preispitivanje postavki izrade profila. Izrada profila jest svaki oblik automatizirane obrade osobnih podataka koji podrazumijeva korištenje osobnih podataka za ocjenu određenih osobnih aspekata povezanih s pojedincem, posebno za analizu ili predviđanje aspekata u vezi s radnim učinkom, ekonomskim stanjem, zdravljem, osobnim sklonostima, interesima, pouzdanošću, ponašanjem, lokacijom ili kretanjem tog pojedinca (članak 4. stavak 4.).

Takva posebna zaštita trebala bi se posebno odnositi na korištenje osobnih podataka djece u svrhu marketinga ili stvaranja osobnih ili korisničkih profila te prikupljanje osobnih podataka o djeci prilikom uporabe usluga koje se izravno nude djetetu (uvodna izjava 38. OUZP-a).

U smjernicama EDPB-a⁶³⁷ koje se odnose na korisnike društvenih mreža ističe se da njihov negativni učinak može biti znatno veći za ranjive kategorije pojedinaca, kao što su djeca. Ciljanje na određene skupine korisnika može utjecati na oblikovanje osobnih sklonosti i interesa djece, a time i na njihovu autonomiju i pravo na razvoj. Nekoliko institucija smatra da bi organizacije općenito

⁶³⁷ Europski odbor za zaštitu podataka (2020.), *Smjernice 8/2020 o ciljanju korisnika društvenih medija*, 2. rujna 2020.

trebale izbjegavati izradu profila djece u marketinške svrhe jer su djeca ranjivija⁶³⁸. Djeca mogu biti osobito povodljiva u internetskom okruženju i na njih se može mnogo lakše utjecati oglašavanjem koje utječe na ponašanje⁶³⁹.

U uvodnoj izjavi 71. OUZP-a utvrđeno je da se isključivo automatizirano odlučivanje, uključujući izradu profila, koje proizvodi pravne ili slične značajne učinke, ne bi trebalo primjenjivati na djecu.

Radna skupina iz članka 29., koja je u međuvremenu postala EDPB⁶⁴⁰, preporučila je da bi se na iznimke od pravila kojim se brani taj oblik obrade ako se obrađuju podatci djece u pravilu trebalo pozivati samo u ograničenim okolnostima, na primjer radi zaštite njihove dobrobiti. U tim se slučajevima mora ju uspostaviti odgovarajuća postupovna jamstva kako bi obrada podataka bila primjerena djeci.

Određene kategorije podataka smatraju se osjetljivima, kao što su genetski podatci, biometrijski podatci u svrhu jedinstvene identifikacije djeteta, osobni podatci koji se odnose na kaznene osude te osobni podatci koji otkrivaju rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili druga uvjerenja, psihičko i fizičko zdravlje ili seksualnu orijentaciju. Obrada podataka djece iz tih kategorija dopuštena je samo ako se primjenjuju odgovarajuće iznimke (članak 9. OUZP-a).

Direktivom o privatnosti i elektroničkim komunikacijama⁶⁴¹ štiti se povjerljivost komunikacije i terminalne opreme korisnika, uključujući djecu. Njome se provodi temeljno pravo na poštovanje privatnog života u pogledu komunikacije (članak 7. Povelje o temeljnim pravima).

638 Vidjeti na primjer Vijeće Europe (2018.), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment* (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), CM/Rec(2018)7, rujan 2018., str. 17; irsko Povjerenstvo za zaštitu podataka (2020.), *Children front and centre: Fundamentals for a child-oriented approach to data processing* (Djeca u središtu: osnove za pristup obradi podataka usmjeren na djecu), prosinac 2020., str. 54.

639 Radna skupina za zaštitu podataka iz članka 29. (2018.), *Smjernice o automatiziranom pojedinačnom donošenju odluka i izradi profila za potrebe Uredbe 2016/679*, 22. kolovoza 2018.

640 Radna skupina za zaštitu podataka iz članka 29. (2018.), *Smjernice o automatiziranom pojedinačnom donošenju odluka i izradi profila za potrebe Uredbe 2016/679*, 22. kolovoza 2018.

641 EU, Europski parlament (2002.), *Direktiva 2002/58/EZ o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u području elektroničkih komunikacija* (Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama), SL 2002 L 201, 31. srpnja 2002., str. 37–47.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je članak 8. **EKLJP-a** protumačio na način da uključuje zaštitu osobnih podataka. ESLJP ispituje situacije u kojima se javlja pitanje zaštite podataka, uključujući presretanje komunikacije⁶⁴², različite oblike nadzora⁶⁴³ te zaštitu od pohrane osobnih podataka koju obavljaju državna tijela⁶⁴⁴. Nadalje, ESLJP je presudio da se nacionalnim pravom moraju utvrditi odgovarajuće mjere kojima se osiguravaju pravni lijekovi protiv povrede prava na zaštitu podataka.

Primjer: predmet *Avilkina i drugi protiv Rusije*⁶⁴⁵ odnosi se na stavljanje na raspolaganje medicinske dokumentacije dvogodišnjakinje javnom tužitelju koji je zatražio da ga se obavijesti o svim slučajevima Jehovinih svjedoka koji odbijaju transfuziju krvi. Iako je ESLJP bio suglasan s time da interesi istrage kaznenih djela mogu prevagnuti nad interesima pacijenta i zajednice u cjelini u pogledu zaštite povjerljivosti zdravstvenih podataka, napomenu je da podnositeljica zahtjeva nije bila osumnjičenica ili optuženica u kaznenom postupku. Uz to, zdravstveni radnici zaduženi za liječenje podnositeljice zahtjeva mogli su zatražiti sudske odobrenje za transfuziju krvi ako su smatrali da je dijete u životnoj opasnosti. Budući da nije bilo hitne socijalne potrebe za otkrivanjem povjerljivih medicinskih informacija podnositeljice zahtjeva, ESLJP je utvrdio da je riječ o povredi članka 8. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *S. i Marper protiv Ujedinjene Kraljevine*⁶⁴⁶ otisci prstiju i uzorak DNK-a uzeti su od jedanaestogodišnjaka zbog sumnje na pokušaj pljačke i zadržani bez vremenskog ograničenja, iako je on naposljetku oslobođen optužbi. S obzirom na prirodu i količinu osobnih podataka sadržanih u staničnim uzorcima i DNK profilima, već samo njihovo zadržavanje predstavljalo je zadiranje u pravo prvog podnositelja zahtjeva na privatni život. Ključna načela odgovarajućih instrumenata Vijeća Europe te prava i prakse drugih država potpisnica uvjetuju da zadržavanje podataka mora biti razmjerno svrsi njihova prikupljanja te vremenski ograničeno, posebno u policijskom sektoru. Zaštita osigurana člankom 8. EKLJP-a bila bi previše

642 Vidjeti na primjer ESLJP, *Malone protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 8691/79, 6. travnja 1985.; ESLJP, *Copland protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 62617/00, 3. travnja 2007.

643 Vidjeti na primjer ESLJP, *Klass i drugi protiv Njemačke*, br. 5029/71, 6. rujna 1978.; ESLJP, *Uzun protiv Njemačke*, br. 35623/05, 2. rujna 2010.

644 Vidjeti na primjer ESLJP, *Leander protiv Švedske*, br. 9248/81, 26. ožujka 1987.; ESLJP, *S. i Marper protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 30562/04 i 30566/04, 4. prosinca 2008.

645 ESLJP, *Avilkina i drugi protiv Rusije*, br. 1585/09, 6. lipnja 2013.

646 ESLJP, *S. i Marper protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 30562/04 i 30566/04, 4. prosinca 2008.

oslabljena kad bi se uporaba suvremenih znanstvenih metoda za zadržavanje podataka u kaznenopravnom sustavu dopustila pod svaku cijenu i bez pomnog razmatranja mogućih prednosti u odnosu na važne interese privatnog života. U tom pogledu širok i opći karakter ovlasti zadržavanja podataka u Engleskoj i Walesu bio je posebno upečatljiv jer je omogućio zadržavanje podataka na neograničeno razdoblje, bez obzira na prirodu ili težinu kaznenog djela ili dob osumnjičenika. Zadržavanje podataka može biti posebno štetno u slučaju maloljetnika zbog njihove posebne situacije, značaja njihova razvoja i integracije u društvo. Konačno, zadržavanje podataka predstavljalo je nerazmjerno zadiranje u pravo podnositelja zahtjeva na poštovanje privatnog života.

Modernizirana Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka⁶⁴⁷ (**Konvencija 108+**) primjenjuje se na svaku obradu podataka u privatnom i javnom sektoru i njome se pojedinci, uključujući djecu, štite od zlouporabe do koje može doći u okviru obrade osobnih podataka. Konvencija 108+ sadržava dodatan protokol kojim se uređuju osnivanje nadzornih tijela i prekogranični protok osobnih podataka za države koje nisu potpisnice Konvencije⁶⁴⁸.

Načela utvrđena u Konvenciji 108+ u vezi s obradom osobnih podataka odnose se na pravedno i zakonito prikupljanje i automatsku obradu podataka pohranjenih u određene legitimne svrhe, a ne na uporabu koja nije u skladu s tim svrhama te na podatke koji se ne zadržavaju dulje nego što je to potrebno. Također se odnose se na kvalitetu podataka. U nedostatku odgovarajućih postupovnih jamstava zabranjena je obrada „osjetljivih“ podataka, kao što su podatci o rasi, političkim stavovima, zdravlju, vjeri, seksualnoj orijentaciji te genetski i biometrijski podatci neke osobe, ali i podatci koji se obrađuju kako bi se doznale informacije o članstvu u sindikatu, etničkom podrijetlu ili kaznenoj evidenciji. Konvencijom se štiti i pravo pojedinca, uključujući djecu, na informiranost o tome pohranjuju li se podatci o njemu te prema potrebi na ispravljanje tih podataka. Ograničenja prava utvrđenih Konvencijom moguća su samo kad su posrijedi važniji interesi, kao što je sigurnost ili obrana države. Savjetodavni

647 Vijeće Europe (1981.), [Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka](#), CETS br. 108, 1981.; Vijeće Europe (2001.), [Dodatni protokol uz Konvenciju 108, koji se tiče nadzornih tijela i međunarodne razmjene podataka](#), CETS br. 181; Vijeće Europe (2018.), [Protokol o izmjeni Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka](#), CETS br. 223, 2018.

648 Vijeće Europe (2018.), [Protokol o izmjeni Konvencije za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka](#), CETS br. 223, 2018.

odbor za Konvenciju 108 donio je Smjernice o zaštiti podataka djece u obrazovnom okruženju⁶⁴⁹, u kojima su utvrđena temeljna načela i savjeti za zakonodavce, donositelje politika, voditelje obrade i industriju o tome kako poštovati ta prava.

U Smjernicama Vijeća Europe o pravima djece u digitalnom okruženju države se poziva da osiguraju poštenu, zakonitu, točnu i sigurnu obradu podataka djece u konkretne svrhe te uz dobrovoljnu, izričitu, informiranu i nedvosmislenu privolu djece i/ili njihovih roditelja, skrbnika ili zakonskih zastupnika, odnosno u skladu s nekom drugom legitimnom osnovom utvrđenom zakonom. Države trebaju osigurati da je obrada posebnih kategorija podataka koje se smatraju osjetljivima, kao što su genetski podatci, biometrijski podatci u svrhu jedinstvene identifikacije djeteta, osobni podatci koji se odnose na kaznene osude te osobni podatci koji otkrivaju rasno ili etničko podrijetlo, politička mišljenja, vjerska ili druga uvjerenja, psihičko i fizičko zdravlje ili seksualnu orijentaciju u svakom slučaju dopuštena samo ako su zakonom predviđena odgovarajuća postupovna jamstva⁶⁵⁰.

Prema međunarodnom pravu pravo na zaštitu podataka dio je djetetova prava na privatnost iz članka 16. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#). Tim se člankom propisuje da dijete ne smije biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom zadiranju u svoju privatnost, obitelj, dom ili korespondenciju niti nezakonitim napadima na čast i ugled. To pravo moraju poštovati svi, uključujući i djetetov zakonski zastupnik⁶⁵¹.

649 Vijeće Europe, Savjetodavni odbor za Konvenciju 108, [Children's data protection in an education setting – Guidelines](#) (Zaštita podataka djece u obrazovnom okruženju – smjernice), T-PD(2019)06BISrev5, 20. studenoga 2020.

650 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#) (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka CM/Rec(2018)7, 4. srpnja 2018., odjeljak 3.4.

651 Vidjeti i Ujedinjeni narodi (2021.), [Opća napomena br. 25 o pravima djeteta u okviru digitalnog okruženja](#), 2. ožujka 2021.

10.2. Zaštita djece kao potrošača

Ključne točke

- Prema mišljenju Suda EU-a najbolji interes djece potrošača i zaštita njihovih prava imaju prednost nad javnim interesom kojim se opravdava ograničenje slobodnog kretanja proizvoda, osoba, usluga i kapitala.
- Djeci kao potrošačima moraju se pružiti sve značajne informacije kako bi mogla razmotriti sve važne činjenice i donijeti informiranu odluku.
- Nepoštena poslovna praksa nije u skladu s načelom profesionalne pažnje te može utjecati na odluke o transakcijama odraslih potrošača i djece potrošača.
- Djeca se mogu uključiti u klinička ispitivanja samo ako se smatra da će od lijeka koji im se daje imati izravne koristi koje bi prevagnule nad rizicima.
- Pravom EU-a i Vijeća Europe ograničena je količina marketinga kojem djeca mogu biti izložena, ali nije zabranjen u potpunosti.
- Djeca imaju pravo na posebnu zaštitu, što podrazumijeva zaštitu od oglašavanja te programa teletrgovine koji bi im mogli uzrokovati fizičku ili psihičku štetu.
- Zabranjeno je oglašavanje proizvoda u dječjim programima.

10.2.1. Prava potrošača

Prema pravu EU-a glavni stupovi zaštite potrošača utvrđeni su u članku 169. stavku 1. **UFEU-a** i članku 38. **Povelje EU-a o temeljnim pravima**. Sud EU-a potvrdio je da je najbolji interes djeteta važniji od javnog interesa, opravdavajući ograničenja slobode na zajedničkom tržištu.

Primjer: predmet *Dynamic Medien*⁶⁵² odnosi se na internetsku prodaju DVD-a s japanskim crtanim filmovima u Njemačkoj. Ti su crtani filmovi odobreni za djecu stariju od 15 godina u Ujedinjenoj Kraljevini. Mjerodavno njemačko tijelo nije ih proglasilo primjerenima. Glavno pitanje o kojem je Sud EU-a odlučivao bilo je je li zabrana u Njemačkoj bila u suprotnosti s načelom slobode kretanja. Sud EU-a zaključio je da je glavna svrha njemačkog zakona zaštita djece od informacija koje bi narušile njihovu dobrobit.

⁶⁵² Sud EU-a, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG*, 14. veljače 2008.

Presudio je da ograničenje slobode kretanja proizvoda nije neproporcionalno ako ne premašuje ono što je potrebno za ostvarivanje cilja zaštite djece koji predmetna država članica nastoji ostvariti.

Primjer: predmet *Omega*⁶⁵³ odnosi se na rad centra s laserskim igrama („laserdome“) u Njemačkoj. Igra koja se odvijala u centru uključivala je pogađanje senzorskih meta na jaknama igrača. Opremu za igru isporučilo je britansko poduzeće, a igra i oprema zakonito su stavljene na tržište u Ujedinjenoj Kraljevini. Igra je zabranjena u Njemačkoj na temelju toga što je bila u suprotnosti temeljnim vrijednostima kao što je ljudsko dostojanstvo. Sud EU-a zaključio je da ograničenje koje su postavila njemačka nadležna tijela nije bilo u sukobu s pravom EU-a te je bilo potpuno opravdano na temelju javne politike.

Posljednji postupak preispitivanja potrošačkog prava EU-a doveo je do donošenja [Direktive o pravima potrošača \(2011/83/EU\)](#), čiji je cilj potpuno uskladiti nacionalne zakone o prodaji na daljinu i ugovorima sklopljenima izvan poslovnih prostorija, kao i drugim vrstama ugovora s potrošačima⁶⁵⁴. Namjera je bila uspostaviti ravnotežu između visoke razine zaštite potrošača i konkurentnosti poduzeća. U skladu s člankom 3. stavkom 3. točkom (a) Direktiva o pravima potrošača nije primjenjiva na ugovore o socijalnim uslugama, uključujući socijalno stanovanje, skrb o djeci i podršku obiteljima i osobama koje imaju trajne ili privremene potrebe, uključujući dugoročnu skrb. Socijalne usluge uključuju usluge za djecu i mlade, usluge pomoći za obitelji, samohrane roditelje i starije osobe te usluge za migrante. U Direktivi o pravima potrošača posebna se pažnja pridaje informacijama prije sklapanja ugovora. Ako se potrošačima, uključujući djecu, pruže relevantne i dovoljne informacije, moći će razmotriti sve relevantne činjenice i donijeti informiranu odluku; te „obveze informiranja“ utvrđene su Direktivom o pravima potrošača. Na temelju [Direktive \(EU\) 2019/882 o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga](#) ti se zahtjevi primjenjuju i na maloljetne potrošače⁶⁵⁵.

653 Sud EU-a, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH protiv Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 14. listopada 2004.

654 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), *Direktiva 2011/83/EU od 25. listopada 2011. o pravima potrošača*, izmjeni *Direktive Vijeća 93/13/EEZ* i *Direktive 1999/44/EZ*, SL 2011 L 304/64, 22. studenoga 2011.

655 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2019.), *Direktiva 2019/882/EU od 17. travnja 2019. o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga*, SL 2019 L 151/70, 7. lipnja 2019.

10.2.2. Nepoštena poslovna praksa kojom se ciljaju djeca

Prema pravu EU-a [Direktivom 2005/29/EZ](#) o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu⁶⁵⁶ obuhvaćene su sve transakcije poslovnih subjekata prema potrošaču (na internetu ili izvan njega, transakcije proizvodima ili uslugama). Djeca su uključena u Direktivu pod kategorijom „ranjivih potrošača” (članak 5. stavak 3.). Odluke o transakcijama ne smiju se donositi na temelju uznemiravanja, prisile, nedopuštenog utjecaja ili zavaravajućih informacija, a djeca potrošači imaju pravo slobodno donositi te odluke. Direktivom se zabranjuju aktivnosti stavljanja proizvoda na tržište i oglašavanja koje dovode do zabune s drugim proizvodom ili žigom konkurenta te se propisuje pružanje svih potrebnih informacija za potrošače na jasan i razumljiv način u prikladnom trenutku (članci 6. i 7.).

Odbor ministara Vijeća Europe izdao je Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju. Na temelju njih države bi trebale poduzeti mjere za zaštitu djece od komercijalnog iskorištavanja u digitalnom okruženju, uključujući izloženost oblicima oglašavanja i marketinga koji nisu primjereni njihovoj dobi. Trebale bi osigurati da poduzeća ne primjenjuju nepoštenu poslovnu praksu prema djeci, tražiti da djeca mogu jasno prepoznati digitalno oglašavanje i marketing koji su usmjereni na njih i tražiti da svi relevantni dionici ograniče obradu osobnih podataka djece u komercijalne svrhe⁶⁵⁷.

10.2.3. Sigurnost proizvoda

Prema pravu EU-a uspostavljen je sveobuhvatan okvir kako bi se osiguralo da su samo sigurni i usklađeni proizvodi dostupni za prodaju. Točnije, u [Direktivi 2001/95/EZ o općoj sigurnosti proizvoda](#) posebna pažnja posvećena je sigurnosti djece njihovim uključivanjem u kategoriju potrošača koji bi mogli biti naročito osjetljivi na rizike koje predstavljaju predmetni proizvodi (uvodna izjava 8. Direktive). Stoga je potrebno procijeniti sigurnost proizvoda, uzimajući u obzir

656 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2005.), [Direktiva 2005/29/EZ od 11. svibnja 2005. o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu i o izmjeni Direktive Vijeća 84/450/EEZ, direktiva 97/7/EZ, 98/27/EZ i 2002/65/EZ](#), kao i [Uredbe \(EZ\) br. 2006/2004](#) Europskog parlamenta i Vijeća, SL 2005 L 149/22, 11 lipnja 2005.

657 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#) (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka CM/Rec(2018)7, 4. srpnja 2018.

sve važne aspekte, posebno kategorije potrošača na koje je proizvod usmjeren. Europska komisija objavila je prijedlog nove uredbe o općoj sigurnosti proizvoda⁶⁵⁸.

Direktiva Vijeća 87/357/EEZ direktiva je o sigurnosti specifičnih proizvoda namijenjena usklađivanju zakonodavstva država članica za proizvode koji, zbog toga što nisu onakvi kakvima se prikazuju, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost potrošača⁶⁵⁹. Njome se zabranjuje stavljanje na tržište, uvoz i proizvodnja proizvoda koji izgledaju kao hrana, ali nisu jestivi. Države članice moraju provoditi provjere kako bi osigurale da se takvi proizvodi ne stavljaju na tržište. Ako neka država članica zabrani proizvod u skladu s uvjetima te uredbe, mora obavijestiti Komisiju i dostaviti pojedinosti drugim državama članicama. Pitanje sigurnosti igračaka detaljnije je obrađeno u [odjeljku 10.2.6](#).

U Smjernicama Odbora ministara Vijeća Europe za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju predviđeno je da bi države trebale promicati i poticati poduzeća da uvođe integriranu sigurnost i privatnost u proizvode, značajke usluga i funkcionalnosti usmjerene na djecu ili koje upotrebljavaju djeca⁶⁶⁰.

10.2.4. Klinička ispitivanja koja uključuju djecu

Prema pravu EU-a Uredba (EU) br. 536/2014 o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi uključuje posebne odredbe o djeci kao osjetljivoj skupini stanovništva (članak 10. stavak 1.)⁶⁶¹. Njome se propisuje detaljna procjena zahtjeva za odobrenje kliničkih ispitivanja koja uključuju djecu. Zakonski zastupnik djeteta mora dati pristanak na kliničko ispitivanje koje se vodi, a to mora učiniti i dijete ako je sposobno formirati mišljenje (članak 29.

658 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2021.), [Prijedlog uredbe o općoj sigurnosti proizvoda](#), izmjeni Uredbe (EU) br. 1025/2012 Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 87/357/EEZ i Direktive 2001/95/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, COM/2021/346 final, 30. lipnja 2021.

659 EU, Vijeće Europske unije, [Direktiva 87/357/EEZ od 25. lipnja 1987. o usklađivanju zakonodavstva država članica u odnosu na proizvode koji, zbog toga što nisu onakvi kakvim se prikazuju, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost potrošača](#), SL 1987 L 192/49, 11. srpnja 1987.

660 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#) (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka CM/Rec(2018)7, 4. srpnja 2018., t. 54.

661 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2014.), [Uredba \(EU\) br. 536/2014 od 16. travnja 2014. o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi](#), SL 2014 L 158/1, 27. svibnja 2014.

stavak 1. i 8.). Uredbom se utvrđuju posebni uvjeti za provedbu sigurnih kliničkih ispitivanja na djeci te dobivanje njihova informiranog pristanka (članak 32.). Ti su uvjeti sljedeći: ispitaniku se ne daju nikakvi financijski poticaji osim naknade za troškove i gubitak zarade koji je izravno povezan sa sudjelovanjem u kliničkom ispitivanju; namjera kliničkog ispitivanja jest ispitati liječenje za medicinsko stanje koje se pojavljuje samo kod djece; i znanstveno je utemeljeno očekivati da će sudjelovanje u kliničkom ispitivanju: donijeti izravnu korist maloljetniku i premašiti rizike i uključena opterećenja; ili će imati samo određenu korist za populaciju koju predstavlja dotični maloljetnik te će takvo kliničko ispitivanje izazvati samo minimalne rizike i minimalno opterećenje za dotičnog maloljetnika u usporedbi sa standardnim liječenjem bolesti maloljetnika. Klinička ispitivanja na djeci bez prethodnog se pristanka djeteta ili pravnog zastupnika mogu provesti samo u hitnim situacijama (članak 35. stavak 1.).

Prema pravu Vijeća Europe članak 17. **Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini** sadržava slična načela⁶⁶², kao i poglavlje V. njezina **Dodatnog protokola o biomedicinskim istraživanjima**⁶⁶³.

10.2.5. Hrana namijenjena dojenčadi i maloj djeci

Prema pravu EU-a Uredba (EU) br. 609/2013 o hrani za dojenčad i malu djecu, hrani za posebne medicinske potrebe i zamjeni za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti usmjerena je na nutritivni sastav i sigurnost hrane koja je posebno proizvedena za dojenčad i malu djecu mlađu od tri godine⁶⁶⁴. Njome su uređeni stavljanje proizvoda na tržište, potrebne informacije o sastavu hrane, zahtjevi u pogledu početne hrane za dojenčad i napitaka na bazi mlijeka za malu djecu itd. Uredbom se utvrđuju i definicije početne hrane za dojenčad, prijelazne hrane za dojenčad, prerađene hrane na bazi žitarica i dječje hrane,

662 Vijeće Europe (1999.), **Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini** (Konvencija iz Oviedo), br. 164, 1. prosinca 1999.

663 Vijeće Europe (2007.), **Dodatni protokol o biomedicinskim istraživanjima uz Konvenciju o ljudskim pravima i biomedicini**, br. 195, 1. rujna 2007.

664 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2014.), **Uredba (EU) br. 609/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. lipnja 2013. o hrani za dojenčad i malu djecu, hrani za posebne medicinske potrebe i zamjeni za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 92/52/EEZ, direktiva Komisije 96/8/EZ, 1999/21/EZ, 2006/125/EZ i 2006/141/EZ, Direktive 2009/39/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i uredbi Komisije (EZ) br. 41/2009 i (EZ) br. 953/2009, SL 2013 L 181/35, 29. lipnja 2013.**

hrane za posebne medicinske potrebe i zamjene za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti.

10.2.6. Sigurnost igračaka

Prema pravu EU-a u članku 2. [Direktive 2009/48/EZ](#)⁶⁶⁵ igračke su definirane kao „proizvod[i] isključivo ili neisključivo projektiran[i] ili namijenjen[i] za igru djece do 14 godina starosti”⁶⁶⁶. U Prilogu I. nalazi se neiscrpan popis proizvoda koji se ne smatraju igračkama, a mogu dovesti do zabune. U članku 2. stavku 2. navode se i neke igračke koje nisu obuhvaćene područjem primjene Direktive. Direktivom se utvrđuju i standardi u pogledu zdravlja i sigurnosti jer se ograničavaju količine određenih kemikalija koje se mogu nalaziti u materijalima koji se upotrebljavaju za izradu igračaka (članak 10.)⁶⁶⁷.

10.2.7. Djeca i oglašavanje

Prema pravu EU-a [Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama](#)⁶⁶⁸, revidirana 2018., odnosi se na ograničenje količine, kvalitete i sadržaja marketinga kojem djeca smiju biti izložena te se njome utvrđuje trajanje oglasa (članci 20., 24. i 27.). Njome se zabranjuje plasman proizvoda u dječjim programima (članak 11.), a državama članicama dopušta se da zabrane prikazivanje pokroviteljskih logotipa tijekom programa namijenjenih djeci (članak 10. stavak 4.). Revizijom Direktive iz 2018. ta audiovizualna pravila proširena su na platforme za razmjenu videozapisa, kao što su YouTube i druge.

Prema pravu Vijeća Europe [Europska konvencija o prekograničnoj televiziji](#)⁶⁶⁹ bila je prvi međunarodni ugovor kojim je uspostavljen pravni okvir za slobodan protok prekograničnih televizijskih programa u Europi. Njome se posebno štite

665 Europska unija (2009.), [Direktiva 2009/48/EZ od 18. lipnja 2009. o sigurnosti igračaka](#), SL 2009 L 170, 30. lipnja 2009.

666 *Ibid.*, članak 2. stavak 1.

667 Europska komisija sklopila je i „dobrovoljne sporazume” s europskim proizvođačima i trgovcima igračkama kako bi se poboljšala sigurnost igračaka. Za više informacija vidjeti [internetsku stranicu Komisije posvećenu toj temi](#).

668 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2018.), [Direktiva 2018/1808 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. studenoga 2018. o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga](#) (Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama), SL 2018 L 303, 28. studenoga 2018.

669 Vijeće Europe (2002.), [Europska konvencija o prekograničnoj televiziji](#), CETS br. 132, 1989. Izmijenjena u skladu s odredbama [Protokola](#), CETS br. 171, 2002.

djeca i mladi (članak 7. stavak 2.), primjerice zabranom prikazivanja pornografskog i nasilnog materijala i programa koji potiču na rasnu mržnju. Njome se utvrđuju standardi oglašavanja i regulira vrijeme oglašavanja i prekidi za oglašavanje. Smjernicama Odbora ministara o pravima djeteta u digitalnom okruženju države se poziva da osiguraju zaštitu djece od komercijalnog iskorištavanja u digitalnom okruženju, uključujući zaštitu od izloženosti oblicima oglašavanja i marketinga koji nisu primjereni njihovoj dobi⁶⁷⁰.

670 Vijeće Europe, Odbor ministara (2018.), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment* (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka CM/Rec(2018)7, t. 57.

11

Prava djece u kaznenopravnim i alternativnim (nepravosudnim) postupcima

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
Povelja o temeljnim pravima, članci 47. (pravo na djelotvoran pravni lijek i pošteno suđenje), 48. (pretpostavka nedužnosti i pravo na obranu) i 49. (načela zakonitosti i razmjernosti kaznenih djela i kazni) Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje (2010/64/EU) Direktiva o pravu na informiranje (2012/13/EU) Direktiva o pravu na pristup odvjetniku (2013/48/EU) Direktiva o postupovnim jamstvima (2016/800)	Jamstva poštenog suđenja	EKLJP, članak 6. (pošteno suđenje) Europska socijalna povelja, članak 17. Konvencija iz Lanzarotea ESLJP, <i>T. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> [VV], br. 24724/94, 1999. (djeca pred sudom) ESLJP, <i>Panovits protiv Cipra</i>, br. 4268/04, 2008. (pristup odvjetniku)
Povelja o temeljnim pravima, članci 4. (zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i 6. (pravo na slobodu) Direktiva o postupovnim jamstvima (2016/800)	Zadržavanje	EKLJP, članci 3. (zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i 5. (pravo na slobodu) Europska socijalna povelja, članak 17. Europska konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja ESLJP, <i>Nart protiv Turske</i>, br. 20817/04, 2008. (zadržavanje prije suđenja) ESLJP, <i>Blokhin protiv Rusije</i>, br. 47152/06, 2016.

EU	Obuhvaćena pitanja	Vijeće Europe
		ESLJP, <i>Bouamar protiv Belgije</i>, br. 9106/80, 1988. (zadržavanje zbog odgojne mjere nadzora) ESLJP, <i>D. G. protiv Irske</i>, br. 39474/98, 2002. (zadržavanje zbog odgojne mjere nadzora) ESLJP, <i>Güveç protiv Turske</i>, br. 70337/01, 2009. (uvjeti zadržavanja) ESLJP, <i>Çoşelav protiv Turske</i>, br. 1413/07, 2012.
Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU) Direktiva o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece (2011/93/EU) Direktiva o suzbijanju trgovanja ljudima (2011/36/EU) Sud EU-a, C-105/03, <i>Kazneni postupak protiv Maria Pupino</i> [VV], 2005. (pozivanje djeteta svjedoka pred sud)	Djeca svjedoci i žrtve	EKLJP, članci 3. (zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i 8. (privatni život) Konvencija iz Lanzarotea, članak 31. ESLJP, <i>Kovač protiv Hrvatske</i>, br. 503/05, 2007. (dijete svjedok) ESLJP, <i>S. N. protiv Švedske</i>, br. 34209/96, 2002. (dijete svjedok) ESLJP, <i>R. R. i drugi protiv Mađarske</i>, br. 19400/11, br. 36037/17, 2012. (isključivanje obitelji iz programa zaštite svjedoka) ESLJP, <i>X i drugi protiv Bugarske</i>, br. 22457/16, 2021. (djeca svjedoci i žrtve)

Prava djece u kontekstu maloljetničkih sudskih postupaka odnose se na djecu optuženu, kazneno gonjenu ili osuđenu zbog počinjenja kaznenih djela, kao i na djecu koja sudjeluju u sudskim postupcima kao žrtve i/ili svjedoci. Položaj djece u kontekstu maloljetničkog pravosuđa uređen je općim odredbama o ljudskim pravima koje su relevantne za odrasle i djecu.

U ovom se poglavlju daje pregled europskih normi relevantnih za djecu uključenu u pravosudne i alternativne postupke. U njemu se obrađuju jamstva poštenog suđenja, uključujući djelotvorno sudjelovanje i pristup odvjetniku, prava zadržanih maloljetnih prijestupnika, uključujući pritvor (materijalna i postupovna jamstva), uvjete zadržavanja i zaštitu od zlostavljanja te zaštitu djece

svjedoka i žrtava. Aspekti zaštite posebno su relevantni za postupke koji nemaju narav spora i alternativne postupke, koji bi se trebali primjenjivati kad god su u najboljem interesu djeteta⁶⁷¹. U slučaju djece ciljevi kaznenog pravosuđa, kao što su društvena integracija, obrazovanje i sprječavanje ponovnog počinjenja kaznenog djela, osnovna su načela koja se poštuju⁶⁷².

11.1. Jamstva poštenog suđenja

Ključne točke

- Djeca u kaznenim postupcima imaju pravo na pravedno postupanje i pristup prilagođen djeci.
- Sudski postupci trebaju biti prilagođeni potrebama djece kako bi se osiguralo njihovo djelotvorno sudjelovanje.
- Djeca imaju pravo na pristup odvjetniku od samog početka kaznenog postupka te prvog policijskog ispitivanja.

Pravo na pošteno suđenje osnovni je stup demokratskog društva. Djeca osumnjičena ili optužena za kazneno djelo imaju pravo na pošteno suđenje te jednaka jamstva kao i sve druge osobe u sukobu sa zakonom. Jamstva poštenog suđenja primjenjuju se od prvog ispitivanja djeteta i tijekom cijelog suđenja. Međutim, djeca u sukobu sa zakonom posebno su ugrožena i trebaju dodatnu zaštitu. Europska nadležna tijela razradila su posebne zahtjeve kako bi se te potrebe djece doista ispunile.

Prema pravu EU-a u nekoliko odredbi [Povelje EU-a o temeljnim pravima](#) uspostavljaju se osnovna prava na pristup pravosuđu, kojima se utvrđuju jamstva poštenog suđenja za odrasle i djecu. Članak 47. odnosi se posebno na pravo na djelotvoran pravni lijek i pošteno suđenje, a njime se utvrđuju i zahtjevi koji su posebno relevantni za djecu, kao što su poštena javna rasprava u razumnom roku, pravo na obranu, zastupanje i savjetovanje te pravo na pravnu pomoć. Slično tomu, za djecu su posebno relevantna načela zakonitosti i razmjernosti

671 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), [Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci](#), 17. studenoga 2010., t. 24.

672 Vidjeti i FRA i ESLJP (2016.), [Priručnik o europskom pravu u području pristupa pravosuđu](#), 22. lipnja 2016.

kaznenih djela i kazni utvrđena člankom 49. Osim toga, u nekoliko direktiva EU-a utvrđena su posebna jamstva poštenog suđenja u kaznenom postupku: [Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje](#)⁶⁷³, [Direktiva o pravu na informiranje](#)⁶⁷⁴ i [Direktiva o pravu na pristup odvjetniku](#)⁶⁷⁵. Prve dvije direktive ne uključuju posebna jamstva za djecu, iako Direktiva o pravu na informiranje sadržava odredbe u kojima se općenito uzima u obzir situacija osumnjičenika ili optuženika u ranjivom položaju. Odredbe Direktive o pravu na pristup odvjetniku koje se odnose na djecu obrađene su u [odjeljku 11.1.2.](#)

Čak i ako ne postoje odredbe koje se posebno odnose na djecu, države članice moraju provoditi odredbe direktiva EU-a u skladu s Poveljom. Stoga se načelima kao što je najbolji interes djeteta, utvrđenima člankom 24., treba pridati odgovarajuća težina u slučajevima u kojima se odredbe tih direktiva posebno odnose na djecu. Do danas pred Sudom EU-a nisu pokrenuti postupci koji se odnose na tumačenje članka 24. Povelje u vezi s jednom od navedenih direktiva⁶⁷⁶.

[Direktivom o postupovnim jamstvima](#) prvi su put utvrđena posebna postupovna jamstva za djecu osumnjičenu ili optuženu za kazneno djelo na razini EU-a. Njome se predviđa pravo na pojedinačnu procjenu (članak 7.) kojom se uzimaju u obzir osobnost djeteta te njegove društveno-ekonomske, obiteljske i osobne okolnosti, uz puno sudjelovanje djeteta. Države članice mogu upotrijebiti pojedinačnu procjenu kad odlučuju o mjerama u pogledu djeteta ili kad donose odluku u kaznenom postupku, među ostalim i pri izricanju presude. Njome se propisuje i da se djecu mora brzo obavijestiti o njihovim pravima, da moraju dobiti pomoć roditelja (ili drugih odgovarajućih osoba) te da ih se treba ispitivati bez

673 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2010.), [Direktiva 2010/64/EU od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima](#), SL 2010 L 280/1, 26. listopada 2010.

674 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), [Direktiva 2012/13/EU od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku](#), SL 2012 L 142/1, 1. lipnja 2012.

675 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), [Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima](#), SL 2013 L 294/1, 6. studenoga 2013.

676 Sud EU-a bavio se tumačenjem članka 24. u postupcima povezanim s međunarodnom otmičom djece (vidjeti [odjeljak 5.4.](#)).

sudjelovanja javnosti⁶⁷⁷. Uz to, djeca kojima je uskraćena sloboda trebaju imati pravo na odgovarajuće obrazovanje, usmjeravanje, obuku i zdravstvenu skrb te na odvojeni smještaj od odraslih osoba⁶⁷⁸.

Prema pravu Vijeća Europe jamstva poštenog suđenja iz **EKLJP-a** utvrđena su člankom 6., iz kojeg proizlazi najopsežniji skup sudske prakse ESLJP-a. Članak 6. stavak 1. EKLJP-a uključuje određena izričita jamstva pravednog suđenja: pravo na pravednu javnu raspravu/odluku (osim ako je to, među ostalim, u suprotnosti s interesima maloljetnika); pravo na suđenje unutar razumnog roka; pravo na suđenje pred neovisnim i nepristranim sudom;⁶⁷⁹ te pravo na suđenje pred zakonski uspostavljenim sudom. U ESLJP-u su razrađena sljedeća jamstva svojstvena konceptu poštenog suđenja: ravnopravnost stranaka i sporova, pravo na šutnju, pristup odvjetniku, djelotvorno sudjelovanje, prisutnost pri saslušanju i obrazložene odluke.

Svatko se mora smatrati nevinim dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom (članak 6. stavak 2. EKLJP-a). Osim toga, svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava: pravo da ga se u najkraćem roku obavijesti o optužbama na jeziku koji razumije (članak 6. stavak 3. točka (a) EKLJP-a), pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane (članak 6. stavak 3. točka (b) EKLJP-a), pravo na pravnu pomoć po vlastitom izboru (članak 6. stavak 3. točka (c) EKLJP-a), pravo da ispituje ili zatraži ispitivanje svjedoka (članak 6. stavak 3. točka (d) EKLJP-a) i pravo na besplatnu pomoć usmenog prevoditelja (članak 6. stavak 3. točka (e) EKLJP-a). Ta se jamstva podjednako odnose na odrasle osobe i djecu. Međutim, aspekti iz kojih je proizašla sudska praksa koja se posebno odnosi na djecu uglavnom obuhvaćaju pravo na djelotvorno sudjelovanje i pravo na pristup odvjetniku. Ta dva posebna jamstva poštenog suđenja stoga se detaljnije obrađuju u ovom poglavlju⁶⁸⁰.

677 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), *Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima*, SL 2016 L 132/1, 21. svibnja 2016.

678 Vidjeti i [odjeljak 11.2.](#) Za zaštitu djece relevantan je i dokument EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), *Direktiva (EU) 2016/1919 od 26. listopada 2016. o pravnoj pomoći za osumnjičene i okrivljenike u kaznenom postupku i za tražene osobe u postupku na temelju europskog uhiđenog naloga*, SL 2016 L 297, 4. studenoga 2016., str. 1–8.

679 ESLJP, *Nortier protiv Nizozemske*, br. 13924/88, 24. kolovoza 1993.; ESLJP, *Adamkiewicz protiv Poljske*, br. 54729/00, 2. ožujka 2010.

680 Vidjeti i Vijeće Europe (2007.), *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, CETS br. 201, 25. listopada 2007., poglavlje VII.

Člankom 17. *Europske socijalne povelje* posebno se štiti djelotvorno ostvarivanje prava majki i djece na socijalnu i ekonomsku zaštitu te se predviđa da ugovorne stranke u tu svrhu trebaju poduzeti sve potrebne i odgovarajuće mjere, uključujući uspostavu ili održavanje prikladnih institucija ili usluga. ECSR je u svojoj sudskoj praksi utvrdio povredu članka 17. na dvjema osnovama: prvo, država već u fazi postupka koja prethodi suđenju mora osigurati obveznu pravnu pomoć djeci ispod dobne granice za kaznenu odgovornost; drugo, sudski postupak trebalo bi izbjeći kad su uključena djeca, a prednost bi trebale imati alternative sudskim postupcima, kao što su nagodba ili uvjetni prekid odnosno odustajanje od kaznenog postupka. Mogućnosti izbjegavanja sudskog postupka trebale bi što ranije biti dostupne nakon uspostave kontakta sa sustavom, prije početka suđenja i tijekom cijelog postupka. To se načelo još više primjenjuje kad se djeca ispod dobne granice za kaznenu odgovornost i dalje mogu uključiti u sustav maloljetničkog pravosuđa⁶⁸¹.

Smjernice Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci izravno su relevantne za osumnjičenu ili optuženu djecu⁶⁸². Iako smjernice nisu pravno obvezujuće, ključne su kako bi se osiguralo da se u pravosudnim postupcima, uključujući i one u okviru kaznenopravnog sustava, u obzir uzimaju posebne potrebe djece. Temelje se na postojećoj sudskoj praksi ESLJP-a te drugim europskim i međunarodnim pravnim normama, kao što je *Konvencija UN-a o pravima djeteta*, i koristan su alat za stručnjake koji rade s djecom. Na temelju odjeljka I.1., smjernice se primjenjuju na djecu u (kaznenim ili nekaznenim) sudskim postupcima ili alternativama tim postupcima. Sljedeći odjeljci posebno su važni za djecu u kaznenim postupcima: pravo da se djetetu i roditeljima objasne informacije o optužbama za kazneno djelo na način da razumiju za što ga se točno optužuje (odjeljak IV.A.1.5), pravo da ga se ispituje samo u prisustvu odvjetnika/roditelja ili osobe od povjerenja (odjeljak C.30.), pravo na brz postupak (odjeljak D.4.) i pravo na razgovore ili saslušanja prilagođene djeci (odjeljak D.5.).

Prema međunarodnom pravu u članku 40. Konvencije UN-a o pravima djeteta potvrđuje se da svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo, odnosno za koje je utvrđeno da je povrijedilo kazneno pravo, ima pravo na pošteno postupanje, na način kojim se u obzir uzima njegova dob. Na temelju članka 40. Konvencije

681 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) protiv Češke*, pritužba br. 148/2017, 20. listopada 2020.

682 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.

UN-a o pravima djeteta ključni cilj maloljetničkog pravosuđa jest ponovna integracija djece u društvo, u kojem mogu imati konstruktivnu ulogu. U članku 40. stavku 2. Konvencije UN-a o pravima djeteta utvrđuje se pravo djece na pravedno suđenje te da djeca imaju određena dodatna prava, uključujući pravo na pomoć roditelja, pravo na žalbu i pravo na potpunu zaštitu privatnosti u svim fazama postupka.

Načela poštenog suđenja i prava na postupanje prilagođeno djeci iz Konvencije UN-a o pravima djeteta, uključujući oduzimanje slobode samo kao krajnju mjeru i na najkraće moguće vrijeme (vidjeti članak 37. točku (b) Konvencije UN-a o pravima djeteta), razrađena su u drugim instrumentima, kao što su [Standardna minimalna pravila UN-a za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima](#) (Pravila iz Pekinga)⁶⁸³, [Smjernice UN-a za sprječavanje maloljetničke delinkvencije](#) (Smjernice iz Rijada)⁶⁸⁴ i [Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode](#) (Pravila iz Havane)⁶⁸⁵. U Pravilima iz Pekinga navode se detaljne smjernice o provedbi zahtjeva iz članka 40. Konvencije UN-a o pravima djeteta koji se odnose na pošteno suđenje i postupanje prilagođeno djeci, uključujući ciljeve maloljetničkog pravosuđa, zaštite privatnosti, istrage i kaznenog progona, pritvora, odlučivanja u predmetu i izricanja presude te institucionalnog ili izvaninstitucionalnog tretmana. Pravila iz Havane odnose se na postupanje prema maloljetnicima lišenima slobode, a uključuju pravila o definiciji oduzimanja slobode, policijskom zadržavanju i pritvoru, uvjetima u ustanovama za maloljetnike, disciplinskim postupcima, metodama pregledavanja i primjeni sile ili prisile, mehanizmima pritužbe, inspekcijama i mehanizmima praćenja te ponovnoj integraciji maloljetnika. Konačno, u Smjernicama iz Rijada detaljno se objašnjavaju politike za sprječavanje maloljetničke delinkvencije.

UN-ov Odbor za prava djeteta izdao je [Opću napomenu br. 10](#) o djeci i maloljetničkom pravosuđu, u kojoj se navode detaljne smjernice za tumačenje i provedbu Konvencije UN-a o pravima djeteta u području maloljetničkog pravosuđa⁶⁸⁶.

683 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (1985.), [Standardna minimalna pravila UN-a za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima](#), UN-ov dok. GA Res. 40/33, 19. studenoga 1985.

684 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (1990.), [Smjernice UN-a za sprječavanje maloljetničke delinkvencije](#), UN-ov dok. GA Res. 45/112, 14. prosinca 1990.

685 Ujedinjeni narodi, Opća skupština (1990.), [Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode](#), UN-ov dok. GA Res. 45/113, 14. prosinca 1990.

686 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2007.), [Opća napomena br. 10 o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu](#), CRC/C/GC/07, 25. travnja 2007.; Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2016.), [Opća napomena br. 19 o javnim proračunskim sredstvima za ostvarenje prava djeteta](#), CRC/C/GC/19, 20. srpnja 2016.

Ta se napomena odnosi na važna načela maloljetničkog pravosuđa, uključujući pravo na djelotvorno sudjelovanje kao dio prava na pošteno suđenje (vidjeti i [odjeljak 11.1.1.](#)), primjenu oduzimanja slobode kao krajnju mjeru i na najkraće moguće vrijeme, korištenje metoda odvraćanja od i suzbijanja maloljetničke delikvencije, ugrađivanje načela najboljeg interesa djeteta i načela nediskriminacije u sustav maloljetničkog pravosuđa te dobne granice. UN-ov Odbor za prava djeteta u svojoj [Općoj napomeni br. 24 o pravima djece u pravosudnom sustavu](#) preporučuje da se minimalna dob za kaznenu odgovornost postavi na 14 godina, a poželjno je i više⁶⁸⁷. Preporučuje i da se svoj djeci dodijeli pravo na rješavanje predmeta u kontekstu maloljetničkog pravosuđa te da se djeca u dobi od 16 i 17 godina ne prebacuju u kazneni sustav za odrasle u slučajevima teških kaznenih djela⁶⁸⁸. Za maloljetničko su pravosuđe relevantne i druge opće napomene Odbora za prava djeteta, na primjer napomene o pravu djeteta na saslušanje⁶⁸⁹, koje je povezano s pravom na učinkovito sudjelovanje u pravosudnim postupcima, i o zaštiti od svih oblika nasilja⁶⁹⁰.

11.1.1. Djelotvorno sudjelovanje

Prema pravu EU-a člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima utvrđena su slična jamstva kao ona predviđena člankom 6. EKLJP-a, uključujući pravo na poštenu javnu raspravu u razumnom roku pred neovisnim i nepristranim sudom, pravo na pravno zastupanje i pravo na djelotvoran pravni lijek. Direktiva o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima uključuje pravo na djelotvorno sudjelovanje, među ostalim u pojedinačnoj procjeni, i pravo na pravno zastupanje⁶⁹¹.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je u skladu s člankom 6. EKLJP-a razradio posebne uvjete za osiguranje djelotvornog sudjelovanja djece u kaznenim postupcima. U načelu bi trebalo osigurati da se u postupcima uzmu u obzir dob,

687 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2019.), [Opća napomena br. 24 o pravima djeteta u maloljetničkom pravosuđu](#), CRC/C/GC/24, 18. rujna 2019., odjeljak C.

688 Ibid.

689 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2009.), [Opća napomena br. 12 o pravu djeteta da ga se sasluša](#), CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.

690 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2011.), [Opća napomena br. 13 o pravu djeteta na slobodu od svih oblika nasilja](#), CRC/C/GC/13, 18. travnja 2011.

691 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), [Direktiva \(EU\) 2016/800 od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima](#), SL 2016 L 132/1, 21. svibnja 2016.

zrelost i emocionalni kapaciteti djeteta⁶⁹². Konkretni primjeri zahtjeva „djelotvornog sudjelovanja” uključuju prisutnost djeteta tijekom saslušanja, održavanje saslušanja iza zatvorenih vrata, ograničen publicitet suđenja, osiguravanje da dijete razumije bit postupka te ograničenu formalnost sudskih zasjedanja. ESLJP dosad nije smatrao da uspostavljanje preniske dobne granice za kaznenu odgovornost samo po sebi predstavlja povredu članka 6. EKLJP-a. Pri ocjeni je li dijete moglo učinkovito sudjelovati u nacionalnim postupcima ESLJP razmatra posebne okolnosti svakog slučaja.

Primjer: predmet *T. protiv Ujedinjene Kraljevine*⁶⁹³ odnosi se na ubojstvo dvogodišnjeg dječaka koje su počinila dvojica desetogodišnjaka. Njihovo je suđenje bilo javno i izloženo velikoj medijskoj pažnji. Sudski je postupak bio djelomično izmijenjen tako da su zasjedanja bila kraća, roditelji podnositelja zahtjeva bili su smješteni blizu njega, tijekom stanki bio je dostupan prostor za igru itd. Unatoč tomu, podnositelju zahtjeva i suoptuženiku sudilo se na sudu za odrasle te je očuvana sva strogost kaznenog postupka. ESLJP je smatrao da podnositelj zahtjeva nije mogao učinkovito sudjelovati u postupku zbog publiciteta zasjedanja i velike medijske pažnje kao i njegove ograničene sposobnosti da daje upute odvjetnicima i potrebna svjedočanstva. Stoga je došlo do povrede njegovih prava u skladu s člankom 6. EKLJP-a.

Prepoznavanje prava na djelotvorno sudjelovanje u srži je i *Smjernica Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*. Pravosuđe za djecu, uključujući maloljetničko pravosuđe, treba biti „pristupačno, prilagođeno dobi, brzo, učinkovito, prilagođeno i usmjereno na potrebe i prava djeteta te poštovati prava djeteta, uključujući pravo na zakonito postupanje, sudjelovanje u postupku i razumijevanje postupka, na poštovanje privatnog i obiteljskog života te na integritet i dostojanstvo”⁶⁹⁴. U Smjernicama se objašnjava kako bi trebalo postupati s djecom tijekom maloljetničkih ili drugih sudskih postupaka. Djeca trebaju imati pristup sudskim i pravosudnim postupcima te se moraju zaštititi njihova prava na pravno savjetovanje i zastupanje te pravo djeteta da ga se sasluša i izrazi mišljenje; treba izbjegavati nepotrebno odgađanje, postupci moraju biti organizirani na način prilagođen djeci (što utječe na okruženje i jezik) te se moraju

692 ESLJP, *T. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 24724/94, 16. prosinca 1999., t. 61.

693 ESLJP, *T. protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 24724/94, 16. prosinca 1999.

694 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010., t. II. C.

uspostaviti posebna jamstva za prikupljanje dokaza/izjava od djece i odgovor na njih⁶⁹⁵. U **Konvenciji iz Lanzarotea** propisano je da se djelotvorno sudjelovanje djece u postupku mora „smatrati prioritetom i provoditi bez nepotrebne odgode”. U njoj su također predviđena pravila za razgovore s djetetom, koje moraju obavljati za to osposobljeni stručnjaci u za to predviđenim prostorima i bez nepotrebne odgode.

11.1.2. Pristup odvjetniku

Prema pravu EU-a Direktiva o pristupu odvjetniku upućuje na djecu u uvodnim izjavama 52. i 55. svoje preambule, kao i u članku 5. stavcima od 2. do 4.⁶⁹⁶ Na temelju uvodne izjave 55. i članka 5. stavka 2., ako je djetetu oduzeta sloboda, nositelja roditeljske odgovornosti za dijete mora se obavijestiti o oduzimanju slobode i o pripadajućim razlozima, osim ako bi to bilo u suprotnosti s najboljim interesom djeteta. U tom će se slučaju obavijestiti drugu prikladnu odraslu osobu. Člankom 3. stavkom 3. propisuje se da pravo na pristup odvjetniku obuhvaća pravo osumnjičenika ili optuženika na privatni sastanak i komunikaciju s odvjetnikom, među ostalim prije prvog ispitivanja, te prisutnost odvjetnika tijekom ispitivanja i tijekom istražnih radnji ili pri prikupljanju dokaza. U skladu s člankom 6. stavkom 3. Direktive o postupovnim jamstvima djeca imaju pravo na pomoć odvjetnika od bilo kojeg od sljedećih trenutaka, ovisno o tome koji je od njih najraniji: (a) prije nego što ih ispita policija, drugo tijelo za izvršavanje zakonodavstva ili pravosudno tijelo; (b) pri izvršenju istražne radnje koju provode istražna ili druga nadležna tijela; (c) bez nepotrebnog odlaganja nakon oduzimanja slobode; (d) ako su pozvana na sud nadležan za kaznene stvari, pravovremeno prije nego što se pojave pred tim sudom⁶⁹⁷. Ako nije prisutan odvjetnik, nadležna tijela moraju odgoditi ispitivanje djeteta ili druge istražne radnje ili radnje prikupljanja dokaza za razumno vremensko razdoblje kako bi omogućila dolazak odvjetnika ili, ako ga dijete nije angažiralo, kako bi djetetu angažirala odvjetnika (članak 6. stavak 7.).

695 *Ibid.*, odjeljak D.

696 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2013.), **Direktiva 2013/48/EU** Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, SL 2013 L 294/1, 6. studenoga 2013.

697 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), **Direktiva 2016/800/EU** od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima, SL 2016 L 132/1, 21. svibnja 2016., članak 6.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP pristup odvjetniku smatra jednim od temeljnih elemenata prava na pošteno suđenje⁶⁹⁸. Osobe optužene za kazneno djelo imaju pravo na pristup odvjetniku od početne faze policijske istrage. To se pravo može ograničiti u iznimnim okolnostima pod uvjetom da se tim ograničenjem ne dovode u pitanje prava optuženih. U predmetima koji se odnose na djecu ESLJP strože provjerava je li podnositelj zahtjeva imao učinkovit pristup odvjetniku⁶⁹⁹.

Primjer: predmet *Panovits protiv Cipra*⁷⁰⁰ odnosi se na 17-godišnjaka optuženog za ubojstvo i pljačku. Mladić je doveden u policijsku postaju u pratnji oca. Zatim je uhićen i odveden u drugu prostoriju radi ispitivanja, bez prisutnosti oca ili odvjetnika. Dok su ga ispitivali, njegov je otac obaviješten da je podnositelj zahtjeva imao pravo na odvjetnika. Nakon nekoliko minuta ocu je rečeno da je njegov sin u međuvremenu priznao počinjenje kaznenog djela. ESLJP je zaključio da se, s obzirom na dob podnositelja zahtjeva, nije moglo smatrati da je prije davanja izjave bio svjestan svojeg prava na pravno zastupanje. Također nije bilo vjerojatno da je mogao razumjeti posljedice svojeg ispitivanja bez pomoći odvjetnika u kaznenom postupku koji se odnosio na ubojstvo. Iako se čini da su nadležna tijela u svakom trenutku bila spremna podnositelju zahtjeva omogućiti pomoć odvjetnika ako to zatraži, nisu ga obavijestila o njegovu pravu da prema potrebi zatraži imenovanje odvjetnika bez naknade. Nije bilo dokaza da se podnositelj zahtjeva ili njegov otac izričito i nedvojbeno odrekao prava na pravnu pomoć. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke (c) u vezi s člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a.

698 ESLJP, *Salduz protiv Turske* [VV], br. 36391/02, 27. studenoga 2008., t. 51.; ESLJP, *Ibrahim i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine* [VV], br. 50541/08 i drugi, 13. rujna 2016.; ESLJP, *Beuze protiv Belgije*, br. 71409/10, 9. studenoga 2018.

699 ESLJP, *Salduz protiv Turske* [VV], br. 36391/02, 27. studenoga 2008., t. 60.; vidjeti i ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) protiv Češke*, pritužba br. 148/2017, 20. listopada 2020.

700 ESLJP, *Panovits protiv Cipra*, br. 4268/04, 11. prosinca 2008.

11.2. Prava maloljetnih prijestupnika u pogledu pritvora

Ključne točke

- Djeci se sloboda smije oduzeti samo kao krajnja mjera te na najkraće moguće vrijeme u bilo kojoj fazi sudskog postupka.
- Ako su u pritvoru, s djecom se mora postupati na način prilagođen njihovoj dobi te poštujući njihovo dostojanstvo.
- Djeca u pritvoru ne smiju dijeliti prostor s odraslim osobama.
- Uvijek bi trebalo razmotriti alternative pritvoru.

Svaka osoba ima pravo na slobodu. Oduzimanje slobode stoga predstavlja iznimku te uključuje sve oblike smještaja u ustanovu na temelju odluke sudskog ili upravnog tijela, odakle maloljetnik ne može svojevoljno otići.⁷⁰¹ S obzirom na važnost zaštite prava djeteta, uključujući njegov najbolji interes, oduzimanje slobode djetetu trebalo bi razmatrati s tog stajališta.

Iako se mjera pritvora provodi u različitim okolnostima, ovaj se odjeljak posebno odnosi na djecu u sklopu kaznenopravnog sustava.

Međunarodni instrumenti bez iznimke potvrđuju da pritvor mora biti isključivo krajnja mjera. To znači da nacionalna nadležna tijela koja trebaju smjestiti dijete u pritvor prvo moraju pomno razmotriti alternative kako bi zaštitile najbolji interes djeteta te potaknuli njegovu ponovnu integraciju (članak 40. stavak 1. [Konvencije UN-a o pravima djeteta](#)). Primjerice, alternative mogu biti sljedeće mjere: „nalozi za skrb, usmjeravanje i nadzor; savjetovanje; uvjetno služenje kazne; udomiteljska skrb; programi obrazovanja i strukovnog osposobljavanja” (članak 40. stavak 4. Konvencije UN-a o pravima djeteta). Pritvor se smije razmatrati samo kad alternative nisu moguće. Osim toga, pritvor treba trajati najkraće moguće vrijeme te se treba provoditi sukladno materijalnim i postupovnim jamstvima. U pogledu dobi i ranjivosti, djeca imaju posebna prava i jamstva kad su smještena u pritvor.

⁷⁰¹ Vijeće Europe, Odbor ministara (2008.), [Preporuka CM/Rec\(2008\)11 o europskim pravilima za maloljetne prijestupnike koji podliježu kaznama ili mjerama](#), 5. studenoga 2008., pravilo 21.5.

11.2.1. Oblici pritvora (materijalna i postupovna jamstva)

Prema pravu EU-a člankom 10. [Direktive o postupovnim jamstvima](#) države članice dužne su osigurati da je lišavanje slobode djeteta u bilo kojoj fazi postupka ograničeno na najkraće moguće vrijeme⁷⁰². Treba uzeti u obzir dob djeteta i pojedinačne okolnosti predmeta. Države članice moraju osigurati da se pritvor djeci može nametnuti samo kao krajnja mjera i da se svaka odluka o pritvoru treba temeljiti na obrazloženoj odluci koja je podložna sudskom preispitivanju. Takvu odluku također je potrebno povremeno preispitati u razumnim vremenskim razmacima, koje obavlja sud po službenoj dužnosti ili na zahtjev. Države članice dužne su osigurati da nadležna tijela, ako je to moguće, primjenjuju mjere koje predstavljaju alternativu pritvaranju⁷⁰³.

Prema pravu Vijeća Europe člankom 5. [EKLJP-a](#) utvrđeno je da svatko ima pravo na slobodu. Pritvor je iznimka koja bi trebala biti utvrđena nacionalnim zakonima te ne smije biti proizvoljna. Uz to, pritvor mora biti opravdan u skladu s jednom od šest detaljno opisanih situacija navedenih u članku 5. stavku 1. točkama od (a) do (f). Pritvaranje djece u kaznenopravnom postupku može se opravdati u skladu sa stavcima (a) pritvaranje nakon presude nadležnog suda; (c) pritvor prije suđenja; ili (d) pritvaranje zbog posebne odgojne mjere nadzora. Analizirana su posljednja dva stavka jer iz njih proizlaze posebne dužnosti nacionalnih nadležnih tijela.

Pritvor prije suđenja

„Pritvor prije suđenja” odnosi se na situacije u kojima su osobe zadržane u policijskoj postaji zbog sumnje da su počinile kazneno djelo ili su smještene u pritvor. Započinje zadržavanjem osobe, a završava time da prvostupanjski sud donese odluku o meritumu predmeta⁷⁰⁴. Iako djeca imaju prava na jednaka jamstva kao i odrasli, ESLJP je utvrdio nekoliko dodatnih načela kako bi se ojačao položaj djece u nacionalnim kaznenim postupcima.

702 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), [Direktiva 2016/800/EU od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima](#), SL 2016 L 132/1, 21. svibnja 2016., članak 10.

703 *Ibid.*, članak 11.; vidjeti i [Povelju Europske unije o temeljnim pravima](#), članak 6.

704 ESLJP, [Idalov protiv Rusije](#), br. 5826/03, 22. svibnja 2012., t. 112.

ESLJP je članak 5. stavak 1. točku (c) i članak 5. stavak 3. uglavnom tumačio tako da oni uvjetuju smještanje osobe u pritvor prije suđenja samo ako postoji opravdana sumnja da je ona počinila kazneno djelo. Osim toga, pritvor prije suđenja ne smije premašivati razumno trajanje te bi se trebao preispitivati u razumnim vremenskim razmacima. Što je dulje razdoblje pritvora, to snažniji moraju biti razlozi kojima ga nadležna tijela opravdavaju. Prema sudskoj praksi ESLJP-a osoba optužena za kazneno djelo uvijek se mora pustiti na slobodu prije suđenja osim ako država može dokazati da postoje „važni i dovoljni” razlozi koji opravdavaju daljnji pritvor⁷⁰⁵.

Neki su od prihvatljivih razloga za odbijanje jamčevine pritvorenim osobama u slučajevima pritvora prije suđenja opasnost od bijega, dovođenja u pitanje djelovanja pravosuđa, počinjenja drugih kaznenih djela ili remećenja javnog reda. Uz to, daljnji pritvor mora biti strogo potreban, a država mora ispitati sve činjenice koje idu u prilog ili opovrgavaju postojanje stvarnog javnog interesa koji bi opravdao daljnje oduzimanje slobode⁷⁰⁶.

U predmetima koji uključuju djecu ESLJP nadležnim tijelima nalaže da posebnu pozornost pridaju dobi djeteta kad uspoređuju relevantne argumente za i protiv pritvora prije suđenja. On mora biti krajnja mjera i trajati što kraće⁷⁰⁷. To podrazumijeva da nadležna tijela trebaju razmotriti alternative pritvoru prije suđenja.⁷⁰⁸ Osim toga, nadležna bi tijela posebno trebala osigurati da se dijete dovede pred sud u razumnom roku⁷⁰⁹.

Primjer: u predmetu *Nart protiv Turske*⁷¹⁰ podnositelj zahtjeva u dobi od 17 godina uhićen je pod sumnjom da je opljačkao trgovinu. Pritvoren je prije suđenja u zatvoru za odrasle osobe na 48 dana. Posebno ističući da je podnositelj zahtjeva dijete, ESLJP je naveo da „pritvaranje maloljetnika prije suđenja treba biti isključivo krajnja mjera; treba trajati što kraće te,

705 ESLJP, *Smirnova protiv Rusije*, br. 46133/99 i 48183/99, 24. srpnja 2003., t. 58.

706 *Ibid.*, t. 58.–59.; ESLJP, *Ladent protiv Poljske*, br. 11036/03, 18. ožujka 2008., t. 55.

707 ESLJP, *Korneykova protiv Ukrajine*, br. 39884/05, 19. siječnja 2012., t. 43.–44. Vidjeti i ESLJP, *Selçuk protiv Turske*, br. 21768/02, 10. siječnja 2006., t. 35.–36.; ESLJP, *J. M. protiv Danske*, br. 34421/09, 13. studenoga 2012., t. 63.

708 ESLJP, *Diñç i Çakır protiv Turske*, br. 66066/09, 9. srpnja 2013., t. 63.; ESLJP, *Güveç protiv Turske*, br. 70337/01, 20. siječnja 2009., t. 108.

709 ESLJP, *Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije*, br. 6110/03, 3. ožujka 2011., t. 91.; vidjeti i Vijeće Europe, Europski odbor za socijalna prava (2020.), *Godišnji zaključci za 2019.*, 24. ožujka 2020.

710 ESLJP, *Nart protiv Turske*, br. 20817/04, 6. svibnja 2008.

kad je pritvor strogo potreban, maloljetnici trebaju biti smješteni odvojeno od odraslih osoba⁷¹¹. U tom konkretnom predmetu nadležna su tijela pritvor prije suđenja pokušala opravdati „stanjem dokaza“, ali ESLJP je utvrdio da samo taj razlog nije dovoljan da bi opravdao trajanje pritvora podnositelja zahtjeva. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 5. stavka 3. EKLJP-a.

Pritvor u svrhu odgojne mjere nadzora

Taj oblik pritvora nalaže se u situacijama u kojima je djetetu potrebna odgojna mjera nadzora zbog poremećaja osobnosti i nasilnog ponašanja. Članak 5. stavak 1. točka (d) EKLJP-a prvenstveno je usmjeren na oblike pritvora izvan područja primjene maloljetničkog pravosudnog sustava.

Primjer: u predmetu *Blokhin protiv Rusije*⁷¹² 12-godišnjak koji ima poremećaj pozornosti s hiperaktivnošću uhićen je i odveden u policijsku postaju zbog sumnje da je iznuđivao novac od drugog djeteta. Budući da ga se nije moglo kazneno goniti na temelju nacionalnog prava, sud je naložio njegovo smještanje u centar za privremeno zadržavanje maloljetnih prijestupnika na 30 dana „kako bi se njegovo ponašanje ispravilo“ i spriječile daljnje delinkventne radnje. ESLJP je podsjetio na to da se pritvor u svrhu odgojne mjere nadzora mora odvijati u odgovarajućoj ustanovi s resursima za ispunjavanje potrebnih odgojnih ciljeva i sigurnosnih zahtjeva te napomenuo da nijedan od nacionalnih sudova nije naveo da je podnositelj zahtjeva smješten u kaznenu ustanovu u odgojne svrhe. Osim toga, nije mu bilo jasno kako bi se u razdoblju od najviše 30 dana mogla osigurati smisljena odgojna mjera nadzora kako bi se promijenilo djetetovo ponašanje te omogućili odgovarajući tretman i rehabilitacija. Utvrđena je povreda članka 5.

Primjer: predmet *Bouamar protiv Belgije*⁷¹³ odnosi se na zadržavanje djeteta u pritvoru devet puta, svaki put na razdoblje od približno 15 dana. Podnositelj zahtjeva bio je adolescent za kojeg se smatralo da ima poremećaj osobnosti i da je nasilan. Belgijska vlada navela je da je smješten u pritvor u svrhu odgojne mjere nadzora. ESLJP je istaknuo da privremeni smještaj u pritvor sam po sebi nije u suprotnosti s člankom 5. stavkom 1. točkom (d)

⁷¹¹ *Ibid.*, t. 31.

⁷¹² ESLJP, *Blokhin protiv Rusije*, br. 47152/06, 23. ožujka 2016.

⁷¹³ ESLJP, *Bouamar protiv Belgije*, br. 9106/80, 29. veljače 1988.

sve dok nadležna tijela nastoje na maloljetniku primijeniti odgojnu mjeru nadzora. Međutim, ESLJP je utvrdio da u slučaju podnositelja zahtjeva nadležna tijela nisu pokazala namjeru ili mogućnost njegova smještaja u ustanovu u kojoj bi mu se omogućio takav nadzor. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 5. stavka 1. točke (d) EKLJP-a.

Primjer: predmet *D.G. protiv Irske*⁷¹⁴ odnosi se na smještanje djeteta u centar za zadržavanje bez optužbe ili izrečene kazne. Podnositelj zahtjeva imao je težak poremećaj ličnosti. ESLJP je smatrao da se, u kontekstu zadržavanja djece, pojam „odgojna mjera nadzora” ne bi trebao strogo izjednačiti s nastavom u učionici. Odgojna mjera nadzora obuhvaća brojne aspekte ostvarenja roditeljskih prava koje provode lokalne vlasti u korist i radi zaštite djeteta. ESLJP je smatrao i da nadležna tijela smiju privremeno smještati maloljetnike u centre za zadržavanje dok se ne pronađe odgovarajući smještaj ako se to učini brzo. U slučaju podnositelja zahtjeva uvjet brzine nije ispunjen jer je u odgovarajući smještaj smješten više od šest mjeseci nakon što je pušten iz centra za zadržavanje. ESLJP je stoga zaključio da zadržavanje podnositelja zahtjeva nije bilo u skladu s člankom 5. stavkom 1. točkom (d) EKLJP-a.

Žalbe na pritvor, brzinu preispitivanja i pristup odvjetniku

ESLJP od nacionalnih nadležnih tijela traži da posebnu pozornost pridaju predmetima koji se odnose na djecu u pritvoru. Osim navedenih jamstava nadležna tijela moraju osigurati da djeca imaju pravo na osporavanje zakonitosti pritvora u razumnim vremenskim razmacima te da imaju pristup odvjetniku tijekom postupka za utvrđivanje zakonitosti njihova pritvora. Nadalje, nacionalni sudovi moraju brzo odlučiti o tim pravnim pitanjima. ESLJP ta postupovna jamstva izvodi iz teksta članka 5. stavka 4. EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *Bouamar protiv Belgije*⁷¹⁵ ESLJP je utvrdio povredu članka 5. stavka 4. jer je saslušanje radi određivanja pritvora podnositelja zahtjeva provedeno u odsustvu njegovih odvjetnika, odluka nije brzo donesena i nije bilo stvarne odluke o „zakonitosti pritvaranja” jer su nacionalni sudovi odbacili žalbe podnositelja zahtjeva kao bespredmetne.

⁷¹⁴ ESLJP, *D.G. protiv Irske*, br. 39474/98, 16. svibnja 2002.

⁷¹⁵ ESLJP, *Bouamar protiv Belgije*, br. 9106/80, 29. veljače 1988.

11.2.2. Uvjeti pritvora

Prema pravu EU-a člankom 4. **Povelje o temeljnim pravima** zabranjuje se mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje. Međutim, budući da se Povelja primjenjuje samo unutar područja primjene prava EU-a, ta odredba mora se povezati s drugim pravnim instrumentom EU-a koji se odnosi na pritvor kako bi se države članice obvezale u tom pogledu.

Direktivom o postupovnim pravima državama članicama propisuje se dužnost osigurati da se dijete koje je u pritvoru, uključujući policijski pritvor, odvoji od odraslih osoba, osim ako se smatra da to nije u najboljem interesu djeteta⁷¹⁶. Kad pritvoreno dijete navrší 18 godina, države članice moraju predvidjeti mogućnost da ta osoba ostane u odvojenom pritvoru od drugih odraslih osoba samo ako je to u skladu s najboljim interesom djeteta koje je u pritvoru s tom osobom. U slučaju pritvora djece države članice moraju poduzeti prikladne mjere s ciljem osiguranja njihova zdravlja te fizičkog i psihičkog razvoja, njihova prava na obrazovanje i osposobljavanje, njihova prava na obiteljski život, pristupa programima reintegracije i poštovanja njihove slobode vjeroispovijesti ili uvjerenja. Poduzete mjere moraju biti razmjerne i primjerene trajanju pritvora.

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je utvrdio da pritvaranje djece zajedno s odraslim osobama može predstavljati povredu članka 3.⁷¹⁷ ili članka 5. EKLJP-a⁷¹⁸. Nadalje, nedostatak odgovarajuće zdravstvene skrbi u pritvoru može biti u suprotnosti s člankom 3.⁷¹⁹ Drugi aspekti koji mogu biti u suprotnosti s člankom 3. uključuju raspoloživ prostor i osvjetljenje u čeliji te rekreacijske aktivnosti.⁷²⁰ Pri procjeni ispunjavaju li uvjeti pritvora standarde iz članka 3. EKLJP-a ESLJP se često oslanja na skup normi koje je razvio Europski odbor za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, koji nadzire zatvorske uvjete u okviru **Europske konvencije za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja** posjećujući države članice Vijeća Europe.

716 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2016.), **Direktiva (EU) 2016/800 od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima**, SL 2016 L 132/1, članak 12.

717 ESLJP, *Güveç protiv Turske*, br. 70337/01, 20. siječnja 2009.

718 ESLJP, *Nart protiv Turske*, br. 20817/04, 6. svibnja 2008.

719 ESLJP, *Güveç protiv Turske*, br. 70337/01, 20. siječnja 2009.

720 ESLJP, *Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije*, br. 6110/03, 3. ožujka 2011., t. 70.

Primjer: u predmetu *Güveç protiv Turske*⁷²¹ petnaestogodišnjak je uhićen pod sumnjom da je član Kurdistske radničke stranke (PKK). Državni sud za sigurnost zadržao ga je u zatvoru za odrasle na razdoblje od pet godina. ESLJP je naveo da se njegovo pritvaranje bilo u suprotnosti s turskim propisima i obvezama prema međunarodnim sporazumima, uključujući, među ostalim, članak 37. točku (c) Konvencije UN-a o pravima djeteta, prema kojem se djeca moraju držati odvojeno od odraslih. ESLJP je napomenuo i da je podnositelj zahtjeva počeo doživljavati psihološke probleme u zatvoru, zbog čega je više puta pokušao počiniti samoubojstvo. Uz to, nadležna tijela podnositelju zahtjeva nisu pružila odgovarajuću zdravstvenu skrb. Zbog toga, uzimajući u obzir dob podnositelja zahtjeva, razdoblje njegova zadržavanja u zatvoru zajedno s odraslim osobama, nedostatak odgovarajuće zdravstvene skrbi za rješavanje psiholoških problema te nepodužimanje koraka za sprječavanje njegovih višestrukih pokušaja samoubojstva ESLJP je smatrao da je podnositelj zahtjeva definitivno bio izložen nečovječnom i ponižavajućem postupanju. U skladu s tim došlo je do povrede članka 3. EKLP-a.

ECSR je dosljedno tumačio članak 17. [Europske socijalne povelje](#) na način da se njime propisuje odvajanje djece od odraslih u slučaju njihova zadržavanja ili zatvaranja⁷²².

U europskim pravilima Vijeća Europe za maloljetne prijestupnike koji podliježu kaznama ili mjerama predviđene su detaljne smjernice za uvjete pritvora. Njima se propisuje i da se maloljetnici ne smiju držati u ustanovama za odrasle, nego u ustanovama koje su posebno namijenjene njima⁷²³.

Prema međunarodnom pravu Konvencija UN-a o pravima djeteta sadržava zasebnu odredbu o oduzimanju slobode djeci, u kojoj se navodi da djeca moraju biti odvojena od odraslih osoba, osim ako je to u suprotnosti s njihovim najboljim interesom (članak 37. točka (c) Konvencije UN-a o pravima djeteta). Tim je člankom propisano i da djeca u načelu imaju pravo održavanja kontakta s obitelji pisanim putem ili posjetima.

⁷²¹ ESLJP, *Güveç protiv Turske*, br. 70337/01, 20. siječnja 2009.

⁷²² Vijeće Europe, Europski odbor za socijalna prava (2020.), *Godišnji zaključci za 2019.*, 24. ožujka 2020., članak 17. stavak 1.

⁷²³ Vijeće Europe, Odbor ministara (2008.), *Preporuka CM/Rec(2008)11 o europskim pravilima za maloljetne prijestupnike koji podliježu kaznama ili mjerama*, 5. studenoga 2008., pravilo 59.1.

11.2.3. Zaštita od zlostavljanja i lošeg postupanja

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je više puta utvrdio da su nacionalna nadležna a tijela odgovorna za zaštitu osoba u pritvoru od smrti, zlostavljanja ili lošeg postupanja koje vrše drugi zatvorenici ili službene osobe. Obveze država u tom su pogledu posebno velike jer su pritvorenici pod nadležnošću i nadzorom države⁷²⁴. Osim poduzimanja razumnih mjera za zaštitu zatvorenika, nadležna tijela moraju i provoditi učinkovite istrage dokazivih optužbi za zlostavljanje ili smrt.

Primjer: predmet *Çoşelav protiv Turske* odnosi se na samoubojstvo 16-godišnjaka u zatvoru⁷²⁵, koji je i prije toga nekoliko puta pokušao samoubojstvo. Nakon tih pokušaja nadležna su ga tijela premjestila iz odjela za maloljetnike u centar za pritvor odraslih. Nakon što je utvrdio da su nadležna tijela znala ili trebala znati za postojanje stvarne i neposredne opasnosti za život sina podnositelja zahtjeva, ESLJP je utvrdio da nisu poduzela razumne mjere kako bi spriječila opasnost od samoubojstva. ESLJP je posebno istaknuo dob preminuloga i činjenicu da je držan zajedno s odraslim osobama. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede temeljnog aspekta članka 2 EKLJP-a. Uz to, ESLJP je zaključio i da je došlo do povrede postupovnog dijela članka 2. jer nadležna tijela nisu provela učinkovitu istragu smrti sina podnositelja zahtjeva. Ti se zaključci temelje na propustu nadležnih tijela da brzo obavijeste podnositelje zahtjeva o smrti njihova sina, propustu državnog odvjetništva da ispita navodne propuste u sprječavanju samoubojstva i predugom administrativnom postupku koji se nakon toga vodio.

11.3. Zaštita djece žrtava i svjedoka

Ključna točka

- Djece žrtve i svjedoci imaju pravo na zaštitu od daljnje viktimizacije, na oporavak i reintegraciju te na djelotvorno sudjelovanje u kaznenim i alternativnim postupcima.

724 ESLJP, *Anguelova protiv Bugarske*, br. 38361/97, 13. lipnja 2002.; ESLJP, *H. Y. i Hü. Y. protiv Turske*, br. 40262/98, 6. listopada 2005.

725 ESLJP, *Çoşelav protiv Turske*, br. 1413/07, 9. listopada 2012.

Prema pravu EU-a u Direktivi 2012/29/EU o pravima žrtava izričito se spominje položaj djece žrtava. Njome se utvrđuje da se, kad je žrtva djeteta, prvenstveno uzimaju u obzir interesi djeteta, koji se procjenjuju od slučaja do slučaja.⁷²⁶ Uz to, mora prevladavati pristup prilagođen djetetu, pri kojem se uzima u obzir djetetova dob, zrelost, stavovi, potrebe i brige. Nadalje, Direktivom se namjerava osigurati da su dijete i nositelj roditeljske skrbi (ili drugi zakonski zastupnik) obaviješteni o svim mjerama ili pravima koji su posebno usmjereni na dijete (članak 1. stavak 2.). Djeca žrtve također imaju pravo da ih se sasluša tijekom kaznenog postupka, a države članice dužne su osigurati i dokaze. U obzir se na odgovarajući način moraju uzeti djetetova dob i zrelost (članak 10. stavak 1.). Nadalje, cilj Direktive jest zaštititi privatnost i identitet djece žrtava tijekom kaznenog postupka kako bi se, među ostalim, spriječila sekundarna viktimizacija (članak 21. stavak 1., vidjeti i članak 26.). Osim toga, Direktivom se utvrđuje posebna odredba o pravu na zaštitu djeteta kao žrtve tijekom kaznenog postupka (članak 24.). Odnosi se na audiovizualno snimanje razgovora s djecom žrtvama i korištenje tih razgovora kao dokaza u kaznenom postupku, imenovanje posebnih zastupnika i pravo na pravno zastupanje u djetetovo ime ako postoji sukob interesa između djeteta kao žrtve i nositelja roditeljske skrbi. Direktiva sadržava i razne druge odredbe o zaštiti žrtava općenito, kao što je pristup službama za podršku žrtvama. U slučaju djece ili drugih ranjivih skupina na raspolaganje je potrebno staviti specijalizirane službe za podršku (vidjeti odjeljak 38. Rezolucije koja prati Direktivu).⁷²⁷

Direktivom o suzbijanju seksualnog zlostavljanja djece propisuje se sveobuhvatan pristup za teška kaznena djela, kao što su seksualno iskorištavanje djece

726 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2012.), *Direktiva 2012/29/EU od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela*, SL 2012 L 315/55, 14. studenoga 2012.

727 Vidjeti EU, FRA (2014.), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims* (Žrtve kaznenih djela u EU-u: opseg i vrsta podrške žrtvama), 12. siječnja 2015., str. 36; FRA (2015.), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u kaznenim i građanskim postupcima u 10 država članica EU-a), 5. svibnja 2015.; FRA (2017.), *Child-friendly justice: Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva djece koja sudjeluju u sudskim postupcima kao žrtve, svjedoci ili stranke u devet država članica EU-a), 22. veljače 2017.; FRA (2018.), *Children’s rights and justice – Minimum age requirements in the EU* (Prava djece i pravosuđe – minimalni zahtjevi u pogledu dobi u EU-u); FRA (2018.), *Mapping minimum age requirements: Children’s rights and justice* (Kartiranje minimalnih zahtjeva u pogledu dobi: prava djeteta i pravosuđe), 25. travnja 2018.

i dječja pornografija⁷²⁸. Države članice moraju poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da u kaznenim istragama bilo kojeg kaznenog djela povezanog sa seksualnim zlostavljanjem sva saslušanja djeteta žrtve ili, prema potrebi, djeteta svjedoka, mogu biti audiovizualno snimljena te da se takve audiovizualne snimke saslušanja mogu koristiti kao dokaz u kaznenim postupcima (članak 20. stavak 4.).

U skladu s [Direktivom o suzbijanju trgovanja ljudima](#) djetetu koje je žrtva mora se omogućiti besplatno pravno savjetovanje i zastupanje⁷²⁹. Uz mjere dostupne svim žrtvama trgovine ljudima države članice trebale bi osigurati da se djeci žrtvama pruža posebna pomoć, podrška i zaštita. Djeca žrtve trgovine ljudima posebno su ranjiva, pa bi trebale biti dostupne dodatne zaštite mjere koje će ih štititi tijekom ispitivanja koje je sastavni dio kaznene istrage i postupka. Na primjer, u slučaju djece bez pratnje trebalo bi imenovati skrbnika i/ili zastupnika kako bi se zaštitio najbolji interes djeteta. Odluka o budućnosti svakog djeteta bez pratnje koje je žrtva treba se donijeti u najkraćem mogućem roku s ciljem pronalaska trajnih rješenja na temelju pojedinačne procjene najboljih interesa djeteta, što treba imati prvenstvo.

Prije no što je zamijenjena Direktivom o pravima žrtava, [Okvirna odluka 2001/220/PUP](#) o položaju žrtava u kaznenom postupku obuhvaćala je, među ostalim, sudjelovanje žrtava, njihova prava i pošteno postupanje prema njima. Njome je bio priznat poseban položaj ugroženih žrtava, iako se u njoj nisu posebno spominjala djeca. U skladu s tom okvirnom odlukom Sud EU-a donio je odluku da se djeca mogu kategorizirati kao ranjiva kad se u obzir uzmu njihova dob i kaznena djela za koja djeca smatraju da su bila počinjena nad njima. Na temelju toga imaju pravo na posebne mjere zaštite, kao što je saslušanje izvan suda na kojem se odvija suđenje i prije nego što suđenje započne⁷³⁰. Sud EU-a također je presudio da se svim mjerama koje se poduzmu radi zaštite žrtava optuženiku mora osigurati pošteno suđenje. Drugim riječima, zaštita žrtava i svjedoka ne smije ugroziti pravo optuženika na pošteno suđenje⁷³¹.

728 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/93/EU od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP](#), SL 2011 L 335, 17. prosinca 2011., str. 1–14.

729 EU, Europski parlament i Vijeće Europske unije (2011.), [Direktiva 2011/36/EU od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP](#), SL 2011 L 101, 15. travnja 2011., str. 1–11.

730 Sud EU-a, C-105/03, [Kazneni postupak protiv Maria Pupino](#) [VV], 16. lipnja 2005, t. 53.

731 *Ibid.*; vidjeti i Sud EU-a, C-507/10, [Kazneni postupak protiv X](#), 21. prosinca 2011.

Primjer: u predmetu *Pupino*⁷³² nastavnica u školi u Italiji optužena je zbog zlostavljanja učenika. Prema talijanskom Zakonu o kaznenom postupku svjedoci u pravilu moraju svjedočiti pred sudom tijekom suđenja. Međutim, u određenim okolnostima njihovi se dokazi mogu predložiti pred sudcem prije suđenja u okviru posebnog postupka (*incidente probatorio*). U ovom predmetu javni tužitelj od nacionalnog je suda zatražio da dopusti prihvaćanje svjedočanstava djece koja su prikupljena unaprijed kao dokaz, no sud je to odbio. Sud EU-a prvi je put dao svoje tumačenje određenih odredbi koje su relevantne za položaj djece kao žrtava i svjedoka u kaznenim postupcima. Naglasio je da se Okvirnom odlukom 2001/220/PUP državama članicama propisuje da osiguraju posebnu zaštitu ranjivih žrtava, što znači da nacionalni sud mora dozvoliti svjedočenje ranjivih žrtava na način koji bi jamčio njihovu zaštitu, primjerice izvan i prije suđenja. Sud EU-a izjavio je sljedeće: „Međutim, neovisno o tome je li činjenica da je žrtva maloljetnik u pravilu dostatna da se takva žrtva klasificira kao posebno ranjiva u smislu Okvirne odluke, ne može se poreći da se, ako kao u ovom predmetu djeca tvrde da su zlostavljana, i to da ih je zlostavljao nastavnik, ta djeca mogu tako klasificirati, posebno uzimajući u obzir njihovu dob te prirodu i posljedice kaznenih djela čijom se žrtvom smatraju”⁷³³. Nadalje, Sud EU-a presudio je da sve mjere koje se odnose na zaštitu i sprječavanje sekundarne viktimizacije optuženiku moraju osigurati pošteno suđenje.⁷³⁴

Prema pravu Vijeća Europe ESLJP je presudio da je država dužna zaštititi interese žrtava, uključujući žrtve koje kao svjedoci sudjeluju u kaznenom postupku. Njihovi interesi prema odredbama EKLJP-a, kao što su članci 2. i 8., moraju se usporediti s interesima obrane⁷³⁵. ESLJP je donio niz presuda koje se odnose na seksualno zlostavljanje u postupcima u kojima su djeca svjedočila protiv navodnih počinitelja. ESLJP je prepoznao da su kazneni postupci zbog seksualnog zlostavljanja „često vrlo neugodni za žrtvu, posebno ako je se protiv njezine volje suoči s tuženikom”, a to je još izraženije kad je riječ o djeci⁷³⁶. ESLJP stoga smatra da se u takvim slučajevima mogu poduzeti određene mjere kako bi se zaštitila djeca žrtve. Međutim, napomenuo je i da takve mjere ne smiju ugroziti zadovoljavajuće i učinkovito ostvarivanje prava obrane te da će pravosudna

732 Sud EU-a, C-105/03, *Kazneni postupak protiv Maria Pupino* [VV], 16. lipnja 2005.

733 *Ibid.*, t. 53.

734 *Ibid.*, t. 59.

735 ESLJP, *Doorson protiv Nizozemske*, br. 20524/92, 26. ožujka 1996.

736 ESLJP, *S. N. protiv Švedske*, br. 34209/96, 2. srpnja 2002., t. 47.

tijela možda morati poduzeti mjere kojima bi se umanjile prepreke s kojima je suočena obrana⁷³⁷.

Primjer: u predmetu *Kovač protiv Hrvatske*,⁷³⁸ dvanaestogodišnja djevojčica svjedočila je pred istražnim sudcem da je podnositelj zahtjeva nad njom počinio bludne radnje. Podnositelj zahtjeva nije bio prisutan ni zastupan tijekom navedenog svjedočenja niti mu je pružena prilika da opovrgne izjavu žrtve. ESLJP je ponovio da se u pravilu svi dokazi moraju predložiti u prisutnosti optuženika tijekom javne rasprave s ciljem dobivanja protuar-gumenata. Ako se iskazi dobiveni tijekom policijske istrage ili sudske istrage upotrebljavaju u svrhu dokazivanja, to samo po sebi nije u suprotnosti s člankom 6., uz uvjet da se optuženiku na primjeren i pravilan način pruži mogućnost da ospori vjerodostojnost i ispituje svjedoka koji svjedoči protiv njega, dok potonji daje svoj iskaz ili u kasnijoj fazi postupka. U slučaju podnositelja zahtjeva izjave žrtve bile su jedini izravni dokaz o činjenicama koje su ga teretile i taj je dokaz bio presudan da sud donese osuđujuću presudu. Međutim, podnositelj zahtjeva nije mogao osporiti ili dobiti odgovor od nacionalnih sudova na svoju pritužbu u tom pogledu. Povrh toga, stvarna izjava žrtve nikada nije pročitana pred sudom. Umjesto toga, sudac je samo napomenuo da je ona potvrdila svoju izjavu koju je iznijela pred istražnim sudcem. ESLJP je stoga zaključio da podnositelj zahtjeva nije dobio pošteno suđenje, čime je prekršen članak 6. stavak 1. u vezi s člankom 6. stavkom 3. točkom (d) EKLJP-a.

Primjer: u predmetu *S. N. protiv Švedske*⁷³⁹ desetogodišnji dječak policiji je dao iskaz da ga je podnositelj zahtjeva seksualno zlostavljao. Dječaka je dva puta ispitao policijski inspektor, vrlo iskusan u slučajevima zlostavljanja djece. Oba su razgovora snimana, prvi videozapisom, a drugi samo zvučno. Odvjetnik podnositelja zahtjeva nije prisustvovao drugom razgovoru, ali je s policijskim inspektorom dogovorio o kojim pitanjima treba razgovarati. Tijekom suđenja okružni sud reproducirao je snimke razgovora s djetetom, ali ga nije ispitao uživo. ESLJP je naposljetku osudio podnositelja zahtjeva, oslanjajući se gotovo isključivo na iskaze djeteta.

737 ESLJP, *Bocos-Cuesta protiv Nizozemske*, br. 54789/00, 10. studenoga 2005; ESLJP, *A. L. protiv Finske*, br. 23220/04, 27. siječnja 2009; ESLJP, *W. protiv Finske*, br. 14151/02, 24. travnja 2007; ESLJP, *Kovač protiv Hrvatske*, br. 503/05, 12. srpnja 2007.

738 ESLJP, *Kovač protiv Hrvatske*, br. 503/05, 12. srpnja 2007.

739 ESLJP, *S. N. protiv Švedske*, br. 34209/96, 2. srpnja 2002.

Drugostupanjski je sud potvrdio presudu. Zaključio je da je policijsko ispitivanje pružilo dovoljno dokaza da bi se utvrdila krivnja podnositelja zahtjeva, iako je priznao da nije bilo dovoljno stručnih dokaza koji bi potkrijepili navode djeteta, koji su dijelom bili neprecizni. ESLJP se složio da u slučajevima seksualnog zlostavljanja unakrsno ispitivanje svjedoka nije uvijek moguće te da se s iskazima svjedoka u takvim slučajevima mora postupati vrlo oprezno. Iako su izjave djeteta bile gotovo jedini dokaz protiv optuženika, postupak je u cijelosti bio pošten. Videozapis je prikazan tijekom suđenja i saslušanja žalbe, prijepis drugog razgovora pročitan je pred okružnim sudom, a audiozapis je reproduciran pred drugostupanjskim sudom. To znači da je podnositelj zahtjeva imao prilike osporiti svjedočenje i vjerodostojnost djeteta tijekom kaznenog postupka. Stoga nije došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke (d) EKLJP-a.

Sudska praksa ESLJP-a ne odnosi se samo na postizanje ravnoteže između zaštite djece žrtava i prava optuženika na pošteno suđenje, nego i na zaštitu prava na život svjedoka i njihovih obitelji, uključujući djecu, u skladu s člankom 2. EKLJP-a, kao što je vidljivo u sljedećem primjeru.

Primjer: predmet *R. R. i drugi protiv Mađarske*⁷⁴⁰ odnosi se na zatvorenika koji je na javnoj raspravi svjedočio o svojim aktivnostima trgovine drogom te je, zajedno sa suprugom i dvoje djece, uključen u službeni program zaštite svjedoka zbog opasnosti od osвете. Kad su nadležna tijela shvatila da je zatvorenik i dalje u kontaktu s kriminalnim skupinama, isključile su njega i njegovu obitelj iz programa zbog kršenja uvjeta tog programa. Na temelju članka 2. EKLJP-a obitelj je tvrdila da su isključivanjem iz programa zaštite svjedoka njihovi životi bili ugroženi zbog opasnosti od osвете mafije. ESLJP se složio da su uključivanje podnositeljâ zahtjeva u program zaštite svjedoka i suradnja oca s nadležnim tijelima upućivali na to da su njihovi životi bili ugroženi kad je mjera izvorno uvedena. Budući da razlog za prekid zaštite u okviru programa nije bilo smanjenje te opasnosti, nego kršenje uvjeta, ESLJP je smatrao kako nadležna tijela nisu dokazala da je opasnost prestala postojati. Nadalje, nije bilo nerazumno pretpostaviti da će, nakon oduzimanja zaštitnih identiteta obitelji njihovi stvarni identiteti i boravište postati dostupni svima koji im žele nauditi. Na taj su način nadležna tijela su obitelj izložila mogućoj životnoj opasnosti i tako prekršila članak 2. EKLJP-a.

⁷⁴⁰ ESLJP, *R. R. i drugi protiv Mađarske*, br. 19400/11, 4. prosinca 2012.

Primjer: predmet *X i drugi protiv Bugarske* odnosio se na optužbe za seksualno zlostavljanje djece u sirotištu. U postupovnom dijelu ESLJP je presudio da su bugarska nadležna tijela prekršila svoju postupovnu obvezu na temelju članka 3. EKLJP-a, na temelju koje su bila dužna učinkovito istražiti dokazive tvrdnje o mučenju ili nečovječnom odnosno ponižavajućem postupanju⁷⁴¹. Premda su bugarska nadležna tijela poduzela niz istražnih koraka, ESLJP je utvrdio da oni nisu dosegнули potrebnu razinu „učinkovitosti”. Jedan od razloga za to bilo je nepoduzimanje koraka kako bi se žrtve uključile u istragu. U svojem tumačenju članka 3. ESLJP je uzeo u obzir druge primjenjive međunarodne instrumente, a posebno Konvenciju iz Lanzarotea.

U članku 31. Konvencije iz Lanzarotea navode se opće mjere zaštite koje države članice trebaju poduzeti za zaštitu prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe u svojstvu svjedoka, u svim fazama istrage i kaznenog postupka (članak 31. stavak 1.). Te mjere uključuju informacije o njihovim pravima koja imaju kao žrtve, dostupnim uslugama i općem napredovanju istrage ili postupka, zaštiti privatnosti i sigurnosti (uključujući informacije o puštanju osobe protiv koje je pokrenut kazneni progon ili osuđene osobe na slobodu) i izbjegavanju kontakta između žrtava i počinitelja u prostorijama suda ili tijela za izvršavanje zakonodavstva. Uz to, člankom 31. propisuje se da žrtve moraju imati pristup pravnoj pomoći (članak 31. stavak 3.). Pružene informacije moraju se prilagoditi dobi i zrelosti djeteta te biti na jeziku koji ono razumije (članak 31. stavak 6.).

U *Smjernicama Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*⁷⁴² također se navodi da se mora uzeti u obzir djecu koji su žrtve i svjedoci, posebno kad svjedoče u sudskim postupcima. U smjernicama se države članice poziva da „učine sve što mogu [...] kako bi djeca svjedočila u najpovoljnijem okruženju i najprikladnijim uvjetima, uzimajući u obzir njihovu dob, zrelost i razinu razumijevanja te sve eventualne poteškoće u komunikaciji”⁷⁴³. U tu svrhu treba angažirati odgovarajuće stručnjake te bi, primjerice, trebalo poticati uzimanje audiovizualnih izjava. Djeca u kaznenim predmetima također trebaju imati priliku svjedočiti

741 ESLJP, *X i drugi protiv Bugarske*, br. 22457/16, 2. veljače 2021., t. 192. i 228.; vidjeti i [odjeljak 7.1.1.](#)

742 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.; vidjeti i EU, FRA (2015.), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u kaznenim i građanskim postupcima u 10 država članica EU-a), 5. svibnja 2015.

743 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010., t. 64.

bez prisutnosti navodnog počinitelja. Smjernicama se naglašava da se tim pristupom prilagođenim djeci treba poštovati pravo drugih strana na osporavanje sadržaja izjava djeteta. Uz to, smjernicama se propisuje da je potrebno zaštititi privatnost i obiteljski život djece svjedoka (odjeljak IV.(a)(9)) te da se postupci po mogućnosti trebaju održavati iza zatvorenih vrata.

Prema međunarodnom pravu položaj djece žrtava izričito je priznat člankom 39. *Konvencije UN-a o pravima djeteta*. Tom se odredbom propisuje da države stranke moraju poduzeti sve odgovarajuće mjere za promicanje fizičkog i psihičkog oporavka te društvene reintegracije djece žrtava. Oporavak i reintegracija moraju se odvijati u sredini koja potiče djetetovo zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo.

Važno je napomenuti i da je UN donio smjernice *Guidelines on justice in matters involving child victims and witnesses of crime*⁷⁴⁴ (Smjernice o pravosuđu u predmetima u kojima sudjeluju djeca žrtve i svjedoci kaznenih djela). U tim smjernicama poziva se na postupanje s djecom žrtvama i svjedocima na način „prilagođen djetetu“, što „označava pristup kojim se uravnotežuje djetetovo pravo na zaštitu i uzimaju u obzir individualne potrebe i mišljenja djeteta“⁷⁴⁵. Smjernice sadrže detaljne upute za provedbu tih aspekata. Odbor UN-a za prava djeteta u svojoj je općoj napomeni također naglasio važnost tih smjernica UN-a iz članka 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta (pravo djeteta na saslušanje)⁷⁴⁶. Odbor smatra da djeca žrtve i svjedoci kaznenog djela moraju dobiti priliku u cijelosti ostvariti svoje pravo na slobodno izražavanje mišljenja, što posebno „znači da je potrebno uložiti sve napore kako bi se osiguralo da se s djetetom žrtvom i/ili svjedokom savjetuje o važnim pitanjima sudjelovanja u predmetu koji se razmatra te da mu se omogući slobodno izražavanje stavova i pitanja, na vlastiti način, o njegovu sudjelovanju u kaznenom postupku“⁷⁴⁷. Odbor tvrdi i da je „pravo djeteta žrtve i svjedoka [...] povezano s pravom na informiranje o pitanjima kao što su dostupnost zdravstvenih, psiholoških

744 UN, Gospodarsko i socijalno vijeće, Rezolucija 2005/20, *Guidelines on justice in matters involving child victims and witnesses of crime* (Smjernice o pravosuđu u predmetima u kojima sudjeluju djeca žrtve i svjedoci kaznenih djela), 22. srpnja 2005.

745 *Ibid.*, t. 9.(d).

746 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2009.), *Opća napomena br. 12 o pravu djeteta da ga se sasluša*, CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009., t. 62.–64.; Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2019.), *Opća napomena br. 24 o pravima djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/C/GC/24, 18. rujna 2019.

747 Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2019.), *Opća napomena br. 24 o pravima djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/C/GC/24, 18. rujna 2019., t. 63.

i socijalnih usluga, ulogom djeteta žrtve i/ili svjedoka, načinima provedbe ,ispitivanja', postojećim mehanizmima za podršku djeteta pri podnošenju tužbe te sudjelovanju u istragama i sudskim postupcima, konkretnim mjestom i vremenom održavanja saslušanja, dostupnošću zaštitnih mjera, mogućnostima dobivanja naknade i mogućnostima žalbe”⁷⁴⁸.

⁷⁴⁸ *Ibid.*, t. 64.

Dodatna literatura

Poglavlje 1.

Uvod u europsko pravo djeteta: kontekst i ključna načela

Vijeće Europe (2016.), *Strategija za osobe s invaliditetom 2017. – 2023.*, 30. studenoga 2016.

Vijeće Europe (2018.), *Strategija za borbu protiv terorizma (2018. – 2022.)*, CM(2018)86-addfinal, 4. srpnja 2018.

Vijeće Europe (2018.), *Strategija za rodnu ravnopravnost 2018. – 2023.*, 7. ožujka 2018.

Vijeće Europe, Odbor ministara (2022.), *Strategija Vijeća Europe o pravima djeteta (2022. – 2027.)*, 23. veljače 2022.

Vijeće Europe, Odbor ministara (2020.), *Strateški akcijski plan Vijeća Europe za uključivanje Roma i romske skupine Travellers (2020. – 2025.)*, CM(2019)161-final, 22. siječnja 2020.

Vijeće Europe, Odbor ministara (2020.), *Strategija sektora za mlade 2030.*, CM/Res(2020)2, 22. siječnja 2020.

Vijeće Europe, Odbor ministara (2021.), *Aksijski plan o zaštiti ranjivih osoba u kontekstu migracija i azila u Europi (2021. – 2025.)*, CM(2021)67, 5. svibnja 2021.

Vijeće Europe, Odbor za bioetiku (DH-BIO) (2019.), *Strateški akcijski plan za ljudska prava i tehnologije u biomedicini (2020. – 2025.)*, CM(2019)198, 18. prosinca 2019.

ECSR (2018.), Digest of the case law of the European Committee of Social Rights (Pregled sudske prakse Europskog odbora za socijalna prava), prosinac 2018.

EU, Vijeće Europske unije (2021.), *Preporuka Vijeća (EU) 2021/1004 o uspostavi europskog jamstva za djecu*, SL 2021 L 223, 22. lipnja 2021.

EU, Europska komisija (2012.), *Europska strategija za bolji internet za djecu*, COM/2012/0196 final, 2. svibnja 2012.

EU, Europska komisija (2021.), *Strategija EU-a o pravima djeteta*, 2021.

EU, Europski parlament, Vijeće Europske unije, Europska komisija (2007.), *Objašnjenja koja se odnose na Povelju Europske unije o temeljnim pravima*, SL 2007 C 303, 14. prosinca 2007.

FRA (2010.), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union* (Utvrdjivanje pokazatelja za zaštitu, poštovanje i promicanje prava djeteta u Europskoj uniji), Luxembourg, Ured za publikacije Europske unije, listopad 2010.

UNICEF, Istraživački centar Innocenti (2007.), *Law reform and the implementation of the convention on the rights of the child* (Reforma prava i provedba Konvencije o pravima djeteta), prosinac 2007.

UNICEF, Istraživački centar Innocenti (2013.), *Championing children's rights: A global study of independent human rights institutions for children* (Borba za prava djeteta: globalna studija neovisnih institucija za ljudska prava djeteta), listopad 2012.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2009.), *Opća napomena br. 12 o pravu djeteta da ga se sasluša*, CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2013.), *Opća napomena br. 14 o pravu djeteta da je njegov najbolji interes od primarnog značaja* (članak 3. stavak 1.), CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013.

Poglavlje 2.

Građanska prava i slobode

Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.

Vijeće Europe (2016.), *Child participation assessment tool* (Alat za procjenu sudjelovanja djece), ožujak 2016.

Vijeće Europe (2019.), *Media regulatory authorities and protection of minors* (Regulatorna tijela za medije i zaštita maloljetnika), Strasbourg, Council of Europe Publishing, 10. travnja 2019.

Vijeće Europe (2020.), *Listen – act – change – Council of Europe handbook on children’s participation for professionals working for and with children* (Slušaj – djeluj – promijeni – priručnik Vijeća Europe o sudjelovanju djece za stručnjake koji rade za djecu i s djecom), listopad 2020.

FRA (2010.), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union* (Utvrdjivanje pokazatelja za zaštitu, poštovanje i promicanje prava djeteta u Europskoj uniji), Luxembourg, Ured za publikacije, 4. studenoga 2010.

FRA (2014.), *Pravosuđe prilagođeno djeci: Ključni pojmovi*, Luxembourg, Ured za publikacije, 29. rujna 2014.

FRA i ESLJP (2018.), *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, Luxembourg, Ured za publikacije, 21. ožujka 2018.

Poglavlje 3.

Ravnopravnost i nediskriminacija

Vijeće Europe (2014.), *LGBTI children have the right to safety and equality* (LGBTI djeca imaju pravo na sigurnost i ravnopravnost), Napomena povjerenika Vijeća Europe za ljudska prava, 2. listopada 2014.

Vijeće Europe, Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina (2006.), *Commentary on Education under the Framework Convention*

for the Protection of National Minorities (Komentar o obrazovanju na temelju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina), ACFC/25DOC(2006)002, 2. ožujka 2006.

EU, Europska komisija (2020.), *Unija ravnopravnosti: strateški okvir EU-a za ravnopravnost, uključivanje i sudjelovanje Roma*, COM(2020) 620 final, 7. listopada 2020.

EU, Europska komisija (2020.), *Unija ravnopravnosti: Strategija o ravnopravnosti LGBTIQ osoba 2020.–2025.*, COM(2020) 698 final, 12. studenoga 2020.

EU, Europska komisija (2021.), *Izvešće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću o primjeni Direktive Vijeća 2000/43/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo („Direktive o rasnoj jednakosti“) i Direktive Vijeća 2000/78/EZ o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja („Direktive o jednakosti pri zapošljavanju“)*, COM(2021) 139 final, Bruxelles, 19. ožujka 2021.

Europska mreža pravnih stručnjaka u području borbe protiv diskriminacije, O’Dempsey, D. i Beale, A. (2011.), *Age and employment* (Dob i zapošljavanje), Luxembourg, Ured za publikacije, 17. studenoga 2011.

FRA (2011.), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States* (Migranti s nezakonitim boravkom: pristup zdravstvenoj zaštiti u 10 država članica Europske unije), Luxembourg, Ured za publikacije, 11. listopada 2011.

FRA (2018.), *Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji: Romi – odabrani rezultati*, Luxembourg, Ured za publikacije, 29. studenoga 2016.

FRA (2017.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results* (Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji – glavni rezultati), Luxembourg, Ured za publikacije, 6. prosinca 2017.

FRA (2020.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality* (EU-LGBTI II – Dug put do ravnopravnosti LGBTI osoba), Luxembourg, Ured za publikacije, 14. svibnja 2020.

FRA i ESLJP (2018.), *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, Luxembourg, Ured za publikacije, 21. ožujka 2018.

Poglavlje 4.

Pitanja osobnog identiteta

Vijeće Europe (2015.), *Human rights and intersex people* (Ljudska prava i interseksualne osobe), tematski rad koji je objavio povjerenik Vijeća Europe za ljudska prava, 2015.

FRA (2015.), *The fundamental rights situation of intersex people* (Temeljna prava interseksualnih osoba), FRA Focus, Beč, 12. svibnja 2015.

Poglavlje 5.

Obiteljski život

FRA (2014.), *Skrbništvo nad djecom kojoj je uskraćena roditeljska skrb: Priručnik za poboljšanje sustava skrbništva radi ispunjavanja posebnih potreba djece žrtava trgovine*, Luxembourg, Ured za publikacije, 30. lipnja 2014.

Poglavlje 6.

Alternativa obiteljskoj skrbi i posvajanju

Vijeće Europe (2013.), *Securing children's rights – A guide for professionals working in alternative care* (Osiguranje dječjih prava – priručnik za stručnjake u području alternativne skrbi), prosinac 2013.

EU, Europski parlament, EPRS, Odjel za europsku dodanu vrijednost (2016.), *Cross-border recognition of adoptions – European added value assessment* (Prekogranično priznavanje posvojenja – procjena europske dodane vrijednosti), 30. studenoga 2016.

Europska mreža ustanova za skrbništvo (2011.), *Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners, Guardianship in practice, final report* (Skrb o maloljetnicima bez pratnje: minimalni standardi, čimbenici rizika i preporuke za stručnjake, Skrbništvo u praksi, završno izvješće), Utrecht, listopad 2011.

FRA (2014.), *Skrbništvo nad djecom kojoj je uskraćena roditeljska skrb: Priručnik za poboljšanje sustava skrbništva radi ispunjavanja posebnih potreba djece žrtava trgovine*, Luxembourg, Ured za publikacije, 30. lipnja 2014.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2006.), *Opća napomena br. 7 (2005.): Provedba prava djeteta u ranom djetinjstvu*, 20. rujna 2006.

Ujedinjeni narodi, Opća skupština (2010.), *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*.

Ujedinjeni narodi, Vijeće za ljudska prava (2009.), *Smjernice Ujedinjenih naroda za alternativnu skrb o djeci*, UN-ov dok. A/HRC/11/L.13, 15. lipnja 2009.

Poglavlje 7.

Zaštita djece od nasilja i iskorištavanja

Vijeće Europe (2005.), *Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima*, CETS br. 197, 2005.

Vijeće Europe (2018.), *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe* (Sigurni u školi: odgovor obrazovnog sektora na nasilje na temelju seksualne orijentacije, rodnog identiteta/izražavanja ili spolnih karakteristika u Europi), studeni 2018.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)* (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Special report: Protecting children affected by the refugee crisis from sexual exploitation and sexual abuse* (Posebno izvješće: zaštita djece pogođene izbjegličkom krizom od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja), 3. ožujka 2017.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2018.), *2nd implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The strategies* (Drugo izvješće o provedbi: zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu osoba od povjerenja: strategije), 31. siječnja 2018.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2019.), *Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children* (Mišljenje o seksualno sugestivnim ili eksplicitnim slikama i/ili videozapisima djece koje izrađuju, dijele i primaju djeca), 6. lipnja 2019.

EU (2020.), *Strategija EU-a za prava žrtava (2020. – 2025.)*, COM(2020) 258 final, Bruxelles, 24. lipnja 2020.

EU, Europska komisija (2020.), *Strategija EU-a o pravima djeteta i europsko jamstvo za djecu*, svibanj 2020.

EU, Europska komisija (2021.), *Strategija EU-a za suzbijanje trgovine ljudima 2021. – 2025.*, COM(2021) 171, 14. travnja 2021.

FRA (2009.), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices* (Trgovina djecom u Europskoj uniji: izazovi, perspektive i dobra praksa), Luxembourg, Ured za publikacije, 7. srpnja 2009.

FRA (2015.), *Severe labour exploitation: Workers moving within or into the European Union – States' obligations and victims' rights* (Teško iskorištavanje na radu: radnici koji se sele na području EU-a ili u EU, obveze država i prava žrtava), Luxembourg, Ured za publikacije, 2. lipnja 2015.

FRA (2015.), *Violence against children with disabilities: Legislation, policies and programmes in the EU* (Nasilje nad djecom s invaliditetom: zakonodavstvo, politika i programi u EU-u), Luxembourg, Ured za publikacije, 2. prosinca 2015.

UNICEF (2006.), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children* (Iza zatvorenih vrata: utjecaj nasilja u obitelji na djecu).

UNICEF i SZO (2020.), *COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home* (COVID-19: zaštita djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja kod kuće), 1. svibnja 2020.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2009.), *Opća napomena br. 12 (2009.): Pravo djeteta da ga se sasluša*, CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2011.), *Opća napomena br. 13 (2011.): Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja*, CRC/C/GC/13, 18. travnja 2011.

Poglavlje 8.

Gospodarska, socijalna i kulturna prava te odgovarajući životni standard

Vijeće Europe (2019.), *Protecting the child from poverty: The role of rights in the Council of Europe* (Zaštita djece od siromaštva: uloga prava u Vijeću Europe), Strasbourg, Ured za publikacije, 14. studenoga 2019.

Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), *Guidelines on child-friendly health care* (Smjernice o zdravstvenoj skrbi prilagođenoj djeci), 21. rujna 2011.

Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (2016.), *Rezolucija br. 2139 (2016.), Osiguranje pristupa zdravstvenoj zaštiti za svu djecu u Europi*, 25. studenoga 2016.

Vijeće Europe, Parlamentarna skupština (2019.), *Rezolucija br. 2284 (2019.), Ispunjavanje zdravstvenih potreba adolescenata u Europi*, 24. svibnja 2016.

EU, Europska komisija (2020.), *Feasibility study for a child guarantee – Final report* (Studija izvedivosti za potrebe jamstva za djecu, završno izvješće), ožujak 2020.

FRA (2018.), *Combating child poverty: An issue of fundamental rights* (Suzbijanje siromaštva djece: pitanje temeljnih prava), Luxembourg, Ured za publikacije, 17. listopada 2018.

Poglavlje 9.

Migracije i azil

Vijeće Europe (2017.), *Age assessment: Council of Europe member states' policies, procedures and practices respectful of children's rights in the context of*

migration (Procjena dobi: politike, postupci i praksa država članica Vijeća Europe kojima se poštuju prava djeteta u kontekstu migracija), rujan 2017.

Vijeće Europe (2018.), *How to convey child-friendly information to children in migration: A handbook for frontline professionals* (Kako djeci u kontekstu migracija prenijeti informacije prilagođene njima: priručnik za stručnjake na terenu), Strasbourg, Council of Europe Publishing, prosinac 2018.

Vijeće Europe (2018.), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH)* (Pravni i praktični aspekti djelotvornih alternativa zadržavanju u kontekstu migracija – analiza Upravljačkog odbora za ljudska prava (CDDH)), 7. prosinca 2017.

EASO (2018.), *Praktični vodič za procjenu dobi*, drugo izdanje, Luxembourg, Ured za publikacije.

EASO (2021.), *Age assessment practices in EU+ countries: Updated findings* (Praksa za procjenu dobi u državama skupine EU+: ažurirani zaključci), Luxembourg, Ured za publikacije, srpanj 2021.

Odbor Europskog parlamenta za građanske slobode (2013.), *Izvešće o situaciji maloljetnika bez pratnje u EU-u*, 2012/2263(INI), 26. kolovoza 2013.

Eurydice, Europska komisija (GU za obrazovanje i kulturu) (2009.), *Integrating immigrant children into schools in Europe* (Integracija djece imigranata u školama u Europi), travanj 2009.

FRA (2010.), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States* (Razdvojena djeca tražitelji azila u državama članicama EU-a), Luxembourg, Ured za publikacije, 7. prosinca 2010.

FRA (2011.), *Temeljna prava migranata u nereguliranoj situaciji u Europskoj uniji*, Luxembourg, Ured za publikacije, 7. travnja 2017.

FRA (2011.), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States* (Migranti s nezakonitim boravkom: pristup zdravstvenoj zaštiti u 10 država članica Europske unije), Luxembourg, Ured za publikacije, 11. listopada 2011.

FRA (2017.), *Together in the EU: Promoting the participation of migrants and their descendants* (Zajedno u EU-u: promicanje sudjelovanja migranata i njihovih potomaka), Luxembourg, Ured za publikacije, 15. ožujka 2017.

FRA (2019.), *Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges* (Integracija mladih izbjeglica u EU-u; Luxembourg, Ured za publikacije, 19. studenoga 2019.

FRA (2020.), *Relocating unaccompanied children: Applying good practices to future schemes* (Premještanje djece bez pratnje: primjena dobre prakse na buduće sustave), Luxembourg, Ured za publikacije, 11. svibnja 2020.

FRA i ESLJP (2020.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, Luxembourg, Ured za publikacije, 17. prosinca 2020.

Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice (2018.), *The 'essential right' to family unity of refugees and others in need of international protection in the context of family reunification* („Osnovno pravo” na jedinstvo obitelji izbjeglica i drugih osoba kojima je potrebna međunarodna zaštita u kontekstu spajanja obitelji), Legal and Protection Policy Research Series, Ženeva, Odjel za međunarodnu zaštitu, siječanj 2018.

Ujedinjeni narodi (2019.), *Zajednička opća napomena br. 3 (2017.) Odbora za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji i br. 22 (2017.) Odbora za prava djeteta o općim načelima u pogledu ljudskih prava djeteta u kontekstu međunarodnih migracija*, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16. studenoga 2017.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2005.), *Opća napomena br. 6 (2005.): Postupanje s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom izvan njihove zemlje podrijetla*, CRC/GC/2005/6, 1. rujna 2005.

Poglavlje 10.

Zaštita osobnih podataka i potrošača

Vijeće Europe, Savjetodavni odbor za Konvenciju za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka (Konvencija br. 108) (2019.), *Children's data protection in education systems: Challenges and possible remedies*

(Zaštita podataka djece u obrazovnim sustavima: izazovi i moguća rješenja), 11. rujna 2019.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2017.), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)* (Interpretativno mišljenje o primjenjivosti Konvencije iz Lanzarotea na seksualno zlostavljanje djece olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT)), 12. svibnja 2017.

Vijeće Europe, Odbor za Konvenciju iz Lanzarotea (2018.), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment* (Smjernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju), Preporuka Odbora ministara CM/Rec(2018), rujan 2018.

Povjerenica Vijeća Europe za ljudska prava (2019.), *Umjetna inteligencija: Deset koraka za zaštitu ljudskih prava*, 14. svibnja 2019.

FRA (2018.), *Priručnik o europskom zakonodavstvu o zaštiti podataka – Izdanje iz 2018.*, Luxembourg, Ured za publikacije, 25. svibnja 2018.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2021.), *Opća napomena br. 25 (2021.) o pravima djeteta u okviru digitalnog okruženja*, CRC/C/GC/25, 24. ožujka 2021.

Poglavlje 11.

Prava djece u kaznenopravnim i alternativnim (nepravosudnim) postupcima

Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci*, 17. studenoga 2010.

EU, Europska komisija (2014.), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union* (Sažetak kontekstualnog pregleda sudjelovanja djece u kaznenim sudskim postupcima u 28 država članica Europske unije), Luxembourg, Ured za publikacije Europske unije (Ured za publikacije), 16. travnja 2014.

FRA (2014.), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results* (Nasilje nad ženama: istraživanje provedeno diljem Europske unije, glavni rezultati), Luxembourg, Ured za publikacije, 5. ožujka 2014.

FRA (2014.), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims* (Žrtve kaznenih djela u EU-u: opseg i vrsta podrške žrtvama), Luxembourg, Ured za publikacije, 12. siječnja 2015.

FRA (2015.), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci: stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u kaznenim i građanskim postupcima u 10 država članica EU-a), Luxembourg, Ured za publikacije, 5. svibnja 2015.

FRA (2017.), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States* (Pravosuđe prilagođeno djeci: stajališta i iskustva djece koja sudjeluju u sudskim postupcima kao žrtve, svjedoci ili stranke u devet država članica EU-a), Luxembourg, Ured za publikacije, 22. veljače 2017.

FRA (2018.), *Children’s rights and justice – Minimum age requirements in the EU* (Prava djece i pravosuđe – minimalni zahtjevi u pogledu dobi u EU-u), Luxembourg, Ured za publikacije, 25. travnja 2018.

FRA (2018.), *Mapping minimum age requirements: Children’s rights and justice* (Kartiranje minimalnih zahtjeva u pogledu dobi: prava djeteta i pravosuđe), Luxembourg, Ured za publikacije, 25. travnja 2018.

FRA i ESLJP (2016.), *Priručnik o europskom pravu u području pristupa pravosuđu*, Luxembourg, Ured za publikacije, 22. lipnja 2016.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2007.), *Opća napomena br. 10 (2007.): prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/c/GC/10, 25. travnja 2007.

Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta (2019.), *Opća napomena br. 24 (2019.): Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, CRC/C/GC/24, 18. rujna 2019.

Sudska praksa

Sudska praksa Suda Europske unije

<i>A and S protiv Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-550/16, 12. travnja 2018.	200, 211
<i>A protiv B</i> , C-262/21 PPU, 2. kolovoza 2021.	90, 109
<i>Alfredo Rendón Marín protiv Administración del Estado</i> , C-165/14, 13. rujna 2016.	76, 86
<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) (C-468/10) i Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) (C-469/10) protiv Administración del Estado</i> , spojeni predmeti C-468/10 i C-469/10, 24. studenoga 2011.	229
<i>B. M. M. (C-133-19 i C-136/19), B. S. (C-133/19), B. M. (C-136/19), B. M. O. (C-137/19) protiv État belge</i> , spojeni predmeti C-133/19, C-136/19 i C-137/19, 16. srpnja 2020.	210
<i>Barbara Mercredi protiv Richard Chaffe</i> , C-497/10 PPU, 22. prosinca 2010.	89, 97, 99
<i>Baumbast i R protiv Secretary of State for the Home Department</i> , C-413/99, 17. rujna 2002.	169, 179, 220
<i>Carlos Garcia Avello protiv Belgije</i> , C-148/02, 2. listopada 2003.	77
<i>Donato Casagrande protiv Landeshauptstadt München</i> , C-9/74, 3. srpnja 1974.	169, 179
<i>Doris Povse protiv Mauro Alpago</i> , C-211/10 PPU, 1. srpnja 2010.	90, 108
<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH protiv Avides Media AG</i> , C-244/06, 14. veljače 2008.	31, 236, 15, 228

<i>E. protiv B.</i> , C-436/13, 1. listopada 2014.	89, 98
<i>Europski parlament protiv Vijeća Europske unije</i> , C-540/03, 27. lipnja 2006.	32
<i>Gerardo Ruiz Zambrano protiv Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , C-34/09, 8. ožujka 2011.	76, 220
<i>Health Service Executive protiv S. C. i A. C.</i> , C-92/12 PPU, 26. travnja 2012.	120
<i>J. McB. protiv L. E.</i> , C-400/10 PPU, 5. listopada 2010.	92
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung protiv Komisije Europskih zajednica</i> , C-4/73, 14. svibnja 1974.	29
<i>Janko Rottmann protiv Freistaat Bayern</i> , C-135/08, 2. ožujka 2010.	86
<i>Jasna Detiček protiv Maurizio Sgueglia</i> , C-403/09 PPU, 23. prosinca 2009.	97
<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga protiv Simone Pelz</i> , C-491/10 PPU, 22. prosina 2010.	32, 36, 44, 90, 107, 108
<i>Kazneni postupak protiv Maria Pupino</i> [VV], C-105/03, 16. lipnja 2005. 244, 263, 264	
<i>Kazneni postupak protiv X</i> , C-507/10, 21. prosinca 2011.	263
<i>Konstantinos Maistrellis protiv Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaionaton</i> , C-222/14, 16. srpnja 2015.	194
<i>Kunqian Catherine Zhu i Man Lavette Chen protiv Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19. listopada 2004.	52, 64, 85
<i>London Borough of Harrow protiv Nimco Hassan Ibrahim and Secretary of State for the Home Department</i> , C-310/08, 23. veljače 2010.	180, 220
<i>LW protiv Bundesrepublik Deutschland</i> , C-91/20, 9. studenoga 2021.	199, 205
<i>Tjebbes i drugi protiv Minister van Buitenlandse Zaken</i> , C-221/17, 12. ožujka 2019.	86
<i>M. J. E. Bernini protiv Minister van Onderwijs en Wetenschappen</i> , C-3/90, 26. veljače 1992.	179
<i>M.A. protiv État belge</i> , C-112/20, 11. ožujka 2021.	221
<i>María Martínez Sala protiv Freistaat Bayern</i> , C-85/96, 12. svibnja 1998.	194
<i>Maria Teixeira protiv London Borough of Lambeth i Secretary of State for the Home Department</i> , C-480/08, 23. veljače 2010.	180, 220
<i>Murat Dereci i drugi protiv Bundesministerium für Inneres</i> , C-256/11, 15. studenoga 2011.	221
<i>Neli Valcheva protiv Georgiosa Babanarakisa</i> , C-335/17, 31. svibnja 2018.	90, 99
<i>OL protiv PQ</i> , C-111/17 PPU, 8. lipnja 2017.	90, 90, 109

<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH protiv Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i> , C-36/02, 14. listopada 2004.	228, 237
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie protiv Salah Al Chodor i drugi</i> , C-528/15, 15. ožujka 2017.	200, 215
<i>Productores de Música de España (Promusicae) protiv Telefónica de España SAU [VV]</i> , C-275/06, 29. siječnja 2008.	229
<i>S. Coleman protiv Attridge Law i Steve Law</i> , C-303/06, 17. srpnja 2008.	52, 53, 66
<i>SM protiv Entry Clearance Officer, UK Visa Section</i> , C-129/18, 26. ožujka 2019.	89
<i>Stadt Wuppertal protiv Maria Elisabeth Bauer i Volker Willmeroth protiv Martina Broßonn</i> , spojeni predmeti C-569/16 i C-570/16, 6. studenoga 2018.	173
<i>Stefan Grunkin i Dorothee Regina Paul [VV]</i> , C-353/06, 14. listopada 2008.	77
<i>The Queen, na zahtjev MA i drugi protiv Secretary of State for the Home Department</i> , C-648/11, 6. lipnja 2013.	201, 222
<i>TQ protiv Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i> , C-441/19, 14. siječnja 2021.	201, 222, 223
<i>Yoshikazu Iida protiv Stadt Ulm</i> , C-40/11, 8. studenoga 2012.	221
<i>Z protiv A Government Department i The Board of Management of a Community School [VV]</i> , C363/12, 18. ožujka 2014.	194
<i>Zoi Chatzi protiv Ypourgos Oikonomikon</i> , C-149/10, 16. rujna 2010.	194
<i>Zubair Haqbin protiv Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers</i> , C-233/18 12. studenoga 2019.	171, 189

Sudska praksa Europskog suda za ljudska prava

<i>A i B protiv Hrvatske</i> , br. 7144/15, 20. lipnja 2019.	148
<i>A. B. i drugi protiv Francuske</i> , br. 11593/12, 12. srpnja 2016.	217
<i>A. L. protiv Finske</i> , br. 23220/04, 27. siječnja 2009.	265
<i>A. M. i drugi protiv Francuske</i> , br. 24587/12, 12. srpnja 2016.	200, 216
<i>A. M. M. protiv Rumunjske</i> , br. 2151/10, 14. veljače 2012.	82
<i>A.H. i drugi protiv Rusije</i> , br. 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 i 42403/13, 17. siječnja 2017.	129
<i>A. I. protiv Italije</i> , br. 70896/17, 1. travnja 2021.	89, 101

<i>A. M. i drugi protiv Rusije</i> , br. 47220/19, 6. srpnja 2021.	71, 90, 102
<i>A. R. i L.R. protiv Švicarske</i> , br. 22338/15, 19. prosinca 2017.	149, 177
<i>Abdi Ibrahim protiv Norveške</i> , br. 15379/16, 17. prosinca 2019.	126
<i>Ádám i drugi protiv Rumunjske</i> , br. 81114/17, 13. listopada 2020.	52, 61
<i>Adamkiewicz protiv Poljske</i> , br. 54729/00, 2. ožujka 2010.	247
<i>Adžić protiv Hrvatske</i> , br. 22643/14, 12. ožujka 2015.	111
<i>Airey protiv Irske</i> , br. 6289/73, 9. listopada 1979.	172
<i>Ali protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 40385/06, 11. siječnja 2011.	175
<i>Anayo protiv Njemačke</i> , br. 20578/07, 21. prosinca 2010.	100
<i>Angelova protiv Bugarske</i> , br. 38361/97, 13. lipnja 2002.	261
<i>Assem Hassan Ali protiv Danske</i> , br. 25593/14, 23. listopada 2018.	223
<i>Assenov i drugi protiv Bugarske</i> , br. 24760/94, 28. listopada 1998.	140
<i>Avilkina i drugi protiv Rusije</i> , br. 1585/09, 6. lipnja 2013.	227, 233
<i>B. B. i F. B. protiv Njemačke</i> , br. 18734/09 i 9424/11, 14. ožujka 2013.	113, 122
<i>B. protiv Rumunjske (br. 2)</i> , br. 1285/03, 19. veljače 2013.	113, 122
<i>Bah protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 56328/07, 27. rujna 2011.	171, 190
<i>Bajsultanov protiv Austrije</i> , br. 54131/10, 12. lipnja 2012.	212
<i>Bayev i drugi protiv Rusije</i> , br. 67667/09, 20. lipnja 2017.	53, 70, 71
<i>Bilalova i drugi protiv Poljske</i> , br. 23685/14, 26. ožujka 2020.	215
<i>Bistieva i drugi protiv Poljske</i> , br. 75157/14, 10. travnja 2018.	200, 217
<i>Blokhin protiv Rusije</i> , br. 47152/06, 23. ožujka 2016.	243, 257
<i>Bocos-Cuesta protiv Nizozemske</i> , br. 54789/00, 10. studenoga 2005.	265
<i>Bogonosovy protiv Rusije</i> , br. 38201/16, 5. ožujka 2019.	90, 103
<i>Bouamar protiv Belgije</i> , br. 9106/80, 29. veljače 1988.	53, 72, 244, 257, 258
<i>Boultif protiv Švicarske</i> , br. 54273/00, 2. kolovoza 2001.	223
<i>C i E protiv Francuske</i> , br. 1462/18 i 17348/18, 12. prosinca 2019.	82
<i>C protiv Hrvatske</i> , br. 80117/17, 8. listopada 2020.	21, 46
<i>C. N. i V. protiv Francuske</i> , br. 67724/09, 11. listopada 2012.	134, 154, 155
<i>C. N. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 4239/08, 13. studenoga 2012.	155
<i>C. P. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 300/11, 6. rujna 2016.	175
<i>Çam protiv Turske</i> , br. 51500/08, 23. veljače 2016.	52, 67
<i>Campbell i Cosans protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 7511/76 i 7743/76, 25. veljače 1982.	133, 142
<i>Canonne protiv Francuske</i> , br. 22037/13, 2. lipnja 2015.	80

<i>Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije</i> [VV], br. 43370/04, 8252/05 i 18454/06, 19. listopada 2012.	52, 61, 177
<i>Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Campeanua protiv Rumunjske</i> [VV], br. 47848/08, 17. srpnja 2014.	135
<i>Cînta protiv Rumunjske</i> , br. 3891/19, 18. veljače 2020.	68
<i>Connors protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 66746/01, 27. svibnja 2004.	190
<i>Copland protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 62617/00, 3. travnja 2007.	233
<i>Çoşelav protiv Turske</i> , br. 1413/07, 9. listopada 2012.	21, 244, 261
<i>Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 13134/87, 25. ožujka 1993.	142, 134, 139
<i>Cusan i Fazzo protiv Italije</i> , br. 77/07, 7. siječnja 2014.	78
<i>D protiv Francuske</i> , br. 11288/18, 16. srpnja 2020.	84
<i>D.G. protiv Irske</i> , br. 39474/98, 16. svibnja 2002.	258
<i>D.H. i drugi protiv Češke</i> [VV], br. 57325/00, 13. studenoga 2007.	51, 60
<i>Darby protiv Švedske</i> , br. 11581/85, 23. listopada 1990.	37
<i>Dinç i Çakır protiv Turske</i> , br. 66066/09, 9. srpnja 2013.	256
<i>Dogru protiv Francuske</i> , br. 27058/05, 4. prosinca 2008.	35, 37
<i>Doorson protiv Nizozemske</i> , br. 20524/92, 26. ožujka 1996.	264
<i>Dupin protiv Francuske</i> , br. 2282/17, 18. prosinca 2018.	67
<i>E. B. protiv Francuske</i> [VV], br. 43546/02, 22. siječnja 2008.	114, 128
<i>Eriksson protiv Švedske</i> , br. 11373/85, 22. lipnja 1989.	123
<i>F.O. protiv Hrvatske</i> , br. 29555/13, 22. travnja 2021.	143
<i>Fabris protiv Francuske</i> [VV], br. 16574/08, 7. veljače 2013.	53, 72, 73
<i>Folgerø i drugi protiv Norveške</i> [VV], br. 15472/02, 29. lipnja 2007.	39, 175
<i>G.L. protiv Italije</i> , br. 59751/15, 10. rujna 2020.	52, 67
<i>Gard i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 39793/17, 27. lipnja 2017.	186
<i>Gas i Dubois protiv Francuske</i> , br. 25951/07, 15. ožujka 2012.	114, 129
<i>Gaskin protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 10454/83, 7. srpnja 1989.	36, 43, 79
<i>Genovese protiv Malte</i> , br. 53124/09, 11. listopada 2011.	76, 87
<i>Glass protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 61827/00, 9. ožujka 2004.	184, 170
<i>Grzelak protiv Poljske</i> , br. 7710/02, 15. lipnja 2010.	35, 38, 176
<i>Guberina protiv Hrvatske</i> , br. 23682/13, 22. ožujka 2016.	68
<i>Guillot protiv Francuske</i> , br. 22500/93, 24. listopada 1993.	78
<i>Gül protiv Švicarske</i> , br. 23218/94, 19. veljače 1996.	200, 213

<i>Güveç protiv Turske</i> , br. 70337/01, 20. siječnja 2009.	21, 244, 256, 259, 260
<i>H. A. i drugi protiv Grčke</i> , br. 19951/16, 28. veljače 2019.	215
<i>H. Y. i Hü. Y. protiv Turske</i> , br. 40262/98, 6. listopada 2005.	261
<i>Handyside protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 5493/72, 7. prosinca 1976.	36, 42
<i>Harroudj protiv Francuske</i> , br. 43631/09, 4. listopada 2012.	30, 114, 130
<i>Hasan i Eylem Zengin protiv Turske</i> , br. 1448/04, 9. listopada 2007.	39
<i>Havelka i drugi protiv Češke</i> , br. 23499/06, 21. lipnja 2007.	191
<i>Hoholm protiv Slovačke</i> , br. 35632/13, 13. siječnja 2015.	111
<i>Horych protiv Poljske</i> , br. 13621/08, 17. travnja 2012.	90, 104
<i>I.C. protiv Rumunjske</i> , br. 36934/08, 24. svibnja 2016.	165
<i>Idalov protiv Rusije</i> , br. 5826/03, 22. svibnja 2012.	255
<i>Iglesias Casarrubios i Cantalapiedra Iglesias protiv Španjolske</i> br. 23298/12, 11. listopada 2016.	46
<i>Ignaccolo-Zenide protiv Rumunjske</i> , br. 31679/96, 25. siječnja 2000.	92
<i>Iliya Petrov protiv Bugarske</i> , br. 19202/03, 24. travnja 2012.	170, 183
<i>J. M. protiv Danske</i> , br. 34421/09, 13. studenoga 2012.	256
<i>Jansen protiv Norveške</i> , br. 2822/16, 6. rujna 2018.	113, 124
<i>Jeunesse protiv Nizozemske</i> [VV], br. 12738/10, 3. listopada 2014.	200, 213
<i>Johansson protiv Finske</i> , br. 10163/02, 6. rujna 2007.	75, 78
<i>K. A. protiv Finske</i> , br. 27751/95, 14. siječnja 2003.	119
<i>K. i T. protiv Finske</i> [VV], br. 25702/94, 12. srpnja 2001.	94, 100
<i>K. U. protiv Finske</i> , br. 2872/02, 2. prosinca 2008.	135, 163
<i>K.J. protiv Poljske</i> , br. 30813/14, 1. ožujka 2016.	111
<i>Kayak protiv Turske</i> , br. 60444/08, 10. srpnja 2012.	133, 139
<i>Kearns protiv Francuske</i> , br. 35991/04, 10. siječnja 2008.	114, 127
<i>Kervanci protiv Francuske</i> , br. 31645/04, 4. prosinca 2008.	35, 37
<i>Khan protiv Francuske</i> , br. 12267/16, 28. veljače 2019.	171, 191
<i>Khoroshenko protiv Rusije</i> , br. 41418/04, 30. lipnja 2015.	90, 104
<i>Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske</i> , br. 5095/71, 5920/72 i 5926/72, 7. prosinca 1976.	39
<i>Klass i drugi protiv Njemačke</i> , br. 5029/71, 6. rujna 1978.	233
<i>Klerks protiv Nizozemske</i> , br. 25212/94, 4. srpnja 1995.	67
<i>Konstantin Markin protiv Rusije</i> [VV], br. 30078/06, 22. ožujka 2012.	171, 194

<i>Kontrová protiv Slovačke</i> , br. 7510/04, 31. svibnja 2007.	134, 151
<i>Korneykova protiv Ukrajine</i> , br. 39884/05, 19. siječnja 2012.	256
<i>Kovač protiv Hrvatske</i> , br. 503/05, 12. srpnja 2007.	244, 265
<i>Kršćanska demokratska narodna stranka protiv Moldavije</i> , br. 28793/02, 14. veljače 2006.	36, 49
<i>Krušković protiv Hrvatske</i> , br. 46185/08, 21. lipnja 2011.	81
<i>Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije</i> , br. 6110/03, 3. ožujka 2011.	256, 259
<i>Kurt protiv Austrije</i> , br. 62903/15, 15. lipnja 2021.	134, 150
<i>Labassee protiv Francuske</i> , br. 65941/11, 26. lipnja 2014.	82
<i>Ladent protiv Poljske</i> , br. 11036/03, 18. ožujka 2008.	256
<i>Lautsi i drugi protiv Italije</i> [VV], br. 30814/06, 18. ožujka 2011.	35, 39, 40
<i>Lavida i drugi protiv Grčke</i> , br. 7973/10, 30. svibnja 2013.	60
<i>Leander protiv Švedske</i> , br. 9248/81, 26. ožujka 1987.	233
<i>M. A. K. i R. K. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 45901/05 i 40146/06, 23. ožujka 2010.	184
<i>M. C. protiv Bugarske</i> , br. 39272/98, 4. prosinca 2003.	134, 138, 139, 147
<i>M. i M. protiv Hrvatske</i> , br. 10161/13, 3. siječnja 2015.	36, 46
<i>M. N. i drugi protiv Belgije</i> , br. 3599/18, 5. svibnja 2020.	46
<i>M.A. protiv Austrije</i> , br. 4097/13, 15. siječnja 2015.	111
<i>M. S. protiv Ukrajine</i> , br. 2091/13, 11. srpnja 2017.	103
<i>Maaouia protiv Francuske</i> [VV], br. 39652/98, 5. listopada 2000.	225
<i>Malone protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 8691/79, 26. travnja 1985.	233
<i>Mandet protiv Francuske</i> , br. 30955/12, 14. siječnja 2016.	81
<i>Mansour protiv Slovačke</i> , br. 60399/15, 21. studenoga 2017.	111
<i>Marckx protiv Belgije</i> , br. 6833/74, 13. lipnja 1979.	21
<i>Maslov protiv Austrije</i> [VV], br. 1638/03, 23. lipnja 2008.	16, 33
<i>Mazurek protiv Francuske</i> , br. 34406/97, 1. veljače 2000.	53, 72, 73
<i>McIntyre protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 29046/95, 21. listopada 1998.	67
<i>McMichael protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 16424/90, 24. veljače 1995.	122
<i>Memlika protiv Grčke</i> , br. 37991/12, 6. listopada 2015.	175
<i>Menesson protiv Francuske</i> , br. 65192/11, 26. lipnja 2014.	76, 80, 82
<i>Mik i Jovanović protiv Srbije</i> , br. 9291/14 i 63798/14, 23. ožujka 2021.	168
<i>Mikulić protiv Hrvatske</i> , br. 53176/99, 7. veljače 2002.	76, 80
<i>Mitovi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije</i> , br. 53565/13, 16. travnja 2015.	103

<i>Mizzi protiv Malte</i> , br. 26111/02, 12. siječnja 2006.	76, 81
<i>Moustahi protiv Francuske</i> , br. 9347/14, 25. lipnja 2020.	200, 218, 225
<i>Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije</i> , br. 13178/03, 12. listopada 2006.	200, 216
<i>Mustafa i Armağan Akin protiv Turske</i> , br. 4694/03, 6. travnja 2010.	90, 101
<i>N. Ts. i drugi protiv Gruzije</i> , br. 71776/12, 2. veljače 2016.	46
<i>Nart protiv Turske</i> , br. 20817/04, 6. svibnja 2008.	243, 256, 259
<i>Nencheva i drugi protiv Bugarske</i> , br. 48609/06, 18. lipnja 2013. .	135, 138, 152, 165
<i>Neulinger i Shuruk protiv Švicarske</i> [VV], br. 41615/07, 6. srpnja 2010.	90, 110
<i>Nortier protiv Nizozemske</i> , br. 13924/88, 24. kolovoza 1993.	247
<i>O’Keeffe protiv Irske</i> [VV], br. 35810/09, 28. siječnja 2014.	133, 138, 139
<i>Odièvre protiv Francuske</i> [VV], br. 42326/98, 13. veljače 2003.	79
<i>Olsson protiv Švedske (br. 1)</i> , br. 10465/83, 24. ožujka 1988.	123
<i>Oršuš i drugi protiv Hrvatske</i> , br. 15766/03, 16. ožujka 2010.	52, 60
<i>Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švicarske</i> , br. 29086/12, 10. siječnja 2017.	35, 40
<i>Oyal protiv Turske</i> , br. 4864/05, 23. ožujka 2010.	170, 183
<i>P. V. protiv Španjolske</i> , br. 35159/09, 30. studenoga 2010.	53, 102
<i>Panovits protiv Cipra</i> , br. 4268/04, 11. prosinca 2008.	243, 253
<i>Papageorgiou i drugi protiv Grčke</i> , br. 4762/18 i 6140/18, 31. listopada 2019.	41
<i>Paradiso i Campanelli protiv Italije</i> , br. 25358/12, 24. siječnja 2017.	84, 113, 121
<i>Parfitt protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 18533/21, 20. travnja 2021.	170, 185
<i>Pedersen i drugi protiv Norveške</i> , br. 39710/15, 10. ožujka 2020.	126
<i>Perovy protiv Rusije</i> , br. 47429/09, 20. listopada 2020.	41
<i>Petrov i X protiv Rusije</i> , br. 23608/16, 23. listopada 2018.	46, 89, 94
<i>Ponomaryovi protiv Bugarske</i> , br. 5335/05, 21. lipnja 2011.	52, 64, 169, 181
<i>Predmet „povezan s određenim aspektima zakona o upotrebi jezika u belgijskom obrazovanju” protiv Belgije</i> , br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 i 2126/64, 23. srpnja 1968.	72, 175
<i>R. K. i drugi protiv Francuske</i> , br. 68264/14, 12. srpnja 2016.	217
<i>R. R. i drugi protiv Mađarske</i> , br. 19400/11, 4. prosinca 2012.	200, 217, 244, 266
<i>R. C. i V.C. protiv Francuske</i> , br. 76491/14, 12. srpnja 2016.	217
<i>R. S. protiv Poljske</i> , br. 63777/09, 21. srpnja 2015.	111
<i>Rahimi protiv Grčke</i> , br. 8687/08, 5. travnja 2011.	201, 225

<i>Rantsev protiv Cipra i Rusije</i> , br. 25965/04, 7. siječnja 2010.	134, 158
<i>S. F. i drugi protiv Bugarske</i> , br. 8138/16, 7. prosinca 2017.	200, 216
<i>S. i Marper protiv Ujedinjene Kraljevine</i> [VV], br. 30562/04 i 30566/04, 4. prosinca 2008.	227, 233
<i>S. N. protiv Švedske</i> , br. 34209/96, 2. srpnja 2002.	244, 264, 265
<i>S.M. protiv Hrvatske</i> , br. 60561/14, 25. lipnja 2020.	158, 159
<i>Sahin protiv Njemačke</i> [VV], br. 30943/96, 8. srpnja 2003.	36, 47
<i>Salduz protiv Turske</i> [VV], br. 36391/02, 27. studenoga 2008.	253
<i>Saviny protiv Ukrajine</i> , br. 39948/06, 18. prosinca 2008.	121
<i>Schneider protiv Njemačke</i> , br. 17080/07, 15. rujna 2011.	89, 100
<i>Schwizgebel protiv Švicarske</i> , br. 25762/07, 10. lipnja 2010.	21, 114, 128
<i>Selçuk protiv Turske</i> , br. 21768/02, 10. siječnja 2006.	256
<i>Şen protiv Nizozemske</i> , br. 31465/96, 21. prosinca 2001.	207
<i>Siliadin protiv Francuske</i> , br. 73316/01, 26. srpnja 2005.	154
<i>Simões Balbino protiv Portugala</i> , br. 26956/14, 29. siječnja 2019.	111
<i>Slivenko protiv Latvije</i> [VV], br. 48321/99, 9. listopada 2003.	87
<i>Smirnova protiv Rusije</i> , br. 46133/99 i 48183/99, 24. srpnja 2003.	256
<i>Söderman protiv Švedske</i> [VV], br. 5786/08, 12. studenoga 2013.	135, 161
<i>Stavropoulos i drugi protiv Grčke</i> , br. 52484/18, 25. lipnja 2020.	35, 41
<i>Strand Lobben i drugi protiv Norveške</i> , br. 37283/13, 10. rujna 2019.	92, 114, 125
<i>Stummer protiv Austrije</i> [VV], br. 37452/02, 7. srpnja 2011.	195
<i>Suur protiv Estonije</i> , br. 41736/18, 20. listopada 2020.	126
<i>T. protiv Češke</i> , br. 19315/11, 17. srpnja 2014.	113, 123
<i>T. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> [VV], br. 24724/94, 16. prosinca 1999.	243, 251
<i>Taplis protiv Italije</i> , br. 41237/14, 18. rujna 2017.	134, 151
<i>Tarakhel protiv Švicarske</i> [VV], br. 29217/12, 4. studenoga 2014.	201, 223
<i>Terna protiv Italije</i> , br. 21052/18, 14. siječnja 2021.	90, 102
<i>Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske</i> , br. 60665/00, 1. ožujka 2006.	200, 207, 213, 214
<i>Tyrer protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 5856/72, 25. travnja 1978.	138
<i>Üner protiv Nizozemske</i> , br. 46410/99, 18. listopada 2006.	201, 223
<i>Uzbyakov protiv Rusije</i> , br. 71160/13, 5. svibnja 2020.	125
<i>Uzun protiv Njemačke</i> , br. 35623/05, 2. rujna 2010.	233
<i>V.C. protiv Italije</i> , br. 54227/14, 1. svibnja 2018.	166

<i>V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 77587/12 i 74603/12, 16. veljače 2021.	158, 159
<i>V.D. i drugi protiv Rusije</i> , br. 72931/10, 9. travnja 2019.	89, 92
<i>V.K. protiv Rusije</i> , br. 68059/13, 7. ožujka 2017.	143
<i>Valdís Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda</i> , br. 71552/17, 18. svibnja 2021.	76, 83
<i>Valsamis protiv Grčke</i> , br. 21787/93, 18. prosinca 1996.	39
<i>Vavrička i drugi protiv Češke</i> , br. 47621/13, 8. travnja 2021.	170, 185
<i>Vejdeland i drugi protiv Švedske</i> , br. 1813/07, 9. veljače 2012.	70
<i>Vidal protiv Belgije</i> , br. 12351/86, 22. travnja 1992.	47
<i>Vojnity protiv Mađarske</i> , br. 29617/07, 12. veljače 2013.	90, 102
<i>W. protiv Finske</i> , br. 14151/02, 24. travnja 2007.	265
<i>W. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 9749/82, 8. srpnja 1987.	122
<i>Wallová i Walla protiv Češke</i> , br. 23848/04, 26. listopada 2006.	113, 121, 191
<i>Winterstein i drugi protiv Francuske</i> , br. 27013/07, 17. listopada 2013.	171, 191
<i>Wolter i Sarfert protiv Njemačke</i> , br. 59752/13 i 66277/13, 14. prosinca 2017.	72
<i>X i drugi protiv Austrije</i> [VV], br. 19010/07, 19. veljače 2013.	70, 114, 129
<i>X. i drugi protiv Bugarske</i> [VV], br. 22457/16, 2. veljače 2021.	133, 141, 244, 267
<i>Y.I. protiv Rusije</i> , br. 68868/14, 25. veljače 2020.	113, 120, 126
<i>Y.S. i O.S. protiv Rusije</i> , br. 17665/17, 15. lipnja 2021.	111
<i>Yazgöl Yılmaz protiv Turske</i> , br. 36369/06, 1. veljače 2011.	208
<i>Yocheva i Ganeva protiv Bugarske</i> , No. 18592/15 i 43863/15, 11. svibnja 2021.	171, 195
<i>Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> [VV], br. 29392/95, 10. svibnja 2001.	138, 152
<i>Zaieț protiv Rumunjske</i> , br. 44958/05, 24. ožujka 2015.	125
<i>Zorica Jovanović protiv Srbije</i> , br. 21794/08, 26. ožujka 2013.	135, 167

Sudska praksa Europskog odbora za socijalna prava

<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) protiv Irske</i> , pritužba br. 93/2013, 4. veljače 2013.	34
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) protiv Slovenije</i> , pritužba br. 95/2013, 27. svibnja 2015.	140
<i>Defence for Children International (DCI) protiv Nizozemske</i> , pritužba br. 47/2008, 20. listopada 2009.	21, 30, 192

<i>European Action of the Disabled (AEH) protiv Francuske</i> , pritužba br. 81/2012, 11. rujna 2013.	173, 176
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) i Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) protiv Češke</i> , pritužba br. 157/2017, 17. lipnja 2020.	34
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) protiv Italije</i> , pritužba br. 27/2004, 7. prosina 2005.	192
<i>Europski centar za prava Roma (ERRC) protiv Irske</i> , pritužba br. 100/2013, 1. prosinca 2015.	52, 62
<i>Europski odbor za prioritetno djelovanje usmjereno na dijete i obitelji (EUROCEF) protiv Francuske</i> , pritužba br. 114/2015, 24. siječnja 2018.	181, 187, 199, 208
<i>Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) protiv Irske</i> , pritužba br. 89/2013, 12. rujna 2014.	160
<i>General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) i Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) protiv Grčke</i> , pritužba br. 66/2011, 23. svibnja 2012.	174, 196
<i>International Commission of Jurists (ICJ) i ECRE (European Council for Refugees and Exiles) protiv Grčke</i> , pritužba br. 173/2018, 26. siječnja 2021.	15, 30, 33, 34
<i>International Association Autism Europe (IAAE) protiv Francuske</i> , pritužba br. 13/2002, 4. studenoga 2003.	68, 173
<i>International Commission of Jurists (ICJ) protiv Češke</i> , pritužba br. 148/2017, 20. listopada 2020.	34, 248, 253
<i>International Commission of Jurists (ICJ) protiv Portugala</i> , pritužba br. 1/1998, 9. rujna 1999.	34
<i>International Federation for Human Rights (FIDH) i Inclusion Europe protiv Belgije</i> , pritužba br. 141/2017, 9. rujna 2020.	68, 176
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) protiv Francuske</i> , pritužba br. 14/2003, 8. rujna 2004.	30, 170
<i>MDAC protiv Belgije</i> , pritužba br. 109/2014, 16. listopada 2017.	68
<i>Médecins du Monde – International protiv Francuske</i> , pritužba br. 67/2011, 11. rujna 2012.	176, 192
<i>Međunarodni centar za pravnu zaštitu ljudskih prava (INTERIGHTS) protiv Hrvatske</i> , pritužba br. 45/2007, 30. ožujka 2009.	176
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) protiv Bugarske</i> , pritužba br. 41/2007, 3. lipnja 2008.	34, 68, 174, 176, 177

<i>Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) protiv Francuske</i> , pritužba br. 26/2004, 15. lipnja 2005.	54
<i>World Organisation Against Torture (OMCT) protiv Grčke</i> , pritužba br. 17/2003, 7. prosinca 2004.	34
<i>World Organisation against Torture (OMCT) protiv Irske</i> , pritužba br. 18/2003, 7. prosinca 2004.	30

Kako pronaći sudsku praksu europskih sudova

Europski sud za ljudska prava: baza podataka sudske prakse HUDOC

Baza podataka HUDOC omogućuje besplatan pristup sudskoj praksi ESLJP-a: <http://HUDOC.echr.coe.int>.

Baza podataka dostupna je na engleskom i francuskom jeziku i pristupačan je alat za pretraživanje kojim se jednostavno pronalazi sudska praksa.

U izborniku **Pomoć** internetske stranice baze podataka HUDOC pronaći ćete praktične vodiče u obliku videozapisa i korisničke priručnike. Za pojediniosti o uporabi filtara i polja za pretraživanje i prikaz primjera korisnik može usmjeriti pokazivač na ikonu koja se nalazi desno od svakog alata za pretraživanje u sučelju baze HUDOC.

Upućivanja na sudsku praksu u ovom Priručniku čitatelju pružaju sveobuhvatne informacije koje mu omogućuju da lako nađe potpuni tekst citirane presude ili odluke.

Prije početka pretraživanja imajte na umu da zadane postavke prikazuju presude Velikog vijeća i Vijeća prema kronološkom redu počevši od najnovijih objavljenih presuda. Za pretraživanje drugih zbirki, kao što su odluke, korisnik treba označiti odgovarajući okvir polja **Zbirke dokumenata**, koje se nalazi u gornjem lijevom kutu zaslona.

Najjednostavniji način za pronalaženje predmeta jest unosenjem broja podnesenog zahtjeva u polje **Broj zahtjeva**, koje se nalazi pod funkcijom **Napredno pretraživanje** u gornjem desnom kutu zaslona, nakon čega je potrebno pritisnuti plavi gumb „Pretraživanje”.

Kako bi pristupili daljnjoj sudskoj praksi koja se odnosi na druga pitanja, primjerice pitanja povezana s djecom, korisnici mogu upotrijebiti **polje za pretraživanje** označeno povećalom u gornjem desnom dijelu zaslona. U polju za pretraživanje korisnik može pretraživati bazu s pomoću:

- jedne riječi (npr. „dijete”),
- izraza (npr. „djeca migranti”),
- naziva predmeta,
- države,
- Booleova izraza (npr. „dijete u alternativnoj skrbi”).

Kako bi lakše pretraživali bazu, korisnici mogu otvoriti **jednostavno pretraživanje s pomoću Booleovih izraza** pritiskom strelice koja se nalazi unutar **polja za pretraživanje**. Jednostavno pretraživanje s pomoću Booleovih izraza nudi šest mogućnosti pretraživanja: točna riječ ili izraz, sve riječi, bilo koja riječ, nijedna od tih riječi, slične riječi ili slobodno pretraživanje s pomoću Booleovih izraza.

Kad se pojave rezultati pretraživanja, korisnici mogu jednostavno suziti rezultate koristeći filter u polju **Filtiri** na lijevoj strani zaslona, primjerice, „Jezik” ili „Država”. Kako bi dodatno suzili rezultate, korisnici mogu upotrijebiti samo jedan filter ili kombinaciju više filtara. Filter „Ključne riječi” može biti koristan jer često sadrži pojmove iz tekstova Europske konvencije o ljudskim pravima te je izravno povezan s obrazloženjima i zaključcima Suda.

Primjer: pronalaženje sudske prakse ESLJP-a o protjerivanju tražitelja azila izlažući ih opasnosti od mučenja odnosno nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja na temelju članka 3. EKLJP-a.

- 1) Korisnik prvo unosi frazu „tražitelji azila” u **polje za pretraživanje** i zatim pritisne plavi gumb **Pretraživanje**.

- 2) Kad se prikažu rezultati pretraživanja, korisnik odabire „3” u **filtru Povreda u polju Filtri** kako bi suzio rezultate na one koji se odnose na povredu članka 3.
- 3) Korisnik zatim u polju **filtra Ključne riječi** može odabrati ključne riječi kako bi suzio rezultate samo na one koji su relevantni za članak 3., kao što su ključne riječi „(članak 3.) Zabrana mučenja”.

U okviru baze podataka HUDOC dostupni su pravni sažetci važnijih predmeta. Takvi sažetci sadržavaju opisnu glavnu napomenu te sažet prikaz činjenica i prava s naglaskom na točkama od pravnog interesa. Ako postoji sažetak, u rezultatima će se pojaviti poveznica **Pravni sažetci** uz poveznicu na tekst presude ili odluke. Osim toga, ako u polju **Zbirke dokumenata** označi okvir „Pravni sažetci”, korisnik može pretraživati isključivo pravne sažetke.

Ako su objavljeni neslužbeni prijevodi traženog predmeta, u rezultatima će se pojaviti poveznica **Jezične verzije** uz poveznicu na tekst presude ili odluke. U bazi podataka HUDOC prikazuju se i poveznice na mrežna mjesta trećih strana na kojima su dostupni drugi prijevodi sudske prakse ESLJP-a. Za više informacija vidjeti „Jezične verzije” u odjeljku „Pomoć” HUDOC-a.

Sud Europske unije: baza podataka sudske prakse CURIA

Baza podataka sudske prakse CURIA omogućuje slobodan pristup sudskoj praksi Europskog suda/Suda Europske unije: <http://curia.europa.eu>.

Tražilica je dostupna na svim službenim jezicima EU-a.⁷⁴⁹ **Jezik** je moguće odabrati u gornjem desnom kutu zaslona. Tražilica se može upotrebljavati za pretraživanje informacija u svim dokumentima povezanim sa završenim postupcima i postupcima koji su u tijeku pred Sudom, Općim sudom i Službeničkim sudom.

⁷⁴⁹ Dostupno od 30. travnja 2004.: španjolski, danski, njemački, grčki, engleski, francuski, talijanski, nizozemski, portugalski, finski i švedski; od 1. svibnja 2004.: češki, estonski, latvijski, litavski, mađarski, poljski, slovački i slovenski; od 1. siječnja 2007.: bugarski i rumunjski; od 30. travnja 2007.: malteški; od 31. prosinca 2011.: irski; privremena izuzeća propisana su [Uredbom \(EZ\) br. 920/2005](#) i [Uredbom \(EU\) br. 1257/2010](#). Sekundarno zakonodavstvo na snazi na datum pristupanja prevodi se na hrvatski jezik i postupno će se objavljivati u [posebnoj izdanju Službenog lista Europske unije](#).

Dostupan je i odjeljak **Pomoć** na <http://curia.europa.eu/common/juris/hr/ai-deGlobale.pdf#>. Svaki okvir za pretraživanje ima i stranicu za pomoć kojoj se može pristupiti klikom na ikonu, koja sadržava korisne informacije koje pomažu korisnicima da što bolje upotrebljavaju alat.

Konkretni predmet najjednostavnije je pronaći unosom punog broja predmeta u okvir za pretraživanje **Broj predmeta**, nakon čega je potrebno kliknuti na zeleni gumb „Pretraži”. Predmete je moguće tražiti i s pomoću nepotpunog broja predmeta. Ako na primjer u polje „Broj predmeta” unesete 122, dobit ćete rezultate za predmet br. 122 za predmete iz svih godina i pred sva tri suda: Sudom, Općim sudom i/ili Službeničkim sudom.

Možete upotrijebiti i polje **Imena stranaka** kako biste predmete pretraživali prema njihovu uobičajenom nazivu. To je obično pojednostavljeno ime stranka u predmetu.

Dostupno je sveukupno 16 multifunkcionalnih polja za pretraživanje koja pomažu suziti rezultate pretraživanja. Različita polja za pretraživanje jednostavna su za uporabu i mogu se koristiti u različitim kombinacijama. Polja često imaju i popise za pretraživanje kojima se može pristupiti klikom na ikonu i odabirom dostupnih kriterija za pretraživanje.

Za potrebe općenitijih pretraživanja upotreba polja **Riječi u tekstu** dovest će do rezultata na temelju pretrage ključnih riječi u svim dokumentima objavljenima u zbornicima sudske prakse od 1954., a od 1994. i u zbornicima sudske prakse – službenički sporovi.

Za potrebe pretraživanja konkretnih područja može se upotrijebiti polje **Sadržaj**. Za to je potrebno kliknuti na ikonu desno od polja i odabrati relevantno područje s popisa. Rezultati pretraživanja prikazat će popis dokumenata poređanih abecednim redom i povezanih s pravnim pitanjima iz odluka Suda, Općeg suda, Službeničkog suda i mišljenja nezavisnih odvjetnika.

Na mrežnom mjestu CURIA postoje i dodatni alati za sudske prakse:

Pristup sudskoj praksi po broju predmeta: taj odjeljak sadržava zbirku informacija o svim predmetima iznesenima pred jednim od triju sudova. Predmeti su navedeni pod rednim brojevima, prema redoslijedu podnošenja nadležnom tajništvu. Predmeti se mogu pregledavati klikom na broj predmeta. Odjeljak

za pristup po broju predmeta nalazi se na: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Zbirka sudske prakse: taj odjeljak pruža sustavnu klasifikaciju sažetaka sudske prakse koji sadržavaju ključna pravna pitanja iznesena u predmetnoj odluci. Sažetci se što vjernije temelje na samom tekstu predmetne odluke. Odjeljak za pristup zbirci nalazi se na: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Komentari uz presude: taj odjeljak sadržava upućivanja na komentare pravnih teoretičara koji se odnose na presude donesene na trima sudovima od njihova osnutka. Presude su zasebno navedene za svaki sud kronološkim redoslijedom prema broju predmeta, dok su komentari pravnih teoretičara navedeni kronološkim redoslijedom. Upućivanja se navode na izvornom jeziku. Odjeljak za komentare uz presude nalazi se na: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/.

Baza podataka o nacionalnoj sudskoj praksi: toj vanjskoj bazi podataka može se pristupiti na mrežnom mjestu CURIA. Pruža pristup relevantnoj nacionalnoj sudskoj praksi koja se odnosi na pravo EU-a. Ta se baza podataka temelji na zbirkama sudske prakse nacionalnih sudova država članica EU-a. Informacije su prikupljene selektivnim izvlačenjem iz pravnih časopisa i izravnim kontaktom s brojnim nacionalnim sudovima. Baza podataka o nacionalnoj sudskoj praksi dostupna je na engleskom i francuskom jeziku, na: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Citirani pravni instrumenti

Pravni instrumenti Ujedinjenih naroda

Za ključne ugovore UN-a, uključujući Konvenciju UN-a o pravima djeteta i njezina nadzorna tijela, pogledajte: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx>

Za Hašku konferenciju o konvencijama o privatnom međunarodnom pravu u vezi s međunarodnom zaštitom obiteljskih i imovinskih odnosa djece vidjeti: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Pravni instrumenti Vijeća Europe

Svi pravni instrumenti Vijeća Europe dostupni su na mrežnom mjestu <http://conventions.coe.int/Treaty/>. Za informacije o statusu prihvatanja pravnih instrumenata Vijeća Europe u državama članicama EU-a vidjeti bazu podataka EFRIS na mrežnom mjestu Agencije za temeljna prava, na <https://fra.europa.eu/en/databases/efris/>.

Skraćeni naziv	Naziv
Prava djeteta / građanska prava	
<i>Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda</i>	Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, izmijenjena protokolima br. 11 i br. 14, CETS br. 005, Rim, 4.11.1950., str. 1.–15.
<i>Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda</i>	Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, izmijenjenu Protokolom br. 11, CETS br. 009, Pariz, 20.3.1952., str. 1.–3.
<i>Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda</i>	Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, CETS br. 177, Rim, 4.11.2000., str. 1.–3.
<i>Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta</i>	Europska konvencija o ostvarivanju prava djeteta, CETS br. 160, Strasbourg, 25.1.1996., str. 1.–10.
<i>Europska konvencija o pravnom statusu djece rođene izvan braka</i>	Europska konvencija o pravnom statusu djece rođene izvan braka, CETS br. 085, Strasbourg, 15.10.1975., str. 1.–5.
<i>Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini</i>	Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini, CETS br. 164, Oviedo, 4.4.1997., str. 1.–12.
Pitanja osobnog identiteta	
<i>Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina</i>	Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, CETS br. 157, Strasbourg, 1.2.1995., str. 1.–10.
<i>Europska konvencija o državljanstvu</i>	Europska konvencija o državljanstvu, CETS br. 166, Strasbourg, 6.11.1997., str. 1.–13.
<i>Konvencija Vijeća Europe o izbjegavanju apatridnosti u vezi s državnom sukcesijom</i>	Konvencija Vijeća Europe o izbjegavanju apatridnosti u vezi s državnom sukcesijom, CETS br. 200, Strasbourg, 19.5.2006., str. 1.–7.
Obiteljski život i roditeljska skrb	
<i>Konvencija o kontaktima s djecom</i>	Konvencija o kontaktima s djecom, CETS br. 192, Strasbourg, 15.5.2003., str. 1.–13.
<i>Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana)</i>	Europska konvencija o posvojenju djece (revidirana), CETS br. 202, Strasbourg, 27.11.2008., str. 1.–11.
<i>Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom</i>	Europska konvencija o priznavanju i izvršenju odluka koje se odnose na skrb nad djecom i ponovnoj uspostavi skrbništva nad djecom, CETS br. 105, Luxembourg, 20.5.1980., str. 1.–12.
Zaštita djece od nasilja i iskorištavanja	
<i>Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja</i>	Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201, Lanzarote, 25.10.2007., str. 1.–21.
<i>Europska konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja</i>	Europska konvencija o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, CETS br. 126, Strasbourg, 26.11.1987., str. 1.–9.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Konvencija o kibernetičkom kriminalu</i>	Konvencija o kibernetičkom kriminalu, CETS br. 185, Budimpešta, 23.11.2001., str. 1.–27.
<i>Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima</i>	Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, CETS br. 197, Varšava, 16.5.2005., str. 1.–21.
<i>Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji</i>	Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, CETS br. 210, Istanbul, 11.5.2011., str. 1.–31.
Gospodarska, socijalna i kulturna prava	
<i>Europska socijalna povelja</i>	Europska socijalna povelja, CETS br. 035, Torino, 18.10.1961., str. 1.–18.
<i>Europska socijalna povelja (revidirana)</i>	Europska socijalna povelja (revidirana), CETS br. 163, Strasbourg, 3.5.1996., str. 1.–29.
Migracije i azil	
<i>Europska konvencija o repatrijaciji maloljetnika</i>	Europska konvencija o repatrijaciji maloljetnika, CETS br. 071, Hag, 28.5.1970., str. 1.–9.
<i>Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata</i>	Europska konvencija o pravnom statusu radnika migranata, CETS br. 093, Strasbourg, 24.11.1977., str. 1.–14.
<i>Europska konvencija o socijalnom osiguranju</i>	Europska konvencija o socijalnom osiguranju, CETS br. 078, Pariz, 14.12.1972., str. 1.–42.
<i>Europski zakonik o socijalnom osiguranju (revidiran)</i>	Europski zakonik o socijalnom osiguranju, CETS br. 139, Strasbourg, 6.11.1990., str. 1.–33.
Zaštita potrošača i podataka	
<i>Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka</i>	Konvencija za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka, CETS br. 108, Strasbourg, 28.1.1981., str. 1.–10.
<i>Europska konvencija o prekograničnoj televiziji</i>	Europska konvencija o prekograničnoj televiziji, CETS br. 132, Strasbourg, 5.5.1989., str. 1.–20.

Pravni instrumenti Europske unije

Svi pravni instrumenti EU-a dostupni su na mrežnom mjestu <http://eur-lex.europa.eu>.

Skraćeni naziv	Naziv
Nediskriminacija	
<i>Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo, SL L 180, 19.7.2000., str. 22.–26.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2000/78/EZ od 27. studenoga 2000. o uspostavi općeg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja, SL L 303, 2.12.2000., str. 16.–22.
<i>Direktiva o jednakom postupanju u pristupu rob i uslugama (2004/113/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2004/113/EZ od 13. prosinca 2004. o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga, SL L 373, 21.12.2004., str. 37.–43.
Obiteljski život i roditeljska skrb	
<i>Uredba Bruxelles II.a (preinaka) ((EU) 2019/1111)</i>	Uredba Vijeća (EU) 2019/1111 od 25. lipnja 2019. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece, SL L 178, 2.7.2019., str. 1.–115.
<i>Uredba o uzdržavanju (EZ) br. 4/2009</i>	Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja, SL L 7, 10.1.2009., str. 1.–79.
<i>Direktiva o mirenju (2008/52/EZ)</i>	Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2008. o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima, SL L 136, 24.5.2008., str. 3.–8.
<i>Direktiva o pristupu pravosuđu (2003/8/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2003/8/EZ od 27. siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima, SL L 26, 31.1.2003., str. 41.–47.
<i>Direktiva o ravnoteži između poslovnog i privatnog života (2019/1158)</i>	Direktiva (EU) 2019/1158 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. lipnja 2019. o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i pružatelja skrbi i o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 2010/18/EU, SL L 188, 12.7.2019., str. 79.–93.
Zaštita djece od nasilja i iskorištavanja	
<i>Direktiva o mladim radnicima (94/33/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 94/33/EZ od 22. lipnja 1994. o zaštiti mladih ljudi na radu, SL L 216, 20.8.1994., str. 12.–20.
<i>Direktiva o suzbijanju trgovanja ljudima (2011/36/EU)</i>	Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, SL L 101, 15.4.2011., str. 1.–11.
<i>Direktiva o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (2011/93/EU)</i>	Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP, SL L 335, 17.12.2011., str. 1.–14.
<i>Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU)</i>	Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL L 315, 14.11.2012., str. 57.–73.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Direktiva o dozvoli boravka za žrtve trgovine ljudima (2004/81/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2004/81/EZ od 29. travnja 2004. o dozvoli boravka izdanoj državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili koji su korišteni za djelovanja kojima se omogućuje nezakonito useljavanje, koji suraduju s nadležnim tijelima, SL L 261, 6.8.2004., str. 19.–23.
<i>Odluka Komisije 2007/698/EZ</i>	Odluka Komisije od 29. listopada 2007. o izmjeni Odluke 2007/116/EZ u odnosu na uvođenje dodatnih rezerviranih brojeva koji počinju sa „116” (priopćena pod brojem dokumenta C(2007) 5139) (tekst značajan za EGP), SL L 284, 30.10.2007., str. 31.–32.
<i>Direktiva o Europskom zakoniku elektroničkih komunikacija (preinaka) (2018/1972)</i>	Direktiva (EU) 2018/1972 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2018. o Europskom zakoniku elektroničkih komunikacija (preinaka), SL L 321, 17.12.2018., str. 36.–214.
<i>Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama (preinaka) (2018/1808)</i>	Direktiva (EU) 2018/1808 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. studenoga 2018. o izmjeni Direktive 2010/13/EU o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga, SL L 303, 28.11.2018., str. 69.–92.
<i>Direktiva o elektroničkoj trgovini (2000/31/EZ)</i>	Direktiva 2000/31/EZ o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva na unutarnjem tržištu, posebno elektroničke trgovine, SL L 178, 17.7.2000., str. 1.–16.
<i>Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama (2002/58)</i>	Direktiva 2002/58/EZ o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u području elektroničkih komunikacija, SL L 201, 31.7.2002., str. 37.–47.
Migracija i azil, uključujući socijalna prava djece migranata	
<i>Direktiva o postupcima azila (2013/32/EU)</i>	Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (preinačena), SL L 180, 29.6.2013., str. 60.–95.
<i>Dablinska uredba (EU) br. 604/2013</i>	Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva, SL L 180, 29.6.2013., str. 31.–59.
<i>Direktiva o kvalifikaciji (2011/95/EU)</i>	Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (preinačena), SL L 337, 20.12.2011., str. 9.–26.
<i>Uredba (EU) br. 492/2011</i>	Uredba (EU) br. 492/2011 Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o slobodi kretanja radnika u Uniji, tekst značajan za EGP, SL L 141, 27.5.2011., str. 1.–12.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Direktiva o slobodnom kretanju (2004/38/EZ)</i>	Direktiva 2004/38/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice, kojom se izmjenjuje Uredba (EEZ) br. 1612/68 i stavljaju izvan snage direktive 64/221/EEZ, 68/360/EEZ, 72/194/EEZ, 73/148/EEZ, 75/34/EEZ, 75/35/EEZ, 90/364/EEZ, 90/365/EEZ i 93/96/EEZ (tekst značajan za EGP), SL L 158, 30.4.2004., str. 77.–123.
<i>Direktiva Vijeća 77/486/EEZ o obrazovanju djece radnika migranata</i>	Direktiva Vijeća 77/486/EEZ od 25. srpnja 1977. o obrazovanju djece radnika migranata, SL L 199, 6.8.1977., str. 32.–33.
<i>Direktiva o spajanju obitelji (2003/86/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2003/86/EZ od 22. rujna 2003. o pravu na spajanje obitelji, SL L 251, 3.10.2003., str. 12.–18.
<i>Direktiva o privremenoj zaštiti (2001/55/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2001/55/EZ od 20. srpnja 2001. o minimalnim standardima za dodjelu privremene zaštite u slučaju masovnog priljeva raseljenih osoba te o mjerama za promicanje uravnoteženih napora država članica pri prihvatu i snošenju posljedica prihvata tih osoba, SL L 212, 7.8.2001., str. 12.–23.
<i>Direktiva o uvjetima prihvata (2013/33/EU)</i>	Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju standarda za prihvrat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinaka), SL L 180, 29.6.2013., str. 96.–116.
<i>Direktiva o vraćanju (2008/115/EZ)</i>	Direktiva 2008/115/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom, SL L 348, 24.12.2008., str. 98.–107.
<i>Direktiva o dugotrajnom boravištu (2003/109/EZ)</i>	Direktiva Vijeća 2003/109/EZ od 25. studenoga 2003. o statusu državljana trećih zemalja s dugotrajnim boravištem, SL L 16, 23.1.2004., str. 44.–53.
<i>Uredba o Zakoniku o schengenskim granicama (EZ) br. 562/2006</i>	Uredba (EZ) br. 562/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 15. ožujka 2006. o Zakoniku Zajednice o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama), SL L 105, 13.4.2006., str. 1.–32.
Zaštita potrošača i osobnih podataka	
<i>Direktiva o pravima potrošača (2011/83/EU)</i>	Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća (tekst značajan za EGP), SL L 304, 22.11.2011., str. 64.–88.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Direktiva 87/357/EEZ o proizvodima koji, zbog toga što nisu onakvi kakvim se prikazuju, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost potrošača</i>	Direktiva Vijeća 87/357/EEZ od 25. lipnja 1987. o usklađivanju zakonodavstava država članica u odnosu na proizvode koji, zbog toga što nisu onakvi kakvim se prikazuju, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost potrošača, SL L 192, 11.7.1987., str. 49.–50.
<i>Direktiva o prodaji na daljinu (97/7/EZ)</i>	Direktiva 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 1997. o zaštiti potrošača s obzirom na sklapanje ugovora na daljinu – Izjava Vijeća i Parlamenta u pogledu članka 6. stavka 1. – Izjava Komisije u vezi s članom 3. stavkom 1. prvom alinejom, SL L 144, 4.6.1997., str. 19.–27.
<i>Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda (2001/95/EZ)</i>	Direktiva 2001/95/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 3. prosinca 2001. o općoj sigurnosti proizvoda (tekst značajan za EGP), SL L 11, 15.1.2002., str. 4.–17.
<i>Uredba o hrani za dojenčad i malu djecu, hrani za posebne medicinske potrebe i zamjeni za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti</i>	Uredba (EU) br. 609/2013 o hrani za dojenčad i malu djecu, hrani za posebne medicinske potrebe i zamjeni za cjelodnevnu prehranu pri redukcijskoj dijeti te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 92/52/EEZ, direktiva Komisije 96/8/EZ, 1999/21/EZ, 2006/125/EZ i 2006/141/EZ, Direktive 2009/39/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i uredbi Komisije (EZ) br. 41/2009 i (EZ) br. 953/2009, SL L 181, 29.6.2013., str. 35.–56.
<i>Direktiva o sigurnosti igračaka (2009/48/EZ)</i>	Direktiva 2009/48/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 18. lipnja 2009. o sigurnosti igračaka (tekst značajan za EGP), SL L 170, 30.6.2009., str. 1.–37.
<i>Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama (preinaka) (2018/1808)</i>	Direktiva (EU) 2018/1808 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. studenoga 2018. o izmjeni Direktive 2010/13/EU o koordinaciji određenih odredaba utvrđenih zakonima i drugim propisima u državama članicama o pružanju audiovizualnih medijskih usluga, SL L 303, 28.11.2018., str. 69.–92.
<i>Opća uredba o zaštiti podataka (2016/679)</i>	Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ, SL L 119, 4.5.2016., str. 1.–88.
<i>Direktiva 2002/58/EZ o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u području elektroničkih komunikacija</i>	Direktiva 2002/58/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 12. srpnja 2002. o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u području elektroničkih komunikacija (Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama), SL L 201, 31.7.2002., str. 37.–47.

Skraćeni naziv	Naziv
<i>Direktiva o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka od strane nadležnih tijela u svrhe sprečavanja, istrage, otkrivanja ili progona kaznenih djela ili izvršavanja kaznenih sankcija i o slobodnom kretanju takvih podataka (2016/680/EU)</i>	Direktiva 2016/680 o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka od strane nadležnih tijela u svrhe sprečavanja, istrage, otkrivanja ili progona kaznenih djela ili izvršavanja kaznenih sankcija i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Okvirne odluke Vijeća 2008/977/PUP, SL L 119, 4.5.2016., str. 89.–131.
<i>Direktiva o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču (2005/29/EZ)</i>	Direktiva 2005/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2005. o nepoštenoj poslovnoj praksi poslovnog subjekta u odnosu prema potrošaču na unutarnjem tržištu i o izmjeni Direktive Vijeća 84/450/EEZ, direktiva 97/7/EZ, 98/27/EZ i 2002/65/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, kao i Uredbe (EZ) br. 2006/2004 Europskog parlamenta i Vijeća („Direktiva o nepoštenoj poslovnoj praksi”) (tekst značajan za EGP), SL L 149, 11.6.2005., str. 22.–39.
<i>Uredba br. 536/2014 o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi</i>	Uredba (EU) br. 536/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi te o stavljanju izvan snage Direktive 2001/20/EZ (tekst značajan za EGP), SL L 158, 27.5.2014., str. 1.–76.
Kaznenopravni i alternativni postupci	
<i>Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje (2010/64/EU)</i>	Direktiva 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima, SL L 280, 26.10.2010., str. 1.–7.
<i>Direktiva o pravu na informiranje (2012/13/EU)</i>	Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku, SL L 142, 1.6.2012., str. 1.–10.
<i>Direktiva o pravu na pristup odvjetniku (2013/48/EU)</i>	Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhiđenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, SL L 294, 6.11.2013., str. 1.–12.
<i>Povelja o temeljnim pravima</i>	Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL 2021 C 326, 26.10.2012., str. 391.–407.
<i>Direktiva o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima (2016/800)</i>	Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima, SL L 132, 21.5.2016., str. 1.–20.
Djeca s invaliditetom	
<i>Odluka Vijeća 2010/48/EZ</i>	Odluka Vijeća 2010/48/EZ o sklapanju Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom od strane Europske zajednice, SL L 23, 27.1.2010., str. 35.–61.

Većina informacija Agencije Europske unije za temeljna prava dostupna je na internetu. Može im se pristupiti putem mrežnog mjesta FRA-e, fra.europa.eu.

Dodatne informacije o sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava dostupne su na mrežnom mjestu tog suda: echr.coe.int. Internetski portal HUDOC omogućuje pretraživanje presuda i odluka na engleskom i/ili francuskom jeziku, pristup prijevodima na druge jezike, kao i pravnim sažetcima, priopćenjima za tisak i drugim informacijama o radu Europskog suda za ljudska prava.

Kako doći do publikacija Vijeća Europe

Council of Europe Publishing tiska djela u svim područjima rada Organizacije, uključujući ljudska prava, pravne znanosti, zdravstvo, etičnost, društvena pitanja, okoliš, obrazovanje, kulturu, sport, mlade i arhitektonsko nasljeđe. Knjige i elektroničke publikacije iz opsežnog kataloga mogu se naručiti putem interneta (<http://book.coe.int/>).

Virtualna čitaonica korisnicima omogućuje da besplatno prouče isječke iz glavnih publikacija koje su upravo objavljene ili cjelovite tekstove određenih službenih dokumenata.

Informacije o konvencijama Vijeća Europe i njihovi cjeloviti tekstovi dostupni su na mrežnom mjestu Ureda za ugovore: <http://conventions.coe.int/>.

Kontakt s EU-om

Osobno

U cijeloj Europskoj uniji postoje stotine centara Europe Direct. Adresu najbližeg centra možete pronaći na internetu (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_hr).

Telefonom ili pismenim putem

Europe Direct je služba koja odgovara na vaša pitanja o Europskoj uniji. Možete im se obratiti:

- na besplatni telefonski broj: 00 800 6 7 8 9 10 11 (neki operateri naplaćuju te pozive),
- na broj: +32 22999696 ili
- putem obrasca: european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_hr

Traženje informacija o EU-u

Na internetu

Informacije o Europskoj uniji na svim službenim jezicima EU-a dostupne su na internetskim stranicama Europa (european-union.europa.eu).

Publikacije EU-a

Publikacije EU-a možete pregledati ili naručiti preko internetske stranice op.europa.eu/hr/publications. Za više primjeraka besplatnih publikacija obratite se svojoj lokalnoj službi Europe Direct ili dokumentacijskom centru (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_hr).

Zakonodavstvo EU-a i povezani dokumenti

Za pristup pravnim informacijama iz EU-a, uključujući cjelokupno zakonodavstvo EU-a od 1951. na svim službenim jezičnim verzijama, posjetite internetske stranice EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Otvoreni podaci EU-a

Portal data.europa.eu omogućuje pristup otvorenim podatkovnim zbirkama iz institucija, tijela i agencija EU-a. Zbirke se mogu besplatno preuzimati i ponovno uporabiti u komercijalne i nekomercijalne svrhe. Putem portala moguće je i pristup mnoštvu podatkovnih zbirki iz europskih država.

Djeca su punopravni nosioci prava. Ona su nositelji svih ljudskih i temeljnih prava te osobe za koje vrijede posebni propisi zbog njihovih specifičnih osobina. Ovim se Priručnikom nastojalo opisati način na koji europski zakoni i sudska praksa odgovaraju na posebne interese i potrebe djece. Njime se prikazuje važnost roditelja i skrbnika ili drugih zakonskih zastupnika te se, gdje je to primjenjivo, navode upućivanja na prava i odgovornosti koji se primarno dodjeljuju skrbnicima djece.

Priručnikom se nastoji razviti svijest i proširiti znanje o pravnim normama kojima se štite i promiču prava djeteta u Europi. Riječ je o referentnom materijalu za pravo Europske unije (EU) i pravo Vijeća Europe u tim područjima, u kojem se pojašnjava način na koji je svako pitanje uređeno u pravu EU-a, uključujući Povelju Europske unije o temeljnim pravima, Europsku konvenciju o ljudskim pravima (EKLJP), Europsku socijalnu povelju (ESC) i druge instrumente Vijeća Europe.

Priručnik je namijenjen pravnim stručnjacima bez specijalizacije, sudcima, javnim tužiteljima, tijelima nadležnima za zaštitu djece te drugim stručnjacima i organizacijama odgovornima za osiguravanje pravne zaštite prava djeteta. U njemu se objašnjava ključna sudska praksa te sažimaju najvažnije presude Sud EU-a i Europskog suda za ljudska prava (ESLJP).

AGENCIJA EUROPSKE UNIJE ZA TEMELJNA PRAVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Beč – Austrija
Telefon +43 (1) 580 30-0 – Telefaks +43 (1) 580 30-699
fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
x.com/eurightsagency

VJEĆE EUROPE

67075 Strasbourg Cedex – Francuska
Telefon: +33 (0) 3 88 41 20 00

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

echr.coe.int – publishing@echr.coe.int
x.com/ECHR_CEDH

ODJEL ZA PRAVA DJECE

coe.int/children – children@coe.int
x.com/CoE_children

Ured za publikacije
Europske unije